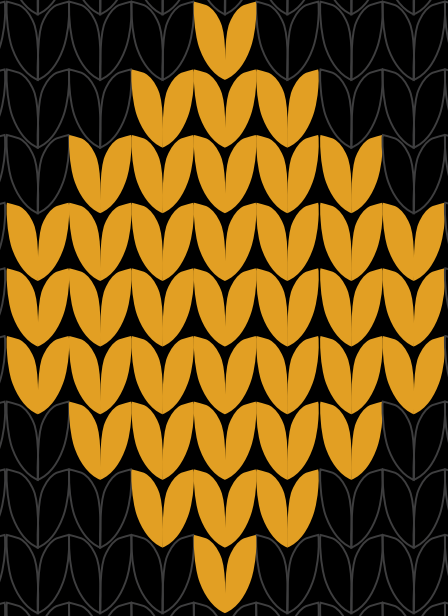


פרק ב'  
חודש כסלו  
חוברת מס' 2



# קניין שביעית

תכנית חדשה ומיוחדת מבית 'דרשו' ו'שיח אמונדי'  
ללימוד הלכות שביעית בעיון בשנת השביעית תשפ"ב



**Dirshu**  
דרשו ד' יעוון  
מון עונות לחינוך  
ועידוד לימוד התורה



**שמע ישראל**  
התאחדות החרדית  
ללימוד התורה

© כל הזכויות שמורות



שיח אמונה  
ט.ל. 03-3077700  
siach2323@gmail.com



דרשו ד' ועוזו  
קרן עולמות לחינוך  
ועידוד לימוד התורה  
רח' הקבלן 45 ירושלים  
ט.ל. 02-5609000  
dirshu@dirshu.co.il

# בפתח הקניין

זכה דורנו להתעוררות מופלאה שלא היתה כמותה, וצימאון עז לעניין של קיום מצוות שביעית על כל פרטיה ודקדוקיה, ורבו כמו רבו העוסקים במלאכה, והמשחרים לקיומה של מצוות שביתת הארץ, אשר ניתנה לנו מסיני עם כללותיה ופרטותיה מחוורים כשמלה, כידוע עניינה של שמיטה להר סיני.

והנה יצא לתהילה שמה של התוכנית 'קנין שביעית' מבית 'דרשו' בשיתוף עם ביהמ"ד 'שיח אמונה'. רבים משחרים לקראת התוכנית, וצמאים לדבר ה' זו הלכה על ידי לימוד במתכונת מסודרת שתרכיז את כל העיקרים הנדרשים לדעת בהלכות שביעית, משורשי ההלכה הקבוצים במסכת 'שביעית' שבסדר 'זרעים' משישה סדרי המשנה, ועד לפסיקת הלכה למעשה, על ידי אחרוני דורנו ובראשם מרן גאון עזונו, פאר הדור ועטרת תפארנו, שר התורה והיראה, רבן של כל בני הגולה רבינו בעל ה'דרך אמונה' שליט"א.

והנה ניכר מבין דברותיו של מרן שליט"א, שנקט בדרך אשר צעד בה דודו, מרן רבינו החזו"א זיע"א, אשר החזיק בכל עוז בלימוד הלכות המצוות התלויות בארץ גם על ידי מי שאין בבעלותם קרקע ואף אלו שאינם מתגוררים לע"ע בארה"ק, משום דסבירא ליה שעל ידי הלימוד עצמו זוכים לקיים את המצוות התלויות בארץ, על דרך 'ונשלמה פרים שפתינו'.

על כן אמרנו להטיב שאת, ולהוסיף עוד על היסודות אשר הונחו כבר לפני שתי שמיטות, בתוכנית 'קנין שביעית', והננו לפניכם בחוברת חדשה ומהודרת ללימוד 'קנין שביעית', ובה משניות עם פירוש הר"ש והרמב"ם, הלכות שמיטה שבי"ד החזקה לרמב"ם בדרך של סיכום הלכה למעשה, והחונה עליהם חיבורו המופלא של מרן שה"ת שליט"א 'דרך אמונה' על מסכת שביעית, ובו פסקי הלכה בדרך של הלכה למעשה.

כמו כן לכבוד שנת השבע תשפ"ב אף הוספנו עוד על זאת בשיתוף עם בית המדרש 'שיח אמונה', בית מדרשו של מרן שה"ת שליט"א בהנהגת בנו הגאון הגדול רבי שאול יצחק שליט"א, ובשיתוף צוות העריכה של 'דרשו', אשר כבר הוציא מתחת ידיו כמה וכמה מרגליות טובות שכבשו בסערה את עולם התורה, ובראשם ה'ביאורים ומוספים' שבמשנה ברורה במהדורת 'דרשו'.

במסגרת זו הודפס הספר 'דרך אמונה' מחדש, בדקדוק רב ועם אלפי הגהות, תיקונים, פתיחת ראשי תיבות ועוד, וכנגדו חונה החיבור החדש 'שיח אמונה' עם הוספו וביאורים נפלאים, תוספת פסקי הלכה מאת מרנן ורבנן רבינו החזו"א, פסקי מרנן פוסק הדור רבינו הגרי"ש אלישיב זצ"ל, וכמובן פסקי מרנן המחבר שליט"א בכתביו ובאגרותיו ובספריו האחרים אשר נדפסו אחר ה'דרך אמונה', וההגהות שהגיה בכתי"ק על גליונות ספרי 'דרך אמונה' שבביתו.

התוכנית נבנתה על יסודות איתנים, בהתייעצות עם מרנן ורבנן המאירים את דרכנו כעמוד האש הצועד לפני המחנה, כשעיקר המגמה היתה שכל הלומד לפי תוכנית זו מתחילתה ועד סופה, קונה קניין אמיתי בהלכות שביעית, בהיקף מלא של כל הנושאים הנוגעים להלכה, באופן של לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא.

וזאת למודעי, שהגם שכל המרבה לעסוק בהלכות אלו ובשאר מקצועות התורה בעומק העיון הרי זה משובח, אנו לא באנו בתוכנית 'קנין שביעית' לעסוק בסתירות וביאורי המחלוקות בין הרמב"ם והר"ש וכדו', ולא בסתירות בתוך דבריהם או ביישוב תמיהות וקושיות שונות, אלא רק ללמוד דברים כפשוטם ולדעת ההלכה על בוריה בדרך הפשט, וכל המוסיף מוסיפים לו מן השמים בכפל כפליים.

אנו תפלה שנוכה להרבות לימוד הלכות שמיטה, ויהא לימוד זה תיקון גדול לעניין השמיטה שבגינה גלינו בין האומות ונחרב בית מקדשנו ותפארתנו, ועל ידי העיסוק בהלכות אלו וקיומן בס"ד, נוכה לגאולה השלמה, בביאת גואל צדק במהרה בימינו, אמן.

בברכת התורה

הנהלת 'דרשו'

הנהלת ביהמ"ד 'שיח אמונה'

# וזהו דבר השממה

## תכנית הלימודים

בכל חודש ילמדו פרק במשניות שביעית, עם פירוש הרמב"ם והר"ש, וההלכות הנוגעות להם ברמב"ם הל' שמיטה ויובל לפי סדר המשניות עפ"י ציון העין משפט', ספר 'דרך אמונה' למרן רבינו שר התורה הגאון הגדול רבי חיים קנייבסקי שליט"א על סדר הרמב"ם הנ"ל [ללא ביאור ההלכה וציון ההלכה].

התכנית תחל בחודש חשוון תשפ"ב ותימשך כעשרה חודשים עד חודש תמוז תשפ"ב סדר הלימוד במסגרת התכנית נקבע ע"י צוות ת"ח מופלגים מביהמ"ד הגבוה להלכה בהתיישבות בהכוונתו של ראש ביהמ"ד הגאון רבי יוסף אפרתי שליט"א. התוכנית מיועדת לאברכים ולבחורים (מגיל 13 ומעלה).

## המבחן

במבחן יהיו 10 שאלות, והן יהיו רק על המשניות, ההלכות ברמב"ם [עפ"י ציון העין משפט] וספר 'דרך אמונה' על סדר הרמב"ם הנ"ל.

## מועדי המבחן

המבחנים יתקיימו אחת לחודש בכל מוקדי המבחנים ב'דרשו' ככולל' בימי חמישי, ובמוקדי מבחני 'הדף היומי בבלי' בימי שישי המתפרסמים מעת לעת.

## המלגות

על המבחן הראשון לא תינתן מלגה. ציון מעל 80% יזכה את הנבחן בספר 'המפתח', ובשלושה כרטיסי הגרלה ע"ס 10,000 דולר שתתקיים בסוף תכנית 'קנין שביעית'.

החל מהמבחן השני, המלגות כדלהלן:

הציון	500 המצטיינים	לשאר המשתתפים
96%-100%	100 ₪	זיכוי 100 ₪ לקניית ספרי 'דרשו' + 2 כרטיסי הגרלה*
91%-95%	80 ₪	זיכוי 80 ₪ לקניית ספרי 'דרשו' + 2 כרטיסי הגרלה*
86%-90%	60 ₪	זיכוי 60 ₪ לקניית ספרי 'דרשו' + 2 כרטיסי הגרלה*
80%-85%	50 ₪	זיכוי 50 ₪ לקניית ספרי 'דרשו' + 2 כרטיסי הגרלה*

## רישום

להצטרפות לתכנית 'קנין שביעית' יש להירשם בהקדם:

02-5609000 פקס 02-6540269 מייל [dirshu@acheinu.co.il](mailto:dirshu@acheinu.co.il)

נבחנים שנרשמו בעבר לתוכניות אחרות של 'דרשו', אינם צריכים להירשם מחדש לתוכנית זו.

\* כרטיסי הגרלה ע"ס 10.000 דולר

## תכנית הלימודים 'קנין שביעית'

### חשון

**פרק ראשון:** פרק זה עוסק בענין תוספת שביעית ואיסור החרישה בשדה אילן וגדר שדה אילן.  
**רמב"ם:**

פרק ג' מהלכה א' ועד הלכה ט' "ואין מזבלין".

### כסלו

**פרק שני:** פרק זה עוסק עוד מענין תוספת שביעית, ובמלאכות המותרות והאסורות בערב שביעית, וכן נלמד ממשניות אלו מלאכות דרבנן האסורות בשביעית עצמה, ובענין קביעות השנים לשביעית ולמעשרות.  
**רמב"ם:**

\* בענין תוספת שביעית (משנה א' - ו' ומשנה י'): פרק ג' הלכה ט' "ואין מזבלין וכו'", י', י"א.

\* בענין מלאכות בשביעית: פרק א' הלכה ה', ח', ט"ו "ומותר למרס וכו".

\* בענין קביעות השנים (משנה ז' - י'): פרק ד' הלכה י"א, י"ד, י"ז, י"ח.

### טבת

**פרק שלישי:** פרק זה עוסק בענין זיבול וסיקול השדה בשביעית.  
**רמב"ם:**

\* בענין זיבול (משנה א' - ד'): פרק ב' הלכה א' - ה'.

\* בענין סיקול (משנה ה' - י'): פרק ב' הלכה ו' - י"ד.

### שבט

**פרק רביעי:** פרק זה עוסק בענין שדה שנעבדה בשביעית מה דינה, ובענין מלאכות בשביעית כשאינו מתכוון לתועלת האילן, ובכמה ענייני הפסד פירות שביעית.  
**רמב"ם:**

\* פרק א' הלכה ט"ז (משנה א').

\* בענין שדה שנעבדה בשביעית (משנה ב', ג'): פרק א' הלכה י"ג, י"ד, פרק ד' הלכה א' "ואפילו שדה וכו" מותרין באכילה" ופרק ח' הלכה א'.

\* פרק ו' הלכה ט"ו עד "ומי שנתנו לו" (סיפא דמשנה ב').

\* בענין מלאכות בשביעית כשאינו מתכוין (משנה ד' - ו'): פרק א' הלכה י"ח - כ"ב.

\* בענין הפסד פירות שביעית פרק ה' הלכה ט"ו - י"ח.

### אדר א'

**פרק חמישי:** פרק זה עוסק במשנה א' בענין קביעות השנים למעשרות ובהמשך בהלכות שונות בשביעית ובסופו בענין איסור לפני עוור בשביעית.  
**רמב"ם:**

\* בענין קביעות השנים (משנה א'): פרק ד' הלכה ט"ז.

\* פרק א' הלכה ט"ו עד "ומותר למרס" (משנה ב').

\* פרק ד' הלכה י"ט (משנה ד').

\* פרק ד' הלכה ח' (משנה ה').

\* בענין לפני עוור (משנה ו' - ט'): פרק ח' הלכה א' - ח'.

### אדר ב'

**פרק שישי:** פרק זה עוסק בענין המקומות המחויבים בשביעית ובענין איסור ספיחין.  
**רמב"ם:**

\* בענין המקומות המחויבים בשביעית (משנה א', ב'): פרק ד' הלכה כ"ה - כ"ז, פרק ח' הלכה ט'.

\* בענין איסור ספיחין (משנה ג', ד'): פרק ד' הלכה כ' והלכה ז'.

\* פרק ה' הלכה י"ג עד "ואפילו לסוריא" (משנה ה').

### ניסן

**פרק שביעי:** פרק זה עוסק בגדרי המינים החייבים בשביעית, צורת השימוש בהם, חובת הביעור ואיסור סחורה.  
**רמב"ם:**

\* בגדרי המינים, השימוש בהם והביעור (משנה א' - ג', ה' - ז'): פרק ז' הלכה י"ג - כ"ב והלכה ז', ח'.

\* בענין סחורה (משנה ג'): פרק ו' הלכה א', ב'.

### אייר

**פרק שמיני:** פרק זה עוסק בענין השימושים המותרים בפירות שביעית ובענין סחורה בפירות שביעית.  
**רמב"ם:**

\* באופן השימוש בפירות שביעית (משנה א', ב', ז', י"א): פרק ה' הלכה א', ב', ד', ו', ז', ח', י"א, כ'.

\* בענין סחורה (משנה ג' - ה', ז' - ח'): פרק ו' הלכה ג', ד', ו', י', י"א, י"ב, י"ד.

\* פרק ד' הלכה כ"ב, כ"ג (משנה ו').

### סיון

**פרק תשיעי:** פרק זה עוסק באיסור ספיחין ובדיני בייעור.  
**רמב"ם:**

\* ענין איסור ספיחין (משנה א'): פרק ח' הלכה י"ב ופרק ד' הלכה ב'.

\* בדיני בייעור (משנה ב' - ח'): פרק ז' הלכה ג', ד', ו', ט', י' "וכן אין לוקחין וכו'", י"א, י"ז, י"ח.

\* פרק ו' הלכה ט"ו "ומי שנתנו לו וכו'" (משנה ט').

### תמוז

**פרק עשירי:** פרק זה עוסק בענין שמיטת כספים ותקנת פרוזבול.  
**רמב"ם:**

פרק ט' הלכה ה', ו' עד "הרי זה משמיט", י"ב, י"ד - ט"ז, י"ח - כ"א, כ"ג, כ"ח.

# משניות מסכת שביעית

עם פירושי רבותינו הראשונים  
הרמב"ם, הר"ש משאנץ, הריב"ם וז"ר



דפי המשניות באדיבות הוצאת ח. וגשל

עין משפט נר מצוה  
ט מ"י פ"ג מהל' שמיטה ויזנל  
הל' א סגמ לאון רסו רסו.

**מסורת הש"ס**  
פ"ב ג מ"ק דף ג.

**רמב"ם דפוס ישן**

הנטיעה והאילן שהאילנות ג' לבית סאה והנטיעות עשר לבית סאה ואז יקרא שדה אילן והלכה כרבי עקיבא וכר"ש מפני שיש בתוספתא (פ"א) דברים מסכימים עם דבריהם: פ"ב א עד שתכלה הליחה. ר"ל עד שתישב הארץ ותכלה ליחות! גשמי זמן מהחום: ומקשאות. מקום זריעת הקישואים: ומדלעות. מקום זריעת הדלועין. ומה שאמר נתת תורת כ"א אחד ואחד בידו. שזה חורש ואומר עדיין 1 ותכלה לחות גשמים ויגיע זמן החום (הגהות ב"ח).

**הערות לר"ש**

15 בהג' הגר"א נוסף: ואמר בירושלמי דראב"ע הוא כדברי רבי. (ועי' בש"א). פ"ב 1 תוכת "רוב" ליתא בכל הדפוסים (דפוס וילנא). 2 בהג' הגר"א מחוק תיבת "רוב".

**ליקוטים**

פ"ב א. במשנה. עד שתכלה הליחה כו'. תרויהו חד שיעורא. והוא תיבת טעם על זמן עד 57 דנראה כחורש ליטע כו'. (תדושי הגר"א) בר"מ. ד"ה ומקשאות. מקום זריעת הקשואים וכן פי' במדלעות. אבל רש"י בפסחים (י ב') פי' הוא שם אילני הקשואים והדלועים, ועל פירושו מוכרז וביורת, מוכח כן בב"מ (צג). המשמר ד' וה' מקשאות ומקו' ליה שם בעקרוין וע"ש בפירושין. (רש"י)

[מכאן שי"ד לעמוד הקודם]

ח. במשנה. עד שיהולו. עיין ר"ב והוא מירושלמי אבל מסקנא דירושלמי עד שיעשו חולין מאלוין והוא יותר נכון לפשטא דמתניין והביאו הר"ש. (תדושי הגר"א)

ד. שיהולו. ע"י פי' הרמב"ם, ובשנות א"ל הקשה עליו וכי הפריה גורמת להיות נקראים על ידו אילנות. ול"ג בדאמת אינם נעשים אילנות עד שנה ה' רק אם נפרד בשנת ה' ויהיו נזכרין חרץ לירושלים גורו מפני הרואים שלא יסבירו דשנת חמישית הן, אולם לפי מה שאבאר לקמן דיש חומר בנטיעות מבוקנים ור"ש ור"א שמיירי דוקא בזה, א"א לפרש כן. (רש"י)

רבי עקיבא אומר נטיעה כשמה. כל זמן שקורין נטיעה. רמב"ם. ופי' הר"ש אינו יודע מניין לו [ואפשר לדמד מפרק הכונס (ב"ק נ"ח ב')] דאמרינן שם נטיעה בת שנתה אבל משם מוכח להיפך [תדושי הגר"א]. אילן שנגמם והוציא חליפין. ה' רא"ש הלכות ערלה סי' ד' (שדה פסחים).

שנגמם. שנחמך: והוציא חליפין. גידולין. [מלשון גזעו מחלף (עירובין דף ק.ק.): כנטיעה. צין לענין חרישה צין לענין ערלה. הניא בתוספתא (פ"ב).] ואזויה נטיעה, רבי יהושע אומר צה ה' וצמ ו' וצמ ו'.

ו'. אמר רבי מפני מה אמרו צה ה' וצמ ו' וצמ ו', אלא אומר אני גפנים בני ה' תמיס בני ו' וימיס בני 151. ירושלמי (סס). א"ר יודן צר טרפון ר' שמעון ור' אליעזר צן יעקב אמרו דצר אמה, דלמר ר' שמואל צר נחמן צסס ר' יונתן צסס רבי אליעזר צן יעקב הגומס כרמו פחות מטפס חייב צערלה מפני מראית העין, (אצל) דצרי חכמים עד שיגוס מעס הארץ: סליק פירקא

פ"ב א שדה הלבן. לשדה תבואה קרי ליה שדה לבן, לפי שאין צה כל כשדה האילן: הליחה. לחלוטית הקרקע: ליטע במקשאות. אצל משס ואילן ממוזי כמתקן שדהו לזורך שציעית: ובשדה האיץ עד העצרת. צפ"ק דמועד קטן (דף ג:) מייתי לה. ירושלמי (הל' א.) לא סוף דצר כשיט לו מקשה ומדלע אלא אפי' מאחר שצני אדם עמידין ליטע במקשאות ובמדלעות מותר. ר' שמעון אומר נתת תורת כל אחד ואחד בידו. זה אומר כלתה לימה בתוך שלי זה אומר לא כלתה לימה בתוך שלי. אלא צדה הלבן עד הפסח צדה האילן עד העצרת. מה צין שדה לבן לשדה אילן, שדה לבן על (ידי) שעתיד לזרעה צתחלה לריך שמהא רוצ' הליחה קיימת, שדה אילן על (ידי) שנטעה כבר אינו לריך שמהא רוצ' הליחה קיימת:

שנגמם והוציא חליפין, מטפח ולמטה כנטיעה מטפח ולמעלה כאילן דברי רבי שמעון:

**פרק שני**

**א עד א** אימתי חורשים בשדה הלבן ערב שביעית עד שתכלה הליחה

הליחה הליחה ח. כל זמן שבני אדם חורשים ליטע במקשאות ובמדלעות א"ר שמעון נתת תורת כל אחד ואחד בידו אלא בשדה הלבן עד הפסח ובשדה האילן עד עצרת: שינויי נוסחאות: 1 בר"ש: משתכלה ו'עד' ליתא.

המים ושקע צעומקא, ולפיכך אין לריך שמהיה צאדמה רטיבות ולא לחות, אלא חרישה מותרת לו ואפילו משתכלה הלחה. וכל זה למשנה ראשונה כמו שציארנו, והלכה כמו שתיקן רבן גמליאל:

\* ראה ליקוטים לקמן עמוד דל.

והוא נקרא שדה אילן. והלכה כר' עקיבא, וכו' שמעון מפני שיש בתוספתא (פ"א ה"ב) מה שמסכים לדעתו\*: פ"ב א עד שתכלה הליחה עד שמיצא הארץ ומכלה לחות מטרי האצני ממנה: ובמקשיות מקום זריעת הקישואין: ומדלעות מקום זריעת הדלועין: נתת תורת כ"א אחד ואחד בידו לפי שזה יחרוש ויאמר עדיין לא כלתה הלחות מאדמתי וזה יאמר שכלתה: ושדה הלבן אלא רח' דהיינו השדה המיועדת לזריעת תבואה וקטנית. ושדה זו, לפי שארץ לזרוע צה אחרי חרישה, לכך לריך שמהיה צה לחות מנויה, ולפיכך אין חורשין אותה אלא צעד שש צאדמה לחות: ושדה האיץ הכי אין הופכין אותה אלא צכדי שירד המים ושקע צעומקא, ולפיכך אין לריך שמהיה צאדמה רטיבות ולא לחות, אלא חרישה מותרת לו ואפילו משתכלה הלחה. וכל זה למשנה ראשונה כמו שציארנו, והלכה כמו שתיקן רבן גמליאל:

**פירוש מהר"י בן מלכי צדק**

שדה העשויה לזרוע בה תבואה כלומר שהיא לבנה ואין בה אילן שיעשה צל. עד שתכלה הליחה. פי' כל הליחה כעין לחלוטית של קרקע. כ"א זמן שבני אדם וכו'. גרסי' [בירושלמי] לא סוף דבר בשיש לו מקשה ומדלע אלא אפי' מאחר שבני אדם עתידין ליטע במקשאות ובמדלעות מותר. ר"ש אומר נתת תורת כ"א אחד ואחד בידו. זה אומר כלת לחה (מתוך) [בתוך] שלי וזה אומר לא כלת לחה בתוך שלי. אלא בשדה לבן עד הפסח וכו'. גרסי' [בירושלמי] מה בין שדה אילן לשדה לבן, שדה לבן על שעתיד לזרעה בתחלה צריך שתהא הלחה קיימת, שדה אילן על שנטעה כבר אינו צריך שתהא רוב הלחה קיימת. 1 הגהת הגר"א.

**פירוש הרא"ש**

ליטע מקשאות. צירושלמי מפרש אפילו אין לו מקשה ומדלע אלא כל זמן שצני אדם חורשים ליטע אותם מותר דהרואה אומר הוא חורש כלי ליטע מכאן ואילן נראה כמתקן שדהו לזורך שציעית: כ"א אחד ואחד בידו. שזה אומר כלתה למה צנון שלי זה אומר לא כלתה למה צנון שלי: אלא בשדה לבן עד הפסח. דמאז והלאה רוצ' חרישה לזורך שציעית. ירושלמי. מה צין שדה לבן לשדה האילן, שדה לבן על שעתיד לזרעה צתחלה לריך שמהא רוצ' הליחה קיימת שדה האילן על שנטעה כבר אין לריך שמהא רוצ' הליחה

שנגמם. שנחמך והולא חליפין: מטפח ומטפח כנטיעה ומטפח וליטע כנטיעה. צין לענין חרישה צין לענין ערלה. הניא בתוספתא (פ"ב). ואזויה נטיעה, רבי יהושע אומר צה ה' וצמ ו' וצמ ו'. אמר רבי מפני מה אמרו צה ה' וצמ ו' וצמ ו', אלא אומר אני גפנים בני ה' תמיס בני ו' וימיס בני 151. ירושלמי (סס). א"ר יודן צר טרפון ר' שמעון ור' אליעזר צן יעקב אמרו דצר אמה, דלמר ר' שמואל צר נחמן צסס ר' יונתן צסס רבי אליעזר צן יעקב הגומס כרמו פחות מטפס חייב צערלה מפני מראית העין, (אצל) דצרי חכמים עד שיגוס מעס הארץ: סליק פירקא

פ"ב א שדה הלבן. לשדה תבואה קרי ליה שדה לבן, לפי שאין צה כל כשדה האילן: הליחה. לחלוטית הקרקע: ליטע במקשאות. אצל משס ואילן ממוזי כמתקן שדהו לזורך שציעית: ובשדה האיץ עד העצרת. צפ"ק דמועד קטן (דף ג:) מייתי לה. ירושלמי (הל' א.) לא סוף דצר כשיט לו מקשה ומדלע אלא אפי' מאחר שצני אדם עמידין ליטע במקשאות ובמדלעות מותר. ר' שמעון אומר נתת תורת כל אחד ואחד בידו. זה אומר כלתה לימה בתוך שלי זה אומר לא כלתה לימה בתוך שלי. אלא צדה הלבן עד הפסח צדה האילן עד העצרת. מה צין שדה לבן לשדה אילן, שדה לבן על (ידי) שעתיד לזרעה צתחלה לריך שמהא רוצ' הליחה קיימת, שדה אילן על (ידי) שנטעה כבר אינו לריך שמהא רוצ' הליחה קיימת:

שנגמם והוציא חליפין. ה' רא"ש הלכות ערלה סי' ד' (שדה פסחים).



**ב מוזבלין** מדשנים הגנות לרענן את האדמה: **מעדרין** חופרין בעיקרי האילנות: **בית השלחים** אדמת משקה, והיא הארץ הנמאה, תרגום עיף (נראשית ס' טו) משלחי: **מוזבלין** גזר מן יבלת, רואה לומר שסלק מהאילנות את היצולות המחקשות צה: **מפרקין** מסיר העלין מהאילנות: **מאבקין** מאבקין אותם בצבא, וזה מועיל לחלק מהאילנות: **מעשנין** מעשן תחתיים צען להמית את צעלי החיים המכרסמים את האילן ונתלים צו. ומאמר ר' שמעון קאי על אמרו מפרקין עד ראש השנה, ואמר שאפילו צענש השמיטה הוא מותר. ואמרו בתלמוד (ירושלמי סוף) מוזבלין מעשנין יבלת, מפרקין צעלים. ואין הלכה כר' שמעון:

**ב מוזבלין** ומעדרין<sup>1</sup> במקשאות ההרים אשר צמער יעדרון (ישעי' ז), ענין חפירה, כלי צחול שחופר צדי אדם<sup>2</sup> כעין חורש צשוריס. והוא הדין דחורשין כדאימא צירושלמי (הל' צ). ואע"ג דחרישה דאורייתא היא והיא לנו לאוסרה צמוספת שביעית, שרינן לה הכא ואפילו צומן שצית המקדש [קיים] כיון שעושה לצורך פירות ששית. וכן בית השלחין נמי גינה שיש צה ירק, ומיתקן צכך הירק של ששית. ויש כמה חילוקים צדכ. דכל מלאכה אפילו דאורייתא כגון חרישה שעושה לצורך פירות ששית מותרת אפילו צמוספת שביעית כדפרישית. וחרישה שאינה לצורך פירות אלף לצורך<sup>3</sup> גוף האילן עגמו אפילו לפני מוספת שביעית אסורה, דמתנן לעיל (רפ"א) דלא שרינן אלף עד

**עין משפט נר מצוה**  
 י מ"י פ"ג מהל' שמיטה ויזבל  
 הל' ט ופ"ח הל' ה.

**רמב"ם דפוס ישן**  
 לא כלתה הליחה מאדמתו וזה אומר כלתה: **וישדה** הלבן, ארץ לבנה ענינו ידוע לודיעת תבואה וקטניות וזו הארץ מפני שצריכין לזרוע בה אחרי החרישה צריך להיות בה ליחה מצויה ופניו זה אין חורשין אותה אלא בעוד שיש בארץ לחות **וישדה האילן** היפכו אותו כדי שירד המטר בעמק ובשביל זה אין צריך להיות בארץ לחות שלא יתא מותר לו להרוש אותה אפילו משתכלה הלחות וכל זה על משנה ראשונה כמו שביארנו והלכה כמו שתקן רבן גמליאל:  
**ב מוזבלין**. ונתחין הדומים בגנות כדי ללחלח הארץ: **מעדרין**, חופרין בעיקרי האילנות: **בית השלחין**. היא הארץ הצמאה תרגום עיף (בראשית כ"ה) גזר ממתל: **מוזבלין**. גזר מבלת ר"ל לברות יבלות האילנות הנעשים בהם: **מפרקין**. מסירין העלין מן האילן: **מאבקין**. יפזרו עליהם האבק מפני שיש אילנות שיועיל להם: **מעשנין**. עושין עשן תחתיים להרוג התולעים אוכלי הפרי והדבקים בו ודברי רבי **שמעון** חזרו על מה שאמר מפרקין עד ראש השנה אמר אפילו בתוך השמיטה מותר הוא ואמרו בגמרא מוזבלין מעשנין יבלת מפרקין בעלין. ואין הלכה כרבי שמעון:

העגרת. וליטע אילן צתחלה צמוספת שביעית אסור, קודם לכן מותר. וכל הכך מלאכות דשרינן הכא עד ראש השנה אע"פ שיש מנה שאין לצורך [פירות] ששית לא גזר צמוספת, משום דאפי' שביעית עגמה לא אסורין מדאורייתא, כדאמרין צריש מו"ק (א). דאבות אסר רחמנא תולדות לא אסר רחמנא, ואפילו שביעית עגמה צמוספת פסדה כגון להשקות צית השלחין משמע תהם דשרי תולדות שביעית לאו דאורייתא וצמוספת פסדה<sup>4</sup> לא גזר: **בית השלחין**. שאין לה צמי גמיים וצריך להשקותה. ושלחין מפרש צריש מו"ק (דף צ. ג) לישנא דלחומא דכתיב והוא עיף (נראשית סה) ומתרגמינן והוא משלחי: **מוזבלין**. (צ) שחורשין<sup>5</sup> היבלת. ענפים היבשים<sup>6</sup> צבאלין: **מפרקין**. צעלים, שמעירין העלים להקל מן האילן: **מאבקין**. שרשים המגולין מוסקין אותם בצבא: **מעשנין**. שמעלין עשן תחת האילן כדי שיפלו [ממנו] המולעים או שימוחו: **אף נוטף** [את העצה]. שביעית עגמה, ומתא קמא לא התייר אלף עד ראש השנה. [ו]בירושלמי (הל' צ) פריך דר' שמעון אדר' שמעון [דקאמר], מחלפא שיטמיה דרבי שמעון דתינן תמן ממרסין צאורו שביעית דצרי ר' שמעון<sup>6</sup> אלף לא מוסקין, וכה [הוא] אמר אכין. שנייא היא [הכא] שהוא כמניל מן הדליקה. צסוף פרקין (מ"י) היא שנייה היא דלא מוסקין כלומר שאין חותכין עלין של אור, מלשון לא צומור (ויקרא כה) תרגום לא חכסא. ומשני דנעילת עלין של אשכול אינו אצרוי אילנא אלף אוקומי אילנא כאדם המניל מן הדליקה דאוקומי צעלמא הוא, אלף גצי אורו אצרוי אילנא הוא ואסור. ובי האי גוונא מעשנין צנס' ע"ז צפ' ר' שמעאל (דף צ:): **ירושלמי** (סס). מנו לחרוש להן. מני כל זמן שמוחר לחרוש מותר לזבל ולעד, אין מותר לחרוש אסור. א"ר יוסי ממני אמרה כן מוזבלין ומעדרין צמוקשאות וצמדלעות עד ראש השנה וכן צית השלחין, ומני עלה חורשין צית השלחין עד ראש השנה. פירוש. [מהו] לחרוש להן. אמקשאות ומדלעות קאי:

**הערות ד"ש**  
 3 שחופר אדם כבלי ברזל (הרא"ש). \*3 כ"י. וברפ"ו: י: שאינה צורך פירות אלא אף לצורך האילן עצמו. 4 כ"י. ובר"י: לאו דאורייתא ומקודם לא גזר. \*4 כ"י והגר"א. 5 בהג' הגר"א תיבות ענפים היבשים" ממחק. 6 בהגהות הגר"א: שביעית ר' שמעון אומר אבל. 7 בהג' הגר"א (וכ"ה בירושלמי): מותר לזבל ולעד, אם אין את מותר לחרוש אין את מותר לא לזבל ולא לעדר. א"ר יוסי.

**פירוש מהר"י בן מלכי צדק**

כלומר מעבירין היבש מן האילן למק"ו פוטמו. **מפרקין**. בעלין כלומר חותכין מן העלין כדי להקל האילן. **מאבקין** פ"י ונתחין אבק על עיקרי האילן. **מעשנין**. פ"י עושין עשן תחת האילן כדי שיפלו התולעין שלו. **עד ראש השנה**. ר' שמעון אומר אפי' בשנת שביעית נוטף הוא את העצה מן האשכול וכו'. פ"י [בירושלמי] שהוא כמציל מן

**ב מוזבלין** (ומעדרין). פ"י מכניסין להן זבל בלע"ז רומטיוזם. **מעדרין**. מלשון (ישעי' ז) וכל ההרים אשר במעדר יעדרון לע"ז (צמור) [צפא].<sup>2</sup> **עד ר"ה**. והוא הדין לחרוש. וכן בית השלחין. פ"י מוזבלין מעדרין וחורשין. (ביבלין וכו').<sup>2</sup> תניא חורשין בית השלחין עד ראש השנה. שלהין מלשון משלהי כלומר שדה הצמאה למים. **מוזבלין**. מעבירין היבלת

1 כנדצ"ז. 2 הגהת הגר"ו.

**פירוש הרא"ש**

די לה צמי גמיים וצריך להשקותה תמיד ומפרש צמועד קטן (ג.א.) [ה]לישנא<sup>2</sup> דלחומא [הוא]<sup>2</sup> דכתיב והוא עיף (נראשית סה) ומתרגמינן והוא משלחי<sup>3</sup> וחי"ת מתחלפין: **מוזבלין**. חותכין היצולות והם ענפים היבשים: **מפרקין**. מסירין העלים להקל מן האילן: **מאבקין**. מוסקין צעפר שרשים שנחגלו צמורף: **מעשנין**. מעלין עשן תחת האילן להמית המולעים צבו: **אף נוטף** הוא את העצה. היינו מפרקין דמתא קמא, ור' שמעון מתיר אף שביעית. צירושלמי פריך מחלפא שיטמיה דר' שמעון דתינן תמן ממרסין צאורו שביעית אלף אין מוסקין דצרי ר' שמעון, שנייא היא הכא שהוא כמניל מן הדליקה ואוקומי אילנא שרי אף שביעית:

1 ר"י יקרוקוס פ"ג ה"ט. 2 עפ"י הרש"ם. 3 עפ"י רש"י מו"ק שם.

**ליקוטים**  
 ב. במשנה. וימעדרין. תבוי"ט הביא בשם הרמב"ם בחבורו ריש הל' שמיטה דחרישה שביעית אינה אלא מברוי סופרים. ותמיה דלא מיבעיא למאן דמוקי קרא דבחרשי ובקציר תשבות לתוספת שביעית, הרי מפורש איסור חרישה, אלא אפי' לר' ישמעאל דתוספת שביעית מהלכה, הלא הוא ג"כ לענין חרישה, דההלכה היתה לנטיעות דמותר לחרוש עד ר"ה, והרמב"ם לא י"ש רק שאין לוקין על חרישה אבל איסור איכא בה א' מקראי אי מהלכה. שוב ראינו (רש"י) ברא"ש. ד"ה עד ראש השנה. אבל בקשואים לא קאמר אלא בג' מקשאות כו'. ולענ"ד דהתם לענין היתר כל הבית סאה דוקא (ראמ"ה).

עין משפט נר מצויה כ כל מיי פ"ג מהל' שמיטה ויוצ' הל' ט ופי"א הל' ה.

מסורת הש"ם

א(א) דף 72 כ:

רמב"ם דפוס ישן

ג מסקלין. מסירין האבנים: בקרבם מין. לכרות השבולת בד ולהניח התבן והוא כמו מכרסמין וכבר פירשנוהו (פאה פ"ב מ"ו): מוזרדין. לכרות הענפים המתפשטים מן האילן וזרדין שם הענפים הכרותים בעת הזמיר: ומסקלין. לכרות מה שיבש מן הענפים שהוא נפסד גזור מן פסולת: ורבי יהושע אומר. שאינו עושה השנה אבל הוא עושה עד זמן שדרך בני אדם לעשות בכל השנים שלא יזמור אחרי: ורבי שמעון אומר. שהוא אסור, אלא עד עצרת בלבד שהוא מותר בעבודת האילן כמו שהיה משנה ראשונה והלכה כמנהג קמא: ד זוהמא. שם לר"ה רע ופי' שנמנהג עובדי האדמה לסוך הנטעים בשמן עיש לו ריח רע כדי שיריחו אותם התולעים אוכלי האילנות וירחקו מהם: ובורכין. הוא שקיבץ הענפים והפארות שקישרם כדי שיעלו למעלה במישור ולא ינטו על האין: וקובטין. הוא לכרות קצותם כשיצתן לזה: ועושין להם בתים. עושים להם צללים להסך מן הגשם והשמש שלא יזיקו: ומשקין אותן. שופכים מים על ראש האילן ויורד על גוף האילן כולו וישקהו: ואמר ר' אביעור בר' זבוק. שבשנה שביעית עצמה מותר זה:

ליקוטים

ג. במשנה. מקרסמין. עיין ר"מ, ונראה לי דכאן מיירי ודאי באילן אלא דעיינו גם כן שחותך מקצתן של הענפים כמו בתבואה רק השבולת, והוא <sup>38</sup> כשה היוצא יותר מדי חותכין ביאנה שזה לשאר הענפים. (תירושי הגר"א)

38 נצ"ל והוא הדין כאן.

הערות ר"ש

8 לכאורה דברי רבינו סותרים מהרש"א לסיפא, ואם ההיתר כדי שלא ימותו האילנות היא מותר גם בשביעית. וכן הקשה במל"א הרועים. והנה מקור דברי רבינו כאן הוא לשון רש"י בעי"ז ב' (ד"ה ער ר"ה) מלה במלה, אלא שבש"ש המשיך כאן: הנוטיות, והנך שלשים יום דרבנן הן והכא לא גזרו. ובתוס' שם (ד"ה ומשקין) הקשו והדו דבריו עיי"ש, ועפ"י לנכון תאה השערת ר"ק כנראה שחזרו כאן דברי רבינו ויש להשלימם כך, והנך ג' שלשים יום דרבנן הן והכא לא גזרו, כן פירש בקונטרס, ואינו

ג מסקלין. מלשון [ויעוקהו] ויסקלוהו (ישעיה ה) שמוציאין את האבנים מן הכרם כדמיו סקלו מאבן (שם ט): בקרסמין. מלשון קרסמה נמלים (פאה פ"ב מ"ו) והיינו זמור\*, אלא שלשון קירסוס צאילן, וזמור בכרם, מלשון זמורות, שמחתך ענפים של גפן: מוזרדין. כשיש לאילן ענפים לחים יותר מדאי חותך מקלם ומניח מקלם, וזהו זרוד: מפסקלין. שנוטל הפסולת. ויש אומרים מלשון פסל כך (שמות לד) שנוטל כל הענפים כדי שתענה קורת האילן: רבי יהושע אומר כזרודה. מפרש צירושלמי (הל' ג) דחמא ננאי אינון, דמנא קמא לא שרי אלא עד ראש השנה, ורבי יושע סבר דשנת חמישית כן שישית מה חמישית נכנסת לשישית כך שישית נכנסת לשביעית, ואפילו יותר מכן, רבי שמעון אומר כל זמן שאני רשאי בעבודת האילן רשאי אני בפירושו: ד 'מזהמין' את הנטיעות\* וכורכין אותן וקרסמין\* אותן ועושין להם בתים ומשקין אותן עד ראש השנה רבי אליעזר\*

ישניו נוסחאות: רבי אלעזר, ר"ש, ר"מ. \*ראה ליקוטים להלן עמוד ר"א.

קמא: ד זוהמא שם הפרסוק, וממנו אמר מזהמין, כלומר שיפיקו ריח זוהמא, והיינו שספין הנטיעות דגבר שיש לו ריח רע כגון החמרים והסבצוני'. כדי שייחמו אותם צעלי החיים שמכרסמים את הנטיעות ומרחקו מהם: וכורכין אותן הוא שנוטלים ענפיהם וקושרים אותם שיעלו ישר ולא יפסעו על הארץ: וקובטין אותן הוא שחותכים קצותיהם אם הזכירו לכך, או ליתן האפר על האילנות שדרך כך: ועושין להם בתים עושין להם מחסות כדי לסוכך עליהם מן המטר צעת שמוקן להם או מן השמש. ומשקין אותן הוא ששופכים מים על ראש הנטיעה והולך ויורד על כל הנטיעה ומשקה אותה:

רמנא, והכא לא גזור: ובורכין אותן. מפני הננה והחמה: וקובטין אותן. פירש צערוך אפר (בראשית יח) תרגומו קטס\*. ויש מפרשים שזכר הראשים כמו נקטס ראשו (סוכה טו): ועושין להם בתים. גדר אמנה גובה קציבומיה וממלאין אותו עפר. ומיהו צירושלמי משמע צית ממש ללל:

\* ראה ליקוטים להלן עמוד רב. \*\* ראה ליקוטים להלן עמוד ר"א.

פירוש מהר"י בן מלכי צדק

הדליקה. ג מסקלין. פי' להוציא אבנים מן הכרם מלשון (ישעיה ה) ויעוקהו ויסקלוהו. בקרסמין. היינו זמור אלא שקירסום באילנות. מוזרדין. מחתך ענפין יבשין ולחין להקל האילן. מפסקלין. דולמו [בלע"ן]. ר' יהושע (בן יהודה)<sup>1</sup> וכו'. כלומר כשנת חמישית כן שישית מה חמישית נכנסת לשישית כן שישית נכנסת לשישית, אפילו יותר מיכן. ר' שמעון אומר כ"ז זמן וכו'. כלומר עד העצרת. ד' מזהמין את הנטיעות. פירוש מניחין צואת כלבין אצל הנטיעה כדי שלא [תיבש]<sup>2</sup>. וכן כורכין את הנטיעות בעלין כדי שלא ייבשו. וקובטין אותן. פי' באפר כדי שלא ייבשו.

פירוש הר"ש

ג מסקלין. משליכן האבנים מן הכרם מלשון (ישעיה ה) ויעוקהו ויסקלוהו: בקרסמין. מלשון קרסמה נמלים, וקרקסו צאילן כמו זמור גפן: מוזרדין. כשיש צאילן ענפים לחין יותר מדאי חותך מקלמתן: מפסקלין. שנוטלין הפסולת, וי"מ שחותך כל הענפים כדי שתענה האילן מלשון פסל כך: ש"ח חמישית וכו'. כמו שמוזר של חמישית שבישית כך מוזר של ששית שביעית: ור"ש אומר. מעצרת ואלין שהוא נאסר בעבודת הארץ נאסר גם כפיסוק, ושלא שחולקו נאסר: ד צדק. כשעשרה האילן מנטיעות של זע

ג מסקלין ניקוי האדמה מהאבנים: בקרסמין קליטת השבלים צד והנחת התבן, והוא כמו מכרסמין, כמו שנאמר (החליל פ יד) יכרסמנה חזיר, וכבר פירשנו זה (פאה פ"ב מ"ו): מוזרדין קליטת הענפים המתפשטים מהאילנות. חרדים שם הענפים שקולאים צעת הזמיר: ומפסקלין קליטת מה שיבש והתקלקל מהענפים, נגור מן פסולת: ורבי יהושע אומר שאין עושין זמיר זה עד ראש השנה אלא עד זמן שדרך בני אדם שכל השנים שלא זמירין אחריו: ור' שמעון אומר שזה לא חותך אלא עד העצרת בלבד שהוא מותר בעבודת האילן כמו שהיה משנה ראשונה, והלכה כמנהג קמא: ד זוהמא שם הפרסוק, וממנו אמר מזהמין, כלומר שיפיקו ריח זוהמא, והיינו שספין הנטיעות דגבר שיש לו ריח רע כגון החמרים והסבצוני'. כדי שייחמו אותם צעלי החיים שמכרסמים את הנטיעות ומרחקו מהם: וכורכין אותן הוא שנוטלים ענפיהם וקושרים אותם שיעלו ישר ולא יפסעו על הארץ: וקובטין אותן הוא שחותכים קצותיהם אם הזכירו לכך, או ליתן האפר על האילנות שדרך כך: ועושין להם בתים עושין להם מחסות כדי לסוכך עליהם מן המטר צעת שמוקן להם או מן השמש. ומשקין אותן הוא ששופכים מים על ראש הנטיעה והולך ויורד על כל הנטיעה ומשקה אותה:

\* ראה ליקוטים להלן עמוד ר"א.

והנהגת הגרונ'. 2 כנודצ"ל, ועיין לקמן מ"ו בריבמ"ך.

פירוש מהר"י בן מלכי צדק

הדליקה. ג מסקלין. פי' להוציא אבנים מן הכרם מלשון (ישעיה ה) ויעוקהו ויסקלוהו. בקרסמין. היינו זמור אלא שקירסום באילנות. מוזרדין. מחתך ענפין יבשין ולחין להקל האילן. מפסקלין. דולמו [בלע"ן]. ר' יהושע (בן יהודה)<sup>1</sup> וכו'. כלומר כשנת חמישית כן שישית מה חמישית נכנסת לשישית כן שישית נכנסת לשישית, אפילו יותר מיכן. ר' שמעון אומר כ"ז זמן וכו'. כלומר עד העצרת. ד' מזהמין את הנטיעות. פירוש מניחין צואת כלבין אצל הנטיעה כדי שלא [תיבש]<sup>2</sup>. וכן כורכין את הנטיעות בעלין כדי שלא ייבשו. וקובטין אותן. פי' באפר כדי שלא ייבשו.

פירוש הר"ש

להשנינו ולהבדילו והיוס זה מותר דוקא עד ר"ה, [ועוד יש ויוסם אחר שהוא חוקומי איננו הוא מותר אף שביעית כדליתא ע"ז פ' ר' ישמעאל (דף טו):] ובורכין סביב האילן קושרין שום דבר צמחה מפני החמה וצננה מפני הננה: וקובטין. פירש צערוך מוסין השרשין בצפר לשון קטמא, ולא נהירא דהיינו מאצקין דלעיל, ונראה שחותך ראשי הענפים כמו נקטס ראשו: ועושין להם בתים. עושין להם גדר גבוה צמת סביב האילן וממלאין אותו עפר. וצירושלמי משמע צית ממש שושין ללל על האילן עפר. וצירושלמי משמע צית ממש שושין ללל על האילן עפר. וצירושלמי משמע צית ממש שושין ללל על האילן עפר. וצירושלמי משמע צית ממש שושין ללל על האילן עפר. וצירושלמי משמע צית ממש שושין ללל על האילן עפר.

9 כ"י. וכד"י: קטמא.

ואמר ר' אלעזר בר' צדוק שזשנה השביעית עלמה זה מותר: ונזף הוא ראש האילן, כלומר הענפים והעלים: ועיקר הגזע. ואין הלכה כר' אלעזר בר' צדוק: **הסבין את הפגין מושחין את פגי הפירות למחר ניטולן: ומנקבין אותן** עושין צהן נקבים, וכן דרך תלמידי שמקצת המקומות אללנו שאין ממשלות עד שמוסחין עד דק ונוקבין זו קפה כל תלמידי מהן. ואין הלכה כר' יהודה ולא כר' שמעון:

על הנוף. של אילן: אב"ל לא על העיקר. שרין לשנות בשביעית ולא יעשה כשאר השנים: וירושלמי (ה' ד). מתניין [כרבי, כרבי] כרנן [מהמין] ממלעין<sup>12</sup> בשביעית אבל לא בזמנא, כאן וכאן אין מגומין אבל נוטל הכרואה. רבי יוסי אומר רבי אבינא זעי מה זין המזסה לעושה [לה] צית. המזסה אינו אלא כמושיב שומר, צית עושה להס לל והיא גדילה מממתו. פירוש. מתניתין כרבי. הן כריתא דמימתי היינו התיא דפי ר' ישמעאל (נ:), וקסבר צירושלמי דפלוגתא דתנאי היא ולית ליה שמואל דמשנין תמי זיהומי הו: עוד ירושלמי (סג). תמי רבי יוסי זין כיפר לאומר משום ר' אלעזר זין שמוע, צית שמואל אומר ר' יהודה אומר מקום שנהגו לסוך אינן סכין מפני שהיא עבודה מקום<sup>2</sup> שנהגו שלא לסוך סכין ר' שמעון מתייר<sup>3</sup> באילן מפני שהוא רשאי בעבודת שינויי נוסחאות: 1 נ"א על (דפוס וילנא). 2 ומקום שלא נהגו לסוך, ר"ש.

**עין משפט נר מצוה**  
ב מ"י פ"ג מהלכות שמיטה ויוצא הל' ט סנה לאוין רסו רסו. ג מ"י פ"ג מהל' שמיטה ויוצא הל' ט.

**מסורת הש"ס**

(ב [ע"ז דף ג: ע"ש].

**רמב"ם דפוס ישן**

ונזף. הוא ראש האילן ר"ל הענפים והעלים: ועיקר. הוא השרש ואין הלכה כר' אלעזר בר' צדוק: ה סבין. מושחין בשמן למחר ביטולן: ומנקבין. עושין בתאנים נקבים וכן מנהג התאנים בקצת מקומות אצלנו שאינן מתבשלין עד ימשחו בשמן עץ דק ונוקבין בו מקצת כל תאנה מהם. והלכה כרבי יהודה ולא כר' שמעון:

**הערות לר"ש**

- 11 כ"י והגר"א. וכע"ז במהר"ל לנדא: "דרכי בים".
- 12 כ"י, הגר"א והמהר"ל לנדא.
- 13 ראה מהר"י קורקוס פ"ג ה"י.

**ליקוטים**

ה. במשנה. פגי ערב שביעית. ע"י ר"ש ד"ה שנכנסו ר"ש לפרש"י ע"ד האילן עצמו<sup>39</sup>.

**רבי שמעון מתייר.** פי בין בערב שביעית עד עצרת בין במוצאי שביעית, דמותר בשניהם בעבודת אילן.

39 פ"י, שחסמן כאן רבנו קסע מהר"ש שעמו הוא מסכים, ומכאן ואילך יש חיזוקים בינו להר"ש.

[מכאן ש"ד לעיל עמוד קצד]

ה. בר"ש. ד"ה ודורשין. אבל בירושלמי קאמר בהדיא עד ר"ה. הדברים מתמיהין כמ"ש הרא"ש ז"ל, אך לענין דהירושלמי קאי אולעיל מנהג דקרקע של אחד ואילנות של אחד מצטרפין. ואמר אף אנן תנינן דרבה, ר"ל יותר מזו. דג' של ג' אנשים מצטרפין. וברינא דקרקע של אחד חורש בעל האילנות עד ר"ה, [משום] דודאי הוא עושה לטובתו ולא לצורך הקרקע.

בא"ד. בירושלמי קאמר בהדיא עד ר"ה. ברידב"ז: הגר"א ז"ל בכ"ח מק חק יבית עד ר"ה. (המסדר)

1. ברא"ש. ודוקא י' כ"י ואם היה י"א עומדין ליעקר. לכאורה קשה דהא חכמים ס"ל ככה"ג בפ"ה מ"ב דכלאים דרואין את האמצעות כאלו אינן, וה"ג נאמר דרואין את היתירה כאלו אינה. ולא פירכא היא תדא והנשואות לא יהיו נטרעות לפי חשבון ועוד דלא ישארו עשרה אם תראה את [כל] הרצופות כאלו אינן. (רש"ש)

שמואל אומר ר' יהודה אומר מקום שנהגו לסוך אינן סכין מפני שהיא עבודה מקום<sup>2</sup> שנהגו שלא לסוך סכין ר' שמעון מתייר<sup>3</sup> באילן מפני שהוא רשאי בעבודת שינויי נוסחאות: 1 נ"א על (דפוס וילנא). 2 ומקום שלא נהגו לסוך, ר"ש. שמואל אומר ר' יהודה אומר מקום שנהגו לסוך אינן סכין מפני שהיא עבודה מקום<sup>2</sup> שנהגו שלא לסוך סכין ר' שמעון מתייר<sup>3</sup> באילן מפני שהוא רשאי בעבודת שינויי נוסחאות: 1 נ"א על (דפוס וילנא). 2 ומקום שלא נהגו לסוך, ר"ש. שמואל אומר ר' יהודה אומר מקום שנהגו לסוך אינן סכין מפני שהיא עבודה מקום<sup>2</sup> שנהגו שלא לסוך סכין ר' שמעון מתייר<sup>3</sup> באילן מפני שהוא רשאי בעבודת שינויי נוסחאות: 1 נ"א על (דפוס וילנא). 2 ומקום שלא נהגו לסוך, ר"ש.

**פירוש מהר"י בן מלכי צדק**

משקה על הנוף ויורד על העיקר. ובית הלל אומרים משקה בין על הנוף בין על העיקר. אמרו בית הלל לבית שמאי אם את מתייר להן מקצת התר להן את הכל, ואם אי אתה מתייר להן את הכל אל תתיר להן מקצת. **הסבין את הפגין.** פי מושחין את הבוסר מן החלב שלהן, והתאנין כשהן בוסר נקראין פגין מלשון (שיר ב) התאנה חנטה פגיה. סבין. מלשון (דניאל י) וטוך אל סכתו. ומנקבין אותן. פי כדי שיכנסו בהן הגשמים ויתבשלו במהרה הפגין. עד ראש השנה. פי בגפין שאינם נכנסין לשביעית אלא בקיץ של ששית מתבשלין וכן דרכן, ובזמן שרואה שמתאחר בשולן סכין אותן ומנקבין אותן. אבל פגי ערב שביעית שדרכן להתבשל בתשרי, הדיינו (מ)אחר<sup>1</sup> שנכנסה השביעית, **לא סכין ולא מנקבין אותן אפי' בששית ואפי' [במקום]<sup>2</sup> שנהגו שלא לסוך,** ורבי יהודה מיקל במקום שנהגו שלא לסוך מיהא סכין דבהני פליגין<sup>2</sup> רבי יהודה ורבנן. אבל בפגי שביעית היוצאין למוצאי שביעית כולי עלמא לא פליגי דאסור, דתניא בהדיא (תוספתא פ"א) פגי ערב שביעית שנכנסו לשביעית ר' יהודה אומר מקום שנהגו לסוך אין סכין מפני שהיא עבודה

**פירוש הרא"ש**

משקה הוא על הנוף. ואע"פ שיורד מן הנוף על העיקר רק ששנה מהשקאה דשאר שנים: הו פגים. הס תלמיס קעטיס כמו התאנה חנטה פגיה (שיר ג) וסכין אותן בשמן כדי למחר ניטולס: ומנקבין אותן. כדי שיכנס צהן מי גשמים או השמן: פגי ערב שביעית שנכנסו לשביעית. ולא הגיעו לכלל סיהה בששית שהיו קעטיס יותר מדאי אין סכין אותן בשביעית אף במקום שנהגו שלא

1 כנדב"ז. 2 הגהת הגר"ז.

עין משפט נר מצוה  
ד מ"י פ"ג מהל' שמיטה ויזיל  
ה' יא ונמי" פ"ט מהל' מעשר  
שני ה' י טו"ש"ע י"ד ס"י ר"ל  
סעיף 17.

מסורת הש"ס

(ג) יצמות דף פג: ר"ה דף י.

רמב"ם דפוס ישן

ו נוטעין. ידוע: מברכיבין.  
להחשיב האילן בארץ על ארכו  
ולהחזיר העפר עליו ויצמחו בו  
אילנות רבות: ומברכיבין. פי'  
לנטוע בגוף האילן והתנאים  
כולן מסכימים שצריך שתעלה  
לו שנה קודם שנת השמיטה ואז  
יהיה מותר הנטיעה ההיא ערב  
שביעית והם חולקין בדבר זה  
שרית טנא קמא יום אחד  
בשנה חשוב שנה דעת רבי  
יהודה ורבי יוסי ור' שמעון  
שלישים יום בשנה חשוב שנה  
וכולן מסכימים שהוא צריך  
שתעלה לו שנה אחר זמן

דיוקים

ו. במשנה. אין נוטעין. עיין  
ר"ש ד"ה פחות כו'. ול"נ דודאי  
דקאי גל' לשביעית, דגם  
בשביעית דל' 40 יום לפני ר"ה  
הלכתא גמירא לה כמ"ש במ"ק  
(ג' ע"ב), אלא דמתני' היא  
אליבא דרבי מאיר דסבירא ליה  
יום אחד בשנה חשוב שנה ואין  
צריך אלא יום אחד קודם  
שביעית כמ"ש בפ"ק דר"ה (ב'  
ב), דסתם מתניתין כוותיה,  
דד' 41 נחמן קאמר אליבא דרבי  
אלעזר דסבירא ליה ל' יום  
בשנה חשוב שנה, דהלכתא  
כוותיה. ועי' ר"ה דף י' (ע"ב),  
ורביר הר"מ אינם מובנים.

(יחידו' הגר"א)  
40 בספר פאת השולחן (סימן כ"א  
טויף כ"ה) הביא שפע זה משיצור  
פירות הגוריא בכ"י וגוס כאן: ל'  
יום (וחסד לאות ד"ד), ואפשר דיש  
למחוק תיבות "גום בשביעית",  
שהיא לכאור פחותה מטעה.  
41 נדצ"ל ור' נחמן.

הערות ר"ש

13 כ"י. ובד"י: שאדם רשאי  
לנקוב את האילן. 14 דאפילו  
רבנן מודו דשרי לטון אילן  
אפילו בשביעית כדאייתא במסכת  
ע"ז דף ו' ומטעם דאוקמי  
אילנא, ולא אסור אלא לטון  
הפירות דהוי טרומא פירא. וגם  
ליכא למימר דרבי שמעון מירי  
בשאר עבודת האילן ומתיר אף  
בשביעית עצמה דהא לעיל  
(מ"ג) אסור רבי שמעון בפיסולו  
של אילן, וגם הא כתיב כרמך  
לא תזמור. אלא על כרחך  
דמירי בשאר עבודת אילן  
ומירי במוצאי שביעית (תוס'  
רעק"א). 15 מלאכת שלמה.  
16 בהג' הגר"א תיבות "עד  
ט"ו בשבט" נהחק 17 כ"י.  
ובד"י: למקום שנהגו שלא  
לסון. 18 אינו כן דר"ש לא  
פליג אלא באילן (הג' הגר"א).

שמעון מתיר. לטון ולנקוב את האילן עלמנו, קסבר  
שאלם רשאי בעבודת<sup>13</sup> האילן ללא אסר רחמנא אלא  
עבודת קרקע. ומיהו לא יתכן לומר דקאי אסיכה  
לדפילו רבנן מודו<sup>14</sup> כדאשכחן במסכת ע"ז צפ' ר'  
שמעאל (דף ג':) ספין שמן  
לגזום צין צמועד צין בשביעית,  
ועוד דלעיל (מ"ג) אסר ר'  
שמעון בפסולו של אילן, ועוד  
הכתיב (ויקרא כה) וכרמך לא  
תזמור. אלא אחא לאשמעינן דאילן מלא פירות שביעית  
מוחר לעשות צמוצאי שביעית כל עבודות הנריכות לאילן,  
כדתינא צמורת הניסן [צפרשת צהר סניי (ויקרא כה ה)]  
(שבת) [שנת]<sup>15</sup> שנתון יהיה לארץ, כיון שילאח שביעית

אע"פ שפירותיה שמיטה מותר אחת לעשות מלאכה בגופו של אילן, אבל פירותיו אסורין עד ט"ו שבט<sup>16</sup>:  
ירושלמי (ה' ג'). אן תנין ספין הפגין, מני דצי[ת] רבי אלו הן פגי ערב שביעית שנכנסו לשביעית, ר' אלעזר  
כמתני' ר' יוחנן כהדא דתני דצית רבי. על דעתיה דר' אלעזר לא צא רבי יהודה אלא להקל, על דעתיה דר' יוחנן  
לא צא רבי יהודה אלא להחמיר. פירוש. תנא דבית רבי. לר' יוחנן קא מפרש מתני' [דפגין ערב שביעית שנכנסו  
לשביעית ארישא קאי, כלומר הא דלחמין ספין את הפגין ומנקצין אותן עד ראש השנה היינו צל ערב שביעית  
שנכנסו לשביעית, ושמת צמתני' גופה הוה תני אלו הן. והא דקתני מתני' לא ספין ולא מנקצין לאו אשל ערב  
שביעית שנכנסו לשביעית קאי, אלא אשל שביעית שילאו למוצאי שביעית לחודייהו קאי. והשתא רבי אילן הוא  
מפרש מתני' כשפטה צלא אלו הן, וספין ומנקצין צל שישת שאין נכנסין לשביעית, אבל ששית שנכנסו  
לשביעית ש של שביעית שילאו למוצאי שביעית לא ספין ולא מנקצין. ורבי יוחנן כתיב דצית רבי. הבל על כרחין  
לר' אלעזר רבי יהודה להקל דמוכח בתוספתא (פ"ב) דרבי יהודה אפיג ערב שביעית שנכנסו לשביעית קאי,  
וקאמר תנא קמא לא ספין סתם ולא מפליג צין מקום שנהגו לטון למקום שלא נהגו לטון<sup>17</sup>. ולר' יוחנן על כרחין  
להחמיר, דתנא קמא שרי צל ענין. תניא בתוספתא (פ"ב). פגי ערב שביעית שנכנסו לשביעית ר' יהודה אומר  
מקום שנהגו לטון אין ספין מפני שהיא עבודה, מקום שנהגו שלא לטון ספין. ושל שביעית שילאו למוצאי שביעית  
הכל שזין שאין ספין ואין מנקצין אותן. פירוש. הבל שזין. ר' יהודה ותנא קמא. אבל ר' שמעון פליג<sup>18</sup> כדפרישית  
צמתני': ו אין נוטעין ואין מברכיבין. נטיעה שייכא צל אילנות [אבל] הצרכה צגפן כדתנן (פ"ו מ"א דללאס)  
המצריך את הגפן, שכופף את הזמורה צארץ: אין מברכיבין. שמיצא גרופים של<sup>19</sup> זית ומרכיבה צתון זית אחר:  
פחות מול' יום. צפ"ק דר"ה (דף י'): אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוב, לצברי האומר ל' צריך ל' ול', לצברי  
האומר ג' צריך ג' ול', לצברי האומר שתי צמתות צריך שתי צמתות ול' יום. [דכל הך שיעורי דשלושים ושלשה  
ושתי צמתות צקליטה פליגי צכמה נקלטת], וצעינן שמהא נקלטת<sup>20</sup> קודם שיצא מוספת שביעית, ואס נקלטת  
צמוסת שביעית יעקור. ומיהו ר"מ מפרש דרב נחמן אמר רבה בר אבוב לאו אשביעית קאי אלא אערגלה<sup>21</sup> קאי.  
משום דקשיא ליה חדא דלשון משנתנו לא משמע כן. ועוד מדתינא צפ"ק דראש השנה (דף ט'): אחד הנוטע ואחד  
המצריך ואחד המרכיב ערב שביעית ל' יום לפני ראש השנה עלתה לו שנה ומותר לקיימן בשביעית, פחות מל' יום  
לפני ראש השנה לא עלתה לו שנה ואסור לקיימן בשביעית, וקאמר הסם (דף י'). לימא דלא כרבי מאיר דאמר יום אחד  
ציסה חשוב שנה, דתנא פרי האמור צמורה סתם צן כ"ד חודש ויום אחד דברי רבי מאיר ר' אלעזר אומר צן כ"ד חודש  
ול' יום, וצריך אלא מול' יום, ונטיעה [א] ומתינן דהכל ומדרב נחמן אמר רבה בר אבוב. והשתא זי אמתני'  
דהכל קאי מתי קשיא ליה זי צרייתא כר' אלעזר, לא כי היכי דצמתני' דהכל קתני ל' ומתקמינן להו צקליטה צלא ל'  
של מוספת הכי נמי [נימח] דל' דצרייתא צל' של קליטה צלאו הך דמוסת, דל' ול' צעי. ועוד דצקמוך צבי אורו

פירוש מהר"י בן מלכי צדק

שהוא רשאי בעבודת האילן. פ"א ר' שמעון לאו  
אסיכה ונקיבה קאי אלא אתא לאשמעינן שאע"פ  
שהאילן מלא פירות שביעית מותר אתה לעשות כל  
עבודות הצריכות לאילן כגון קירסום פיסול זיבול  
חרישה וכדתנן רבנן (בת"כ פ' בהר) שבת שבתון  
יהיה לארץ כיון שיצאת שביעית אע"פ שפירותיה  
שמיטה מותר אתה לעשות מלאכה בגופו של אילן  
אבל פירותיו אסורין עד ט"ו בשבט. ו אין נוטעין  
ואין מברכיבין. פי' נטיעה היא, אלא שנטיעה באילן  
והברכה בגפן כדתנן המברך את הגפן. ואין  
מרכיבין. פי' מביאין ענף זית ומביאין בתוך זית אחר

פירוש הר"ש

ו אין נוטעין ואין מברכיבין. נטיעה שייכא צלילן והצרכה  
צגפן כדתנן המצריך את הגפן, [ש]כופף את הזמורה  
צארץ: מרכיבין. ענף צתון אילן: פחות משלשים יום.  
19 כ"י. ובדפוס"י: שמביא ענף זית. 20 כ"י. ובדפוס"י: שתהא נשרשת הנטיעה בארץ קודם. 21 כ"י. ובד"י: אלא אעלמא קאי.

1 כנראה דצ"ל "קדירו פירוסא" וכמו שהוא בכמה ראשונים שם  
(הגרונ'י). 2 שייך אלעיל מ"ד (הגרונ'י). 3 בכ"י וסוף כאן: וכן  
פורכין. והגיה הגרונ'י דצ"ל "זכון סכין", עיין בענין דף ג' ב.

ופירוש קליטה לקימה וטטיפה, והיא ציטוי מושאל אלס להמחצות האילן צארק והתפסות שרשו צארק. והס מולקיס גס צוה, והיינו שמנא קמנא אומר לשלשים יוס קולטת ור' יהודה אומר **לשששה ימים ור'**

**יוסי ורבי שמעון אומרים** **לשתי שבתות.** יולא אס כן מן הכללים שהצנו, שלדעת ר' יוסי ור' שמעון צריך שיטע ארבעים וארבעה ימים לפני ראש השנה, שמי שצמות לקליטה ושלשים יוס אחר ולדעת ר' יהודה צריך שיטע שלשים ושלשה ימים לפני ראש השנה, שלשה ימים לקליטה ושלשים יוס כדי שתעלה לו שנה אחר ולדעת מנא קמנא צריך שיטע שלושים יוס בצלצ לפני ראש השנה, והיה מן הדין שיהא צריך שלשים ואחד ימים, שלשים יוס לקליטה ויוס אחד אחר הקליטה כדי שתעלה לו שנה, כפי צביארנו לשיטתו שהוא אומר יוס אחד בשנה חשוב שנה, אלס שהוא סוצר יוס שלשים עולה לכאן ולכאן, דהיינו שהוא נמנה מימי הקליטה ונמנה כאלו הוא לאחריהן, ועולה צו שנה. וכבר פירשנוהו (דמאי פ"ג מ"א). ודוחן אלדנין: ופרגין אלכ"שכ"אש" ושומושמין "אלסמס". וצאלו הארבעה מינים בצלצ קצעו צהס שיטרישו קודס שביעית. ופסק ההלכה הולכין צהן אחר גמר הפרי. אלס התצורה עד שתצא שליש, ועמדין אנו לצאר זה (מעשרות פ"א מ"ג). והירק הולכין צו אחר זמן לקיטתו. וכן אמרו (ר"ה י"ג צ) ירק אחר לקיטתו למעשה; ומה שאמר כאן **לפני ראש השנה** אינו מכוון דוקא על ראש השנה של שנה שביעית, אלס רואה לומר שאס השיטרישו לפני ראש השנה יהיה דינס למעשות דין שנה שעברה, אס היה חייב בשנה שעברה מעשר עני הרי זה מפריש מהס מעשר עני, ואס היה חייב צה מעשר שני הרי זה מפריש מהס מעשר שני. והשנים שמפרישים צהן מעשר עני צמקוס מעשר שני הן השלישית מן השמטה והששית, כמו שהזכרנו לעיל (דמאי פ"ד מ"ג) ועוד יזכר כמה פעמים (מע"ש פ"ג מ"ו ואצות פ"ה מ"ט) ונוסף לצאר. ואס הזדמן שתהיה שנה זו שנה שביעית, הרי הן כפירות שישית ומותרין שביעית. ואס לא השיטרו קודס אירע שתהיה השנה הצאה שביעית הרי הן אסורין שביעית ואסור לאוכלן, אלס דינן כדיון ספייה שביעית:

ודוחן ופרגין ושומושמין (מ"ו) דמחלק לענין שביעית צין השיטרו לפני ראש השנה להשיטרו לאחר ראש השנה משמע דלס חיישינן צמה שמשרישין צתוספת שביעית, דקמתי שביעית דומיא דמעשר. ומפרש ר"ת דהכי קאמר רב נחמן, לדברי האומר ל' לקליטה שביעית צריך ל' ול' לענין ערלה, אלס לענין שביעית לא חיישינן אלס שלא תקלוט שביעית [ענמנה], ולר' יהודה דקולטת בשלשה ימים מותר לקיימן כיון דלס נקלט שביעית ענמנה, אע"פ שנטע צאיסור כשנטע שלשה ימים לפני ראש השנה דאסור ליעט משוס חוספת שביעית מדאורייתא כמו חרישה, דלס חומור כתיב ואמרי' צריש מועד קטן (דף ג.) דומירה בכלל זריעה, וכל שכן נטיעה דדמיא טפי לזריעה ועיקר מללכה [היאן] טפי מומירה כדמוכס צפ' כלל גדול (שנ"ד דף עג.) דדומר חייב משוס נוטע. אף על פי כן רצינו חס היה אומר דמותר ליעט צתוספת שביעית, דהויא כשאר תולדות, דאמרינן צריש מועד קטן (ג.) דכתיב אס ספיח קצירך לא תקצור ואת ענבי מירך [לא תצלוך] ואמרינן מכדי זמירה בכלל זריעה וצזירה בכלל קצירה למאי הלכתא כתיביהו רחמנא למימרא דלחגי תולדות הוא דמחייב אתולדות אחריני לא מחייב, ולא גזרו צתוספת. ולא יתכן כלל<sup>22</sup>. ואזרו דוחן ופרגין ושומושמין נמי אע"פ שזריעמן מללכה דאורייתא דכתיב לא חורע, מ"מ לא חיישינן, וצלצ שיטרישו לפני ראש השנה, אע"פ דצאיסור זרע. והא דמיימי צסוף הערל (יצמות פג.) הא דרב נחמן גבי הלכה כר' יוסי צבאדרוגונוס וצהרכבה, לאו משום דלחי רב נחמן לפרושי מתני' דשביעית דלס מיימי לה אלס למימרא דלחי לענין ערלה הלכה כר' יוסי: קולצבת. מלשון ולא אס הצמר ליורה אלס כדי שיקלטו העין, צפ"ק דצבת (דף ק.) (: א אורז ודוחן. מני קטניות הן וקורין אותן צלע"ו מיליו): פרגין. פירש צערך מןן צלשון כנען, והוא כעין רימון מלל זרע והזרע מתקשקש צקליפתו כעין שומשמין: מתעשרין לשעבר. כמעשר שנה שעברה, אס שניה מתעשרין מעשר שני ואס שלישית (מעשר ראשון) מעשר עני: ומותרין

**עין משפט נר מצוה**  
ה מיי פ"ג מהל' שמטיה ויובל הל' יא [ומיי] פ"ט מהל' מעשר שני הל' ח טו"ש י"ד סי' רלד סעיף ד'. ו מיי פ"ד מהל' שמטיה ויובל הל' יא ופ"א מהל' מעשר שני ונטע רצעי הל' ח סגמ לאין רסמ.

**מפורת הש"ס**  
(ד [פסחים נה.] ה"ה ר"ה דף יג.)

**רמב"ם דפוס ישן**  
קליטה: ופי' קליטה לקימה וחטיפה והיא מליצה לחבור האילן בארץ ולהסתככות חוטי השרש בארץ והם כמו כן חולקין בקליטה שתנא קמא אומר לשלשים יוס קולטת ר' יהודה אומר לשששה ימים ור' יוסי ור' שמעון אומרים לשתי שבתות. וא"כ נתחייב ממה שסדרנו שדעת רבי יוסי ורבי שמעון לנטוע קודם ראש השנה בבי"ד יוס שתי שבתות לקליטה ול' יוס לאחר קליטה כדי שתעלה לו שנה ולדעת רבי יהודה צריך לנטוע קודם ראש השנה בל"ג ימים ג' לקליטה ול' יוס כדי שתעלה לו שנה אחר קליטה ולדעת תנא קמא צריך לנטוע שלשים יוס קודם ראש השנה בלבד א"כ מסתברא שהוא צריך ל"א יוס ל' לקליטה ויוס אחד אחר קליטה כדי שתעלה לו שנה כמו שבארנו מדעתו שהוא אומר יוס אחד בשנה חשוב שנה אבל הוא סובר יוס שלשים עולה לכאן ולכאן ור"ל שהוא נמנה מימי הקליטה ונמנה עם מה שאחריו ועתה לו שנה והלכה כר' יוסי: א אורז. ידוע וכבר פירשנוהו: ודוחן. בערבי דכרין ובלע"ז מיל: ופרגין. בערבי שובאיש: ושומושמין. סומסס ואלו ארבע מינין בלבד היה הכוונה בהם שתשריש קודם שביעית אבל התבואה עז שתיביא שליש כמו שנבארהו בעתיד והירק הולכין בו אחר זמן לקיטתו וכן אמרו ירק אחר לקיטתו למעשר ושארם ראש השנה אין

**ליקויים**  
ז. במשנה. האורז והדוחן והפרגין והשומושמין שהשיטרו לפני ראש השנה מתעשרין לשעבר ומותרין בשביעית. הרא"ש הל' ערלה סי' ט.  
בר"מ (ר"ה) ד"ה ושומושמין. ושארם ראש השנה אין הכונה על ר"ה של שנה שביעית אבל הוא רוצה שכשישיטרו קודם ר"ה וכו' דין שנה שעברה אם נתחייב כצ"ל. (יע"ב).

**הערות ד"ש**  
22 עיין בר"ש פ"א סוף מ"א.

**פירוש מהר"י בן מלכי צדק**

מ"ד יום. מאי טעמא דכל הני תנאי סבירא להו ל' יוס לפני ראש השנה חשובין שנה. מאן דאמר ל' בעי ל' ול', כיצד ל' לקליטה ול' לשנה. ומאן דאמר ג', בעי ג' ול', ג' לקליטה ול' לשנה. ומאן דבעי ב' שבתות, בעי ב' שבתות [ול', ב' שבתות] לקליטה ול' לשנה. ואם נטע או הבריך או הרכיב פחות משיעורא דילהו לכל חד וחד כי טעמיה יעקור. א אורז והדוחן וכו'. בלע"ז אורז ריזו דוחן

1 הגהת הגר"נ.

**פירוש הרא"ש**  
הזרע נמכו [כעין] שומשמין: מתעשרין לשעבר. כמעשר שנה שעברה אס שניה מעשר שני ואס שלישית מעשר עני: ומותרין כעין שביעית. לאין צהס קדושת שביעית כיון

רמב"ם דפוס ישן

הכונה על ראש השנה של שנה (בשנה) שביעית אבל הוא רוצה כשתשיש קודם ראש השנה יהיה דינם למעשרות דין שנה שעברה אם נתחייב בשנה שעברה כמעשר עני יוציאו בואת כמו כן מעשר עני ואם נתחייב בה מעשר שני יוציא מ"ש והשנים שמוציאין בהן מעשר עני במקום מעשר שני היא השלישית משנות השמיטה והששית כמו שאמרנו במה שהקדמנו (בדמאי פ"ד מ"ג) ועוד שנה אחרת ונוסף לבאר אם נודמן להיות שנה זו שנה שביעית יהיו אלו כמו פירות ששית ומותרין בשביעית ואם לא השרישו קודם ר"ה דינם במעשרות כדן שנה הבאה ואם נודמן שחיה שנה הבאה שביעית יהיו אסורין בשביעית ומותר לנוס אותן לקיום אבל דינן כדון פירות שביעית:

הערות ר"ש

24 עיין שם בבחינת תוס' ד"ה היתובאה. 25 עיין בפירוש הרא"ש (דפוס וילנא).

ליקוטים

ז. במשנה ואם לאו אסורין בשביעית. מפי הרמב"ם והרע"ב משמע דהיינו שנוהג בהם קדושת שביעית, אבל לעקרם א"צ, וכמו אסורים בשביעית לקמן מ"ט, ובאילן אמרי לעיל (מ"ו) דאפי' נקלט בתוספת שביעית יעקור לפירושוש שם, וכפירש"י ברי"ה (י' ב). רציל הדבא מיירי שנושרש מאליהן ולפ"ז לא קשה ג"כ מה שהקשו התוס' שם והר"ש כאן על פירש"י בה"ל ממנתיהן הדבא, ועיין בגיטין (נג. נד.), ולשון הרמב"ם בסוף פ"ג מהל' שמיטה. (רש"י)

[מכאן שי"ד לעיל עמוד קצח]

ג. בר"ש ד"ה מקורסמין. והיינו זמור כו'. ק"ל א"כ אסור מה"ת בשביעית דהא כתיב וכרמך לא תזמור, וכ"כ הרמב"ם בחבורו (פ"א דשמיטה ה"ב) אינו לוקה מה"ת אלא כו' על הזמירה ואחד הכרם ואחד (רש"י) אילנות.

\* אישומימתייה גירסת דר"ש מונע קטן ג א דאין מקורסמין מדרבנן וקרא אסכתא בעלמא (הגר"ה).

בשביעית. דאין בהן קדושת שביעית, (אם) [כיון] ד[השרישו לפני ראש השנה בערב שביעית: מתעשרין] לשנה הבאה. כשנת לקיטתן, [כיון] דכאזתה שנה השרישו, אם משאר שני שבע היא שאינה שביעית.

ובפ"ק דר"ה (דף יג.): אמר רבא אמור רבנן אילן בתר חנטה, ירק בתר לקיטה, תבואה וימים בתר

שליש, הני כמאן שוינהו רבנן, הדר אמר רבא מתוך שעשוין פרכין פרכין אזור רבנן בתר השרשה. ובפרש בירושלמי (ה' ה) אמר רב הונא בר חייה שאי אפשר לעמוד עליו. כלומר דאין מציא שלישי צנת אחת, ואין נלקט כחמת אלא היום לוקטין מעט ומפרכין ולמחר מעט, ונמלא חדש ישן מעורבים יחד אם הילכו בהן אחר לקיטה או אחר שלישי, ואזול בהן בתר השרשה ששנה אחת משרשת כל השדה, שהרי צנת אחת וזרעין אותה. ומעשר פירות האילן [וירק] וקטניות דרבנן הן ויכולת צד חכמים לקבוע זמן לכל אחד לפי דעתם. [לשון] פרכין נופל על קטניות כדאמרין במסכת צ"ה

(דף יג.): מוללין מלילות ומפרכין קטניות ציוס טוב. ומיהו קשה דהא שביעית דאורייתא היא, כדאמרין בפ"ק דר"ה (דף טו): אמינא לך [אנא] מעשר חרובין דרבנן ואת אמרת לי שביעית דבנות שוח דאורייתא, [ונצמדי

דאורייתא] היכן מנאו חכמים הנך חילווקין, דיש בתר השרשה ויש בתר חנטה ויש בתר לקיטה ויש בתר שלישי. ולא מסתבר [לדחוק] כלל למימר שביעית בזמן הזה ורבי היא (גיטין לו.). ובשלמא תבואה וימים דבתר שלישי ניחא, דאמרין בפ"ק דר"ה (דף יג.) ועשת את התבואה לשלש השנים (ויקרא כה) אל תקרי לשלש אלא לשליש, וימים נמי בכלל תבואה כדמפרש שם צקונטרס (ד' יג.): [דכתיב (צמדנר יח)] וכתבואת יקב וענבים בכלל זה כדפירש שם צקונטרס<sup>24</sup>. וקשה דמנינו בהן שיעור אחר דתמן בפ"ק דמעשרות (מ"ג) מאימתי הפירות חייבין צמעשרות הענבים משעהבאשו, וקמי תבואה והימים משיבאו שלישי, משמע דלאו חד שיעורא הוא. ומכל מקום אפשר להבאשו דענבים אע"פ שלא הביאו שלישי חשיב [פרי] כשלים דתבואה וימים. אלא ארוז וחציריו וירק ואילן מנגלן שיעוריהו. ויש לומר דבאילן אולינן בתר חנטה כדדרשינן צפק קמא דראש השנה (דף יג.) ובשנה הכיבועית ובשנה התמימית (ויקרא ט) פעמים שצבועית ועדיין אסורין משום ערלה ופעמים שצחמימית ועדיין אסורין משום

פירוש מהר"י

בשביעית<sup>1</sup> פי' שנחשבין משנת ו'. ואם לאו אסורין<sup>1</sup> בשביעית, ובשנת מעשר מתעשרין (והכא) [להבא], כגון שהשרישו בשנה ג' נידונין כמו ג'. גרסי ברי"ה [ג:] אמר רבא אמור רבנן אילן בתר חנטה תבואה

1 הגהת הגר"מ 2 כנמצ'.

פירוש הרא"ש

רבעי. דלאחר שנשלמו ג' שנים של ערלה [או ד'] של רבעי דהיינו בחד צמשרי אסורין משום ערלה אם חנטו עד ט"ו צבצט, ואם לאחר ט"ו צבצט חנטו מותרין. ולענין הצאת שלש אין שייך לעשות דרשה זו, שאין

לאילונו יוס קבוע להצאת שלש לקבוע ראש השנה שלהן שיחשב שלישי להצאת פירות

ורביעי לשנים, כמו יוס חנטה דשנה שלו ט"ו צבצט שיאלו רוב גשמי שנה ורגילין אילנות להיות חונטין, וכיון דגלי קרא לערלה דבתר חנטה הוא הדין לענין שביעית. וירק דבתר לקיטה כדדרשי תנאי צפ"ק דראש השנה (סג יד.) דקאמר ר' יוסי הגלילי מה גורן וירק שגדלין על מי שנה שעברה ור' עקיבא קאמר שגדלין על רוב מים, יאלו ירקות. ואורז וחציריו דבתר השרשה נפקא לן מקראת צמורת כהניס צפרשת צהר סיני<sup>25</sup>. ואין לתמוה [מהא] דילפינן שביעית מערלה, דהכי נמי ילפינן תבואה וימים דבתר שלישי למעשרות מלשלש השנים (ויקרא כה) דכתיב גבי שביעית. ועוד יש לפרש דענבים משעהבאשו הוא שלישי שלהן, וכל אותן שיעורין המפורשין צפק קמא דמעשרות (מ"ג) לכל הפירות הוא הצאת שלש [שלהן]. והא דלא קמי [צבולוהן] משיבאו שלישי כדקמי גבי תבואה וימים משום צבולוהן אפשר לימן בהן סימן חוץ מתבואה וימים. וכן משמע צבולוהני (מעשרות סג) דגבי התלתן משתלמנת דריש לה ר' זעירא מדכתיב (דברים יד) עשר תעשר את כל תבואת זרעך דבר שהוא מרע ומנמיח יאל פחות משליש שאינו מרע ומנמיח, רבי חיינא צסם רבי [ירא] וימים וענבים שלא הביאו שלישי משקיין היוצאין מהן אינן מכשירין. והא דקאמר בפ"ק דראש השנה (דף יג.): אמור רבנן אילן בתר חנטה תבואה וימים בתר שלישי, דמדלח הזכיר ענבים משמע דהווי בכלל [אילן] בתר חנטה, לשון מתנימין דמעשרות נקט דלא חשיב ענבים צהדיהו. ואע"ג דלענין עונת מעשרות אולינן צבולוהו בתר שלישי, מכל מקום לענין ראש השנה למעשר ולערלה ולרבעי ולשביעית אולינן בתר שיעורי אחרתי כדפרשית מקראי, ועונת מעשרות ענין אחר הוא דעת שחשב פרי וחי לאכילה אן לחייבו צמעשר. וא"ת [אם כן] היכי ילפינן חיוצ מעשר לשליש בתבואה וימים משביעית, היכי לא דמי מעשר לשביעית דאיכא דאזיל בתר חנטה ובתר השרשה ובתר לקיטה. וי"ל משום דאשכחן תבואה וימים דחוו קודם הצאת שלש,

בן מלכי צדק

וזיתין בתר שלישי וירק בתר לקיטה הני כמאן שוינהו רבנן. הדר אמר רבא מתוך שעשוין ערוגות ערובות, וערובה זו מתמלאת ומביאה שלישי ועדיין זו לא נתמלאת, הכל לפי שומן המקום, [וכיון] שהשרשתן כחמת אמור רבנן בתר השרשה בין

אחת משרשת כל השדה, ומעשר פירות האילן וקטניות וירק מדרבנן וקבעו זמן לכל אחד לפי הנאי לו, ובשביעית בזמן הזה איירי ורבי היא דלמחר צפ' השולח (גיטין לו.) דנוהגת מדרבנן. ובת"כ אסמכוה אקרא דתניא מנין לאורז ודוחן ופרכין ושומשוין שהשרישו לפני ר"ה צכונסין אותן צבועית ת"ל ואספת את תבואתה צבועית יכול אע"פ שלא השרישו ת"ל שש שנים מרע ואספת ששה וזרעין וששה אוספין ולא ששה וזרעין ושבעה אוספין:

ח זרעו לזרע הוא שֶׁנֶרְעוּ להפיק ממנו זרעים ולא לאוכלו ירק: והאפונין הגמלונין "אלחמך" הגדול, וכבר פירשנוהו (נלאים פ"ג מ"ג): משתרמלו משיתכסו בכיסן. ותורמל נלושם הוא הכלי שעושין מעור וטולין אותו הרועים והולכי דרכים לשים בו זרע ומולין אותו בלואה, ודימה זו את הקליפות שעל האפונין לפי שהיתה נורת אותו הכלי בזמנם כלורת אותן הקליפות. והלכה כר' שמעון שז"ר: ט דרכו של הצל שחס נרטב לאחר שנעקר מן הארץ הוא נומח ומוציא בלבושם ירוקים, ויש צמיחו שאין דרכו נכך, ומין זה הוא הנקרא בצל"ים הסריסים. המשילום לסריס שאינו מזריע. ואין זורעין מין זה אלא בחדמה מששקין אותו,

ח ר' שמעון שזורי אומר פול המצרי שזרעו לזרע בתחלה כיוצא בהן רבי שמעון אומר אפונין הגמלונין כיוצא בהן רבי אלעזר אומר אפונין הגמלונין משתרמלו לפני ראש השנה: ט הבצלים הסריסים ופול המצרי שמנע מהם

דלמרינן צפרק המוליא יין (שנת דף פ:) אנפקינן שכן זית שלא הביא שליש שמייר את השעיר ומעזן את הצער ואמרינן צפרק ואלו עוברין (פסחים דף מצ:) עמילין של טבחים [פת] תבואה שלא הביאה שליש. ומהאי [טעמא] נמי ינחא דקשיא ליה טפי צפ"ק דר"ה (דף יב:) תבואה ויחיים מנא לן דלולין צמר שליש, [כיון] דמקודש לכן חזו. ומיימי ראייה משציעת, דאפילו לשציעת לא משערינן עד הצאת שליש כ"ש להתחייב צמעשר, דהא שאר אילנות דלולין לשציעת צמר חנטה אפ"ה לא מחייבי צמעשר עד דמטו לשיעור המפורש כאן: ח כיוצא בהן. צמר השרשה (צארו) [לארו] 27

**עין משפט נר מצווה**  
א מ" פ"א מהל' מעשר שני הל' י ומי" פ"ד מהל' שמיטה יובל הל' יד סגנו לאוין רסח. ב מ"י פ"ד מהל' שמיטה יובל הל' י ופ"א מהל' מעשר שני הל' י.

**מסורת הש"ס**  
(א) ר"ה דף י:

**רמב"ם פירוש ישן**  
ח זרעו לזרע. פירוש שזרע לזרע לקחת ממנו זרע ולא לאכילה: האפונין הגמלונין. הם הגסים וכבר פירשנוהו: משתרמלו. פירוש משכינסו בצקלונן ותורמל בלשונם הוא כלי עור יעשות הרועים והולכי דרך לתת בו צידם וצרכיהם ותולין אותו על צוארן והוא מדרמה אליו המכסה אשר על האפונים מפני שהיה תבנית הכלי ההוא כהנה כתבנית קליפת האפונים ואין הלכה כר' שמעון שזורי: ט ענין הבצלים כשימצאם לחות אחר שיעקרו אותם מן הארץ יצמחו ויוציאו פרחים מבנים ויש ממנו מין שאין דרכו כן והוא נקרא בצל"ים סריסים. המשילום אותם לסריס שאינו מוליד ולא יזרעו וזהו אלא במקום משקה ומפני זה אמר

**הערות ר"ש**

27 הרא"ש. \*27 כ"י. ובד"י: כר' יוסף בן כיפר. 28 והגם שגמר פרי אינו לקיטה, ע"י חזו"א ס"ז סק"ז (רד"א סופר). 30 בהגהות הגר"א: שביש אומרים לעתיד לבא ובי"ה אומרים לשעבר. 31 רשום חצי עיגול קודם מילת גובי (ועיין בהגהות הגר"א על התוספתא) (הג' הגר"א). 32 כ"י. ובד"י: כופראי.

**ליקוטים**

ח. במשנה. פול המצרי שזרעו לזרע כו'. ע"י פי הרמב"ם והרע"ב. ורש"י ברי"ה (יג ב') פי' [שזרעו לזרע] לאכול את זרעו, ונראה כוונתו דהיינו לאכול כשיתבשל ויחייב כל צרכו. ולידק, היינו לאכול כשהוא עדיין לח, כמו בזמנינו הפולין והקטניות. (רש"י)

רא"א כו' משתרמלו כו'. פליג על ר"ש דאמר כיוצא בהן דהיינו בחר הארשה ואמר הוא דלא, אלא אולגין בחר הבאת התורמל, ופי' הירש הביאו גם התירש נפלא ממני. (רש"י)

[מכאן שי"ך לעיל עמוד ר"א]  
י. במשנה. או הרכיב יעקרו. ברי"ה (י:) גריס דבירי ר"א וביבמות גריס כמו כאן. (רש"י)

רענן דפליגי עליה סברי דלולין צמר לקיטה. וקשה [ד]צפ"ק דר"ה (דף יב:) דפקיס שמואל כר' שמעון שזורי 27 צמר לקיטה שריש לפני ראש השנה ומקצתו השריש לאחר ר"ה לזכור גורנו ומורס, ולאו מטעמיה דליהו סבר יש צילה ושמואל סבר אין צילה, אלא משום דהכל הולך אחר גמר פרי, אדרבה כל שכן דהוה ינחא טפי אם היה פוסק הלכה כדברי חכמים דקא סברי פול המצרי צמר לקיטה 28. ואפילו תמני לומר דליכא רענן בצרייתא דסצירא להו פול המצרי צמר השרשה ולית להו זכור גורנו, מכל מקום לימא הלכה כרענן דמתמינן לשציעת והוה ינחא טפי מכר' שמעון שזורי. וי"ל דשמואל צל לפסוק כר' שמעון שזורי בכל דבר אפילו צארו ודוחן ופריגין ושוממין, ולאו מטעמיה [ד]טעמיה דרבי שמעון משום דיש צילה וזכור גורנו ושמואל סבר אין צילה אלא משום דהכל הולך אחר גמר פרי. ואע"ג דצחקוונן רבה (מנחות דף ל:) מיימי היאה דפול המצרי ולא מיימי היאה דארו ודוחן ופריגין ושוממין כלל, מכל מקום נפקא מינה לגבי היאה. וצירושלמי (הל' ה) מיימי צרייתא דמני ר' שמעון שזורי שש מדות אמרו חכמים צפול המצרי, וצקוף פרק ח' דכלאים תכנתיה: שיתרמלו. אמרינן בירושלמי (סס) מנה מירמלו עצדין קנקולין. ופי' צערוך שהקשו ועשו [כמין] כיס כמו תרמילו (שנת נא). כלומר אימתי הן כיוצא בהן, זמן שתרמלו לפני ראש השנה: תניא בתוספתא (פ"ב). אמר רבן שמעון בן גמליאל לא נחלקו בית שמאי ו בית הלל על הגמור לשעבר, ועל של הן לעתיד לבא. על מה נחלקו על התורמל, שצית שמאי אומרים לשעבר וצ"ה אלא לעתיד לבוא 30. פירוש. דמעשר לשעבר. ומתעשר לשעבר. וגבי 31 פול המצרי מיימיל: תניא בתורת כהנים. מנין לארו ודוחן ופריגין ושוממין [שהשמינן] לפני ראש השנה כצונסין אותן לשציעת, תלמוד לומר ואספת את תבואתה [לשציעת] ויקרא (כה). יכול אע"פ שלא השרישו, תלמוד לומר שש שנים חזרע ואספת (סס), ששה זורעין ושה אספין ולא ששה זורעין ושענה אספין: ט בצל"ים הסריסים. מפרש צירושלמי (הל' ו) נללא קופראי 32

דלמרינן צפרק המוליא יין (שנת דף פ:) אנפקינן שכן זית שלא הביא שליש שמייר את השעיר ומעזן את הצער ואמרינן צפרק ואלו עוברין (פסחים דף מצ:) עמילין של טבחים [פת] תבואה שלא הביאה שליש. ומהאי [טעמא] נמי ינחא דקשיא ליה טפי צפ"ק דר"ה (דף יב:) תבואה ויחיים מנא לן דלולין צמר שליש, [כיון] דמקודש לכן חזו. ומיימי ראייה משציעת, דאפילו לשציעת לא משערינן עד הצאת שליש כ"ש להתחייב צמעשר, דהא שאר אילנות דלולין לשציעת צמר חנטה אפ"ה לא מחייבי צמעשר עד דמטו לשיעור המפורש כאן: ח כיוצא בהן. צמר השרשה (צארו) [לארו] 27

**פירוש מהר"י בן מלכי צדק**

התורמל שבית שמאי אומרינן לשעבר ובית הלל אומרינן לעתיד לבא. ת"ר בספרא מנין לאורז ולדוחן ולפריגין ולשמשמן שהשרישו לפני ראש השנה (בבבא) [שכונסין] 3 אתה בשביעית ת"ל ואספת את תבואתה בשביעית, יכול אף על פי שלא השרישו ת"ל שנים זורע ואספת, ששה זרעים וששה אסיפים לא ששה זרעים ושבעה אסיפים. ט בצל"ים הסריסים. גרסינן [בירוש'] בצל"ין הסריסין, אילין בצליא בוכראי דלא עבדין זרע. בלע"ז קופיצי. ופול המצרי. גרסינן בכלאים (ירושלמי פ"ח ה"ג) א"ר יונה בוצראה הדין פולא מצראה, כד הוא רטוב אינון צווחין ליה לובי, וכד הוא גביב צווחין ליה פול המצרי. שמנע מהם

**פירוש הרא"ש**

דאי זרעו לזרע הא תנן לעיל כיוצא בהן דלולין צמר השרשה ואפילו לא מנע מהם מים מתעשרין לשעבר. ואם מנע מהם מים י יום לפני ר"ה או הם גדלים על מי שנה שעברה, ואמאי כר' יוסי הגלילי דלמר צפ"ק דר"ה (דף יד) צאספן ומגרנן ומיקצן מה גורן ויקב מיוחדים שהם גדלים על מי שנה שעברה מתעשרים לשנה שעברה ולא ירקות שגדלים על מי

לשביעית בין למעשר. ח ר' שמעון שזורי אומר פול המצרי שזרעו לזרע זרע מתחלה כיוצא בהן. פי' שוה לאורז ודוחן ומתעשר לשעבר ומותר בשביעית אבל אם [זרעין] [זרעין] 1 לאכלו ירק בשעת לקיטתו עישורו כירק. ר"ש אומר אפונין 2 הגמלונין כיוצא בהן. ואולינן בחר השרשה ומתעשרין 1 לשעבר ומותרין בשביעית. רבי אליעזר אומר וכו'. כלומר אימתי האפונין הגמלונין מתעשרין לשעבר, כשתרמלו לפני ר"ה פי' הקשו ועשו כמין כיס כמו תרמילו. ירושלמי. מהו תירמלו, עבדין קנקולין. תניא (תוס' פ"ב) אמר רבן שמעון בן גמליאל לא נחלקו על הגמור שלשעבר ועל העשבין שהוא לעתיד לבא. ועל מה נחלקו על כנדצ"ב. 2. הגהות הגר"י. 3 רש"י.

ח כיוצא בהן. דלולין צמר השרשה כארו ודוחן בין לענין מעשר בין לענין שציעת ודוקא זרען אצל זרען לירק אולינן צמר לקיטה: שתרמלו. פירש צערוך שהקשו ונעשו כמין כיס כמו תרמילו (שנת נא). אז הם כיוצא בהם: ט בצל"ים הסריסים. מפרש צירושלמי נללא קופראי דלא עבדין זרע ובלע"ז קופיט: ופול המצרי. שזרע לירק

עין משפט נר מצוה  
ג מיי פ"ד מהל' שמיטה ויוצל  
הל' מ פ"א מהל' מעשר שני הל'  
י ד מיי פ"ד מהל' שמיטה  
ויוצל הל' ית סמג לאוין קסא.  
ה מיי פ"א מהל' שמיטה ויוצל  
הל' ס סמג לאוין קסא.

רמב"ם דפוס ישן

בהפכו ושל בעל. ופירוש  
שתי עונות. שתי שעות ימנע  
מהם שתי השקיות מפני  
שישקו אותם לימים ידועים  
אבל מונעים מהם המים  
כשהיו נגמרים וירצו לעקור  
אותם מן הארץ. וענין שאמר  
לשעבר ולהבא ובשביעית אשר  
מבואר הטיב מן הדברים אשר  
הקדמנו (מ"ו) בענין האורז  
והדוחן והלכה כחכמים:  
י הקשו. יבשו: ואם לאו  
אסור לקיימן בשביעית.  
מפני שפירות שביעית אסור  
לגנוז אותם ולהניחם לזריעה  
כמו שיתבאר: והתמרות. הן  
הציצים והנצנים: מרביצים  
בעפר הלבן. מוזן רסיסי מים  
על העפר הלבן ונקרא עפר  
לבן המקום שיש בו אילנות  
מרוחקות עד יהיו עשרה מהם  
ביותר מבית סאה וכשהיו  
קרובות זו מזו הכל מסכימן  
שמותר להרביצם שאינה  
עבודה:

הערות לר"ש

34 כ"ג, רש"ם. 35 עיין בר"ש  
מעשרות פ"ד מ"ו (רד"א סופר).

ליקוטים

י. במשנה. ומרביצין. עיין  
ר"ש. ואמר עפר לבן - שאין  
בה תבואה ודוקא יחידושי הגרא"א

[מכאן שייך לעיל עמוד קצח]

ד. בר"ש. ד"ה מזהמין. הכא  
ש"י שלא ימותו הנטיעות  
כו'. תמוה מאד דא"כ אף  
בשביעית היא מותר דבכ"ז  
שלא ימותו הנטיעות לא גזור  
דמשום פסידא שרי אף  
בשביעית, כמש"ל מ"ב, ועוד  
ליל טעמא דשלא ימותו  
הנטיעות הר"ל למימר  
בפשיטות כיון דאף בשביעית  
אין אסורין מדאורייתא  
בתוספת לא גזור וכמ"ש לעיל  
במשנה ב', ורש"י בע"ז (ב:)  
כתב הטעם דמשנה דהכא,  
משום דשליש יום קודם הוא  
דרבנן ובמקום פסידא לא גזור,  
ובתוס' ד"ה ומשקין, הקשו שם  
על רש"י הדוספת שביעית היא  
דאורייתא כו' ג"כ כמ"ש  
המחבר, ועי' רש"א שהקשה  
שם קושייתנו דא"כ אף  
בשביעית היא מותר, ותי'  
דכא דכמזבז והשקית צרנגל כגן הירק, כי  
ואין כאן פסידא לא שרינן  
בשביעית, אבל להמחבר שכתב  
לשון רש"י הכא שרי שלא  
ימותו הנטיעות משמע מטעם  
פסידא הדרא קושיין לדוכתייהו  
דא"כ אף בשביעית מותר  
ודו"ק, ועי' בע"ז שם במהר"מ  
שהקשה כן על רש"י, וע"ש מה  
שתי ע"ש.

השרשה, ואפילו לא מנע מהן  
לשעבר. דכיון דמנע מהם  
ראש השנה נמצאו גדלים על  
כר' יוסי הגלילי דלמחר צפ"ק  
באספק מגרנך ומיקבך (דברים  
טו) מה גורן ויקצ מיוחדים  
שגדלין על מי שנה שעברה  
מתעשרין ל[שנה] שעבר[ה], יאלו  
ירקות שגדלין על מי שנה  
הנאה. אבל ל[ר'] עקיבא  
[ד]לרשי מה גורן ויקצ מיוחדין  
שגדלין על רוב מים, והס מי  
גשמים שרוב זרעים גדלין על  
דם, יאלו ירקות שגדלין על כל  
מים, אף על השאזינן שדולין  
ומשקין אותן תמיד כדכתיב  
(דברים יא) והשקית צרנגל כגן  
הירק, הני נמי גדלין על כל מים  
ניניה ומתעשרין לשנה הנאה.  
ובירושלמי (ה"ו) משמע קלמ

מ"ם שלשים יום לפני ראש  
השנה מתעשרין לשעבר ומותרין  
בשביעית, ואם לאו אסורין  
בשביעית ומתעשרין לשנה הבאה.  
ושל בעל שמונע מהם מים שתי  
עונות דברי רבי מאיר והכמים  
אומרים: שלש: י הדלויען  
שקיימן לזרע אם הקשו לפני ר"ה  
ונפסלו מאוכל אדם מותר לקיימן  
בשביעית ואם לאו אסור לקיימן  
בשביעית והתמרות שלהן אסורות  
בשביעית והמרביצין בעפר לבן

ובירושלמי (ה"ו) משמע קלמ  
איפכא דלמחר כר' עקיבא ולא כר'  
כלומר יאלו מתורת ירקות שגדלין על כל מים ונעשו כשדה בית הבעל שמתחמקת צמי גשמים ומתעשרין לשעבר: ושל בעל. כמו בית הבעל דנריש מועד קטן (ב). [בנחוקת הבאים (ב"כ כ"א)]. שדה שהיא צמק ומלוחלת ואין לרץ להשקותה, [כענין אשה בעולה]<sup>34</sup>, ומכל מקום לירק לריכה השקאה. משום הכי קמי שמונע מהן [מים] שתי עונות לרבי מאיר וג' עונות לרבנן. זמן השקאה שרגלין להשקותה קרי עונה: י [בירושלמי (ה' ז)] פריך למה לי הוקשו אפילו לא הוקשו. ומשם מכיון שהקשו נעשו כשאר זרעוני גינה שאין נאלצין לזרע, הוא צודק רבי יוסי זר' חנינא אומר עוקלו ואם מתאחה אסור ואם לאו מותר. פירוש. עוקן את הדלעת במחט, אם מתאחה הנקב עדיין לא הוא ואסור, ואם אין מתאחה מותר: פי' בערוך הן קודם שיפתח דומה לתמרה<sup>35</sup> כדלמחר' ראשו ועלתה וזו ממרה צפ"י לולב הגזול (סוכה לג.) ויש מפרשים תמרות כעין לולבי גפנים כדמתן (מעשרות פ"ד מ"ו) גבי ללף דמתעשר תמרות אציונות [וקפריסין]: מרביצין בעפר לבן. כלומר משקין שדה לבן. והכי תניא בנדהא צפ"ק דמו"ק (ו): מרביצין שדה לבן נצטיעית אבל לא

פירוש מהר"י בן מלכי צדק

מ"ם י' יום לפני ראש השנה מתעשרין לשעבר.  
שהוא חי ממי שנה שעברה. ואם לאו אסורין  
בשביעית ומתעשרין לשנה הבאה. שהן חייני על מי  
שנה הבאה והן כירק. וירק מנין שבשעת לקיטתו  
עישורו, כדתיב (דברים טז) מגרנך ומיקבך, מה גורן  
ויקב מיוחדין שחייני ממי גשמיין שעברה מתעשרין  
לשעבר, יצאו ירקות הואיל וחייני ממי גשמיין הבאה  
את מהלך להן לבא. והקשו, והרי פול המצרי זרעו  
לזרע מתעשר לשעבר זרעו לירק מתעשר לבא.  
ותירצו זרעו לזרע הוא [חין] ממי שנה שעברה,  
זרעו לירק הוא חי ממי גשמיין הבאה. ושל בעל. פי'  
בצלין של בעל. פי' של ארץ חרושה ומיושבת  
כדכתיב (ישעי' סב) כי יבעל בחור בתולה [יבעלוך]

פירוש הרא"ש

שנה הנאה, אבל לר' עקיבא דנריש מה גורן ויקצ גדלין על  
רוב מים והס מי גשמים שרוב זרעים גדלים על יס יאלו  
ירקות שגדלים על כל מים אף על שאזינן שדולין ומשקין אותם  
תמיד כדכתיב והשקית צרנגל כגן הירק, הני נמי גדלין על כל  
מים ניניה ומתעשרין לשנה הנאה. וצירושלמי משמע איפכא  
דלמחר כר"ע ולא כר' יוסי הגלילי דלמחר מכיון שמונע מהם  
מים ל' יום נעשו כעל כלומר יאלו מתורת ירקות הגדלים על  
כל מים: ושל בעל. כמו שדה בית הבעל דנריש מועד קטן  
ובנחוקת הצמים, כמו יצעלוך צינן (ישעי' סב) ומתרגמינן  
יתמצונו, כלומר שדה צמיה יפה שאין לרץ להשקותה  
ומתאחה גדלה על מי גשמים, ומיהו לירק לריכה השקאה

ולכן אמר בהפכו ושל בעל. ופירוש שתי  
עונות שני זמנים, ר"ל שמי השקאות. מפני שמשקין  
אותם צימם ידועים, ואין מפסיקים את השקאתם אלא  
כשהם נגמרים ורואים לעקור אותם מן האדמה.  
וענין אמרו לשעבר ולהבא  
ובשביעית מנואר היטב  
ממה שדברנו לעיל (מ"ו) צלמרו  
האזרו והדוחן וכו'. והלכה  
כחכמים: י הקשו יצו  
ונעשו קשים: ואם לאו  
אסור לקיימן בשביעית  
לפי שפירות שביעית אסור  
ליטולן ולשמרם לזריעה כמו  
שיתבאר: והתמרות הנלנים.  
מרביצין בעפר הלבן ממין  
מים על העפר הלבן. ונקרא  
עפר לבן המקום שיש בו  
אילנות מרוחקין עד שיהיו כל  
עשרה מהם ציורם מצית סאה,

מנה מכיון שמונע מהן מים שלשים יום לפני ראש השנה  
נעשו כעל. כלומר יאלו מתורת ירקות שגדלין על כל מים ונעשו כשדה בית הבעל שמתחמקת צמי גשמים ומתעשרין לשעבר: ושל בעל. כמו בית הבעל דנריש מועד קטן (ב). [בנחוקת הבאים (ב"כ כ"א)]. שדה שהיא צמק ומלוחלת ואין לרץ להשקותה, [כענין אשה בעולה]<sup>34</sup>, ומכל מקום לירק לריכה השקאה. משום הכי קמי שמונע מהן [מים] שתי עונות לרבי מאיר וג' עונות לרבנן. זמן השקאה שרגלין להשקותה קרי עונה: י [בירושלמי (ה' ז)] פריך למה לי הוקשו אפילו לא הוקשו. ומשם מכיון שהקשו נעשו כשאר זרעוני גינה שאין נאלצין לזרע, הוא צודק רבי יוסי זר' חנינא אומר עוקלו ואם מתאחה אסור ואם לאו מותר. פירוש. עוקן את הדלעת במחט, אם מתאחה הנקב עדיין לא הוא ואסור, ואם אין מתאחה מותר: פי' בערוך הן קודם שיפתח דומה לתמרה<sup>35</sup> כדלמחר' ראשו ועלתה וזו ממרה צפ"י לולב הגזול (סוכה לג.) ויש מפרשים תמרות כעין לולבי גפנים כדמתן (מעשרות פ"ד מ"ו) גבי ללף דמתעשר תמרות אציונות [וקפריסין]: מרביצין בעפר לבן. כלומר משקין שדה לבן. והכי תניא בנדהא צפ"ק דמו"ק (ו): מרביצין שדה לבן נצטיעית אבל לא

פירוש מהר"י בן מלכי צדק

בניך ומתרגמינן ארי כמה דמיתוב עלם עם בתולתא  
יתייתבון בגויך בניך]<sup>2</sup>. שמונע מהן מים ב' עונות.  
לפני ר"ה. מתעשרין לשעבר. וחכמים אומרים שלש  
עונות. [עונות] פי' זמן השקיייתה כפי שהיתה נהוגה.  
י הדלויען שקיימן לזרע. פי' קיימן לאסוף את זרעין.  
אם הקשו לפני ר"ה מותר לקיימן. מאי טעמא, מכיון  
שהקשו נעשו כשאר זרעוני גינה שאין נאלצין.  
וכיצד הוא יודע אם הקשו ואם לאו, א"ר יוסי בר'  
חנינא עוקצו. פי' עוקץ בדלעת במחט, אם נתאחה  
עדיין לח הוא ואסור, ואם לא נתאחה מותר. התמרות.  
פי' הציץ קודם שיפתח דומה לתמרה כדאמרין  
(סוכה לג.) נקטם ראשו ועלתה בו תמרה. מרביצין

1 הגהת הגר"מ. 2 ע"פ הרא"ש ותו"ש. 3 עיין רש"ם.



עין משפט נר מצוה  
ו מיי פ"א מהל' שמטה ויובל  
הל' טו.

רמב"ם דפוס ישן

וממרוסין. ידוע ועוד יתבאר שפירות שביעית והתבואה אסור ללקט ולקצור כדרך שעושים בשאר השנים וכבר בארנו בכלאים שמתל כסוח כריתת הנטישות היוצאות הרוגם תמור (ויקרא כ"ה) תכסה אר"ש זה שהתירו לו למרס הארוז בשביעית ואע"פ שיעשה כן בשאר השנים אל יעלה בלבד שהתירו לו כל העניים בארזו בלא שינוי ושמותו לו כמו כן לנכשו אבל הוא אסור בשביעית כמו שאר הצמח והזרע שאסור לנכשו ואין הלכה כר' אליעזר בן יעקב והלכה כר' שמעון שאוסר נכוש הארז:

פ"ג א בידוע שעבודת הארץ בשנה שביעית אסור ולזבל השדות נחשב מכלל עבודת הארץ ומפני זה אין מותר בשנה שביעית להוציא זבל לעשות ממנו אשפה חוץ למדינה עד זמן ידוע מהשנה ור"מ אומר שהזמן ההוא הוא כשיסתלק עובדי הארץ מעבודתם בשנה שביעית שקודם זה יחשוב כל הרהא אותו נושא הזבל שהוא מוליכו לעבודת האדמה ושהוא מעובדי עבודה ואמר ר' יהודה שאסור לו להוציא זבל ולעשות אשפות ממנו

הערות ר"ש

36 בהג' הגר"א: מרביצין שדה לכן בשביעית ובמועד (ועי' בש"א). 37 כ"י. ובר"י: אומר מושכין את המים מאילן לאילן. 38 כ"י. ובר"י: יסקו. פ"ג 1 כ"י. ובדפוס: לאחור שהוציא (אשפות) [אשפותו, מלאכ"ש] לרשות הרבים.

ליקויים

[שייך לעיל עמוד 36]

א. במשנה. עני אמתיה הורשין וכי'. משמע מדברי המפרישים דשני פוקים הללו שהם פסח ועצרת אסורין מקרא או מהלכה [למשה מסיני] (בזמן המקדש) ובמ"ק (ג ב ד א') ובת"ד אלא מוכח דמקרא או מהלכה אינה אלא ל' יום. והשני פוקים [פסח ועצרת] מקנתא דב"ש וביה"ט וכ"י הרמב"ם ברפ"ג מהל' שמטה, אולם לשנוייה דרב אשי שם איכא למימר דגם הב' פוקים מהלכה הם ע"ש, אמנם לפרש"י ברי"ה (י ב') מוכח דעיקר תוספת אינו אלא ל' יום לר' אליעזר ויום א' לר"מ, ועי' בפ"י הרמב"ם לקמן פ"ב מ"ו, ודברי התוס' חודשים בזה מגומגמין.

צמועד<sup>36</sup>. ופריך והמניא אין מרביצין לא צמועד ולא בשביעית, ומשני הא ר' אליעזר בן יעקב הא רבנן. היא דקמני מרביצין בשביעית דרבנן, והוא ר' שמעון דמתניתין, ואידך ר"א בן יעקב דלסר. וברוב ספרים גרסינן הסם והמניא צין צמועד צין בשביעית. והא דמשני הא רבי אליעזר בן יעקב [הא רבנן] היינו דתנן [הסם], רבי אליעזר בן יעקב אומר ממשכין את אמת המים צין אילן<sup>37</sup> לאילן אבל לא יסקה את כל השדה [כולה] זרעים שלא שמו לפני המועד לא יסקו(ט) צמועד ותכמים ממירין צוה וצוה. ולפי גירסא זו היא דקמני מרביצין שדה לכן בשביעית אבל לא צמועד כר' אליעזר בן יעקב, וזה אי אפשר להיות דמתניתין גבי שביעית תנן רבי אליעזר בן יעקב אומר, אלא כן היא הגירסא כדפרישית. וצירושלמי (טס) אמרין אחיא דרבי שמעון כרבנן[ן] ודרבי אליעזר בן יעקב כשיטמיה, דתנין תמן מושכין (את המים מאילן לאילן ובלבד שלא יסקה<sup>38</sup>) את כל השדה: ממרסין בארזו. שמשקין עפר הארוז ומערבצין המים בעפר, מלשון נתנו לממרס (יומא דף מג:). אב"ל ר"א מוכסחין. שאין חומכים עליהם של ארז, מלשון לא תמור (ויקרא כה) תרגום לא תכסה: תניא בפ"ק דמו"ק (ו:). מרביצין שדה לכן ערב שביעית כדי שילאו ירקות בשביעית, ולא עוד אלא שמרביצין בשביעית כדי שילאו [ירקות] למוציא שביעית: סליק פירקא.

דברי רבי שמעון רבי אליעזר בן יעקב אומר מרביצין בארזו בשביעית רבי שמעון אומר אבל אין מוכסחין:

פרק שלישי

א מאימתי מוציאין זבלין לאשפות משיפסקו עובדי עבודה דברי ר"מ ר' יהודה שינוי נוסחאות: 1 נ"א עובדי עבודה (דפוס וילנא).

אבל אם היו מקורצין הכל מודים שמוטר לו לרבנן צמים ואין זה עבודה: וממרסין צומצין ומערבצין. ויתבאר לך (בפרק ח מ"ו) שפירות שביעית ותבואתה אסור לאספס ולקצור כדרך שעושין בשאר השנים. וכבר ביארנו בכלאים (פרק ג מ"ה) שביסוח הוא כריתת הענפים הצולטים, תרגום תמור (ויקרא כה ה) תכסה. ועל כן אמר רבי שמעון זה שהמטרו לו למרס בארזו בשביעית ואף על פי שעושין בו כך בשאר השנים, אל תחשוב שהותרו לו כל העניים בארזו בלא שני ומותר לו גם לכסוח, אלא כסוחו אסור בשביעית כמו שאר הזומם שאסור לכסוח. ואין הלכה כרבי אליעזר בן יעקב. והלכה כרבי שמעון שאוסר כסוח הארז:

פ"ג א כבר ידעם שעבודת הארץ בשנה שביעית אסורה, ויבול השדות הוא מכלל עבודת הארץ, ועל כן אסור לו בשנה שביעית להוציא זבל ולעשות ממנו אשפה חוץ למדינה עד זמן ידוע מהשנה ור"מ אומר שהזמן ההוא הוא כשיסתלק עובדי הארץ מעבודתם בשנה שביעית, לפי שקודם לכן יחשוב כל הרהא אותו נושא הזבל שהוא מוליכו לעבודת האדמה ושהוא מעובדי עבודה ואמר ר' יהודה שאסור לו להוציא זבל ולעשות לכן ערב שביעית כדי שילאו ירקות בשביעית, ולא עוד אלא שמרביצין בשביעית כדי שילאו [ירקות] למוציא שביעית: סליק פירקא.

פ"ג א מאימתי מוציאין זבלין לאשפות. לאחר שהולאו זבלו לרשות הרבים כדי שיהא נישוף צרגלי אדם וצרגלי בהמה, כוספו למקום אחד צדה ועושה סם אשפה גדולה, עד שהוא מפורז צדה לזבלה. וקודם שפסקו עובדי עבודה אסור שלא יאמרו לזבל שדה הוא מוציא. ופולוגמא [היא] צירושלמי (הל' ה) אם מותר לעשות אשפה על פתח חצרו עד שלא פסקו עובדי עבודה. ופריך צירושלמי (טס) מעתה אפי' משפסקו עובדי עבודה היא אסור מפני מראית העין, שלא יהו אומרים לתוך שדה צית השלחין שלו הוא מוציא. ומשני יודעין הן בני עירו אם

פירוש מהר"י בן מלכי צדק

ממרסין בארזו בשביעית. פירוש משקין עפר הארוז וממרסין עפרה כדי שלא ייבש מלשון נתנו לממרס (יומא מג:). אב"ל ר"א (מספחין) [מכסחין]<sup>2</sup>. פי' לחתוך עליו של ארזו. פ"ג א מאימתי מוציאין זבלין לאשפות משיפסקו עובדי עבודה. פי' שהיו מוציאין זבלין כדי שיהא נישוף צרגלי האדם וצרגלי בהמה והיו [כונסין אותן] לאשפה, ועובדי עבודה היו מזבלין את שדותיהן והיו<sup>2</sup> אומרים אנו לאשפה השלכנוהו. רבי יהודה אומר משיבש המתוק. פירוש הזבל שהוא ממתק ומבשל 1 מ"ק ר"ב. 2 הגהת הגר"ז.

פירוש הרא"ש

הזבלים לשדות ועושין מהם צנורים גדולים והם קרויים אשפה ואח"כ מפורזין אותו על פני השדה, וקודם שפסקו עובדי עבודה אסור שלא יאמרו לזבל שדה הוא מוציא. וצירושלמי פריך אפילו לאחר שפסקו עובדי עבודה יהא אסור שלא יאמרו לזבל צית השלמים הוא מוציא כי תמיד עובדין אותה, ומשני בני עירו יודעים אם יש לו צית השלחין אם לא ואותו שם לו צית השלחין אסורים, א"ר יוסי הדה אמרה לא

בשפר רבין. משקה את שדה לכן. דברי ר' שמעון. ר' אליעזר בן יעקב אומר. [בירושלמי]. ר' אליעזר בן יעקב כדעתיה דתנן במשקין ר' אליעזר בן יעקב אומר מושכין מים מאילן לאילן ובלבד שלא יסקו את השדה כולה. ואמר ר' (מ"ק שם) ת"ר מרביצין שדה לכן בשביעית אבל לא צמועד, והתניא אין מרביצין לא צמועד ולא בשביעית, ומשני רב הונא לא קשיא, הא ר"א בן יעקב הא רבנן. פי' הא דתניא מרביצין בשביעית<sup>2</sup> רבנן, פי' ר' שמעון, ואידך ר' אליעזר בן יעקב. ת"ר מרביצין שדה לכן בערב שביעית כדי שיצאו ירקות בשביעית. צביעית אבל לא צמועד ופריך והמניא אין מרביצין צין צמועד צין בשביעית ומשני הא ר' אליעזר בן יעקב הא רבנן ורבנן היינו ר' שמעון דמתני': ממרסין בארזו. משקין עפר הארוז ומערבצין בעפר מים כמו נתנו לממרס (יומא מג:). אב"ל ר"א מוכסחין. שאין חומכים עליהם של הארז מלשון לא תמור (ויקרא כה) דמתמרגמין לא תכסה: פ"ג א מאימתי וכו'. פי' דרך עובדי אדמה מוציאין את



# ספר דרך אמונה

על הרמב"ם

## הלכות שמיטה ויובל

מאת רשכבה"ג מרן שר התורה  
הגאון רבי חיים קניבסקי שליט"א



### מהדורת שיה אמונה

עם ביאורים והערות, תשובות והוראות  
משאר ספרי רבינו ומגדולי הפוסקים

נערכו על ידי חבר תלמידי חכמים בראשות בנו  
הגאון רבי יצחק שאול קניבסקי שליט"א



מכון לאגירת ספרי מדרש ופוסקים  
הת"ח קניבסקי שליט"א

בני ברק • ערב שנת השמיטה ה'תשפ"ב

בחוברת זו נדפסו רק העמודים השייכים ללימוד החודשי, עם עמודי ההערות המקבילים. בכל מקום בו צוין "המשך במילואים" וכן בחלק מהמקומות בהם צוין "המשך בעמוד הבא", ניתן למצוא את ההמשך בספר "דרך אמונה" החדש, מהדורת "שיח אמונה".

© כל הזכויות שמורות

אין להדפיס, לצלם או לאכסן ספר זה או חלק ממנו  
בכל אמצעי שהוא ללא רשות מהמוציא לאור

הדפסה וכריכה: דפוס אלון 02-5388938

כריכה ושערים: נ. ויסקופף



סדר ועימוד:



מכון להאדרת ספרי מדרש רשומה"ג  
הגר"ח קניבסקי שליט"א

03-30-777-00

siach2323@gmail.com

ספר

# דרך אמונה

והוא פירוש וביאור על ספר

## משנה תורה סדר זרעים

אשר חיבר הנשר הגדול רבנו משה ב"ר מיימון זצ"ל

### הלכות שמיטה ויובל

(כולל כל דיני שביעית, עבודה ואכילתו בקדושה, ושמיטת כספים, ודיני יובל,

שדה אחוזה, בתי ערי חומה, ערי הלויים)

עוד צירפתי בצדו כמה ענינים נחוצים ובשם ביאור ההלכה נקרא ובו מבואר כמה פעמים דברי ההלכה המובא בקיצור בדרך אמונה ממקורו וטעמו וראיתו, גם מפלפל בסוגיות הגמ' השייך להלכות אלו, וגם מה שהי' לי להעיר בדברי רבותינו ז"ל ולבאר מה שצריך ביאור:

והביאור נקרא דרך אמונה לבאר כל דברי רבנו הרמב"ם ז"ל מלוקט מספרי רבותינו המפרשים ז"ל, ומביא גם דעת יתר רבותינו הראשונים ז"ל בדינים אלו וגם מראה מקומות של כל הדינים שביארו רבותינו האחרונים ז"ל ובפרט מספרי מרן בעל החזו"א זצ"ל ומסקנתו בלשון צח וקצר למען ירוץ כל קורא בו ויוכל כל אחד לחזור על הלכות זרעים בזמן קצר בעזה"י:

גם תחת הדרך אמונה פתחנו שער רחב בשם ציון ההלכה ובו יצוין על כל דיבור ודיבור לדעת מבטן מי יצאו הפנינים האלו, גם לפעמים איזה הערות קצרות אשר לא נכנסו בביאור ההלכה וקנו מקומן כאן:

אמנם מבואר בהקדמה כי ח"ו להורות הלכה למעשה מספר זה כי לא נועד הספר רק בשביל לחזור ההלכות בקיצור למען יזכרוהו, וגם למצוא כל דין בנקל היכן מקומו, אך כשנוגע למעשה צריך לעיין כל דין במקורו או לשאול למורה הוראה:

חיברתי בעזה"י שו"ח בהגרי"י זללה"ה

שנת תשפ"א לפ"ק  
נדפס בעיה"ק בני ברק ת"ו

## שיח אמונה

### הלכות שמיטה ויובל פרק שלישי

#### [דר"א ס"ק ג]

שדין שביעית וערלה שוה, ונשאר בצ"ע [וראה מה שהוסיף להקשות שם לענין ערלה, באופן שקצצו בפחות מטפח, וכמו שהקשה הבה"ל (ד"ה אילן)].

#### [בה"ל ד"ה אילן]

עֵינַי בְּרֵשׁ"ש<sup>(119)</sup> וּבִשְׁשֵׁי יוֹרֵה דְעָה וְכוּ' שְׁתַּרְצוּ<sup>(120)</sup> וְכוּ', דְמִתֵּר לְחֹרֶשׁ עַד רֹאשׁ הַשְּׂנֵה<sup>(121)</sup> וְכוּ', בְּבֹאֵר הַהֲלָכָה פֶּרֶק י' מִמַּעֲשֵׂר שְׁנֵי הֲלָכָה י"ג<sup>(122)</sup>.

**119** שכתב ליישב (רש"י על הרמב"ם פ"ג משמיטה ויובל ה"ח) ע"פ דברי הר"ן בסוכה, שכשאמרינן בגמ' שאמרו דבר אחד, אין זה נחשב כשיטה, ויתכן שהלכה כן [ורק כשאמרינן רבי ורבי פלוני כולוה סבירא להו וכו', נחשב הדבר כשיטה, שאין הלכה כמותם].

**120** יישב שם, שמה שאין הלכה כשיטה, הוא רק כשאין פסק הלכה או סוגיא בעלמא כאחד מהם, מה שאין כן כגון כאן שהתוספתא הולכת בכמה מקומות כרבי שמעון [כמו שכתב הרמב"ם בפירושו המשנה (שביעית פ"א מ"ח ד"ה אילן)], וא"כ מה שכתב בירושלמי שאמרו דבר אחד, הכוונה שיש לפסוק כמותם. עוד יישב שם, שיתכן שמה שאין הלכה כשיטה, הוא רק בש"ס בבלי, אבל בש"ס ירושלמי הלכה כשיטה.

**121** ובמקום אחר יישב רבינו (שערי אמונה שביעית פ"א מ"ח ד"ה שם כנטיעה), שכיון שלענין שביעית הריהי יונקת כנטיעה, א"כ ממילא גם לענין ערלה ישנו בדבר משום מראית העין, וכעין זה כתב האבי עזרי (פ"י ממעשר שני הי"ג ד"ה אילן), שכיון שיש לה שם נטיעה, לפיכך לענין ערלה אם לא ינהגו בה דיני ערלה ישנו בדבר משום מראית העין.

**122** שם כתב (ד"ה אילן) בשם החזו"א (כלאים סי' ד ס"ק כז ד"ה והאי) ליישב את פסקי הרמב"ם לענין ערלה, ששונה הדבר לגבי ילדה פחותה מטפח, שנראית כילדה כל הימים, ולפיכך יש בדבר משום מראית העין וחייבת בערלה כל שנותיה, מה שאין כן לגבי אילן שנקצץ פחות מטפח שנראה שעיקרו זקן, א"כ יודעים שהוא פטור מערלה, ואין בדבר משום מראית העין, וביאר כוונתו, שילדה שגובהה פחות מטפח, מן הסתם גם עוביה כעובי נטיעה ילדה ונראית כולה כנטיעה ילדה, מה שאין כן באילן שנקצץ, רואים לפי עוביו שהיה אילן זקן ונקצץ. והוסיף לבאר, שאמנם ראב"י סבר שגם לגבי אילן שנקצץ ישנו בדבר משום מראית העין, מ"מ חכמים נחלקו עליו בזה, ופסק הרמב"ם כדעתם, ורק לגבי ילדה שפחותה מטפח פסק הרמב"ם כדבריו, מפני שסבר שלא נחלקו עליו חכמים בדין זה.

עוד כתב הבה"ל שם, שיש לומר שגם לגבי אילן שנקצץ בפחות מטפח אסור הדבר משום מראית העין כמו לגבי ילדה שפחותה מטפח, ורק שאין חייב בערלה מהתורה אלא כשנקצץ מעם הארץ, ונפקא מינא לענין חיוב מלקות משום ערלה.

באופן נוסף יישבו האבי עזרי (פ"ג משמיטה ויובל ה"ח אות א ד"ה ובפ"י ד"ה אולם), והגרש"ז אויערבאך (מנחת שלמה שביעית פ"א מ"ח), שמה שלגבי ילדה פחותה מטפח נאסר הדבר משום ערלה,

שְׁצַרְיָךְ דְּוָקָא עֶשְׂרִים<sup>(112)</sup> וְכוּ', אִם יָכוֹל לְהִתְקַלְקֵל אִם לֹא יִתְרוֹשֵׁן<sup>(113)</sup> וְכוּ', בְּפָחוֹת מִטַּפַּח יָכוֹל לְהִתְקַלְקֵל<sup>(114)</sup>.

**112** היינו, כמו שנתבאר לעיל (דר"א ס"ק לו ובדברינו על ציה"ל ס"ק ג), שבפחות מעשר דינם חמור מאילנות, ואינם נקראים שדה אילן להתיר לחרוש בית סאה בשבילם עד העצרת.

**113** שזהו טעם הדבר שמותר לחרוש בשבילם עד ראש השנה, כמבואר בדר"א לעיל (ס"ק מ).

**114** ובטעם הדבר כתב החזו"א (סי' יז ס"ק י ד"ה שם ר"ש), שכבר איבד האילן את כוחו הראשון, ומתחדש עתה כנטיעה חדשה.

טעם נוסף כתב האבי עזרי (פ"י ממעשר שני הי"ג ד"ה אילן, פ"ג משמיטה ויובל ה"ח אות א ד"ה אילן), שדוקא לענין שביעית, כיון שיש לה שם נטיעה, א"כ הריהי נכללת בהיתר של עשר נטיעות, מה שאין כן לענין ערלה, אע"פ שיש לה שם נטיעה גם בפחות מטפח, מ"מ הרי עברו עליה שלש שנים, וא"כ אין בדבר משום ערלה.

#### [דר"א ס"ק גא]

כְּשֶׁנִּשְׂאָר טַפַּח הָרִי הוּא כְּאֵלוֹ לֹא נִקְצָץ<sup>(115)</sup>.

**115** משמעות דבריו, שכשנשאר טפח דינו כאילן, אף על פי שמדברי המשנה (שביעית פ"א מ"ח) לא נתברר דינו, שהרי תנן 'מטפח ולמטה כנטיעה, מטפח ולמעלה כאילן', וא"כ מהרישא ניתן לדייק שהריהו כאילן, ומהסיפא ניתן לדייק שהריהו כנטיעה, ביאר רבינו (קיצור דיני שביעית תשובה טג), שמ"מ משמעות הגמ' (סוטה מג, ב) שבטפח עצמו הריהו כאילן. והערך השלחן העתיד (סי' יח סי' ז) ובספר דבר השמיטה (שביעית פ"א מ"ח ד"ה ברם צריך למידע) דייק כן ממשמעות הירושלמי (הובא בה"ל ד"ה אילן) שאמרו, הגומם את כרמו פחות מטפח חייב בערלה, ושהוא דבר אחד עם דין שביעית, וא"כ טפח עצמו כלמעלה גם לענין שביעית.

#### [ציה"ל ס"ק עח]

דְּלֹא כִּרְבֵי יְהוֹשֻׁעַ בְּתוֹסְפֹתָא<sup>(116)</sup>.

**116** שסבר (פ"א ה"ד), שנטיעה היינו בת חמש בת שש ובת שבע, וביאר רבי (שם), שגפנים בני חמש, תאנים בני שש, וזיתים בני שבע.

#### [ציה"ל ס"ק פא]

כְּכֹר תְּרַצָּה בְּחֻזוֹן אִישׁ שָׁשׁ<sup>(117)</sup> וְעֵינַי בְּתוֹסְפוֹת רַבִּי עֲקִיבָא אֵינְרָא<sup>(118)</sup>.

**117** הובא בה"ל (ד"ה אילן).

**118** שם (שביעית פ"א אות י) הקשה, שלענין שביעית כתב הרמב"ם (כאן) שאם נגמם מטפח ולמטה הריהו כנטיעה, ולענין ערלה כתב (פ"י ממעשר שני הי"ג) שרק אם קצצו מעם הארץ חייב בערלה, ושלא כמשמעות הירושלמי (שביעית פ"א ה"ז)

הלכות שמטה ויובל פרק שלישי

(מח) שקורין לו נטיעה: ח \* אילן שנקצץ והוציא חליפין אם נקצץ מטפח ולמעלה (מט) הרי הוא באילן. מטפח ולמטה (נ) הרי הוא (נא) בנטיעה: ט וכל הדברים האלו בזמן המקדש (נד) כמו שאמרנו. אבל בזמן הזה (נג) מתרין בעבודת הארץ עד ראש השנה. \* אף בזמן המקדש

באור ההלכה

\* אילן שנקצץ כו'. תנן בסוף פרק קמא דשביעית אילן שנגמם והוציא חליפין מטפח ולמטה כנטיעה מטפח ולמעלה כאילן דברי רבי שמעון, ובירושלמי רבי שמעון ורבי אליעזר בן יעקב שניהן אמרו דבר אחד דאמר רבי שמואל בר נחמן רבי יונתן בשם רבי אליעזר בן יעקב הגומס את כרמו פחות מטפח חייב בערלה מפני מראית עין, דברי חכמים עד שיגם מעם הארץ, והקשו על רבנו דבפרק ' ממעשר שני הלכה י"ג פסק דלא כרבי אליעזר בן יעקב רק בחכמים דדוקא אם קצץ מעם הארץ חייב בערלה וקאן פסק כרבי שמעון, ותרץ בחזון איש (הבאנו בדרך אמונה) דקאן תלוי בטבע האילן אם יכול להתקלקל אם לא יחרושו<sup>(116)</sup> ושערו חכמים שאם נקצץ בפחות מטפח יכול להתקלקל אם אינו חורש לה, ומה שאמרו אמרו דבר אחד לאו דבר אחד ממש אלא שניהן אמרו שעור טפח, וכהאי גוונא כתבו התוספות ביבמות נ"א ב' ובספ"ד ' (ומה שהקשה עוד בכסף משנה דהא לא קימא לן כשיטה, עין ברש"ש<sup>(117)</sup> ובש"ד יורה דעה סימן רצ"ד סעיף קטן ל"א שתרצו זהו<sup>(118)</sup>, מיהו אפתי יש לעין דבפרק ' ממעשר שני הלכה י"ט פסק דילדה פחותה מטפח חייבת בערלה כל שנותיה מפני שגראית כנטיעה בת שנתה, והוא מימרא דרבי אליעזר בן יעקב בסוטה

דרה אמונה

(מח) שקורין לו נטיעה. (עט) ואין נפקא מנה אינה אילנות: ח (מט) הרי הוא באילן. (עט) לכל דבר ועדיף מדלועין: (נ) הרי הוא בנטיעה. (פ) בין לענין שצריך דוקא עשור<sup>(119)</sup> ובין לענין שאם יש עשר מתר לחרש עד ראש השנה, (פ) ואף על גב דלענין ערלה פסק רבנו בפרק ' ממעשר שני הלכה י"ג דדוקא אם קצץ מעם הארץ נוהג בו ערלה, לא דמי דקאן תלוי בטבע האילן אם יכול להתקלקל אם לא יחרושו<sup>(120)</sup> ושערו חכמים שאם נקצץ בפחות מטפח יכול להתקלקל<sup>(121)</sup>, (פ) ויש אומרים דגם כאן השעור עד שיגמס מעם הארץ: (נא) בנטיעה. (פ) ששקצצו אותו עד שלא נשאר טפח נקרא העולה נטיעה חדשה אבל כשנשאר טפח הרי הוא כאלו לא נקצץ<sup>(122)</sup>: ט (נד) כמו שאמרנו. בהלכה א': (נג) מתרין בעבודת הארץ עד ראש השנה. חוץ מנטיעה כדבסמוך הלכה י"א:

מ"ג ב', ואם כן פסק כרבי אליעזר בן יעקב, עוד הקשה במשנה ראשונה ביון דטעמו דרבי אליעזר בן יעקב הוא רק מפני מראית העין זה שדך רק להמרא ואיך רבי שמעון מיקל כאן דמתר לחרש עד ראש השנה<sup>(121)</sup>, ונראה דרבנו לשיטתו בהלכה הקודמת דלענין שביעית ההלכה היתה דנטיעה כפי שבני אדם קוראין אותה נטיעה, ואם כן פיון דבערלה אסורה מפני מראית העין שגראית בעיני בני אדם כנטיעה אם כן גבי שביעית מדאורייתא הנה ליה כנטיעה פיון שגראית כנטיעה, ומכל מקום לא החמיר לענין ערלה אלא בילדה שכל שנותיה פחותה מטפח אבל אם במקרה נקצץ אילן קימא לן ברבנן דרבי אליעזר בן יעקב דלא חשו בזה למראית עין, אבל לענין שביעית פיון דקימא לן כרבי עקיבא וכרבי שמעון דמדאורייתא תלוי במראית העין לבני אדם, בזה פסק גם לקלא דדינה כנטיעה, ועין מה שכתבנו עוד בבאור ההלכה פרק ' ממעשר שני הלכה י"ג<sup>(122)</sup>: \* אף בזמן המקדש מתר לפסק כו'. בתוספות יום טוב ועוד אחרונים נראה דכל מלאכות דרבנן התיירו, וצ"ע דהא רבנו לא התייר לערד אלא במקשאות ומדלעות ובית השלחין וגם לגרסת מרן לא התייר גם לזבל אלא באלו ג' וכן מוכח במתניתין, ועוד למה מנו אלו המלאכות ובירושלמי מוסיף עוד ד' לימא דכל המלאכות מתרות חוץ מד' מלאכות דאורייתא שלא התיירו אלא לצורך פרות ששית וגם רבנו מנה י"ז מלאכות, ומכל זה מוכח דרק אלו התיירו מפני שראו בהן צרך גדול ולא השאר, וכן הראשונים שכתבו דמזהמין וכרוכין וקוטמין הוא רק בנטיעות ולא באילנות גדולות מוכח דלא כל המלאכות דרבנן התיירו בתוספת שביעית, ומה שכתב הרע"ב דדבר שאינו אלא לצורך תקון האילן אסור אלא אם כן הוא דבר שאפלו בשביעית עצמה אין אסורו אלא מדברי סופרים ובתוספת שביעית לא גזור, אין כונתו דכל מה שהוא מדברי סופרים מתר בתוספת שביעית אלא כונתו דכהו יש דברים שהתיירו כגון הני דמתניתין פיון שהוא צרך גדול והוא מדברי סופרים. ועין בפרוש רבנו נתן שפרש בהא דאין מעשנין שיש אומרים שאם באה עליהן איהו מכה כגון ארבה וכיוצא בזה מביאין עצים לחים שעששן רב ומעששין תחת הפרי למנע המכה, ובשביעית אסור למנע לא ארבה ולא וזלתי עד כאן לשונו, וקשה למה אסור להבריח את הארבה וכי אסור להבריח ארי מפרות שביעית<sup>(123)</sup>, ועוד הרי אמרו בירושלמי פרק ' הלכה ג' מה בין המזוהם לעושה לה בית, אמה אלו אלא כמושיב שומר, בית עושה לה צל והיא גדלה מחמתן, וכן אמרו שם לענין המכקע בזית לא יחפה בעפר אבל מכסה הוא באבנים או בקש, מה בין קשין בין עפר, קשין אינו אלא כמושיב שומר עפר עושה לה טיגא והיא גדלה מחמתה, ויש לומר דסבירא ליה דכל זה דעת רבי שמעון דבירושלמי

ציון ההלכה

(עט) דלא כרבי יהושע בתוספתא<sup>(116)</sup> ובירושלמי, גם השמיט רבנו הירושלמי נטיעה שגראית כזקנה דינה כזקנה וזקנה שגראית כנטיעה דינה כנטיעה, אולי סבירא ליה דלמסקנא אינו כן וצ"ע ועין לעיל סעיף קטן מ': (עט) חזון איש סימן י"ז סעיף קטן י': (פ) שם: (פ) שם סעיף קטן י"א, ומה שאמרו בירושלמי רבי שמעון ורבי אליעזר בן יעקב אמרו דבר אחד, כבר תרצה בחזון איש שם<sup>(117)</sup> ועין בתוספות רבי עקיבא איגרא<sup>(118)</sup>: (פ) שו"ת הרשב"א חלק ג' סימן רל"ז ורבנו ירמיהו נתיב כ"א חלק ב' וכן הביא במלאכת שלמה שיש פוסקין דלא כרבי שמעון וכן דעת ר"ש סירילאו: (פ) ר"י קורקוס:

הלכות שמטה וזבל פרק שלישי

(נד) מתר (נה) לסקל (נו) ולזבל השדות (נז) ולעדר (נח) המקשאות והמדלעות (נט) ובית השלחין עד ראש השנה, (ס) ומזבלין (סא) ומפרקין (סב) ומאבקין (סג) ומעשנין (סד) ומקרסמין (סה) ומזרדין

באר ההלכה

שם הלכה ב' פריך אדרבי שמעון דאמר נוטל הוא את העלה מן האשכול בשביעית דהא רבי שמעון קאמר אין מכסחין את הארץ, ומשני שניא היא היא הקא שהוא כמציל מן הדלקה, ומבאר דרבנן דפליגי אדרבי שמעון ולא שרי לטל את העלה מן האשכול בשביעית סבירא להו דגם להציל מן הדלקה אסור, ונראה דגם רבנן מודו דמתר לגרש את הארץ ולכבות את הדלקה, ורק כשעושה מצוה בגוף האילן סבירא להו לרבנן דזה הוי עבודה, וכן פאן כשמעשן תחת האילן הנה ליה כעושה מלאכה בגוף האילן שהעשן נכנס בגוף האילן ועל ידי זה בורח הארבה, אבל לגרש הארבה במקלות ודאי מתר, ומה שקשה תפוק ליה דאוקמי אילנא שרי, כבר כתב בחזון איש סימן י"ז סעיף קטן י"ט דלא כל אוקמי אילנא מתר והבאנו לעיל בפרק א' הלכה ה':

דרך אמונה

(נד) מתר לסקל השדות ולזבל ולעדר המקשאות. (פז) כן צריך לומר וכן הוא ברמב"ם כתב יד: (נה) לסקל. (פח) להסיר האבנים<sup>124</sup>, (פז) והינו אפלו אין מניח הנוגעות בארץ דאי מניח מתר גם בשביעית כנ"ל פרק ב' הלכה י"ז<sup>125</sup>: (נו) ולזבל. (פח) משליכין זבל בשדה<sup>126</sup> או בעקרי האילנות: (נז) ולעדר. (פח) הינו חפירה ביד בכלי ברזל שפוי רחב כעין חרישה שחורשין בשורים: (נח) המקשאות והמדלעות. (פט) ודוקא במקשאות ובמדלעות שכבר ישנן הפרות<sup>127</sup> ונמצא מזבל ומעדר לצורך פרות ששית אבל אם עדין אין פרות אסור, (ס) ושעור בשול הפרות בששית שיהא מתר לעדר בשבילן עד ראש השנה נראה דסגי בהגיעו לעונת

המעשרות<sup>128</sup> ואף על גב שחושב להשהותן בשביעית עד שיגמרו בשולן אבל בבסר ובמדר לא סגי: (נט) ובית השלחין. שהוא שדה שמשקין אותה תמיד ביד ונחתת ירק כל השנה, (סז) וכיון שיש בה כבר ירק מששית מתר לזבל ולעדר, (סז) וכן לחרש הוא בכלל עדור ואף על גב דחרישה דאורייתא<sup>129</sup> מתר לצורך פרות ששית: (ס) ומזבלין. (סז) צריך לומר ומזבלין<sup>130</sup> וכן הוא ברמב"ם כתב יד, (פז) והינו לחתך היבלת מהאילן<sup>131</sup> שהוא מומין הנולדים באילן (פז) ופצעים שעולה באילן כמין זבלת ומכחיש את האילן, (פז) ויש אומרים שנוטל ענפים יבשים מהאילן (פז) שצמק יבש וכן מה שנשר מהאילן שלא יפסיד את האילן, (פז) ויש אומרים שמשיר עשבים הרעים, (ק) אבל לטל שוימא מהאילן אם זה אוקמי אילנא אפשר דמתר גם בשביעית עצמה ואין זה מביילין: (סא) ומפרקין. (פז) מסירין העלים מן האילן להקל מן האילן (ק) ואפלו לטל עלה מן האשכול אין להתיר אלא בתוספת שביעית ולא בשביעית עצמה, (ק) ויש אומרים דמפרדין העלין כדי שלא יעשו צל להפרות ויתבשלו בחמה, (ק) ויש אומרים שמפרקין העלים היבשים ויש אומרים שמשברין המתלעים, (ק) ודוקא שעושה זה להשביח האילן אבל אם עושה זה רק לפתח הסדקים שבאילן הוי אוקמי אילנא ומתר אף בשביעית, (ק) ויש אומרים שמפרקין אבנים ועפר מעל שרשיו, (ק) ויש אומרים מעבירין העלין זה מעל גבי זה, ויש אומרים מסירין האבק מעליהו, ויש אומרים שאם נתקשרו שני מיני אילנות יחד מפרדין זה מזה מחמת הכלאים: (סב) ומאבקין. (ק) דהינו השרשים המגלין שנתגלו בחורף מכסין אותן באבק<sup>131</sup>, ועין לעיל פרק א' הלכה ה' שהבאנו עוד פרושים בזה: (סג) ומעשנין. (ק) עושין עשן תחתיו כדי שתמות התולעת או תפול<sup>132</sup>, ולעיל שם הבאנו עוד פרושים: (סד) ומקרסמין. (ק) שכורת השבלת ביד ומניח התבן<sup>133</sup>, (ק) ויש מפרשים שהוא זמור אלא שזמור בגפן וקרסום באילן (ק) ומן התורה אין אסור זמור אלא בכרם ולא בשאר אילנות<sup>134</sup>, (ק) ויש מפרשים שחותרין הענפים היבשים מן האילן, (ק) ויש אומרים שמאבדין הפרות שאין בהן תועלת מהאילן: (סה) ומזרדין. (ק) שכורת הענפים המתפשטין מהאילן, (ק) ויש מפרשים כשיש לאילן ענפים לחים יותר מדאי חותך מקצת ומניח מקצת, (ק) ויש אומרים שחותך הפרחים העולים בשרש האילן, (ק) ויש

ציון ההלכה

(פז) חזון איש שביעית סימן י"ז סעיף קטן י"ח: (פח) ר"י קורקוס: (פז) חזון איש שם סעיף קטן כ"ו: (פז) ערוך ערך זבל וכן כתב רש"י במועד קטן ג' א': (פח) ר"ש ורא"ש, ורבנן כתב בפרוש המשניות מעדדין חופרין בעקרי האילנות<sup>135</sup>: (פט) שם סעיף קטן י"ח י"ט וכמו שקבת הר"ש ודלא כתוספות יום טוב<sup>136</sup>: (ס) שם סעיף קטן כ"ו: (סז) ר"ש: (סז) ירושלמי וכמו שקבת הר"ש, ועין בר"י קורקוס שדעתו שיש ב' מיני חרישה<sup>137</sup>, אבל כנראה שמרן לא סבירא ליה כן: (סג) גליון רבי עקיבא איגר וכן הוא במשנה ובפרוש המשניות לרבנו: (דז) פרוש המשניות לרבנו: (ק) חזון איש סימן י"ז סעיף קטן כ"ו: (ק) רבנו בפרוש המשניות והר"ש: (ק) עין בשנות אליהו ומלאכת שלמה בשם הר"ר יהוסף ודלא כרבי שמעון<sup>138</sup>. ומה שקבת בתפארת יצא דלהגר"א לא פליגי רבנן אדרבי שמעון וכן כתב בפאת השלחן<sup>139</sup> לא הבנתי: (ק) תוספות הרא"ש ומאירי מועד קטן ג' א': (קד) ערוך ערך זבל וערך פרק: (ק) פרוש רבנו חננאל עבודה זרה ג' ב': (ק) רש"י מועד קטן ג' א' ור"ש משנן תורת כהנים בהר פרק א' ורבנו הלל שם: (ק) רבנו נתן: (ק) ר"ש ורא"ש ורש"י מועד קטן ג' א': (ק) רבנו בפרוש המשניות: (ק) ר"ש ורא"ש ורש"י במועד קטן ג' א' וכן פרש רבנו הלל בחורת כהנים בהר פרק א': (ק) חזון איש שביעית סימן כ"א סעיף קטן ט"ו ומישב מה שתמה הר"ש<sup>140</sup>: (ק) ר"ע וכן הוא בערוך ערך זבל: (ק) רבנו נתן: (ק) רבנו בפרוש המשניות: (ק) ר"ש: (ק) ערוך ערך זבל: (ק) ר"ש משנן תורת כהנים בהר פרק א':



הלכות שמיטה ויובל פרק שלישי

שיח אמונה

[דר"א ס"ק נה]

לְהִסְרֵי הָאֲבָנִים<sup>(124)</sup> וְכו', מִתֵּר גַּם בְּשִׁבְעֵיית פֶּנֶ"ל פֶּרֶק ב' הֶלְקָה<sup>(125)</sup>.

**124** שסיקול האבנים מהשדה, ביאר רבינו (שערי אמונה שביעית פ"ב מ"ג ד"ה ר"ש, ע"פ הירושלמי) שזה מכשיר את השדה שתהיה ראויה לזריעה, ועבודה זו היא תולדה של חרישה, ואסורה בשביעית מדרבנן.

**125** וההיתר בזה בשביעית, התבאר בדר"א שם (ס"ק עב) שהוא דוקא כשאינו מרוצה ממה שהשדה נתקן ע"י כן, שבאופן שהוא מרוצה מתיקון השדה, אסור הדבר אע"פ שהוא גם צריך לאבנים.

[דר"א ס"ק נו]

מְשַׁלְכִין זָבֵל בְּשָׂדֶה<sup>(126)</sup>.

**126** ועבודת זיבול בשביעית, כתב בציה"ל לעיל (ס"ק ח) שהיא תולדה של מלאכת חרישה, ואסורה מדרבנן.

[דר"א ס"ק נח]

שֶׁכָּבֵר יִשְׁנֵן הַפְּרוֹת<sup>(127)</sup> וְכו', דְּסִגֵּי בְּהִגְיֵנוּ לְעֹנֹת הַמַּעֲשָׂרוֹת<sup>(128)</sup>.

**127** אכן, לגבי דלועין התבאר בדר"א לעיל (ס"ק מז) בכוננת דברי הרמב"ם שם (ה"ו), שגם כשלא הוציאו פירות הריהם מצטרפים לעשר נטיעות בבית סאה להתיר לחרוש את כל הבית סאה עד ראש השנה, והוסיף (ס"ק מד), שיש מי שאומר שמותר הדבר גם בעשר דלועין בבית סאה, בלא צירוף נטיעות כלל.

**128** שיעור עונת המעשרות, נתבאר ברמב"ם (פ"ב מהל' מעשר ה"ה).

[דר"א ס"ק נט]

וְאֵף עַל גַּב דְּחִרְיֶשָׁה דְּאוּרֵיתָא<sup>(129)</sup>.

**129** ואינה כעידור שאיסורו רק מדרבנן, וכתב רבינו (שערי אמונה שביעית פ"ב מ"ב ד"ה מ"ב בר"ש) בטעם הדבר שעידור אינו אסור מדאורייתא, מפני שאין דרך חרישה בכך.

אכן, ראה בציה"ל לעיל (פ"א ס"ק ט), שיש שסברו שחרישה אסורה רק מדרבנן.

[דר"א ס"ק ס]

צְרִיף לומר ומִבְּלִין<sup>(130)</sup>.

**130** ולפי הגירסה שלפנינו 'ומזבלין', מה שכפל הרמב"ם את מלאכת זיבול, ביאר הגר"נ קרליץ (חוט שני עמ' קע ס"ק ט), שבתחילה דיבר על זיבול שדה ולאחר מכן על זיבול אילן.

והוסיף שם לבאר בכך גם את מה שכפל הרמב"ם 'אף בזמן המקדש מותר לסקל וכו' עד ראש השנה, ומזבלין ומפרקין וכו' עד ראש השנה', ולא כלל את כל המלאכות כאחת, מפני שהארבע מלאכות הראשונות הן עבודות הקרקע, והמלאכות שלאחר מכן הן עבודות האילן.

[דר"א ס"ק סב]

הַשְּׂרָשִׁים הַמְגַלִּין שֶׁנִּתְגַּלּוּ בַּחֶרֶף מְכַסִּין אוֹתָן בְּאֶבֶק<sup>(131)</sup>.

**131** ואף על פי שפעולה זו היא 'לאוקמי אילנא', והיא צריכה להיות מותרת גם בשביעית, התבאר בדר"א לעיל (פ"א ס"ק לו, ציה"ל שם ס"ק נט, ובשערי אמונה שביעית פ"ב מ"ב ד"ה פ' הר"מ), שכיון שהאבק הזה נעשה במשך הזמן טיט, ומשביח את האילן, נחשב הוא גם 'לאברויי אילנא' ולפיכך בשביעית עצמה אין להתירו מצד 'אוקמי אילנא' [וכמו שכתב בבה"ל לעיל (ה"ה ד"ה עד ראש השנה) שמלאכה שנעשית 'לאוקמי אילנא' וגם 'לאברויי אילנא', הריהי אסורה, וראה עוד בנדון זה, בבה"ל לעיל (פ"א ה"ה ד"ה ולא יאבק)]. וראה טעם נוסף שאין להתיר מצד 'אוקמי אילנא', בציה"ל לעיל (שם), ובמה שנתבאר בדברינו שם.

[דר"א ס"ק סג]

עוֹשִׂין עֶשֶׂן תַּחְתֵּיו כְּדֵי שֶׁתָּמוּת הַתּוֹלַעַת אוֹ תַּפְּלָה<sup>(132)</sup>.

**132** ואע"פ שיש במלאכה זו משום 'אוקמי אילנא', וא"כ היה צריך להיות מותר גם בשביעית עצמה, ביאר לעיל (פ"א ס"ק לט, והובא גם בבה"ל כאן סוף ד"ה אף, ולעיל ה"ה ד"ה עד) בשם החזו"א, שכיון שנראה הדבר יותר כעבודה, אסרו בשביעית. ביאור נוסף כתב בבה"ל שם (ד"ה ולא יאבק, במוסגר, בשם ספר זיו הי"ם) בשם החזו"א, שמה שהתירו מלאכת 'אוקמי אילנא' הוא רק במלאכות שבאו במקרה, אבל לא במלאכות תמידיות שבכל שנה, וכגון לעשן.

וראה עוד בציה"ל שם (ס"ק סח, ובשערי אמונה שביעית פ"ב מ"ב ד"ה מעשנין), שציין לתוס' הרא"ש שסבר שאכן לעשן כדי להמית את התולעת מותר אפילו בשביעית עצמה, וכאן מדובר על עישון כדי למתק את הפירות.

[דר"א ס"ק סד]

שְׁכוּרַת הַשְּׁבֻלַת בְּיַד וּמְנִיחַ הַתְּבָבִין<sup>(133)</sup> וְכו', אֶלֶּא בְּכֶרֶם וְלֹא בְּשָׂר אֵילָנוֹת<sup>(134)</sup>.

**133** ועל ידי שמניח את התבן שתחת השבולת, ביאר רבינו (שערי אמונה שביעית פ"ב מ"ג ד"ה בפ' הר"מ) שהיא חוזרת וצומחת [יותר טוב (מכתבים, כת"ס)].

**134** ולענין זימור עץ הקיוי, התבאר בדברינו לעיל (פ"א ס"ק יד) בשם הגר"ש אלישיב, שזמירת עץ הקיוי דומה לזמירה שנעשית בכרם, מצד הדקדוק הנצרך בזמירתו בכרם. וראה שם מה שביאר בדר"א בטעם שאינה דומה לזמירה בשאר אילנות לזמירה בכרם, מצד טיב העבודה, וסוג אחר הוא. וראה במה שכתבנו שם בשם הגר"נ קרליץ.

[ציה"ל ס"ק פח]

חופְרִין בְּעֶקְרֵי הָאֵילָנוֹת<sup>(135)</sup>.

**135** וחפירה באילנות שנקט, כתב התוס' יו"ט (שביעית פ"ב מ"ב ד"ה מזבלין), שכוונתו לחפירה בעיקרי הקישואים והדלועין כדרך שהיא רגילה להיות בעיקרי האילנות, שהרי הותרה כאן רק חפירה בעיקרי הקישואים והדלועין.

## שיח אמונה

### הלכות שמיטה ויובל פרק שלישי

#### [דר"א ס"ק סז]

שְׁתַּעֲבֶה קֹרֶת הָאֵילָן<sup>(141)</sup>.

ובטעם הדבר שצריך גובה אמה, ביאר הגר"צ אבא שאול (אור לציון למשניות פ"ב מ"ד), שכיון שהשמש מחממת את האילן ומגעת עד השורשים ומזיקתם, לפיכך ממלאים עפר בשיעור גובה אמה סמוך לשורשים, שע"י כן הם אינם מתחממים כל כך.

**141** ובטעם הדבר שעבודה זו אסורה בשביעית, ביאר רבינו (שערי אמונה שביעית פ"ב מ"ג ד"ה מפסליו), משום שנחשב הדבר כתולדת זריעה שאסורה בשביעית.

#### [דר"א ס"ק סז]

שְׁרִיחוּ אוֹתָן הַתּוֹלְעִים וְיִכְרְחוּ<sup>(142)</sup> וְכוּ', שְׁלֵא יֵאָכַל אוֹתוֹ הָעוֹף כְּשֶׁהוּא רָךְ<sup>(143)</sup> וְכוּ', יִכּוֹל לְהוֹרִידָהּ אֶפְלוֹ בְּשִׁבְעֵית עֶצְמָה<sup>(144)</sup> וְכוּ', שְׁהוּא מְשִׁבֵּחַ הָאֵילָן וּמְכַרְיָאוֹ<sup>(145)</sup>.

**149** וכתב רבינו (שערי אמונה שם ד"ה בית ממש), שיש לומר ששיעורו אמה [כשיעור הבית' לדעה הקודמת].

#### [דר"א ס"ק עב]

אֶבֶל הַרְבֵּצָה מִתָּר<sup>(150)</sup>.

**150** כלומר (דר"א לעיל פ"א ס"ק עח), השקאה מועטת, לזרוק עליהם רסיסי מים כגון דרך סל.

#### [דר"א ס"ק עג]

פְּגִי תֵּאֲנִים הַדֶּרֶךְ לְמִשְׁחָן בְּשֶׁמֶן אוֹ בְּחֶלֶב<sup>(151)</sup>.

**151** בכוונת הר"ש (צוין בציה"ל ס"ק קמה) שכתב 'חלב', הסתפק בשערי אמונה (שביעית פ"ב מ"ה ד"ה בר"ש וסכין) האם הכוונה היא לחלב או לחלב, ואולם תמה על כך שמותר ליתנו לתוך הפגין, בין אם הכוונה לחלב, שהרי אמרו בגמ' (פסחים לו, א) שאסור ללוש את העיסה בחלב שמא יאכלוה בבשר, וכל שכן אם הכוונה לחלב, שנמצא שיאכל עם הפגין חלב, ולפיכך הסיק לבאר, שהכוונה היא לשומן התאנה עצמה, שגם הוא נקרא חלב, וכמו (דברים לב, יד, תהלים פא, יז) 'חלב חטה' [וכהפירוש שהביא להלן בשם י"מ], וסיים, שמ"מ ניתן ליישב גם חלב או חלב בכמה אופנים.

#### [דר"א ס"ק עד]

שְׁיִכְנֶס בְּהֵן הַגְּשָׁמִים וְיִתְבַּשְׁלוּ מִהֶרָה<sup>(152)</sup>, וַיֵּשׁ אוֹמְרִים שְׁמַמְלֵאִין נִקְבֵי הַפְּגִין שְׁמִין<sup>(153)</sup>.

**152** אמנם, מאחר שהגשמים ירדו רק לאחר ראש השנה, וא"כ הפירות יתבשלו רק בשביעית, תמה הגר"ש אויערבאך (מנחת שלמה שביעית פ"ב מ"ה ד"ה ומנקבין) על כך שהותרה נקיבה זו, לדעה שאסרה לנקב פירות שיתבשלו בשביעית, כמוזבא בדר"א להלן (ס"ק עח).

**153** ולפי פירוש זה, כתב רבינו (שערי אמונה שביעית פ"ב מ"ה ד"ה בפ"ה הר"מ) ש'סכין' ומנקבין הן מלאכה אחת.

#### [ציה"ל ס"ק קלב]

דְּשָׂרֵי אֶף בְּשִׁבְעֵיתָ<sup>(154)</sup> וְכוּ', גְּבִי אֵין מְעַשְׂנִין בְּשֶׁם הַחֲזוֹן אֵישׁ<sup>(155)</sup>.

**154** ואע"פ שיש בדבר משום 'אוקמי אילנא', כתב רבינו (שערי אמונה שביעית פ"ב מ"ד בר"ש ד"ה וכו"כין) שמ"מ כיון שיש בדבר גם משום 'אברויי אילנא', אסור [ראה בדברינו לעיל (ס"ק סז)].

**155** דר"א שם (ס"ק לט), ובה"ל שם (ד"ה ולא יבאק), הובא בדברינו בדר"א כאן (ס"ק סג).

#### [ציה"ל ס"ק קמד]

וְלֹא כְמוֹ שֶׁכְּתַב רַבְּנֵי בְּפִרוּשׁ הַמְּשֻׁנָּת<sup>(156)</sup>.

**156** שם (פ"ב מ"ד) כתב, שמשקים את ראש האילן ויורדים המים על כל האילן ומשקהו.

**142** ואף על פי שכבר התיר לעיל את עבודת 'עישון' שנעשית גם היא כדי שתמות התולעת או תיפול (כמבואר בדר"א לעיל (ס"ק סג)), יישוב התוס' יו"ט (שביעית פ"ב מ"ד ד"ה מזהמין), שנתחדש כאן שגם עבודת 'זיהום' שהיא פעולה שנעשית בגוף האילן מותרת בזמן התוספת.

**143** ואף על פי שפעולה זו היא 'לאוקמי אילנא', והיא צריכה להיות מותרת גם בשביעית, ביאר בדר"א לעיל (פ"א ס"ק מב) בשם החזו"א (ס"י יז ס"ק יט), שיתכן שגזרו בשביעית אטו אופן שהיא נעשית 'לאברויי אילנא' שהיא אסורה, והוסיף בבה"ל שם (ה"ה ד"ה ולא יבאק) שמשמעות החזו"א במקום אחר (ס"י כ ס"ק ה ד"ה בסי"ח), שהוא משום שלא כל 'לאוקמי אילנא' התירו. וראה עוד בדברינו לעיל (ס"ק סג).

**144** והוסיף לעיל (פ"א ס"ק לט), שמותר להורידה אפילו בכלי.

**145** ואע"פ שהוא נעשה לצורך 'אוקמי אילנא', ביאר רבינו (שערי אמונה שביעית פ"ב מ"ד ד"ה בר"ש, וראה גם בבה"ל לעיל פ"א ה"ה ד"ה ולא יבאק), שכיון שהוא נעשה גם לצורך 'אברויי אילנא', הריהו אסור בשביעית [ראה בדברינו לעיל (ס"ק סז)].

#### [דר"א ס"ק ע]

וַיֵּשׁ מְפָרְשִׁים שְׁנוֹתַיִן עֲלֵיהֶן אֶפֶר בְּשִׁרְשֵׁיהֶן<sup>(146)</sup>.

**146** לפירוש זה ביאר הר"ש (שביעית פ"ב מ"ד בשם הערוך), שלשון 'קוטמין' היינו 'אפר', וכמו שכתב בתרגום (במדבר יט, ט) 'קטמא'. ואמנם הקשה הרא"ש (שביעית שם ד"ה וקוטמין), שהיתר עבודה זו כבר נזכר לעיל במה שכתב 'אמאבקי' [ראה דר"א לעיל (ס"ק סז)], וראה מה שכתב רבינו (שערי אמונה שביעית פ"ב מ"ד ד"ה ברא"ש), והגר"צ אבא שאול (אור לציון למשניות פ"ב מ"ד) ליישב דעה זו.

#### [דר"א ס"ק עא]

מְפִנֵי הַגְּשָׁם וְהַשֶּׁמֶשׁ שְׁלֵא יִזְיָקוּם<sup>(147)</sup> וְכוּ', וּמְמַלְאִין אוֹתוֹ עֶפְרָה<sup>(148)</sup> וְכוּ', וַיֵּשׁ אוֹמְרִים בֵּית מִמְשׁ לְצֶלֶל<sup>(149)</sup>.

**147** ואף על פי שפעולה זו היא 'לאוקמי אילנא', והיא צריכה להיות מותרת גם בשביעית, ביאר הגר"נ קרליץ (חוט שני עמ' קעא ד"ה וצ"ל) שאין המדובר שבעשיית הבית הריהו מונע את הגשם והשמש מלהזיק לאילן, אלא הריהו מכיון את תועלת השמש והגשם במדה הרצויה, ולפיכך נחשב הדבר כ'אברויי אילנא', ואסור. ולענין עשיית בתים בשביעית להגן על האילנות, ראה בדר"א לעיל (פ"א ס"ק מח), ובדברינו שם.

**148** בבאיור דעה זו, כתב רבינו (שערי אמונה שביעית פ"ב מ"ד ד"ה שם ד"ה ועושיין), שכיון שנזכר לשון 'בית', אין בית פחות מגובה אמה, כלומר רוב דופן שהוא עשרה טפחים.

נט

הלכות שמטה וזבל פרק שלישי

(טו) ומפסלין (טז) ומוזהמין (סח) את הנטיעות (טט) וכוּרְבִין (ע) וקוטמין אותן. (עא) ועושין להם בתים (עב) ומשקין אותם. (עג) וסבין את הפגיו. (עד) ומנקבין אותן.

דרך אמונה

מפרשים שנותנין אפר מגבל סביבו להכחישו כשהוא שמן יותר מדאי ומתראין שמא ישיר פרותיו: (עא) ועושין להם בתים. (קלט) עושין להם צל להסוף מפני הגשם והשמש שלא יזיקום<sup>147</sup>, (קמ) ויש מפרשים גדר אמה סביבותיהן וממלאין אותו עפר<sup>148</sup>, (קמא) ויש אומרים בית ממש לצל<sup>149</sup>, (קמב) ויש מפרשים גדר סביב לשמרו מהקר (קמג) ויש אומרים שחופרין להם נקעים בעקריהן שיתקבצו בהן המים: (עב) ומשקין אותם. (קמד) אף על העקר והוא הדין כל האילנות וכנ"ל, אבל שדה לכן אסור להשקות ל' יום לפני ראש השנה אבל הרבצה מתר<sup>150</sup> וכמו בשביעית וכנ"ל פרק א' הלכה ח' עין שם: (עג) וסבין את הפגיו. (קמס) פגי תאנים הדרך למשחן בשמן או בחלב<sup>151</sup> כדי שימחרו להתבשל, (קמט) ויש אומרים כשהן חונטין סבין אותן בשמן כדי שיהיו שמנות, (קמז) ואפלו בפגין שעתידין להפגס לשביעית מתר לסוכן ולנקבן עד ראש השנה ועין בסמוך הלכה י', (קמח) ויש מפרשים מושחין את הבטר מן החלב שלהן, (קמט) ויש מפרשים שממזגין פגי התאנים זה בזה לפי שיש תאנים רבי המתיקות ולפיכך מתליעין בעודן פגין ומתקלקלים ויש תאנים גרועים מאד שאי אפשר לאכל אותם, וכשרוצים לתקן את כלם נוקבין כל אחד מהן בכרזל פלדה ולוקחין משרף פגין אלו ונותנין באלו ולפיכך מתמעטת מתיקות אלו ולא מתליעין ותהיה המתיקות באחרים וכשרו באכילה, (קנ) ואם קצצו ענף לפני שביעית מתר לסוף מקום הקציצה שמן אף בשביעית עצמה כדי שלא יפחו הקר וימות האילן דהוי אוקמי אילנא דמתר: (עד) ומנקבין אותן. (קנא) עושין בתאנים נקבים כדי שיפגסו בהן הגשמים ויתבשלו מהרה<sup>152</sup>, ויש אומרים שממלאין נקבי הפגין שמן<sup>153</sup>:

אומרים שחותך ענפים דקים העולים בעקר האילן ומכחישין האילן, (קט) ויש אומרים שחותך ענפים יבשים ולחים לפי שיש לאילן ענפים יותר מדאי: (סו) ומפסלין. (קק) שחותך הענפים שבישו שהן הפסלת וכן המקלקלות, (קקא) ויש מפרשים שחותך כל הענפים שיתעבה קורת האילן<sup>141</sup>, (קקב) ויש אומרים שחותך קצת מהענפים הארכים: (סז) ומוזהמין את הנטיעות. (קקג) שסבין הנטיעות בשמן שיש לו ריח רע כדי שיריחו אותן התולעים ויכרחו<sup>142</sup>, (קקד) וכן לסוף האילן בדרך שיש לו זוהמא שלא יאכל אותו העוף כשהוא רך<sup>143</sup>, (קקה) ויש אומרים שמניחין צואת כלבים אצל הנטיעה כדי שלא ייבש, (קקי) ויש אומרים שמשקין את האילן במים וזבל (קקכ) ואם רואה תולעת כול להורידה אפלו בשביעית עצמה<sup>144</sup>, (קקמ) ויש מפרשים כשיש מכה באילן ונשרה קצת קלפתו מדביקין שם זבל וקושרין שלא ימות ומשביח האילן על ידי זה, (קקט) ודוקא זהום שהוא משביח האילן ומכריאו<sup>145</sup> אבל זהום שהוא אוקמי אילנא מתר אף בשביעית: (סח) את הנטיעות. (קל) לאו דוקא נטיעות דהוא הדין אילנות אלא אורחא דמלתא נקט והוא הדין בכל הני דבסמוך: (טט) וכוּרְבִין. (קלב) הינו שמקבץ הענפים והפירות וקושרן כדי שיעלה למעלה במישור ולא ינטו על הארץ, (קלג) ויש מפרשים שכוּרְבִין אותן בכגד או באיזה דבר מפני הצנה והחמה, (קלד) ויש מפרשים שכוּרְבִין אותן בעלץ כדי שלא ייבשו, (קלה) ויש אומרים שמחברין קלחי הנטיעות יחד אם היו ממין אחד כדי שיתחברו להיות כעץ אחד, ועין לעיל פרק א' הלכה ה': (ע) וקוטמין אותן. (קלס) שכורת קצתן כשיצטרף לזה, (קלו) ויש מפרשים שחותך ראשי הענפים, (קלז) ויש מפרשים שנותנין עליהן אפר בשרשיהן<sup>146</sup>, (קלח) ויש

ציון ההלכה

(קט) ר"ש מועד קטן ג' א': (קכ) רבנו בפרוש המשניות ורבנו נתן: (קקא) ר"ש בפרוש ב' והוא מערוך ערך זבל: (קקב) ר"ש משנן תורת כהנים בהר פרק א': (קקג) רבנו בפרוש המשניות: (קקד) גם כתב רבנו לעיל פרק א' הלכה ה': (קקט) ר"י בן מלכי צדק: (קקז) רבנו חננאל עבודה זרה ג' ב': (קקח) ירושלמי פרק ב' הלכה ג' וכפרוש מהר"א פולגא: (קקמ) ר"ש. ועין בפרוש רבנו נתן שנותנין תחת האילנות זבל וכן הוא בערוך ערך זבל: (קמט) ר"ש והוא מעבודת זרה ג' ב' וכן כתב מהר"ש: (קל) חזון איש שביעית סימן י"ז סעיף קטן כ"א וכן כתב במשנה ראשונה ודלא כחוספוט אנשי שם. ועין בראב"ד עבודה זרה ג' ב' שכתב ב' תרוצים אם נטיעות דוקא הקא או הוא הדין כל האילנות (ומובא גם בן במלאכת שלמה), ובפרוש רבנו חננאל עבודה זרה ג' ב' כתב דדוקא נטיעות וכן כתב תלמידי ר"י מפרשי שם, אבל המאירי שם כתב דלאו דוקא נטיעות אלא אורחא דמלתא נקט: (קלג) רבנו בפרוש המשניות: (קלד) ר"ש ורא"ש, וכתב בתפארת ישראל דאין זה אוקמי אילנא דשרי אף בשביעית<sup>154</sup> דכל שמעכב הזק שבכללות השבע כצנה וחסה וריח הוה להו כאברויי אילנא, ועין מה שכתבנו בפרק א' הלכה ה' גבי אין מעשין בשם החזון איש<sup>155</sup>: (קלז) ר"י בן מלכי צדק: (קלח) רבנו נתן: (קלס) רבנו בפרוש המשניות: (קלו) ר"ש: (קלז) ר"ש בשם הירושלמי: (קמג) מאירי עבודה זרה ג' ב': (קמז) רבנו חננאל עבודה זרה ג' ב': (קמח) ר"ש וכן פרש רש"י בעבודה זרה ג' ב': (קמט) ר"ש בשם הירושלמי: (קמט) רבנו בפרוש המשניות והר"ש: (קמו) ר"ש עבודה זרה ג' ב': (קמז) חזון איש שביעית סימן י"ז סעיף קטן כ"א ולא כמו שכתב רבנו בפרוש המשניות<sup>156</sup>: (קנ) עבודה זרה ג' ב' ופרוש רש"י ורבנו חננאל שם: (קנא) רבנו בפרוש המשניות והר"ש, וכפרוש ב' פרש רש"י בעבודה זרה ג' ב':

הלכות שמטה וזבל פרק שלישי

(עה) כל עבודות אלו (עו) מתרות בערב שביעית עד ראש השנה של שביעית ואפלו בזמן המקדש: י (עז) פני ערב שביעית (עח) שנכנסו לשביעית ושל שביעית (עט) שיצאו למוצאי שביעית (פ) לא סכין ולא מנקבין. (פא) \* ובזמן המקדש (פב) אין בונין מדרגות על פי הגאיות

באור ההלכה

\* ובזמן המקדש אין בונין מדרגות כו'. בפרק ג' דשביעית תנן אין בונין מדרגות על פי גאיות ערב שביעית משפסקו הגשמים מפני שהוא מתקנו לשביעית אבל בונה הוא בשביעית משפסקו

דרך אמונה

(עח) כל עבודות אלו. (קט) ונראה דהוא הדין דמתר לנפש ולכספה העשבים הרעים [קנג] נכוש הוא שעוקרם עם השרשים מהרקע, וכסוח הוא שחוטכן מלמעלה] ולפסג [עין באורו לעיל פרק א' הלכה ה'] ובכלל הני

הוא, אבל קשקוש [היגו עדור] להברות האילן אסור. (קנד) ובירושלמי מוסיף עוד ד' עבודות שמתר עד ראש השנה, מכונין [קנט] דהינו כשהנטיעה עקמה ומישרין אותה קושרין לה בחבלים עץ עב אצלה ישר עד שעולה השרף בו ישר ונשארת כן ומצדדין, [קס] דהינו שתוחבין קורה בארץ שהיא חדודה כמין דוקרן וקושרין בה ענף או תולה בו אבן כדי שתתעקם ותעשה נוף לצלל ומותרין בגפנים ומשמטין בקנים [קסו] כשהן רצופין יותר מדאי נוטל אחת מבנתים, ובגפנים קרוי מותרין ובקנים משמטין, [קסא] ונוטלו עם השרשים ומה שיתקבץ עמה, [קסב] ובמקום שנהגו לותר ולשמט אחר חג הסוכות מתר אחר החג אף שהיא כבר שביעית דלאו עבודה היא. [קסג] ובתוספתא מוסיף מסלקין מקוצין מקוטפין<sup>(157)</sup> מסתתין<sup>(158)</sup> מצדדין<sup>(159)</sup> ומגזמין<sup>(160)</sup> ונוטל את הרואה<sup>(161)</sup> עד ראש השנה: (עו) מתרות בערב שביעית. [קסד] וטעם שהתירו כל מלאכות אלו הוא או משום שהוא לצרך פרות ששית או משום שהם תולדות, דאפלו בשביעית עצמה אין אסור אלא מדרבנן ומשום שהם מלאכות נצרכות מאד התירו עד ראש השנה, [קסד] ומשמע שלא כל התולדות התירו דאם לא כן הוה ליה למימר דהכל מתר חוץ מהמלאכות דאורייתא, אלא דוקא המנויין התירו שראו בהן צרך גדול ולא שאר המלאכות: י (עז) פני ערב שביעית. [קסד] דינים אלו הוא אף בזמן הזה שאין נוהג תוספת שביעית: (עח) שנכנסו לשביעית. [קסד] דעת הר"ש דאפלו בששית כבר אסור לסוכן דכיון שיגיעו לעונת המעשרות בשביעית אסור לסוכן<sup>(162)</sup>, ולפי זה הוא דוקא בזמן הבית שהיה נוהג תוספת שביעית, [קסד] אבל דעת רבנו דדוקא בשביעית עצמה אסור ואף על פי שהתחילו לצמת בששית<sup>(163)</sup> ודין זה נוהג גם בזמן הזה: (עט) שיצאו למוצאי שביעית. [קסד] צריך לקרא שיצאו בצירי תחת היו"ד<sup>(164)</sup> והפונה שסוף בשביעית, אבל במוצאי שביעית אין שום אסור לפי דעת רבנו בעבודת קרקע<sup>(165)</sup> אפלו בפרות הקדושים בקדשת שביעית, [קסד] וכן הלכה דפרות הנכנסין משביעית לשמינית קדשת שביעית נוהג בהן<sup>(166)</sup> וחיב להפקיין ואסורין בסחורה ואסור לחבר ללקט הפרות בשכר אצל החשוד על השביעית שנוהג בעלות ואינו מפקיר ועושה בהן סחורה, אבל השקאה זבול ונכוש בשביל הפרות מתר<sup>(167)</sup> אף בשביל הרוחה ואפלו להאוסרין לסוף ולנקב במוצאי שביעית<sup>(168)</sup> דלא אסור אלא עבודה בגוף הפרות<sup>(169)</sup>, ובשביל הפסד האילנות ודאי מתר וכן בשביל הפסד כל הפרות מתר אם הבעלים אינו משמרן [קסד] שלא נאסרו בשביל משמר: (פ) לא סכין ולא מנקבין<sup>(170)</sup>. [קסד] ואין נפקא מנה בין מקום שנהגו לסוף בשאר השנים או לא נהגו: (פא) ובזמן המקדש. [קט] אבל בזמן הזה שאין תוספת שביעית מתר לבנות מדרגות בערב שביעית אף משפסקו גשמים<sup>(171)</sup>, ומכל מקום לא ישפך העפר שחופר לתוך הגיא שמכשיר המקום לזריעה וכן לא יתן עפר על שפתו אלא עושה מדרגה העליונה של אבנים, אבל בערב שביעית עד ראש השנה מתר למלאות גם הגיא עפר בזמן הזה ולתן עפר על שפת המדרגה: (פב) אין בונין מדרגות על פי הגאיות. [קט] הר"ש מפרש שאין בונין מעלות על פי

ציון ההלכה

(קנג) תזון איש סימן י"ז סעף קטן י"ט ועין לעיל סעף קטן ט' בשם הערוך: (קנד) ר"ש מועד קטן ג' א': (קנה) פרק ב' הלכה ב': (קס) (קט) שם: (קמ) שם: (קמא) שם: (קמב) שם: (קמג) שם: (קמד) פרק א' הלכה ו' ועין במפרשים פרושו: (קמא) ר"ש: (קסז) דלא כדמשמע ברע"ב ותוספות יום טוב ור"י קורקוס דכל שהוא מדרבנן לא אסור, ונראה דגם הרע"ב לא כן לזה ועין בבאור ההלכה: (קסג) תזון איש שביעית סימן י"ז סעף קטן כ"ז: (קסד) שם בסעף קטן ב', וכן כתב במשנה ראשונה: (קסד) וכן דעת הרא"ש דדוקא בשביעית אסור וכן כתב ר"י קורקוס דעת רבנו פהרא"ש, אבל ר"י בן מלכי צדק והרע"ב פרשו כהר"ש ועין בקהלות יעקב לאאמור"ר וזלה"ה בתוצאה חדשה שביעית סימן ב'<sup>(172)</sup>, ועין בר"ש סיריליאו שפוסק דאף פני ערב שביעית שנכנסו לשביעית מתר לסוכן בשביעית<sup>(173)</sup>: (קסו) תזון איש שם סעף קטן ב' ועין שם סימן י' סעף קטן ג': (קסו) שם סימן כ"א סעף קטן י"ח, ומה שצין שם למה שכתב בסימן י"ז סעף קטן ב' דאסור מדרבנן, במסקנתו שם במה שנדפס מהוספות נראה דמסיק דגם מדרבנן מתר ולכן שנית קצת הלשון כאן, ועין מה שכתבנו בבאור ההלכה פרק ב' הלכה א': (קסז) הניו להאוסרים משמר, ויתבאר לקמן פרק ד' הלכה כ"ד ובפרק ד' הלכה י' בעזר השם יתברך: (קסז) דלא קימא לן כרבי יהודה במתניתין פרק ב' דשביעית<sup>(174)</sup>: (קט) תזון איש שם סימן י"ט סעף קטן י': (קע) ר"ש ורא"ש ושאר הראשונים, ועין לעיל פרק ב' הלכה י"א בארנו שגם רבנו מודה לדין זה ור"ד ערמאה פרש גם דברי רבנו כן:

## הלכות שמיטה ויובל פרק שלישי

## שיח אמונה

### [דר"א ס"ק עה]

מסל'קין מְקַצֵּין מְקוּטְפִין<sup>(157)</sup> מְסַתְתִין<sup>(158)</sup> מְצַדְדִין<sup>(159)</sup> וּמְגַזְמִין<sup>(160)</sup> וְנוֹטֵל אֶת הָרוּאָה<sup>(161)</sup>.

**157** וביאר בחזון יחזקאל (תוספתא שביעית פ"א באורים ה"ו), שהכוונה בשלש תיבות אלו, שמסלקים את הקוצים שדבוקים וסבוכים זה בזה כמו חבילה.

**158** ביאר שם, שהכוונה שכותשים את האבנים שמעכבות את עבודת השדה.

**159** ביאר שם, שהכוונה שמסירים ומסלקים את האבנים לצד השדה.

**160** ביאר שם, שהכוונה שקוטעים את הנוף כשיצאו הרבה נופות סביבות הגיזים.

**161** ביאר שם, שהכוונה שנוטלים את הנופות שהוא רואה מלפניו [וראה שם, שלגירסתו מותר הדבר גם בשביעית עצמה].

### [דר"א ס"ק עח]

בְּשִׁבְעֵית אֶסוּר לְסוּכָן<sup>(162)</sup> וְכוּ', וְאֵף עַל פִּי שֶׁהִתְחִילוּ לְצַמַּח בְּשִׁשִּׁית<sup>(163)</sup>.

**162** וביאר רבינו (שערי אמונה שביעית פ"ב מ"ה ד"ה שם מאחר), שכיון שנגמר בישולם בשביעית, ולא התירו את הדבר. והמקדש דוד (ס"ו נט ס"ק ז ד"ה אמרין פגי ערב שביעית) ביאר, שכיון שעל ידי הסיכה בערב שביעית הם ימהרו להתבשל בשביעית, נחשב הדבר כנוטע נטיעה שתקלט בשביעית, שנאסר הדבר לדעת התוס' (ראש השנה י, ב ד"ה שלשים, הובא בבה"ל להלן ה"א ד"ה שמא) [וראה בדר"א להלן (ס"ק פה), בנדון זה].

**163** בכך יישב המהר"י קורקוס (כאן ד"ה פגי, בת"י הב' את מה שצריך לחדש לאסור לסוך בשנה השביעית, ואף על פי שלכאורה ניתן ללמוד את הדבר ממשמעות דברי הרמב"ם לעיל (ה"ט) שכתב שמותר לסוך עד ראש השנה של שביעית, והיינו, שנתחדש כאן שגם באופן שהפירות התחילו לצמוח בשישית אסור לסוך אותם בשנה השביעית.

### [דר"א ס"ק עט]

שִׁינְצָאוּ בְּצִירֵי תַחַת הַיַּיִן<sup>(164)</sup> וְכוּ', לְפִי דַעַת רַבְּנֵינוּ בְּעִבּוּדַת קְרָקְעָה<sup>(165)</sup> וְכוּ', קְדָשַׁת שְׁבִיעִית נוֹהֵג בְּהָךְ<sup>(166)</sup> וְכוּ', בְּשִׁבְלֵי הַפְּרוֹת מִתְּרֵי<sup>(167)</sup> וְכוּ', לְסוּךְ וּלְנֶקֶב בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית<sup>(168)</sup> וְכוּ', דְּלֹא אֶסוּר אֲלָא עֲבֻדָּה בְּגוֹף הַפְּרוֹת<sup>(169)</sup>.

**164** והוסיף החזו"א (ס"ו יז ס"ק ב ד"ה במשי"כ, במוסגר), שגם אם הניקוד הוא קמוץ - שיצאו, בלשון עבר, מ"מ ניתן לפרש שהכוונה על השנה השביעית, וכמו שמתפרש לדעת הר"ש מה שכתב (שביעית פ"ב מ"ה) 'פגי ערב שביעית שנכנסו לשביעית', שהכוונה על השנה השישית כמובא בדר"א לעיל (ס"ק עח), ואע"פ שכתוב 'שנכנסו' בלשון עבר.

**165** שדין תוספת שביעית שנלמד מהלכה למשה מסיני [ושכדעה זו פסק הרמב"ם לעיל (ה"א)], ביאר בבה"ל לעיל (פ"ב ה"א ד"ה לא יוציא, וה"א ד"ה לא, הובא בבה"ל כאן ד"ה ובזמן, וצוין בציה"ל

ס"ק קסז), שהוא נאמר רק כלפי ערב שביעית ולא כלפי מוצאי שביעית.

**166** ולענין קצירה בשמינית פירות שביעית, כדרך הקוצרים, ראה בדברינו לקמן (פ"ד ס"ק צב).

**167** ומטעם זה לגבי עצי אתרוגים של שביעית שיצאו לשמינית, דעת הגר"נ קרליץ (חוט שני עמ' קעג סוף ד"ה ומ"מ, ועמ' רכב אות 1) שנהגו להשקותם הרבה מיד לאחר ראש השנה של שמינית, ואין בדבר כל חשש.

וכן לעבוד עבודה באילן עצמו, כתב רבינו (קיצור דיני שביעית תשובה לא), שלכאורה מותר.

**168** ראה בקהלות יעקב (שביעית סי' ט אות א ד"ה ונלענד), שכך מתבאר מפירוש הר"ש בדעת ת"ק (שביעית פ"ב מ"ה).

**169** ובטעם הדבר ביאר הגר"נ קרליץ (חוט שני עמ' קעג סוף ד"ה לכאורה, ועמ' רכ ד"ה והנראה בזה), שכיון שהעבודה נעשית בפירות שביעית, נראה הדבר שגומר בכך את עבודת הקרקע של שביעית. עוד בגדר איסור זה, ראה מה שהובא בציה"ל להלן (ס"ק קסה) בשם הקהלות יעקב.

לרסס פירות שביעית שיצאו למוצאי שביעית, הסתפק הגר"נ קרליץ (שם עמ' קעג ד"ה והנפ"מ ועמ' רכב ד"ה ועיין) האם נחשב הדבר שהעבודה נעשית בפרי עצמו, וא"כ לדעה שסברה שאסור לסוך את הפגין אסור במוצאי שביעית לרסס פירות אלו.

### [דר"א ס"ק פ]

לֹא סָכִין וְלֹא מְנַקְבִין<sup>(170)</sup>.

**170** לדעה ש'סכין' ומנקבין' היא מלאכה אחת, כמבואר בדברינו לעיל (ס"ק עד) בדעת הרמב"ם, הסתפק רבינו (שביעית פ"ב מ"ה ד"ה בפ"י הר"מ), האם אסרו אפילו את אחת מהם בפני עצמו משום שחששו שיעשו גם את שתיהן כאחת, ונשאר בצ"ע.

### [דר"א ס"ק פא]

בְּעֶרְבַּ שְׁבִיעִית אֵף מִשְׁפֶּסְקוֹ גְּשָׁמִים<sup>(171)</sup>.

**171** וטעם ההיתר, משום שהסיבה לאסור מלאכה זו בערב שביעית משפסקו הגשמים הוא שמאחר שאין מלאכה זו נעשית לצורך שנה זו, הרי הוא נראה כעושה לצורך שביעית, ואיסור זה הוא מדין תוספת שביעית, ולכן אינו נוהג בזמן הזה.

### [ציה"ל ס"ק קסה]

בְּתוֹצְאָהּ חֲדָשָׁה שְׁבִיעִית סִימָן ב' <sup>(172)</sup> וְכוּ', מִתְּרֵי לְסוּכָן בְּשִׁבְעִית<sup>(173)</sup>.

**172** שם כתב (אות א), שסיכת הפגים אינה מוסיפה גידול וצמיחה אלא רק משיבחה ומטעימה את הפרי שיהיה לו טעם טוב [ושכן כתב החזו"א (ס"ו יז ס"ק ב)], וא"כ היא אינה עבודה בקרקע או באילן אלא בפירות עצמם, ולפיכך עבודה זו חמורה יותר כשהיא נעשית בפירות שביעית שקדושים בקדושת שביעית שיצאו למוצאי שביעית, מאשר פירות שישית שאינם קדושים בקדושת שביעית שיצאו לשביעית [וביאר בכך את דעת רבי יהודה (שביעית פ"ב מ"ה, לפי פירוש הר"ש) שסבר שפירות שביעית שיצאו למוצאי שביעית אסורים גם במקום שלא נהגו לסוכם, אע"פ שמותר לדעתו לסוך בשביעית פירות שישית

## שיח אמונה

### הלכות שמיטה ויובל פרק שלישי

#### [דר"א ס"ק פב]

דְּנִרְאָה כְּמִתְקֵן לְהִשְׁקוֹת מִהֵן שְׂדוֹתָיו<sup>175</sup>.

175) איסור זה של 'מראית העין', כתב בספר אשר לשלמה (שביעית פ"ג מ"ח), שהוא איסור מחודש שאסרו לעשות דבר שאינו נראה כמעשה איסור מצד שנראה שלאחר מכן יעבור איסור, ואינו כשאר איסור 'מראית עין' שאסרו חכמים לעשות דבר שנראה בעצמו כמעשה איסור.

#### [דר"א ס"ק פד]

בֵּין בְּשׁוּגְג בֵּין בְּמִזִּיד יַעֲקֹר<sup>176</sup> שֵׁיטַע בְּמִזִּיד וְיֵאמֵר שׁוּגְג הֵייתִי<sup>177</sup> וְיִבְאוּ לְהַתִּיר נְטִיעָה בְּשִׁבְעִיעִית<sup>178</sup> וְכו', ג' נִפְקָא מִנָּה בֵּין הַטְּעָמִים<sup>179</sup> וְכו', בְּפֶרֶק ט' מִמְעָשׂוֹ שְׁנֵי הֶלְכָה ט'<sup>180</sup> וְכו', לְעִנְיַן שְׁבִיעִית כְּטַעַם חֲשָׁד<sup>181</sup> אָבָל דַּעַת תּוֹסְפוֹת וְהָר"ן<sup>182</sup>.

176) ועל פי זה, ביאר רבינו (טעמא דקרא, קהלת ג, ב-ח ד"ה באופן אחר), את הכתוב (שם ג, ב) 'עת לטעת ועת לעקור נטוע', שמשום שיש 'עת לטעת' ואסור לנטוע בשביעית, לפיכך יש 'עת לעקור נטוע', היינו אם עבר ונטע בשביעית.

177) ביאור זה בטעם הגזירה, פירש הרמב"ם לעיל (פ"א הי"ב), אכן בדר"א שם (ס"ק ק) הביא שיש שפירש באופן אחר, שאם הנוטע בשוגג יקיים יאמרו שמותר לנטוע בשביעית.

178) לפי טעם זה, הסתפק רבינו (שערי אמונה שביעית פ"ב מ"ו ד"ה שם ואורז ודוחן) האם גם כשנשרש מעצמו אסור לקיימו. וראה בדברינו בציה"ל להלן (ס"ק קצד), לענין נטעו נכרי.

179) נפקא מינה נוספת כתב בדר"א לעיל (פ"א ס"ק צח), בנטע בשביעית אילן סרק, או הבריק והרכיב באופן שמנין שנות

הערלה הוא מהאילן הראשון, שמשום הטעם של 'מונין' לא יעקור, ומשום הטעם של 'נחשדו' יעקור.

180) טעם הדבר התבאר ברמב"ם שם (ה"ח), משום שמנין שנות ערלה אינו מראש השנה לראש השנה, אלא שלשים יום האחרונים של השנה נחשבים כשנה ראשונה, באופן שנקלטה הנטיעה קודם השלשים יום, וסתם קליטה לכל האילנות הוא שתי שבתות [ולפיכך, כשנוטע קודם מ"ד יום, שנמצא שלאחר הקליטה ישנם שלשים יום קודם שביעית, נמצאת השנה השביעית שניה למנין שנות ערלה (רעק"א גליון הרמב"ם כאן)].

181) כלומר (חזו"א, מכתבים הנדפסים בסוף הספר סי' טז), כדי לאסור לקיים גם את מה שניטע בפחות מ"ד יום לפני סוף שביעית [אע"פ שהטעם משום מונין לא קיים באופן זה].

ומה שהוצרך הרמב"ם לעיל (פ"א הי"ב) לטעם של חשד לכך שהנוטע בשביעית בשוגג יעקור, ואע"פ שסבר (פ"ו מהל' שבת הכ"ג) שבדבר שהוא אסור מהתורה גזרו בו שוגג אטו מזיד, וא"כ לענין איסור נטיעה שהוא מהתורה ראוי לגזור בו שוגג אטו מזיד, ביאר בבה"ל לעיל (פ"א שם ד"ה הנוטע), שנצרך הדבר לגבי שביעית בזמן הזה, כיון שהיא רק מדרבנן.

182) וביאר רבינו (מכתבים, כת"י), שכוונתו לתוס' בראש השנה (י, ב ד"ה שלשים), וכפי שנתבאר בחזו"א (סי' יז ס"ק כה ד"ה עוד) [וראה בחידושי הר"ן שם (ד"ה לדברי האומר)].

#### [בה"ל ד"ה ובזמן]

ובירושו<sup>למי</sup><sup>183</sup>.

183) דברי הירושלמי נתבארו בבה"ל לעיל (פ"ב הי"א ד"ה לא ימלא).

סא

הלכות שמטה וזבל פרק שלישי

ערב שביעית משיפסקו הגשמים (פג) מפני שהוא מתקנן לשביעית: יא (פר) אף בזמן הזה

באור ההלכה

גשמים מפני שהוא מתקינו למוצאי שביעית, ובירושלמי<sup>183</sup> רבי קרספא בשם רבי יוחנן חגיגו בן גמליאל באסור שני פרקים היא מתניתא תני רבי יהודה ורבי נחמיה אורין (לבנות בשביעית משפסקו הגשמים) לא באסור שני פרקים (בתוספת, דודאי לא אסרו אלא בזמן שנהג תוספת שביעית) וכא באסור שני פרקים, רבי שמאי בעי אם באסור שני פרקים בהך תנינן אכל בונה הוא בשביעית משפסקו הגשמים מפני שהוא מתקנן למוצאי שביעית (כגרוס חזון איש ומרמב"ם המשנה כמו שבארנו בבאור ההלכה פרק ב' הלכה י"א), ומסיק דזאת אמר רבי שמאי בקשאי זו עין שם, והנה רבנו פסק כרבי יוחנן דמתניתין דקא באסור שני פרקים אבל סיפא דאכל בונה הוא בשביעית השמיט משום דרבי שמאי פריך עלה ומסיק דרבה הקשה אם כן יש לומר דהלכה כרבי יהודה ורבי נחמיה דאסרי, ומכל מקום כיון דאיכא סתם משנה דשרי לכן רבנו השמיטה ולא כתב לה לא לאסור ולא להתיר (וכוהו) מישב מה שהקשה מרן סימן י"ט סעיף קטן 'ו' למה השמיט רבנו הסיפא וכן הקשה הפסח משנה לעיל בפרק ב' הלכה י"א והר"י קורקוס כאן), אמנם לפי מה שבארנו בפרק ב' הלכה א' בבאור ההלכה יש לומר דזה תלוי בפלגתא דרבי ישמעאל ורבי עקיבא, דלרבי עקיבא שיש גם תוספת שביעית לאחריה לכן גם כאן אסור אף לצרוך מוצאי שביעית, אבל למאי דקנמא לן כרבי ישמעאל ולדידה אין כלל תוספת שביעית לאחריה הכא נמי אין לאסור בשביעית לצרוך מוצאי שביעית, וקשית רבי שמאי הוא רק לרבי עקיבא משום דמתניתין סתמה כרבי עקיבא שהרי לא הביאה כלל הא דרבן גמליאל ובית דינו התיירו, וגם בפרק קמא הביאה רק דעת רבי ישמעאל בלשון יחיד ומשמע דסתמה כרבי עקיבא דקנמא לן כל סתם משנה אלבא דרבי עקיבא ורבי עקיבא קאמר בפרק קמא קציר של שביעית היוצא למוצאי שביעית, ולכן פריך אם באסור שני פרקים יש לאסור גם בשביעית לצרוך מוצאי שביעית, אבל לרבי ישמעאל דקנמא לן פותה דגם בזמן הבית לא היה תוספת שביעית לאחריה אלא לפנייה אם כן בודאי מתיר בשביעית לצרוך מוצאי שביעית ואם כן הנה ליה לרבנו להביאו, אבל יש לומר דלרבי ישמעאל אין בזה חידוש דמתיר, כי עצם בנין המדרגות אין זה עבודת קרקע ואינו אלא מפני שנראה שמכין למוצאי שביעית, וכיון שרבנו לא הביא אסור מלאכה כלל במוצאי שביעית אפלו בפרות שביעית משום דקנמא לן כרבי ישמעאל לא הצרוך להביאה, וכעין זה ראינו בתוספות אנשי שם בשם שושנים לודו שקתב שרבנו לא הצרוך להביאה שאין בזה חידוש אבל לא כתב הטעם שכתבנו עין שם:

דרך אמונה

הגאיות שנתמלאו מים בימות הגשמים ורצה לעשות מדרגות לרדת ולעלות לשאב מים להשקות השדה שלא יחליקו בירידתן דנראה כמתקן להשקות מהן שדותיהו<sup>175</sup> ואסור משום תוספת שביעית, (קט) אבל אם יש לו שדה בית השלחין או של אילנות שמתיר להשקותן בשביעית כנ"ל פרק א' הלכה ח' הוא הדין דמתיר לבנות מדרגות, (קטג) וכשעושה גדר לגיא לא יתקננו בעפר וטיט אלא באבנים בלא עפר וטיט בזמן שנהג תוספת שביעית אבל בזמן הזה מתיר גם לתקנו בעפר וטיט: (פג) מפני שהוא מתקנן לשביעית. (קטז) אבל בונה הוא מדרגות בשביעית משפסקו הגשמים מפני שהוא מתקנן למוצאי שביעית (קטז) אבל לפני שפסקו הגשמים אסור, ובבית השלחין או בשדה האילן מתיר גם לפני שפסקו הגשמים כנ"ל, ומכל מקום אף במקום שמתיר לא ימלא הגיא בעפר מפני שמכשירו לזריעה, ובזמן הזה מתיר לבנות מדרגות אף בשביעית קדם שפסקו הגשמים וכנ"ל: יא (פר) אף בזמן הזה. (קטו) בגמרא אמרינן הנוטע בשביעית בין בשוגג בין במזיד יעקר<sup>176</sup>, ויש על זה שני טעמים בגמרא, טעם אחד דנחשדו ישראל על השביעית ואם יאמרו ששוגג מתיר חישין שיטע במזיד ויאמר שוגג הייתי<sup>177</sup> ולכן קנסוהו דגם בשוגג יעקר, ועוד טעם מפני שישארל מונין שני ערלה לשביעית לפי שצריכין למנות שנות הנטיעה לערלה ולרבעי לשיוצא מאסור ערלה ומחללין אותו ברביעית, והרואה מנה השנים למפרע ויודע שנטעה בשביעית וכוואו להתיר נטיעה בשביעית<sup>178</sup> לכן אמרו חכמים שגם בשוגג יעקר, ואיתא (קטו) בירושלמי ג' נפקא מנה בין הטעמים<sup>179</sup>, א' אם מת אם קנסו בנו שיעקר, דלטעם חשד יש לומר דרבנו לא קנסו אבל לטעם מונין אין נפקא מנה בינו לבין בנו. ב' אם נטע פחות מ-מ"ד יום לפני שביעית דמונין שני ערלה משביעית כמבאר בפרק ט' ממעשר שני הלכה ט'<sup>180</sup>, דלטעם חשד אין כאן שהרי לא נטע בשביעית אבל טעם מונין יש כאן. ג' כשנטע פחות מ-מ"ד יום לפני סוף שביעית דמונין משנה שמינית, דלטעם מונין ליכא אבל טעם חשד איכא, (קטט) והנה דעת רבנו דקנמא

לן כב' הטעמים לחמרא ולכן פסק לעיל פרק א' הלכה י"ב לענין שביעית כטעם חשד<sup>181</sup> וכאן פסק לענין ערב שביעית כטעם מונין לחמרא ואסור גם בזמן הזה משום מונין וכן דעת הריטב"א, אבל דעת תוספות והר"ם<sup>182</sup> דבזמן הזה

ציון ההלכה

(קטג) חזון איש שם: (קטז) שם: (קטז) משנה בפרק ג', ועין בחזון איש שכתב למה השמיטו רבנו ורצה להגיה בדברי רבנו עין שם וכן תמה הר"י קורקוס וכן הפסח משנה לעיל פרק ב' הלכה י"א: (קטט) חזון איש שם: (קטו) גטין נ"ג ב': (קטו) שביעית פרק ב' הלכה ד' תרומות פרק ב' הלכה א' שבת פרק ג' הלכה א': (קטז) חזון איש שביעית סימן י"ט סעיף קטן כ"ב כ"ג כ"ה וכן כתב ר"ש סיריליאו ופאת השלחן, ועין רמב"ן ראש השנה ט' ב' שכתב גם כן דמאן דאמר חשד אית ליה נמי טעם מונין:

הלכות שמטה וזבל פרק שלישי

(פה) אין נוטעין אילנות (פו) ואין מרכיבין (פז) ואין מרכיבין ערב שביעית אלא כדי שתקלט הנטיעה ותשהה אחר הקליטה ל' יום קדם ראש השנה של שביעית (פח) וסתם קליטה שתי שבתות. (פט) ודבר זה אסור לעולם (צ) מפני מראית העין \* שמה יאמר הרואה בשביעית

באר ההלכה

\* שמה יאמר הרואה בשביעית נטעו. בגטין נ"ג ב' אמר רבי מאיר מפני מה אני אומר בשבת בשוגג יקנים במזיד יעקר ובשביעית בין בשוגג בין במזיד יעקר מפני שישאל מונין לשביעית ואין מונין לשבתות, דבר אחר נחשדו ישראל על השביעית ולא נחשדו על השבתות, מאי דבר אחר הכי קאמר וכי תימא שבת נמי זמנין דמקלע יום ל' בשבת דאי נטע הווא יומא הוא דסלקא ליה שתא ואי לא לא סלקא ליה שתא, תא שמע דבר אחר נחשדו ישראל על השביעית ולא נחשדו על השבתות, ומשמע דעקר טעמא משום מונין ונטעם דנחשדו לא בא אלא לתרין דלא תקשי דגם גבי שבת איכא מונין, וצ"ע על רבנו שפסק כשני הטעמים לחמרא כמו שכתבנו בדרך אמונה בשם האחרונים. וגם בירושלמי דמבאר נפקא מנה בין שני הטעמים כמו שכתבנו בדרך אמונה, גם כן משמע במסקנא דטעם מונין עקר דהא מסיק בפרק ב' דתרומות ואתיא כמאן דאמר מפני מונין ברם כמאן דאמר מפני החשד וקנסו שוגג משום מזיד, רצה לומר דמתניתין דתנן בין בשוגג בין במזיד יעקר סביא ליה דעקר הטעם מפני מונין ולכן גם בשוגג יעקר אבל אם הטעם מפני החשד וכי קנסו שוגג מפני מזיד, בתמיה, משמע דמסיק דעקר הטעם משום מונין (מיהו יש שם גרסאות אחרות ופרושים אחרים עין שם), ואם כן יש לעין מנא ליה לרבנו לפסק כשני הטעמים לחמרא<sup>197</sup> ואסר גם אם נטע בסוף שביעית פחות מל' יום כנ"ל פרק א' הלכה י"ב אף על גב שאין שם טעם מונין כדאיתא בירושלמי דתרומות הנ"ל רק טעם דחשד, ויש לומר דרבנו סביא ליה דקשם שבגמרא דידן איתא ששני הטעמים נכונים וצריך אחד לחברו כן גם דעת הירושלמי, והא דקאמר הירושלמי אתיא כמאן דאמר משום מונין אין הכונה שנחלקו בזה שני מאן דאמר, אלא רצה לומר דאתיא כהטעם דמונין מה שאין כן לטעם חשד כו', ולשונו כמאן דאמר הינו כהטעם שאמר אבל באמת שני הטעמים נכונים, והא דקפרידן

דרה אמונה

מתר לנטע עד ראש השנה דלא קמא לן כטעם מונין: (פה) אין נוטעין אילנות<sup>184</sup>. (קעט) אבל אילן סרק נוטעין בזמן הזה עד ראש השנה<sup>185</sup> דלא שיקך בו מונין, וכן זורעין עד ראש השנה בזמן הזה<sup>186</sup> דלא שיקך בו מונין שאין ערלה בורעים<sup>187</sup> (קפ) אבל בזמן שנהג תוספת שביעית אפשר דאסור שתקלט בשביעית<sup>188</sup>: (פז) ואין מרכיבין<sup>189</sup>. (קפט) הינו שמרכיב ילדה בילדה והראשונה היתה לסיגין<sup>190</sup> והשניה למאכל<sup>191</sup> והראשונה נטעה פחות ממ"ד יום לפני ראש השנה, ואף על גב דילדה הראשונה נטעה בהתר שהרי נטעה לסיג ולא שיקך בה מונין<sup>192</sup> והענף שהוא מרכיב אינו נמנה לעצמו אלא לילדה הראשונה ואינו אלא גורם בהרכבתו שיאמרו שהראשונה נטעה בשביעית, מכל מקום אסור כדין נוטע פחות ממ"ד יום ואין מתר אלא אם כן נטע הראשונה ממ"ד יום לפני שביעית. (קפ) ואין נפקא מנה בין שהרכיב זקנה לילדה ובין לידה לזקנה כגון שנטע הראשונה ממ"ד יום ואין מונין מההרכבה, ואף בנטעו לסיג ובא להרכיב בזמן הזה מתר שהרי מונין מנטיעה הראשונה כמו שקתב הגר"א, (קפד) ויש אומרים שאין כאן אסור משום מונין אלא הרכבה דומה לחרישה שמכריא את ילדה הראשונה ואסור משום תוספת שביעית ולפי זה בזמן הזה מתר: (פז) ואין מרכיבין. (קפה) כגון ענף של גפן שהוא רך<sup>193</sup> ומכניסין קצהו בארץ ויוצא במקום אחר גפן אחר<sup>194</sup>, (קפז) וכגון שנטע הראשון לסיג או לעצים ובא להכריד השניה למאכל, אם נטע הראשונה תוך מ"ד יום אסור אבל אם הראשונה נטעה לפני מ"ד יום מתר

בזמן הזה שהרי מונין מהראשונה אם לא פסקה מהראשונה, אבל אם הפסיקה מהראשונה ובהפסקה זו נעשה עכשו ערלה אסור לעשות כן תוך מ"ד יום אף בזמן הזה משום מונין: (פח) וסתם קליטה שתי שבתות<sup>195</sup>. (קפ) אבל זמנין דממהר קדם לכן אם ראו שהשריש קדם הוי קליטה, (קפס) ובניקד וזרעים סגי בג' זמים לקליטה<sup>196</sup>, (קפט) ובשדה יבשה ביותר משתהה לקלט יותר מג' זמים ואי אפשר לעמד עליה אלא אם כן רואים שהשריש או צומח: (פט) ודבר זה אסור לעולם. אף בזמן הזה כנ"ל: (צ) מפני מראית העין. (ק) הינו כדמפרש ואזיל משום מונין:

זיון ההלכה

(קעט) שם סימן כ"ב סעיף קטן ה': (קפ) שם סימן י"ז סעיף קטן כ"ה ל"א נסתפק בה<sup>197</sup>, אבל בסימן כ"ב סעיף קטן ה' ובסימן כ"ה סעיף קטן י"ג ובסימן כ"ו סעיף קטן ג' מסיק להתר בזמן הזה: (קפל) שם סימן כ"ה סעיף קטן י"ג, והינו גם להסוכרים שאין אסור תוספת שביעית בנטיעה<sup>198</sup>: (קפג) שם בשם הרמב"ן [וכן כתבו כמה ראשונים שם], וכתב שם שזו גם כנות רבנו ועין ירושלמי ערלה פרק א' הלכה ד' שניא היא שהן מתאחדין בשביעית: (קפד) שם סימן כ"ב סעיף קטן ה' וסימן כ"ה סעיף קטן י"ג, ועין שם בסימן כ"ב שפסק על הגר"א אבל בסימן כ"ה העתיק בהגר"א: (קפז) שם סימן כ"ה סעיף קטן י"ג בשם הרמב"ן בפרוש בתרא: (קפה) ר"ש: (קפז) חזון איש סימן כ"ב סעיף קטן ה': (קפח) שם סימן כ"ה סעיף קטן ל"ז וכלאים סימן ד' סעיף קטן ל': (קפט) שם שביעית סימן י"ז סעיף קטן כ"ח: (קפט) שם סימן כ"ה סעיף קטן ל"ז וכלאים סימן ד' סעיף קטן ל': (ק) שם שביעית סימן כ"ה סעיף קטן י"ג וכן כתב רמב"ן ראש השנה ט' ב' דטעם רבנו משום מונין:



הלכות שמיטה ויובל פרק שלישי

שיח אמונה

[דר"א ס"ק פה]

אין נוטעין אילנות<sup>184</sup> אַבְל אֵילָן סָרְק נוֹטְעִין בְּזִמְן הַזֶּה עַד ראש השנה<sup>185</sup> וְכוּ', וְכֵן זוֹרְעִין עַד ראש השנה בְּזִמְן הַזֶּה<sup>186</sup> דְּלֹא שָׂדֶךְ בּוֹ מוֹנִין שָׂאִין עֲרָלָה בְּרֵעִים<sup>187</sup> וְכוּ', דְּאָסוּר שְׁתַּקְלֵט בְּשִׁבְעִית<sup>188</sup>.

184) ונטיעת אילן האסורה בזמן התוספת, דעת הגר"ש וואזנר (שיעורי שבט הלוי עמ' פח) והגר"נ קרליץ (חוט שני עמ' קעה ד"ה נמצאו למדים, ועמ' קעז ד"ה ועכ"פ, ובשעה"צ שם אות פח), שהיא בכל האופנים שנתבארו ברמב"ם (פ"י מהל' מעשר שני ה"א) שיש בהם משום חיוב ערלה, היינו, נטיעת גרעין או ענף מאילן, או אילן שנעקר כולו ממקומו ונטועו מחדש.

וכן אילן שנטוע בעציץ שאינו נקוב ובא לנוקבו, כתב רבינו (קיצור דיני שביעית תשובה מה, וציון לרמב"ם פ"ה מהל' תרומות הט"ו), שאסור לנוקבו תוך מ"ד יום לשביעית [משום שגם זה נחשב כנטיעת אילן].

ולהעביר שתילים עם גוש עפר שיש בו כדי לחיות, מעציץ לקרקע או מעציץ שאינו נקוב לעציץ נקוב, תוך מ"ד יום לפני שביעית, דעת הגר"נ קרליץ (חוט שני עמ' קעט ד"ה ולמעשה) שכיון שלענין ערלה נהוג להחמיר ולהחשיב את הדבר כנטיעה מחדש, כמו כן יש להחמיר לענין שביעית ולהעבירם קודם מ"ד יום לפני שביעית. ומ"מ לענין דיעבד, צידד שם שאין צריך לעקור את נטיעתו. וראה בספר נתיב השמיטה (ס"ח אות ה). וראה עוד בדברינו להלן (ס"ק פח).

185) ועץ מאכל שהזכר אינו נותן פירות, כתב רבינו (מכתבים, כת"י) שדינו כעץ מאכל, ואסור לנוטעו בפחות ממ"ד יום קודם שביעית, וכן דעת הגר"נ קרליץ (חוט שני עמ' קעז ד"ה לפי הטעם), וביאר, שכיון שהזכר משמש לפירות שבנקבה, דינו כאילן מאכל.

186) וכדי שלא יאסר מה שיגדל מצד איסור 'ספיחים', האם צריך שיתחיל לצמוח קודם שביעית או שדי במה שהיתה נביטה בקרקע קודם שביעית, ראה מה שהביא בספר ארחות רבנו (ח"ב עמ' שלו-שלו, מהדו"ח ח"ג עמ' רצ-רצא, ת-תב), ובספר נתיב השמיטה (ס"ב ב) בשם החזו"א.

187) וכן לגבי קטניות, ירקות ועשבי בושם וכדו', דעת הגר"נ קרליץ (חוט שני עמ' קעה ד"ה היצא) שמוותר לזורעם עד ראש השנה, כיון שאין בהם חיוב ערלה.

188) בטעם האיסור ביאר החזו"א (ס"ח כה ס"ק יג ד"ה והא דאמר), שפעולת נטיעה שהועילה שהנטיעה תיקלט בשביעית, הריהי כפעולת חרישה בזמן התוספת, שאסורה מפני שהועילה לשביעית.

[דר"א ס"ק פו]

וְאֵין מְרַפְּבִין<sup>189</sup> וְכוּ', וְהָראשונה הִיְתָה לְסִיגָא<sup>190</sup> וְהַשְּׂנִיָּה לְמַאֲכָל<sup>191</sup> וְכוּ', שְׁהָרִי נִטְעָה לְסִיגָא וְלֹא שָׂדֶךְ בָּהּ מוֹנִין<sup>192</sup>.

189) לדעה שעבודת נטיעה בשביעית אסורה מהתורה, האם עבודת 'הרכבה' ו'הברכה' הריהו בכלל נטיעה ואסורות בשביעית מהתורה, ראה בדר"א לעיל (פ"א ס"ק כז).

190) כלומר (שו"ע יו"ד סי' רצד סכ"ג), נטעה לגדר לשדה, שהיא פטורה מערלה, וראה בשו"ע שם בפריט' הדין.

191) אבל אם הראשונה היתה אילן סרק [שגם אותו מותר ליטע פחות ממ"ד יום, כנ"ל (ס"ק פה)], ובא להרכיב בה אילן מאכל, התבאר בשו"ע (שם סי' רצה ס"ג), שאסור הדבר משום כלאי אילנות.

192) ואף על פי שאילן שנטעו לסייג ולאחר מכן נמלך עליו לאכילה, כתב השו"ע (שם סי' רצד סכ"ג) שמונים לו שנות ערלה ורבעי משעת נטיעתו, וא"כ היה ראוי לאסור ליטע לסייג בפחות ממ"ד יום שמא ימלך עליו לאכילה, כתב רבינו (קיצור דיני שביעית תשובה סו), שיתכן שלא גזרו גזירה לגזירה.

[דר"א ס"ק פז]

כְּגוֹן עֲנָף שֶׁל גֶּפֶן שְׁהוּא רַךְ<sup>193</sup> וְכוּ', וְיוֹצֵא בְּמִקוֹם אַחַר גֶּפֶן אַחֵר<sup>194</sup>.

193) ומה שכתב ענף של גפן, צידד רבינו (שערי אמונה שביעית פ"ב מ"ו ד"ה מ"ו בר"ש ד"ה אין), לגבי מה שכתב הר"ש (שם, ד"ה אין נוטעין) ש'הברכה' היא בגפן, שהוא לאו דוקא, אלא שכך היא הרגילות משום שענפי הגפן רכים וקל לכופפם ולהבריכם בארץ, אבל הוא הדין בכל האילנות.

194) ובדעת הרמב"ם בפירושו המשנה, כתב בדר"א (פ"ו מהל' כלאים ס"ק לו, ובשערי אמונה שביעית פ"ב מ"ו ד"ה פ"ה הר"מ), ש'הברכה' היא באופן שמכופף ומכניס את כל הזמורה לארץ ומוציאה במקום אחר, ואין ראשה נראה לא במקום שהכניס ולא במקום אחר.

[דר"א ס"ק פח]

וְסִיגָא קְלִיטָה שְׁתֵּי שָׁבָתוֹת<sup>195</sup> וְכוּ', סְגִי בְּגִי יָמִים לְקִלְיָה<sup>196</sup>.

195) וזמן הקליטה כנטיעת גרעין, שצריך שירקב באדמה ורק לאחר מכן יוציא שורשים, וכן לגבי נטיעת ענף שצריך שיוציא שורשים, דעת הגר"נ קרליץ (חוט שני עמ' קעז ד"ה ועכ"פ), שמ"מ זמן קליטתם הוא רק י"ד יום אף שצריכים להוציא שורשים, וכמו לגבי נוטע אילן שנעקר ממקומו שכבר יש לו שורשים.

והנוטע שתיל של עץ מאכל בשקית ניילון שיש בתוכה אדמה, ויש בו שורשים ואף צמח קצת ולאחר מכן נותנו באדמה, וכמו שמצוי בזמנינו בשתילים שקונים במשתלות, דעת הגר"נ קרליץ (שם ד"ה מעתה, ובעמ' קעט ד"ה וכן במה) שזמן קליטתם י"ד יום ולא פחות מכך, ולכן אסור לנוטעם באדמה בפחות ממ"ד יום קודם שביעית [והוסיף, שאף על פי שמניחים אותם בקרקע כשהם בשקית ורק שקורעה מעט, מ"מ יש להחמיר להחשיב את הדבר כנטיעה מחדש, בין לענין ערלה ובין לענין שביעית, וראה בדברינו לעיל (ס"ק פה) בדיון העברת שתילים לגבי דיעבד].

196) ואף שירק זרעים אין את גזירת 'מונין', ומוותר לזורעם עד ראש השנה [כמו שכתב בדר"א לעיל (ס"ק פה) ובדברינו שם], ביאר רבינו (מכתבים, כת"י) שמ"מ נפקא מינא לזמן שנהג בו תוספת שביעית.

[ציה"ל ס"ק קפ]

שֵׁם סִיגָא י"ז סְעִיף קָטָן כ"ה ל"א נְסַתְפֵּק בְּזָה<sup>197</sup>.

197) שם הסתפק, האם עובר בכך על מה שהבעלים מצווים על שביטת שדהו, או שאינו מוזרה אלא שתשבות שדהו

## שיח אמונה

### הלכות שמיטה ויובל פרק שלישי

#### [דר"א ס"ק צא]

היגיו י"ד יום של קליטה ל' יום שְׁחֵשֶׁב שְׁנָה<sup>200</sup>.

200) טעם הדבר שאין מונים את ימי הקליטה מכלל השלשים יום שנחשבים שנה, התבאר ברש"י (ראש השנה י, ב ד"ה שלשים ושלשים), שכל זמן שלא נקלטה הריהי כמונחת בבית [ויש גורסים 'בחבית'].

וחישוב מנין ימי הקליטה, כתב החזו"א (סי' ז' ס"ק כט, דיני ערלה אות ב, הובא בדר"א פ"ט ממעשר שני ס"ק פב), שאין צריך לחשב י"ד ימים מעת לעת אלא דנים את מקצת היום ככולו, ויום הנטיעה נחשב ככולו נטוע ועולה למנין הימים, מה שאין כן לענין מנין השלשים יום שנחשבים שנה, כתב שם שצריך שיהיו שלשים יום מעת לעת, ואין דנים את מקצת היום ככולו כדי להחשיב את סוף יום הי"ד לקליטה כהיום הראשון למנין הימים.

#### [דר"א ס"ק צג]

יְעָקֹר<sup>201</sup> וכו', שְׁכַבְשׁוּ עוֹלֵי מִצְרַיִם וְלֹא עוֹלֵי כְּבָל<sup>202</sup> דְּשִׁבְעִית שָׁם מְדַרְבְּנֵן<sup>203</sup> אֵין צְרִיךְ לְעָקֹר<sup>204</sup>.

201) וצמחים שאחרים זרעו באיסור, שצריך לעוקרם, אבל אם יעקרום יגרום בכך שהאחרים יזרעו שוב במקום אלו שנעקרו, דעת הגר"ש אלישיב (תודעת השמיטה עמ' יג, הובא בציה"ל לקמן פ"ד ס"ק ר"ז לענין מצות עקירת ספיחים), שאין לעוקרם.

ולעקור את הנטיעה מהמקום שניטעה באיסור, ולנוטעה במקום אחר [לאחר שביעית], כתב הרב פעלים (ח"א או"ח סי' יג ד"ה ושור"י) שאסור, וכן דעת הגר"ש אלישיב (ישא יוסף ח"ה סי' ה אות 1), וביאר, שכוון שנהנה מהנטיעה הראשונה, נכלל הדבר בגזירת 'עקור', וכמו שחייבו חכמים גם את היורש לעקור.

עוד בפרטי דין עקירת נטיעות שניטעו באיסור שביעית, ובדין הנאה מנטיעות אלו קודם שעקרום, ראה בדברינו לעיל (פ"א ס"ק צט).

202) גבולות עולי מצרים ועולי בבל, נתבארו ברמב"ם לקמן (פ"ד הכ"ו).

203) כמבואר בדר"א לקמן (פ"ד ס"ק קצד).

204) ומטעם זה, גם ליטע [לאחר שביעית] נטיעה שנטעה נכרי שביעית במשתלה שבבעלותו, דעת הגר"ש אלישיב (ישא יוסף שם אות ה), שמותר, כיון שלא גזרו לעקור נטיעה שנטעה נכרי.

#### [דר"א ס"ק צד]

הַפְּרוֹת מְתָרִין<sup>205</sup> וכו', וְעֵינֵן מֵהַ שְׁפָתֵינוּ לְקַמֵּן פְּרֵךְ ד' הֶלְכָה ט'<sup>206</sup>.

205) וגם באופן שנטע בשביעית, התבאר בדר"א לקמן (פ"ד ס"ק קז) שלדעת הרמב"ם הפירות מותרים.

ולדעה שפירות שנשתמרו בשביעית אסורים מהתורה מצד מה שדרשו חכמים (תורת כהנים, הובא בבה"ל לקמן פ"ח ה"ב ד"ה בד"א) שאוכלים מן השבות ולא מן השמור, כל שכן שהיה ראוי לאסור את מה שניטע בשביעית, וצידד הגר"י קניבסקי (קהלות יעקב בכורות סי' כט אות ב) לבאר, ששונה הדין בפירות שגדלו מעץ שניטע באיסור, שגוף העץ בא ממעשה שביעית, אבל לא הפירות שיוצאים ממנו, ועוד, שמה שפירות שנשתמרו נאסרו

הוא מצד קדושתם, מה שאין כן פירות שגדלו לאחר השנה השביעית מעץ שניטע בשביעית, שאינם קדושים בקדושת שביעית, הם אינם בכלל איסור זה, ונשאר בצ"ע.

206) שם דר"א (ס"ק קז), ציה"ל (ס"ק קפח), ובה"ל (ד"ה עבר) [עוד נתבאר שם, שנחלקו הראשונים האם מה שנזרע בשביעית בעבירה, מותר באכילה. וראה עוד בבה"ל שם, האם גם בעבר זרע חייב לעקור].

#### [דר"א ס"ק צה]

כְּדִינָם אִם עֲרְלָה עֲרְלָה וְאִם רְכָעִי רְכָעִי<sup>207</sup>.

207) כלומר (פאת השלחן סי' כא ס"ו, ע"פ הדעות שהובאו בשו"ע יו"ד סי' רצד ס"ה), שיש שסברו שעד ראש השנה של השנה הרביעית הפירות אסורים משום ערלה, ולאחר מכן יש להם דין רבעי, ויש שסברו שעד ט"ו בשבט של השנה הרביעית הפירות אסורים משום ערלה.

וממשמעות דברי הרמב"ם שהתיר את הפירות באכילה, והיינו לאחר שעברו שני ערלה, דדקדק הגר"ג קרליץ (חוט שני עמ' קעו ד"ה וממס"כ), שהקנס לעקור את הנטיעה קיים גם לאחר שעברו השני ערלה. וראה גם בדברינו לעיל (פ"א ס"ק צח), בשם רבינו.

#### [דר"א ס"ק צו]

מִחֵיבִין אֶת הַיּוֹרֵשׁ לְעָקֹר<sup>208</sup> וכו', טַעְמָא דְמוֹנִין דְּשִׁיךְ גַּם גְּבִי כְּנֹן<sup>209</sup>.

208) וממתי מתחייב היורש לעקור, דעת רבינו (שיח השמיטה פ"ח הע' פו) שהוא מיד כשמת המוריש, אפילו קודם חלוקת הירושה.

209) ישוב נוסף כתב המהר"י קורקוס (כאו), ששונה הדין שם שהנאת הבן היא מהפירות שהוא בעצמו זורע, ולפיכך אין לאוסרו בזריעת השדה מחמת שאביו חרשה, מה שאין כן בנטיעה שנטע אביו שהפירות באים מנטיעת איסור, לפיכך גם בנו חייב לעקור.

#### [דר"א ס"ק צז]

בֵּין כְּנֹן בֵּין יוֹרֵשׁ אַחֵר<sup>210</sup>.

210) וכן בת שירשה, דעת רבינו (שיח השמיטה פ"ח הע' פו) שחייבת לעקור [ראה בדר"א לעיל (פ"א ס"ק א) ובה"ל שם (ס"א ד"ה מ"ע)], שנשים חייבות בדיני שביעית].

#### [ציה"ל ס"ק קצד]

לֹא אֶמְרִינֵן יְעָקֹר כּוֹרֵץ גוֹי<sup>211</sup> וכו', אֵף דְּשִׁיךְ בּוֹ מוֹנִין וְצ"ע<sup>212</sup>. 211) ואף שהראב"ד והחזו"א דיברו לגבי זרעים ולא לגבי אילנות ששייך בהם גזירת 'מונין', ביאר רבינו (קיצור דיני שביעית תשובה כז), שמ"מ כיון שהראב"ד דיבר לגבי המשנה של גזירת 'מונין', משמע שגם באילן התיר בנטעו נכרי.

212) וביאר בספר ארחות רבנו (ח"ב הוספות עמ' לו, מהדו"ח ח"ג עמ' רעו) בשם הגר"י קניבסקי, שאכן גזירת 'מונין' לא גזרו בנטעו נכרי, אלא שיתכן שיש לגזור בו משום החשש שמא יבוא ישראל חשוד ליטע על ידי נכרי, וכמו שגזרו בנטע בשוגג שמא יבוא ליטע במזיד [כמבואר בדר"א לעיל (ס"ק פד) טעם של 'נחשדו ישראל'].

סג

## הלכות שמטה ויובל פרק שלישי

נמעו. נמצאת אומר שהנוטע או המכריח או המכריב ערב שביעית קדם ראש השנה (צא) במ"ד יום (צב) ימים, פחות מבן (צג) יעקר. ואם לא עקר (צד) הפרות (צה) מתרין. ואם מת קדם שיעקר (צו) מחיבין (צא) את היורש לעקר:

### דרך אמונה

(צא) במ"ד יום. (כס) הינו י"ד יום של קליטה ול' יום שיחשב שנה<sup>200</sup>: (צב) ימים. (כס) והוא הדין דלכתחלה מתר לטע מ"ד יום לפני ראש השנה, ומשום דנקט בסיפא יעקר נקט כאן ימים: (צג) יעקר<sup>201</sup>. (כס) בין בשוגג בין במזיד, (כס) ואם זרען גוי או במקומות שכבשו עולי מצרים ולא עולי ככל<sup>202</sup> דשביעית שם מדרבנן<sup>203</sup> אין צריך לעקר<sup>204</sup>: (צד) הפרות מתרין<sup>205</sup>. (כס) ודעת הרמב"ן וקצת ראשונים שהפרות אסורין, ועין מה שכתבנו לקמן פרק ד' הלכה ט"ו<sup>206</sup>: (צה) מתרין. (כס) כדנים אם ערלה ערלה ואם רבעי רבעי<sup>207</sup>: (צו) מחיבין את היורש יעקר<sup>208</sup>. (כס) ואף על גב דלעיל פרק א' הלכה י"ג גבי חורש בשביעית לא קנסו בנו אחריו, שאני הכא דאיכא טעמא דמונין דשיף גם גבי בנו<sup>209</sup>: (צו) את היורש. (כס) בין בנו בין יורש אחר<sup>210</sup>:

### באור ההלכה

הגמרא מאי דבר אחר ולא משני דנפקא מנה לכל הנפקא מנה דאמר בירושלמי, יש לומר דלשנא דדבר אחר קשא ליה דהנה ליה להקדים טעם החשד שהוא טעם הכולל על כל שביעית אבל טעם מונין אינו על סוף שביעית, ובמתניתין קתני ובשביעית יעקר והינו כל שביעית על פרוץ טעם דחשד סבירא ליה, ואחר כך יוסיף טעם מונין שכל לאסר גם לפני שביעית וגם את היורש ועל זה משני דטעם חשד בא גם לכאר טעם מונין ולכן אחרו (מיהו מצינו בכרכות נ"ב ב' מאי דבר אחר ושם מהפרש כפשוטו מה צריך לדבר אחר), ולענין הלכה בהא דתנן בפרק ב' דשביעית אין נוטעין ואין מרכיבין ואין מכריבין ל' יום לפני ראש השנה ואם נטע והכריב והכריב יעקר, ואמרין בראש השנה ' ב' לדברי האומר שתי שבתות (דקמא לן כותה) צריך שתי שבתות ושלישים יום, דעת רבנו דהוא משום מונין וזה נוהג גם בזמן שאין תוספת שביעית, ודעת רש"י בראש השנה שם דלית לן טעם דמונין ודחשד רק הטעם שצריך שלא תקלוט בתוספת שביעית ותוספת שביעית ל' יום ולכן קנסוהו שיעקר, ודעת רבנו תם דאין לחוש אלא שלא תקלוט בשביעית עצמה, והא דקאמר צריך ב' שבתות ושלישים קאי אערלה אבל בשביעית סגי בב' שבתות שלא תקלוט בשביעית<sup>213</sup>, והנה לדעת רש"י זה רק בזמן שנהג תוספת שביעית אבל לא בזמן הנהג ולדעת רבנו תם יש לומר דגם בזמן הנהג נהג, אבל יש לומר דגם לרבנו תם אינו אלא משום תוספת שביעית<sup>214</sup> אבל בזמן הנהג אין לחוש כלל למה שעושה לפני שביעית וכן כתב בחזון איש, והנה לפי דברי רש"י ורבנו תם הא דקאמר בירושלמי דאם נטע ומת יעקר, יש לומר דלהלכה דלית להו מונין אין צריך הבן לעקר וכדאייתא במועד קטן י"ג א' הטיבה ומת בנו זורעה, ורבנו שפסק שגם בנו יעקר משום שפסק טעם מונין וכדאייתא בירושלמי עין שם בבאור הגר"א:

### ציון ההלכה

(קלא) ועין ראב"ד ור"ש משנן תורת כהנים בהר פרק א' שכתבו דסגי בל' יום, אך אפשר דלטעם מונין מודו דצריך מ"ד יום כיון דהטעם משום ערלה, ולכן לא השיג הראב"ד כאן על רבנו ועין ר"ש סיריליאו כ"ב ב' נפרק ב' הלכה ד': (קלב) ר"י קורקוס וכן כתבו תוספות בראש השנה ט' ב': (קלג) גטין נ"ג ב' ועין בתוספות ישנים ראש השנה ט' ב' שכתבו דאין צריך מיד לפני שביעית לעקר עד שיגיע שביעית ואז יעקרו וצ"ע: (קלד) חזון איש שביעית סימן י"ז סעיף קטן כ"ה וכמו שכתב הראב"ד בפרק ד' הלכה ט"ו, ולכאורה משמע בראב"ד שגם באילן לא אמרין יעקר בזרען גוי<sup>211</sup> אף דשיף בו מונין וצ"ע<sup>212</sup>: (קלה) ר"י קורקוס, ובחזון איש סימן י"ז סעיף קטן כ"ה נראה דקמא לן כרבנו וכדמסיק בירושלמי וכן כתב ר"ש סיריליאו: (קלי) פאת השלחן וכמו שכתב בראש השנה ' א': (קלי) פאת השלחן, ובהו מושב קשית הר"י קורקוס ומשנה ראשונה וכדאמר בהדיא בירושלמי כאן פרק ב' הלכה ד': (קלמ) ר"י קורקוס:

שיח אמונה

הלכות שמיטה ויובל פרק ראשון

[דר"א ס"ק לב]

וְאָפְלוּ עַל יְדֵי גוֹי<sup>(120)</sup> וְאָפְלוּ נְטֵעוּ לְסִיגָא<sup>(121)</sup> וְהוּא אָסוּר מִן הַתּוֹרָה<sup>(122)</sup>.

120 ולענין נטיעת עצי אקליפטוס שהוא אילן סרק, במקום שיש בו מחלות, ואילן זה מועיל למעט התפשטות המחלה, צידד המהרי"ל דיסקין (דיני שביעית אות כד, ונדפסו בתשובותיו פסקים סי' כז) להתיר על ידי נכרי, מחמת שהיא שעת דחק גדולה, ולמעשה הניח בצ"ע. וטעם צד ההיתר מבואר בדבריו, משום שאין איסור נטיעת עצי סרק מפורש כל כך. והערוך השלחן (סי' יט ס"ה) כתב שאיסור נטיעתם הוא גזירה מדרבנן, וראה אגלי טל (זורע ס"ק ב אות ה). אכן, בדברי החזו"א (סי' יט אות כ ד"ה ובתוס', הובא בד"א כאן בסמוך), מבואר שאיסור נטיעת עצי סרק הוא מהתורה, כנטיעת עץ פרי.

121 ונטיעת אילן סרק על דעת לעוקרו ולהשתמש בעציו לקורות בנין וכיוצא בזה, כתב החזו"א (שם) שאף היא אסורה מן התורה.

וכן נטיעת אילנות לנוי כגון 'גדר חי' או דשא העשוי לנוי, או להשתמש בעצים להסקה, או כדי להשתמש בצומח לרפואה וכדו', דעת הגר"נ קרליץ (חוט שני עמ' צה-צו) והגר"ש וואזנר (שיעורי שבט הלוי עמ' נב) שאף היא אסורה מדאורייתא, ואין חילוק לשם מה הוא נוטע.

122 לסוברים (ראה לעיל דר"א ס"ק כט ובה"ל ה"ד ד"ה או הנוטע) שנטיעה [של אילן פירות] אסורה בשביעית מדאורייתא, ועיי"ש שיש ראשונים החולקים על זה.

[דר"א ס"ק לג]

וְהוּא הַדִּין כֹּל מוֹמִין שְׁנוּלָדִים בְּאֵילָן<sup>(123)</sup>.  
123 ושומא שעל האילן, כתב החזו"א (סי' יז ס"ק כו) שאפשר שמותר ליטלה בשביעית, ואינה בכלל יבלת שנאסרה כאן, והובאו דבריו בד"א לקמן (פ"ג ס"ק ט), עיי"ש.

[ציה"ל ס"ק מה]

פְּסָקֵי מְהַרְי"ל דִּיסקִין<sup>(124)</sup>.

124 דיני שביעית (אות כב), ונדפסו בתשובותיו (פסקים סי' כז).

[ציה"ל ס"ק מו]

שְׂמוּצִיאִין פְּרוֹת רְאוּיָן [פְּסָקֵי מְהַרְי"ל דִּיסקִין]<sup>(125)</sup>.

125 ובדבריו שם (אות כג) מבואר, שנאסר רק משום שפירותיו נאכלים, ומשמע שסובר שמותר ליטע אילן סרק לסייג, וכעין שיטתו (מובאת בביאורים לעיל בתחילת הלכה זו) להקל בנטיעת עץ סרק במקום חולי, וראה שם ביאור דעת החזו"א שאינו מחלק בין אילן סרק לאילן פירות. וע"ע דר"א לעיל (ס"ק יא) לענין זורע להתלמד, ובביאורים שם.

[ציה"ל ס"ק מח]

רְע"ב<sup>(126)</sup>.

126 פ"ב מ"ב.

[בה"ל ד"ה או הנוטע]

דְּעַל כְּרִתָּךְ אָסוּר מִן הַתּוֹרָה<sup>(127)</sup> וְכוּ', וְכֵן הִקְשָׁה בַּפֶּאֶת הַשְּׁלַחָן<sup>(128)</sup>.

127 כמבואר בד"א לעיל (ס"ק ו).

128 בית ישראל (ס"ק ג).

[המשך מעמוד קודם]

[דר"א ס"ק לא]

דְּכָל זֶה אָסוּר מִדְּרַבְּנָן<sup>(107)</sup>.

107 ואף חרישה שאיסורה מהתורה (כמבואר לעיל ס"ק ו ו-כג), מ"מ ביאר (מכתבים, כתיי) שכיון שאין בה לאו אלא עשה, המלכות עליה הם רק מדרבנן.

[ציה"ל ס"ק לז]

יְרוּשְׁלַיִם שְׁבִיעִית פֶּרֶק ד' הִלְכָה ד'<sup>(108)</sup>, וְעֵין שֵׁם בְּפִרוּשׁ מְהַרְי"א פּוֹלְדָא<sup>(109)</sup>.

108 כפירוש רבינו (בירושלמי שם), שזהו החידוש במה שאף הרכבת דקלים אסורה.

109 שפירש, שאף שהרכבה זו נעשית אחרי שכבר גדלו הענפים והתמרים התלויים בהם, ובאה רק כדי להרבות ולהשיח גדילתם, מ"מ היא אסורה.

[ציה"ל ס"ק לח]

בְּאוּר הַגֶּרֶא שֵׁם<sup>(110)</sup>, וּמִשְׁמַע שֵׁם דְּאָפְלוּ וְדַאי יִתְקַלְקְלוּ<sup>(111)</sup>.

110 ופירש שזה החידוש בהרכבת דקלים שהוצרכו לפרש שגם היא אסורה.

111 וטעמו יש לפרש כדברי החזו"א במכתב שהובאו לעיל בסמוך, שהן אסורות מהתורה, ולא הותרו אף במקום הפסד.

[ציה"ל ס"ק מ]

פְּסָקֵי מְהַרְי"ל דִּיסקִין<sup>(112)</sup>.

112 דיני שביעית (אות כב), ונדפסו בתשובותיו (פסקים סי' כז).

[ציה"ל ס"ק מב]

וְדָלָא כְּהַמְנַחַת חֲנוּךְ מַצָּנָה שִׁכ"ד<sup>(113)</sup>.

113 שכתב, שזריעת גרעין של פרי האילן היא בכלל לאו דזריעה, וראה בביאורים לדר"א (ס"ק כט).

## הלכות שמטה ויובל פרק ראשון

ז

ה אין נוטעין בשביעית (לב) אפלו אילן סרקן. (לג) ולא יחתך היבלת מן האיילנות.

### דרך אמונה

ה (לב) אפלו אילן סרקן. (מה) ואפלו על ידי גוי<sup>(120)</sup> (מ) ואפלו נטעו לסניג<sup>(121)</sup> והוא אסור מן התורה<sup>(122)</sup>, ואף אם נועצו בארץ ולא אכפת לו בהשרשותו אסור כיון שעושה דרך השרשה וכדלקמן הלכה ט"ו, ואפלו זרע דבר שאין רב בני אדם מקימין אותו אסור מן התורה: (לג) ולא יחתך היבלת מן האיילנות. הינו שגדל על גבי העץ כמין יבלת (מ) ובתוכו תולעים (מט) והוא הדין כל מומין שנוקדים באילן<sup>(123)</sup>. (מט) ויש אומרים דהינו לחתך הענפים היבשים שבאילן וזה נקרא יבלת:

### באור ההלכה

י"ז סעיף קטן כ' מצד דסבירא ליה לרבנו גם כן פהר"ש דנטיעה נלמד מקל וחמר מזמירה, ומכל מקום אין לוקין עליה מן התורה דהיינו בכלל אין מזהירין מן הדין ונכמו חרישה דעל פתח אסור מן התורה<sup>(127)</sup>, דאפלו בתוספת שביעית הוא הלכה למשה מסיני כדלקמן פרק ג', ואפלו הכי כללה רבנו כאן לפי שאין לוקין עליה. אך יש לעיין דלקאורה לדעת הר"ש הוא ממש בכלל זמירה ולוקין עליו דאם אינו אלא נלמד מקל וחמר הוא גם כן בכלל תולדה דמה לי בקל וחמר מה לי במה מצנינו, ואם כן לדעת רבנו אינו אלא מדרבנן וכדעת רבנו תם. והנה לפי דברי רבנו לא קשה קשית הר"ש דנטיעה הוא כל שכן מזמירה דגבי שבת הוא תולדה, דרבנו סבירא ליה בפסק ד' משבת הלכה ג' ופרק ח' הלכה ב' דזומר הוא אב כמו נוטע (ומפירש כן בסגית הגמרא שבת ע"ג ב' עין שם), ואם כן לקאורה אין כאן קל וחמר כלל, והנה מן בחזון איש שם הקשה על שיטת רבנו תם מסוגיא דגטין נ"ג ב' גבי פלגתא דרבי מאיר ורבי יהודה, דרבי מאיר סבירא ליה דבדאורייתא לא קנסו שוגג אטו מזיד ובדרבנן קנסו רבני יהודה סבירא ליה להפך, ופרקי רמי דרבי מאיר ארבי מאיר בדאורייתא, דתניא הנוטע בשבת בשוגג יקיים במזיד יעקר, ובשביעית בין בשוגג בין במזיד דברי רבי מאיר כו' ולטעמך תקשה לך היא גופא מכדי הא דאורייתא והא דאורייתא מאי שנא שבת ומאי שנא שביעית, אלא התם כדקתני טעמא אמר רבי מאיר רבי מאיר ארבי מאיר בדאורייתא, ותניא מהא דאמר שישאל מונין לשביעית, דבר אחר נחשדו על השביעית כו' הרי מבאר דנטיעה דאורייתא וכן הקשה בפאת השלחן<sup>(128)</sup>. והנה מהא דאמר הא דאורייתא והא דאורייתא יש לדחוק דסגיא זו אולא כאבוי דרבנן לא הצריך לרבי מאיר אטו מזיד, ואם כן ברייתא מוכחא דנטיעה דאורייתא ותיקשי לרבי סבירא ליה דתולדות דרבנן, ועל פתח דנטיעה לכלי עלמא דאורייתא מקל וחמר מזמירה וכשיטת הר"ש ז"ל. והנה בשבת ל"ז ב' בעו מנה מרבי חיאי בר אבא שכח קדוה על גבי כירה ובשלה בשבת מהו אמר להו המבשל בשבת בשוגג יאכל במזיד לא יאכל וכאן לא שנא, מאי ולא שנא, רב נחמן בר יצחק אמר לאסורא מבשל הוא דלא אתי לאערומי בשוגג יאכל אכל האי דאתי לאערומי בשוגג נמי לא יאכל. והנה הסוגיא קרבי מאיר, דהא מיתי מילתיה בשוגג יאכל במזיד לא יאכל וכן כתבו הריטב"א והגר"א בארז חיים ריש סימן שי"ח (ולפי מה שכתב הרשב"א שם יש לעיין קצת, עין שם) ואם כן קשה מה הצריך רב נחמן בר יצחק לומר מבשל הוא דלא אתי לאערומי כו', הא רב נחמן בר יצחק עצמו מסיק בגטין שם דרבי מאיר לא קאמר אלא בדאורייתא אכל בדרבנן קניס שוגג אטו מזיד, והרי שהיה אינו אלא דרבנן ושפיר קניסין שוגג בלא טעם דאתי לאערומי ודחיקא דאיכא טעמא דאתי לאערומי גם רבי יהודה מודה כדמוכח בגטין נ"ד ב' גבי נפלו ונתפצעו וכבר הקשה כן בפני יהושע, ותרץ דכיון דשהיה הוא גזרה משום מבשל אי אפשר להחמיר בה בשוגג טפי ממבשל, ולא דמי לשאר דרבנן שאינן גזרה משום דאורייתא, ולעניינת דעתו יש לומר דכל דבר שיש לו עקר בדאורייתא הוי כדאורייתא עין עירובין ל"ו ב' ויש ל"ז ב' תוספות ד"ה מאן, ויש ל"ב א' תוספות ד"ה תאנים, ובכתבות נ"ו ב' תוספות ד"ה קסבר, ובארז חיים סימן שכ"ח סעיף י"ז בדעת הרמב"ם, וכן מוכח בעירובין ע"ז א' תוספות ד"ה הכא וריטב"א שם, ובזה אתי שפיר דכל הני דחשיב בגטין שם דרבנן כגון המטמא והמדמע והמנסף או המעשר והמטביל בשבת ואף על גב דהוי כמתקן כיון שאין כהאי גוונא מן התורה מקרי שאין לו עקר, וכמו שכתב הריטב"א בעירובין שם] או דם טמא שזרקו דשרי מן התורה דהציץ מרצה או מבטל אסור לכתחלה דכל הני אין להן עקר מן התורה גזרו רבנן שוגג דלא לייתי לזלוולי ביה כדפרש רש"י שם, אכל בדרבן שיש לו עקר מן התורה אין צריך לגזרו, ועין בחזון איש דמאי סימן ט"ז סעיף קטן י' י"א מה נקרא יש לו עקר. ועוד ראיה לזה, דהרמב"ם במלחמות פרק כירה הביא ראיות לדעת הר"י ז"ל דהלכה כרבי יהודה דהמבשל בשבת גם בשוגג לא יאכל, מהא דשבת ק"ט א' עבדא ליה ולא אכל, והרי ודאי שוגגת היתה, וכן שם ק"מ א' גבי חרדל שלשו מערב שבת למחר ממחו בשנוי, אימיה דאבוי עבדא ליה ולא אכל, וכן בבב"א י"ד ב' איתו ליה דיקא שכתשו במכחשת ביום טוב ולא אכל, והא כל הני שוגג נינהו ואפלו הכי לא אכל אלא דהלכה כרבי יהודה, וכבר תמה הגר"א בארז חיים ריש סימן שי"ח דכל הני הוא ראיות לסתור, דהא כל הני דרבנן הוו ואם כן אדרבה לרבי יהודה שוגג מתר ולרבי מאיר אסור, אכל לפי מה שכתבנו אתי שפיר דכל הני אית להו עקר מן התורה דהו גזרה משום מלאכה דאורייתא ולכך הוי כדאורייתא דלרבי מאיר שרי ולרבי יהודה אסור, וכן לפי מה שכתב הגני יהושע דדבר שהוא גזרה משום מלאכה דאורייתא אי אפשר להחמיר טפי מדאורייתא אתי שפיר

### ציון ההלכה

(מה) פסקי מהרי"ל דיסקין<sup>(124)</sup>: (מו) חזון איש שביעית סימן י"ט סעיף קטן כ', וכל שכן הסאברע"ס<sup>1</sup> שאסור לנטען אפלו לשם גדר, שמוציאין פרות ראיון [פסקי מהרי"ל דיסקין]<sup>(125)</sup>: (מז) תוספות הרא"ש מועד קטן ג' ב': (מח) רע"ב<sup>(126)</sup>: (מט) הרא"ש וכן פרש בר"ש כתב יד:

### הלכות שמטה ויובל פרק ראשון

(לד) וְלֹא יִפְרֹק (לה) הַעֲלִין (לו) וְהַבְדִּים הַיְבֻשִׁים. (לז) \* וְלֹא יֵאָבֵק אֶת צִמְרָתוֹ בְּאֵבֶק. (לח) וְלֹא יַעֲשֶׂן תַּחְתּוֹ (לט) בְּדִי (מ) שְׂתַמּוֹת הַתּוֹלַעַת. (מא) וְלֹא יִסּוֹף אֶת הַנְּטִיעוֹת בְּדָבָר שֵׁישׁ לוֹ

#### באור ההלכה

גם כן ראיות הרמב"ן וְלַמְדָה מְסוּגָא דְכִיּוּרָה ל"ח א' ה"ל דְּזוּה הָיָה כְּדַאוּרִיָּתָא. עַל כָּל פְּנִים בֵּין לַהֲפָנָי יְהוּשֻׁעַ וּבֵין לְפָנָי מַה שֶּׁכְּתוּבָה וְשֶׁלֹּא לִישָׁב סוּגָא דְגִטְיָן לְפָנָי דְּכִיּוּרָה וּבִנְנוּ תָּם דְּנִטְעִיָּה בְּשִׁבְעִית דְּרַבְּנָן, וְכֹנֶנֶת הַגְּמָרָא דְּדִינוּ כְּדַאוּרִיָּתָא כִּיּוּן שֶׁהוּא גְּזֵרָה מִשׁוּם מְלָאכָה דְּאוּרִיָּתָא לֹא אֲתִי לְזוּלָּתִי בִּיהַּ וְשִׁפּוּר מַחִיר רַבִּי מַאִיר בְּשׂוּגָא, וְלָכֵן הַצֵּרֶף רַבִּי מַאִיר לְטַעַם דְּמִוּנִין אִו דְּנִחְשָׁדוּ (וְכַבֵּר הַדְּפֻסְתִּי זֶה בְּסִפּוּר שִׁיחַ הַשְּׂדֵה קְנֻטָרס הַלְקוּטִים סִימָן א' וְכַאן קִצְרִיתִי קִצְרָת): \* וְלֹא יֵאָבֵק אֶת צִמְרָתוֹ בְּאֵבֶק וְלֹא יַעֲשֶׂן תַּחְתּוֹ כְּדִי שְׂתַמּוֹת הַתּוֹלַעַת וְלֹא יִסּוֹף אֶת הַנְּטִיעוֹת בְּדָבָר שֵׁישׁ לוֹ זֶה הַמָּא דְּכִי שֵׁישׁ יֵאָבֵק אֹתוֹ הַעוֹף כְּשֶׁהוּא רָף. בְּמוֹעֵד קֶטָן ג' א' וְאִין מַאֲבָקִין וְאִין מַעֲשָׂנִין בְּאֵילָן, וְכַתּוּב בְּתוֹסְפוֹת הַרַ"שׁ שֶׁם מִפְּרֹשׁ לָהּ בְּיְרוּשָׁלַיִם מַאֲבָקִין עוֹשִׂין לָהּ אֵבֶק,

#### דרך אמונה

(לד) וְלֹא יִפְרֹק הַעֲלִין וְהַבְדִּים הַיְבֻשִׁים. (י) כְּדִי לְהַקֵּל מִן הָאֵילָן<sup>(129)</sup> [65] וְיֵשׁ אוֹמְרִים כְּדִי שְׁלֹא יַעֲשׂוּ צַל לְפָרוֹת וְיִתְבַּשְׁלוּ בַתְּמָה (66) וְיֵשׁ אוֹמְרִים כְּשֵׁישׁ עַל שְׂרָשׁוֹ רַב עֶפֶר נוֹטֵלוֹ מֵעֲלֵיהֶן] (67) וְאֶפְשָׁר דְּמָה שְׁסִים רַבְּנֵי דְכָל אֱלוֹ מַכִּין אוֹתָן מִכַּת מְרִדוֹת דְּהִינּוּ שְׁאֲסוּרִין מִדְּרַבְּנָן דְּהִינּוּ חוּץ מִגִּפְּוֹ, דְּבִגְפֵן הַכֵּל בְּכָלֵל זְמוּר וְלוֹקָה מִן הַתּוֹרָה. וְאֶפְשָׁר דְּרַק יְבֻשִׁים בְּכָלֵל זְמוּר וְלֹא לַחִים, וְצ"ע בְּזוּה<sup>(130)</sup>. (71) וְעַל כָּל פְּנִים מִדְּרַבְּנָן הַכֵּל אֲסוּר דְּזוּהוּ מְזוּרְדִין דְּלִקְמָן פֶּרֶק ג' הַלְכָה ט', דְּהִינּוּ שְׁמַסִּיר יְבֻשִׁים וְלַחִים שֵׁישׁ לוֹ עֲנָפִים יוֹתֵר מִדְּאִי. וְאִף אִם עוֹשֶׂה פְרוֹת יוֹתֵר מִדְּאִי עֲכָשׁוּ וְחוֹשֵׁשׁ שִׂיתְקַלְקַל וְיִיבֹשׁ מִפְּנֵי זֶה, אֲפֹלוּ הִכִּי מִקְרִי אֲבִרְוִי אֵילָנָא [נִשְׁבַּחַת הָאֵילָן]<sup>(131)</sup> דְּהַעֲמָדָה עַל מַתְכַּנְתּוֹ

הָיָה אֲבִרְוִי אֵילָנָא וְחָשִׁיב נְטִיעָה וְלֹא מִקְרִי אוֹקְמִי אֵילָנָא שְׂמַתָּר [כְּדִלְקָמָן] אֲלֵא כְּשֶׁמַּצִּיל מִהֲפַסֵּד הַבָּא מִן הַחוּץ<sup>(132)</sup>: (לח) הַעֲלִין וְהַבְדִּים. (86) וְכֵן אִם יֵשׁ אֲבָנִים עַל עֲקָרֵי הָאֵילָן אִין מְפָרְקִין אוֹתָן, (87) וְכֵן אִם יֵשׁ רַב עֶפֶר עַל הַשְּׂרָשִׁין אִין מְפָרְקִין אוֹתָן כְּנ"ל: (לו) וְהַבְדִּים הַיְבֻשִׁים. (88) וְאִין נִפְקָא מִנָּה אִם קוּצֵץ בְּאֵמְצָעֵיתָן אוֹ שְׂשׁוּבְרָן בְּקִצְיָהֶן הַמְּחַבֵּר לְאֵילָן: (לז) וְלֹא יֵאָבֵק אֶת צִמְרָתוֹ בְּאֵבֶק. (89) דְּהִינּוּ שְׂרָשִׁים הַמְּגַלִּים מְכַסִּין אוֹתָם בְּאֵבֶק וְעֶפֶר<sup>(133)</sup> (90) וְהָאֵבֶק הַזֶּה נַעֲשֶׂה טֵיט עִם הַזְּמַן וּמִשְׁבִּיחַ הָאֵילָן<sup>(134)</sup>, (91) וְכֵן לֹא יִסִּיר אֶת הָאֵבֶק מִן הָאֵילָן. (92) וְיֵשׁ מְפָרְשִׁים שְׂמַשְׁלִיכִין אֵבֶק שֶׁל סַמְמָנִין בְּלָבוֹ כְּדִי לְפַטְמוֹ אוֹ לְמַתַּק פְּרוֹתָיו, (93) וְיֵשׁ מְפָרְשִׁים שְׂאוּבָקִים אוֹתוֹ בְּמָקוֹם חַתּוּכוֹ בְּכַד מְפַטָּם<sup>(135)</sup>, (94) וְיֵשׁ מַתִּירִין לְהַסִּיר אֶת הַעֲלָה שֶׁעַל הָאֵשְׁכּוֹל כְּדִי שְׁלֹא יִתְקַלְקַל הָאֵשְׁכּוֹל: (לח) וְלֹא יַעֲשֶׂן תַּחְתּוֹ כְּדִי שְׂתַמּוֹת הַתּוֹלַעַת. (95) כְּגוֹן שֵׁישׁ תּוֹלַעִים בְּאֵילָן בְּעֲנָפָיו וּבְעֲלָיו וּמִמִּיתִין אוֹתוֹ וּמִיבִשִׁין לַחֲוָתוֹ, עוֹשִׂין נֶגֶב גְּדוֹל בְּרֵגֶל הָאֵילָן וּמַעֲשָׂנִין שֶׁם בְּאֵבוֹקוֹת הַלְּמִית הַתּוֹלַעַת וְכֵל כְּהַאי גִּזְנָא, (96) וְיֵשׁ מְפָרְשִׁים שְׂמַעֲשָׂנִין תַּחְתּוֹ כְּשֶׁהִיָּה מִשִּׁיר פְּרוֹתָיו מִרַב שְׂמֵנוֹ לְיִבְשׁוֹ וְלִהְכִּישׁוֹ. (97) וְיֵשׁ אוֹמְרִים דְּעֲשׂוֹן זֶה שֶׁל פְּטוּם הוּא. (98) וְיֵשׁ אוֹמְרִים שְׂאָם בְּאֵה עֲלֵיהֶן אֵינָה מְכָה כְּגוֹן אֲרֵבָה וְכִיּוּצָא בְּזוּה, מְבִיאִין עֲצִים לַחִים שְׂעֲשָׂנִין רַב וּמַעֲשָׂנִין תַּחַת הַפְּרִי לְמַנַּע הַמְּכָה, וּבְשִׁבְעִית אֲסוּר לְמַנַּע לֹא אֲרֵבָה וְלֹא זוֹלְתוּ<sup>(136)</sup>: (לט) כְּדִי שְׂתַמּוֹת הַתּוֹלַעַת. (99) אִף עַל גַּב דְּהָיָה אוֹקְמִי אֵילָנָא, לֹא כָּל אוֹקְמִי אֵילָנָא הַתִּירוּת<sup>(137)</sup> דְּהָכָא מְחִזִּי טְפִי כְּעַבּוּדָה וְאֲסוּרוֹ<sup>(138)</sup>, אֲבָל מִתָּר לְטַל הַתּוֹלַעַת<sup>(139)</sup> בִּיד<sup>(140)</sup> (100) אוֹ בְּכִלִּי<sup>(141)</sup>: (מ) שְׂתַמּוֹת הַתּוֹלַעַת. (101) אוֹ שְׂתַפּוֹל עַל יְדֵי הַעֲשׂוֹן. (102) וְלֹא יִסּוֹף אֶת הַנְּטִיעוֹת בְּדָבָר שֵׁישׁ לוֹ זֶה הַמָּא דְּכִי שֵׁישׁ יֵאָבֵק אֹתוֹ הַעוֹף כְּשֶׁהוּא רָף. (103) וְיֵשׁ אוֹמְרִים שְׂמַעֲשָׂנִין אֶת גִּזְעוֹ בְּדָבָר מְזוּהָם כְּדִי שִׂיתְרַחֲקוּ מֵהֶם הַחִיּוֹת וְלֹא יֵאָכְלוּם בְּלִילָה, וְיִרְחַקוּ מִמֶּנּוּ, (104) וְיֵשׁ אוֹמְרִים שְׂמַעֲשָׂנִין אֶת גִּזְעוֹ בְּדָבָר לְסוּף מְקוֹם הַקְּצִיצָה דְּהָיָה אוֹקְמִי אֵילָנָא שְׁלֹא יִתְקַלְקַל<sup>(142)</sup>: (עג) אֲבָל אִם קִצְצוּ עֲנָף מִתָּר לְסוּף מְקוֹם הַקְּצִיצָה דְּהָיָה אוֹקְמִי אֵילָנָא שְׁלֹא יִתְקַלְקַל<sup>(142)</sup>:

#### ציון ההלכה

(1) ר"ש, והוא מפרש רק על העליון, ודבדו הוא בכלל מבלין לפרושו, וכן הוא בירושלמי מפרקין בעליו: (2) תוספות הרא"ש ומאירי מועד קטן ג' א': (3) תלמיד ר"י מפרש מועד קטן שם<sup>(143)</sup>: (4) חזון איש שביעית סימן כ"א סעיף קטן ט"ו: (5) שם סימן כ' סעיף קטן ה': (6) רש"י מועד קטן ג' א': (7) תלמיד ר"י מפרש שם: (8) ר"ש ורש"י מועד קטן ג' א' ור"י בן מלכי צדק וכן כתב תלמיד ר"י מפרש במועד קטן ג' א', ורבנו בפרוש המשניות נראה שמפרש על כל האילן אבל כאן שכתב צמרנו יש לומר דחזון מזה, ופאת השלחן<sup>(144)</sup> כתב בצמרנו הינו הגזע שלו דהינו כל האילן, וצ"ע. ועין ביתחזקאל ל"א ובין עבתים היתה צמרנו מתרגמין שלח שרשוהי, אבל שם י"ז צמרת הארז מתרגם עוברתא דארזא והינו הענף, וכן פרש רש"י שם וצ"ע: (9) ר"ד ערמאה, וכנראה דקשיא ליה למה אין זה אוקמי אילנא<sup>(145)</sup>, ולפי מה שכתבנו<sup>(146)</sup> בשם החזון איש אתי שפיר<sup>(147)</sup>: (10) פרוש הערוך מובא בגליון במועד קטן ג' א'<sup>(148)</sup> ובתוספות הרא"ש שם: (11) תוספות הרא"ש מועד קטן ג' וראב"ד ור"ש משנן בתורת כהנים בהר פרק א': (12) מאירי במועד קטן שם: (13) פאת השלחן<sup>(149)</sup> בשם הגר"א<sup>(150)</sup>, אף הגר"א לא כתב דהלכה כרבי שמעון וצ"ע<sup>(151)</sup>: (14) פרוש ר"י מפרש מועד קטן ג' א': (15) מאירי שם: (16) ראב"ד בתורת כהנים בהר פרק א': (17) רבנו נתן, ועין מה שכתבנו בזה בבאור ההלכה לקמן פרק ג' ה' הלכה ט'<sup>(152)</sup>: (18) חזון איש שביעית סימן י"ז סעיף קטן י"ט, ועין בתוספות הרא"ש במועד קטן ג' א' שהקשה באמת למה אין זה אוקמי אילנא ולכן דחה פרוש זה<sup>(153)</sup>, ועין בבאור ההלכה: (19) רבנו הם עבודה וזה י"ב: (20) ר"ש ורש"י במועד קטן ג' א': (21) רבנו פרוש המשניות<sup>(154)</sup>: (22) רבנו נתן: (23) עבודה וזה י"ב: (24) ר"ש ורש"י שביעית פרק ב' משנה ה':

הלכות שמיטה ויובל פרק ראשון

שיח אמונה

[דר"א ס"ק לד]

כְּדִי לְהַקְלֵם מִן הָאֵילָן<sup>(129)</sup> וְכוּ', יִבְשִׁים בְּכֻלָּם זְמוּר וְלֹא לְחִים, וְצִ"ע בְּזֶה<sup>(130)</sup> וְכוּ', מְקָרִי אֲבֵרוּי אֵילָנָא [הַשְּׁבַחַת הָאֵילָן]<sup>(131)</sup> וְכוּ', אֶלָּא כְּשֶׁמְצִיל מִהֶפְסֵד הֶבֶא מִן הַחוּץ<sup>(132)</sup>.

129) ואם אינו מתכוין לתועלת האילן, אלא תולש עלים כמתעסק בעלמא, כתב קיצור דיני שביעית תשובה פד, מכתבים, כת"י) שמסתבר שאין לאסור הדבר בשביעית, שאין זו מלאכה.

ואילן שצריך לקוצצו, ואינו יכול לקצוץ כולו יחד אלא מעט מעט, כתב רבינו (מכתבים, כת"י) שמסתבר שמוותר לעשות כן בשביעית, ואין תחילת קציצתו נחשבת כמלאכה המועילה לאילן הנשאר.

130) בביאור הצדדים והמקורות לדיון זה, ראה לעיל ה"ב ודר"א ובה"ל שם. וראה בביאורים שם לענין אם מלאכת זמירה דאורייתא היא אף כשעושה כן כדי להקל על העץ.

131) ראה דר"א להלן (ס"ק סג) ובביאורים שם, אימתי נחשב לאוקמי ומותר.

132) גדר החילוק בין לאוקמי לבין לאברוי, דעת רבינו (מכתבים, כת"י) והגר"נ קרליץ (חוט שני עמ' קב-קג), שאם לפי מצבו הטבעי והרגיל, האילן חלוש, והמלאכה באה להוסיף לו כח צמיחה, היא נחשבת אברוי ואסורה, ואם יש לו כח צמיחה אלא שיש קלקול באילן פרטי, ועושה מלאכה כדי להסיר קלקול זה, נחשב לאוקמי ומותר. וכעין חילוק זה מבואר בהגהת הרידב"ז על פאת השלחן (פ"א ה"ה), וראה ציה"ל להלן (ס"ק נט).

פרטי דין היתר לאוקמי, מבוארים להלן (ה"ז ודר"א שם ס"ק סז ובביאורים שם). ועיי"ש בבה"ל (ד"ה ולא) שכתב שלמעשה להחזו"א אין להקל מחמת ההיתר של לאוקמי אלא במה שמפורש להדיא שהקילו בו חכמים מחמת כן, ולא בדבר שלא נתפרש, ולכן בנדונים המתחדשים אין להתיר אלא מטעם הפסד ולא מטעם לאוקמי, ועיי"ש בביאורים.

[דר"א ס"ק לז]

מְכַסֵּין אוֹתָם בְּאֶבֶן וְעֵפֶר<sup>(133)</sup> וְכוּ', לֹא יִסֵּר אֶת הָאֶבֶן מִן הָאֵילָן<sup>(134)</sup> וְכוּ', בְּמָקוֹם חֲתוּכוֹ בְּגֵד מְפֹטֵם<sup>(135)</sup>.

133) ומה שמבואר להלן (דר"א ס"ק סו) שאם שרשי האילן מגולים מותר לכסותם כדי שלא ייבש האילן, כתב (מכתבים, כת"י) שצריך לחלק שהם שני מיני פעולות, או שתי מטרות של כיסוי.

134) ואבק הנמצא על העלים, כתב רבינו (גבורי כח עמ' 480) שאם הוא מפריע לגידולם יתכן שאסור להסירו בשביעית.

135) וטעם האיסור לדעתו, ביאר (מכתבים, כת"י) שהוא משום שיש בו תועלת לאברוי.

[דר"א ס"ק לח]

אֲסוּר לְמַנְעַע לֹא אֶרְבֵּה וְלֹא זוֹלְתוּ<sup>(136)</sup>.

136) וכל זה מצד היתר לאוקמי, שמצד זה אין להתיר כאן, אבל כשיש מחמתו הפסד לאילן, כתב (מכתבים, כת"י) שמוותר להסיר המזיקים כדי למנוע הפסד.

[דר"א ס"ק לט]

לֹא כָּל אוֹקְמֵי אֵילָנָא הִתִּירוּ<sup>(137)</sup> דְּהָכָא מְחִזִּי טְפֵי כְּעִבּוּדָּהּ וְאֶסְרָה<sup>(138)</sup>, אֶבֶן מְתָר לְטַל הַתּוֹלַעַת<sup>(139)</sup> בְּיָדוֹ<sup>(140)</sup> אוֹ בְּכָלִי<sup>(141)</sup>.

137) ע"ע להלן (ה"כ בה"ל ד"ה המזנב).

138) וכן כתב להלן (ס"ק מז) לענין סמיכת אילן במוטות שלא ישבר, וראה בה"ל (ד"ה ולא יאבק), ובביאורים שם.

139) ואף שמבואר לקמן (פרק ה דר"א ס"ק ל) שאסור להבריח בעלי חיים הבאים לאכול פירות שביעית, כתב (מכתבים, כת"י) שכאן מותר להסיר התולעת, כי אינה אוכלת אלא משחיתה.

140) טעם היתר נטילת התולעת, מבואר בדברי החזו"א (סי' יז ס"ק יט ד"ה שם מדרבנן) שהוא משום שאינו נראה כמלאכה, ולכן היתר זה הוא דוקא כשנטולה ביד, ומה שכתב בדר"א שמוותר גם בכלי, ראה הערה הבאה.

141) היתר נטילתה בכלי, מבואר בדברי הר"ח (ע"ז ג, ב) שהוא על ידי חרמש או קרדום. וביאר הגר"ש וואזנר (שבט הלוי ח"ג סי' נח), שהיתר זה הוא רק כשנכנסה התולעת לתוך גזע האילן ועלולה ליבש אותו אם לא יעקרוה באופן זה, ואף שהוא נראה עבודה, מ"מ הותר משום שאם לא יעשו כן יפסד האילן לגמרי, והוא נזק גדול יותר מלאוקמי אילנא, ולכן מותר אף בכלי. ומה שהותר רק ביד, הוא בתולעים הרוחשות סביב האילן מבחוץ ומזיקות לו מעט.

[דר"א ס"ק מא]

דְּהֵי אוֹקְמֵי אֵילָנָא שְׁלֵא יִתְקַלְקַל<sup>(142)</sup>.

142) ובדעת הרמב"ם בדיון זה, הסתפק בבה"ל (ד"ה ולא יאבק) דשמא מודה לדברי רש"י והר"ש להקל בסיכה זו, ואע"פ שמחמיר לענין סיכה להרחיק העוף וחולק על רש"י והר"ש המתירים אותה (כמבואר בדר"א להלן ס"ק מב), מ"מ בסיכה לאחר שנקצץ הענף שלא מצינו בפירוש ברמב"ם לאסור, י"ל שהוא מודה שאופן זה מותר בשביעית, עיי"ש בטעם החילוק.

[ציה"ל ס"ק נב]

תְּלַמֵּיד ר"י מְפָרֵישׁ מוֹעֵד קָטָן שָׁם<sup>(143)</sup>.

143) מפרש כן מה ששינוי במתני' (שם) 'מפרקינ', ולא כפירוש שאר הראשונים דקאי על העלים או הענפים.

[ציה"ל ס"ק נח]

וּפְאֵת הַשְּׁלֶחָן<sup>(144)</sup>

144) בית ישראל (ס"ק ט).

[ציה"ל ס"ק נט]

לְמָה אֵין זֶה אוֹקְמֵי אֵילָנָא<sup>(145)</sup>, וּלְפִי מָה שֶׁתְּכַבְּנוּ<sup>(146)</sup> בְּשֵׁם הַחֲזוֹן אִישׁ אֶתִּי שְׁפִיר<sup>(147)</sup>.

145) ולכן הוצרך להעמיד באופן שעל ידי זה יצמח יותר טוב ממה שהוא עתה.

146) בדר"א (סוף ס"ק לד).

147) כי לפי מצבו הטבעי והרגיל, האילן עשוי להיפסד במשך הזמן, ומלאכה זו מחדשת אצלו כח להמשיך להתקיים, ולכן

## שיח אמונה

## הלכות שמיטה ויובל פרק ראשון

## [בה"ל ד"ה ולא יאבק]

מְחַזֵּי טְפֵי כְעִבּוּדָהּ וְאָסְרוּ חֻקִּים<sup>155</sup> וְכֹרֵ, סְבִינָא לִיה דְּמְחַזֵּי טְפֵי כְעִבּוּדָהּ<sup>156</sup> וְכֹרֵ, הַשְּׁעָם שְׁלֵא הִלְל הַתִּירוּ וְצִ"ע<sup>157</sup>.

155) ובמקום אחר (ס"י יז ס"ק כו ד"ה שם שניא) כתב בלשון אחרת וז"ל "דלפעמים נראה להם לחכמים למיסר אף אוקמי אילנא בדבר דמיחליף בעבודה כמו שאסרו מעשנין, וכמש"כ לעיל ס"ק יט", עכ"ל. והכוונה, שאסרו חכמים לעשן כדי להמית התולעים אע"פ שהוא לאוקמי, שמא יבוא לעשות פעולה אחרת להמיתם שיש בה גם תועלת לאברויי והיא נחשבת עבודה. ולזה כוונתו גם בס"ק יט שכתב שמחזי כעבודה, שפעולה זו דומה במטרתה לפעולה אחרת שמעורב בה גם לאברויי ונחשבת עבודה.

156) היינו שגם שם יש לפרש שאסרו חכמים זיהום הנעשה לאוקמי משום דמיחליף בפעולה אחרת הנעשית לצורך זה, שיש בה גם תועלת לאברויי. וא"צ לחדש טעם אחר שאסרו חכמים זיהום לאוקמי משום שאם יעשו כן יבואו לעשות גם פעולת זיהום אחרת שהיא לאברויי.

157) טעם זה מבואר שם בחזו"א שהוא הן לענין עישון להמית התולעת, והן לענין סיכת האילן להרחיק העוף שלא יאכלנו, שהותרו רק המלאכות שמנו חכמים.

## [בה"ל שם]

חֻזַּן מְהֵדְבָרִים שְׁאֲמְרוּ חֻזַּל בְּהֵדְבָרָא<sup>158</sup> וְכֹרֵ, לֹא הִתִּירוּ אֶפְלוֹ אוֹקְמִי<sup>159</sup> וְכֹרֵ, אֵין זֶה עִבּוּדָהּ שְׁאֲסָרָה תוֹרָה<sup>160</sup>.

158) ואמנם במקום שהמלאכה נעשית רק בדרך של לאוקמי, ואין בה צד לאברויי, ואין לחוש שיבואו לעשותה בצורה אחרת שהוא לאוקמי, מותר מטעם לאוקמי. אבל בדרך כלל יש לחוש שאם נתיר מלאכה הנעשית באופן שהוא רק לאברויי, מיחלפא במלאכה הנעשית לצורך זה באופן אחר שמעורב בו גם לאוקמי, ומטעם זה אין לנו להקל אלא במה שהתירו חכמים בפירוש.

ודבר המזיק לאילן ולפירות, ועושה אותו כדי להועיל לעצים אחרים הסמוכים לו, כגון שיש ארבה באילן זה, ומרסע עליו כדי שלא יתפשט הארבה לאילנות הסמוכים, כתב רבינו (מכתבים, כת"י) שיתכן שבאופן זה יש להתיר, שאין לחוש למיחזי כעבודה או מיחליף בעבודה.

159) וכן מה שהותר סתומי פילי (כמבואר להלן ה"י), כתב החזו"א (במכתביו שבסוף הספר ס"ח אות א) שהוא משום שחולי זה בא

במקרה, ועל ידי הפעולה שעושה באילן שאירע בו החולי מחזירו להיות כמו שאר אילנות, ודוקא בכגון זה הותר מטעם לאוקמי אילנא.

160) ולפי טעם זה יהיה מותר לאוקמי אילנא גם במלאכות דאורייתא, וכמו שמבואר להלן.

וגדר טעם זה, ביאר הגר"נ קרליץ (חוט שני עמ' צט) על פי החזו"א (ס"י יז אות כז ואות כ), שאיסורי שביעית הם לצורך קיום שביעת הארץ, ואם עושה פעולה המוסיפה צמיחה נמצא שמחמתו הארץ מוסיפה לפעול, אבל כשפעולתו היא רק לשמור את הקיים ולא להוסיף צמיחה, אין שביעת הארץ מתבטלת מחמתו. כן.

ולפי טעם זה כתב החזו"א (במכתביו שבסוף הספר ס"ח אות א), שמותרת עשיית מלאכה לאוקמי אילנא אף באופן שלא יהיה הפסד אם לא יעשו אותה בשביעית, כגון שהוא סמוך לשמינית, ולא יתקלקל האילן אם ידחו מלאכה זו לתחילת השמינית, שפעולה הנעשית להעמדת האילן אינה בגדר מלאכה, ומותרת אף שלא במקום הפסד. [אבל לענין מה שהותר מטעם הפסד, כתב החזו"א (שם) שלא הותר אלא באופן שאי אפשר לעשותו בשמינית].

ובעיקר הספק, הכריעו החזו"א (שם) והמקדש דוד (זרעים ס"ח נט אות ו, ע"ש מה שכתב בגדר לאוקמי) כצד זה שדבר הנעשה לאוקמי אילנא מותר מטעם שאינו מלאכה.

## [בה"ל שם]

וְלִכְּנֵן אָסוּר בְּשִׁבְעִית<sup>161</sup> וְכֹרֵ, וְכֹזֶה לֹא קָמָא לִן קְרִבֵי שְׁמַעוֹן<sup>162</sup> וְכֹרֵ, אֶבֶל יֵשׁ בוּ גַם אֶבְרִי<sup>163</sup>.

161) וראה דיני שביעית למהר"ל דיסקין (אות כה) שנדפסו בתשובותיו (פסקים ס"ח כז) שכתב, שהטעם שעישון אסור הוא משום שנחשב השבחת האילן. אולם לענין סיכת הענפים בשמן עם ריח רע כדי להבריח המזיקים, כתב (שם אות כו) שהוא נחשב לאוקמי ומותר.

162) כמבואר בד"ר"א לקמן (פ"ג ס"ק סא), וע"ע בד"ר"א לעיל (סוף ס"ק לז).

163) כן פירש החזו"א (ס"י יז ס"ק כו ד"ה שם שניא היא) בפירוש אחד, ובאופן שני פירש, שלת"ק אסור משום שמתחליף בדבר שהוא מלאכה. ובמקום אחר (ס"י כא ס"ק יז) פירש, שנחלקו מהו שיעור הפסד שמותר לעשות מלאכה כדי למונעו. וזה לפי דרך הגר"א שאין ההיתר משום לאוקמי אלא משום פסידא, עיין שם בדבריו.



## הלכות שמטה ויובל פרק ראשון

### באור ההלכה

מעשני מתניין פרוש עושין לה אבך כעין אותה שהזכירו בפרק מקום שנהגו מיתי אסא דרא ושכרא דדפנא וקמחא דשערי ומרתחו להו ושדו להו אלבה, פעמים שמעשנין אותו בכך כדי לפטמו ופעמים שמשליכין את האבך של סממנין בלבו כדי לפטמו או למתק פרותיו ואין מרתחיין אותו וזהו לשון אבך, ובערוך פרש מאבקין מסירין האבך מעליו, ומעשנין עושין עשן תחת האילן כדי שימותו התולעים. והלשון אינו נופל על זה הפרוש דמאי עושין לה אבך איכא הכא, ועוד באלו המלאכות אין בהם פטום האילן אלא שמירת האילן, ושמירת האילן שרי כדאמרין בגמרא אוקמי אילנא שרי, ובירושלמי רב אבינא בעי מה בין המזהם לעושה לה בית, העושה לה בית עושה לה על וגדלה מחמתו והמזהם אינו אלא כמושיב שומר, והירושלמי הוא בפרק ב' דשביעית הלכה ג' דפריך אדרבנן דרבי דאמרי מתלעין ומזהמין בשביעית, ולמה אין עושין להן בתים ומשני כנ"ל, ובעבודה זרה ג' ב' פריך אבריתא דתנא מתלעין ומזהמין בשביעית (והוא רבנן דרבי בירושלמי) ורמניהו מזהמין את הדביעות עד ראש השנה בשביעית לא, ומשני ודילמא כדבך עוקבא בר חמא דאמר רב עוקבא בר חמא (במועד קטן ג' א' וקס"ה מ"ב) דפריך אדתנא יכול לא יקשקש תחת הזיתים כו' והכתיב והשביעית תשמטנה מלשקש, ועל זה משני תרי קשקושי הוו חד לאברויי אילנא ואסור וחד לסתומי פילי ושרי (ורבנו הביאו בסמוך הלכה ז' והמקשקש בזיתים אם להברות את האילן אסור ואם לסתם את הפצימין מתר), הכא נמי תרי זמומי הוי חד לאוקמי אילני ושרי וחד לאברויי ואילני ואסור, אלא סיכה אסיכה קשיא דקתני סכין שמן לגזום בין במועד בין בשביעית, ורמיהי סכין את הפגין כו' עד ראש השנה בשביעית לא, מי דמי הכא אוקמי אילנא ושרי התם פטומי פירא ואסור, ומבאר דבין קשקושי ובין זהומי ובין סיכה לגזום אם הוא רק אוקמי אילנא מתר, ורבנו פסק סתם משנה בפרק ב' בשביעית דאתי כרבי דכל זהומי אסור ולא חלק בין אוקמי לאברויי כמו שחלק בקשקושי, ודין סיכה לגזום לא הביא כלל כאן רק גבי חל המועד, וגם שם סתם ביותר עין לחם משנה שם פרק ח' מיום טוב הלכה י', וצריך באור מה בנייהו. ועוד קשה דרבנו פרש כאן מעשנין כדי שימות התולעת וכהפירוש שדחה הרא"ש וכן כתב מזהמין כדי שלא יאכלנו העוף קשהו רך, ואם כן קשה קשית הרא"ש דהא אוקמי אילנא שרי וכמו שפסק בעצמו גבי קשקוש וכן פרשו רב הראשונים במעשנין עין רש"י מועד קטן ג' א' והר"ש בשביעית פרק ב' משנה ב' (והרא"ש עצמו פרש שם כן בפרושו) והר"י בן מלכי צדק שם והמאירי ותלמיד ר"י מפריש ושאר הראשונים במועד קטן ב' פרשו כן וקשה כנ"ל, ותרץ מרן בחזון איש שביעית סימן י"ז עיף קטן י"ט דמעשנין מחזי טפי בעבודה זרה ואסור חכמים<sup>155</sup>, ועל זהו פתב דאפשר דגורנין משום זהו דאברויי (ולא ידעתי למה לא סגי ליה בשעם הקודם דרבי סביא ליה דמחזי טפי בעבודה<sup>156</sup>), ובסימן כ' עיף קטן ה' משמע דגם בזה השעם שלא הכל התירו וצ"ע<sup>157</sup>, ויש לי'שב, ולפי זה נפל בבירא כל ההתר של אוקמי אילנא דאייך אפשר לדעת מה מחזי טפי בעבודה ומה לא חוץ מהדברים שאמרו חז"ל בהדא<sup>158</sup> [ואולי כונת מרן לחלק בין עושה בגוף האילן ובין עושה מבחוני,

דגבי קשקושי לסתומי פילי עושה הפעלה בהקרקע ולא בגוף האילן ולכן התירו, מה שאין כן במעשנין ומזהמין שעושה בגוף האילן מחזי טפי בעבודה ואסור, וסבירא זו נזכר בחזון איש סימן כ' עיף קטן ה' וצ"ע, שוב הראוני בספר זיו הים פרק ב' הלכה ב' עיף קטן ה' שהביא בשם מרן שלא התיר לאוקמי אילנא אלא בעבודה שבה על ידי מקרה, אבל בעבודה מעבודות התמידיות באילן בכל שנה לא התירו אפלו אוקמי<sup>159</sup> כגון מעשנין עין שם]. ולכאורה יש לענין בהתיר של אוקמי אילנא אם הוא התר שהתירו משום פסידא כמו שהתירו בחל המועד דבר האבד, או שאין כאן שום התר כלל אלא שלאוקמי אילנא אין זה עבודה לאסרה תורה<sup>160</sup>, ונפקא מנה בדבר שיש בו גם אוקמי וגם אברויי, דאי הוא התר שהתירו משום פסידא, אם כן אף אם יש גם אברויי מתר משום פסידא, אבל אם אין כאן שום התר רק שהתורה לא אסרה רק אברויי, אם כן כשיש שניהן אסור. והנה רש"י בעבודה זרה ג' ב' כתב מלאכה שהיא עבודת קרקע אסור רחמנא והני לאו מלאכת קרקע ניהו דאוקמי אילנא בעלמא הוא ואין משביחו לאילן אלא מעמידו בכמות שהוא עד כאן לשונו, ועיף זה כתב תלמיד ר"י מפריש במועד קטן ג' א', ומבאר דאין זה שום התר של אוקמי אילנא רק דהתורה לא אסרה זה שאין זה עבודת קרקע, אבל אם יהיה גם אברויי בודאי אסור וכלשון רש"י ואין משביחו לאילן אבל אם גם משביחו אסור, וכן מוכח בתלמיד ר"י מפריש שם דאברויי אילנא הניו כשנתגלו השרשים והביא צורות דקים ומיני עפר שמנה לכסותם וכזה האילן משביח וקרוי עבודת קרקע, אבל סתומי פילי שסותם גמות הקרקע שחתת האילן וממלאן, והאילן אין משביח בזה אלא עומד במעלתו שלא יכחיש כחו מתר עד כאן לשונו, ומבאר דאוקמי וגם אברויי אסור. והנה בדבר שאין בו אלא אוקמי אילנא בלבד בודאי מודה רבנו דמתר, וזהו קשקוש לסתומי פילי, ולכן פסק רבנו דמתר, וכן מה שכתב רבנו לקמן הלכה י"ט אבל מכסה באבנים או בקש דאיתא בירושלמי פרק ב' הלכה ג' שאינו אלא כמושיב שומר משום שהוא רק אוקמי לבד, ובדבר שיש בו גם אוקמי וגם אברויי בודאי אסור, אבל בדבר שעקרו הוא רק לאוקמי אלא שממילא יש בו תועלת גם כן לאברויי, בזה יש לומר דפליגי רבי ורבנן במזהמין, דעקר הזהוה הוא רק שלא יאכלנו העוף קשהו רך כמו שכתב רבנו, אבל מכל מקום זה משביח גם כן קצת ומפטם את הפרי, ובזה פסק רבנו כרבי דאסור משום דסתם משנה קתה, וכן יש לומר במעשנין דאף על גב דעקרו כדי שימות התולעת, מכל מקום מפטם גם כן קצת את האילן או את הפרי ולכן אסור בשביעית<sup>161</sup> כרבי דאסר בכהאי גוונא, וסגית הגמרא בעבודה זרה כרבנן דשרו בכהאי גוונא ולכן מתיר באוקמי אילנא, וכן מה שאמרו בירושלמי שביעית פרק ב' הלכה ב' רבי שמעון אומר אף נוטל הוא את העלה מן האשכול בשביעית מפני שהוא כמציל מן הדלקה, ובזה לא קמא לן כרבי שמעון<sup>162</sup> נראה דגם כן פליגי בזה דעקרו לאוקמי אבל יש בו גם אברויי<sup>163</sup>, וקמא לן כרבנן דאסרי ובענין סיכה לגזום אין ברור דעת רבנו דיש לומר דמדכתב אין סכין את הפגין משמע דלסוף לגזום שרי, ומכל מקום לא הביא בהדיא הדין דסכין לגזום, ואפשר דגם רבנו לא היה ברור לו בזה אם בסיכה לגזום הוא רק אוקמי או גם אברויי, וסגית הגמרא בעבודה זרה דמתיר



הלכות שמיטה ויובל פרק ראשון

שיח אמונה

[דר"א ס"ק מב]

וְקוֹשְׁרֵינָּ שְׂלָא יָמוּת גַּם כֵּן מְתָר<sup>164</sup>.

164) ובשיטת הרמב"ם בדין זה, דעת הגר"ש וואזנר (שיעורי שבט הלוי עמ' נט) שאף הוא מודה שמותר לעשות כן כדי שלא ימות האילן, אע"פ שלענין סיכה למניעת אכילת העוף חולק הרמב"ם על הר"ש וסובר שלא הותרה, וכן צידד הגר"נ קרליץ (חוט שני עמ' צח). וראה מה שצויין לעיל בסמוך לענין דעת הרמב"ם בסיכת ענף לאחר שנקצץ.

[דר"א שם]

לְהַבְרֹת אֶת הָאֵילָן וְלִחְזְקוֹ וְלְהַשְׁבִּיחוֹ אָסוּר<sup>165</sup>.

165) וריסוס על האילן כדי להשביחו ולהטיב אותו, דעת הגר"ש וואזנר (שיעורי שבט הלוי עמ' נח) שהוא אסור.

וריסוס גדר חי בחומר המעכב צמיחה כדי שישאר כצורתו גם בשנת השמיטה, כתב רבינו (גבורי כח עמ' 484) שאין ראוי לעשות כן.

ולענין ריסוס כדי למנוע צמיחת עשבים שוטים, או כדי לאבדם, ראה בביאורים לציה"ל להלן (ס"ק צה).

[דר"א ס"ק מה]

שִׁיעָלוּ בְּמִישׁוֹר וְלֹא יִנְטוּ עַל הָאֶרֶץ<sup>166</sup> וְכוּ', בְּקִיץ מִפְּנֵי הַחֶמְדָּה וּבְחֶרֶף מִפְּנֵי הַצְּנָה<sup>167</sup>.

166) קשירת ענפי האילן לצדדים כדי שיתעקמו ויעשו צל תחתיהם, כתבו מהר"ש סיריליא (כירושלמי פ"ב ה"ב) ורבינו (גבורי כח עמ' 485) שהיא אסורה בשביעית.

וכן קשירת ענפי אילן פירות כדי שלא יצמחו לגובה ויהיה קל לקטוף את הפירות הגדלים בהם, כתב רבינו (גבורי כח עמ' 447) שכמדומה שהיא אסורה.

הדליית זמורות גפן על חוטים המיועדים לכך כדי להקל על הריסוס או כדי שיקבלו יותר אור ושמש, כתב רבינו (מכתבים, כת"י) שהיא אסורה בשביעית.

דקל שהעבירוהו ממקום אחר בשייטת וקשרו את ענפיו כדי שלא יתייבשו עד שיקלטו השורשים בקרקע, ובשביעית נשלמה קליטתו ורוצה לפתוח הקשר כדי שיגדלו הענפים יפה, כתב רבינו (מכתבים, כת"י) שאם כשלא יפתח הקשר יהיה לו הפסד מרובה, אולי יש להתיר לפותחו על ידי גוי.

167) וכתב (מכתבים, כת"י) שמה שמבואר כאן שאסור לעשות כן, הוא רק כשלא יפסדו לגמרי, אבל אם יפסדו לגמרי מותר לכסותם כדי למנוע ההפסד.

[דר"א ס"ק מו]

לְכַרֹת קֶצֶתָם כְּשִׁיצְטָרְךָ לְזֶה<sup>168</sup>.

168) ומה שנכלל דין זה בהלכה זו העוסקת בתולדות, ואינו בכלל מלאכת זמירה, ביאר הגר"ש וואזנר (שיעורי שבט הלוי עמ' נט) שהוא באופן שאינו כדרך זמור. וראה עוד דר"א לעיל (ס"ק יב-ו-ד).

[דר"א ס"ק מז]

וְיֵרָאִים שְׂמָא יִשְׁבֵּר, סוּמְכִין אוֹתוֹ<sup>169</sup> וְכוּ', דְהִקָּא מְחֹזֵי טְפִי כְּעִבּוּדָּה וְאָסְרוּ<sup>170</sup>.

169) ודבר זה נחשב מלאכה, ואסור הוא בשביעית. אבל אם אין החשש מחמת גוף האילן, אלא בגלל דבר חיצוני, כגון שהצטבר שלג על ענפיו, והם עלולים להשבר, כתב (גבורי כח עמ' 401) שנחשב כסילוק מזיק גרידא, ומותר לעשותו בשביעית. וביאר טעם ההיתר (מכתבים, כת"י) שבאופן זה אין צריך להתיר מטעם לאוקמי אלא מותר משום שאין זו מלאכה כלל, וע"ע דר"א לעיל (ס"ק לד) שסילוק הפסד הבא מן החוץ מותר בשביעית.

170) אופנים נוספים שנאסרו מלאכות אע"פ שהן לאוקמי, ראה בה"ל (ד"ה ולא יאבק).

[ציה"ל ס"ק עה]

פְּאֵת הַשְּׁלֶחָן<sup>171</sup> בְּשֵׁם רִשְׁ"ו<sup>172</sup> וְהַרְ"ש<sup>173</sup> וְכַמְבָּר כְּעִבּוּדָּה וְהָהוּא ב' דְּשִׁבְעֵית מְשֻׁנָּה ד'<sup>175</sup>.

171) ס"ח, ובית ישראל (ס"ק יא).

172) ע"ז שם.

173) שביעית שם.

174) ובטעמו של הרמב"ם שאסר דברים אלו אע"פ שבעבודה זרה שם משמע שהותרו, כתבו הלח"מ (פ"ב מהל' יו"ט ה"י) והפאת השלחן (בית ישראל שם) והחזו"א (סי' יז אות יט), שפסק כהירושלמי, שמשמע שאוסר זיהום לדעת חכמים אף כשיש בו העמדת האילן וקיומו.

175) וכשיטתו בתוס' הרא"ש המובאת בציה"ל לעיל (ס"ק סח), שיש להתיר עישון תחת האילן כדי להמית התולעת, משום שהוא לאוקמי אילנא. אולם בפירושו הרא"ש (שביעית פ"ב מ"ב) פירש שאסור לעשן בשביעית תחת האילן להמית התולעת, וראה בה"ל ד"ה ולא יאבק שעמד על סתירת דברי הרא"ש.

[ציה"ל ס"ק עו]

וְבָנוּ בְּפִרוּשׁ הַמְּשֻׁנִיּוֹת וְהַרְ"ש<sup>176</sup>.

176) פ"ב מ"ה.

[ציה"ל ס"ק פא]

וְבָנוּ בְּפִרוּשׁ הַמְּשֻׁנִיּוֹת<sup>177</sup>.

177) שם מ"ד.

[בה"ל ד"ה ולא יאבק]

וְנִרְאָה מְרֻשְׁ"ו<sup>178</sup> וְכוּ', וְאֶפְלוּ בְּאַרְבַּע מְלָאכּוֹת דְּאוּרִיתָא<sup>179</sup> וְכוּ', שְׂאִינוּ אֶלָּא אוֹקְמֵי הֵיָּהּ מְתָר<sup>180</sup> וְכוּ', לֹא צְרִיךְ שְׂיָהָא פְּסִידָא מְרָבָה<sup>181</sup>.

178) ע"ז נ, ב המובא לעיל.

179) וכלשון רש"י "מלאכה שהיא עבודת קרקע אסר רחמנא, והני לאו מלאכת קרקע נינהו".

180) ולענין קטיפת אתרוגים בתחילת החורף, שרגילים לעשותה כדי שלא יכבידו על האילן, כתב רבינו (ישא יוסף סי' קב) שאף שפעולת קטיפה לתועלת האילן היא מלאכה דאורייתא לדעת הרמב"ם (כמבואר בדר"א לעיל (ס"ק יג)), מ"מ

## שיח אמונה

### הלכות שמיטה ויובל פרק ראשון

#### [דר"א ס"ק מח]

לְהֵגֵן עֲלֵיהֶם מֵהַגֶּשֶׁם וְהַשֶּׁמֶשׁ<sup>(184)</sup> וְכוּ', שְׁלֵא יִזְיקוּ הַפְּרוֹת<sup>(185)</sup>, וְאֵין סוֹמְכִין בְּדוֹקְרִין מִן הַצֵּד<sup>(186)</sup>.

**184** ואם יפסדו הצמחים לגמרי ללא הצללתם, כתב (גבורי כח עמ' 402 ועמ' 517-516) שמותר לעשות להם כיוסי להגן עליהם, משום שהוא בכלל היתר לאוקמי אילנא. ומה שאסור כאן הוא כשלא יתקלקלו הצמחים לגמרי.

ואיסור זה של עשיית הצללה, כתב (שיח השמיטה עמ' קפא) שהוא רק כשעושה דבר קבוע להגן על האילן, שדבר זה נחשב מלאכה האסורה, אבל הגנה בדרך עראי אינה נחשבת מלאכה ומוותרת, ומטעם זה כתב בציה"ל להלן (ס"ק קעט) שמותר לכסות פירות בשקיות כדי להגן עליהם מפני הציפורים וכדו', וראה ציה"ל (שם) לענין נתינת שקיות על אתרוגים כדי שלא יפסלו למצוותם.

ולענין סגירת תריס באופן שחום השמש יוקד על הצמחים שבבית, ורוצה לסגור את התריס כדי לחסום את החום לתועלת הצמחים שלא יתקלקלו, הסתפק הגר"נ קרליץ (חוט שני עמ' קעא-קעב) אם יש לאסור כדן איסור עשיית בתים המבואר כאן, או אין לאסור כיון שאין פעולה זו נעשית בדרך קביעות.

**185** והטעם שפעולה זו אסורה א"ע"פ שהיא לאוקמי, כתב הגר"ש אלישיב (קובץ תשובות ח"א סי' רלא אות ד) שהוא משום שאם נתיר הדבר יש לחוש שיחליפו ויבואו להתיר שאר עבודות השדה הדומות לה ואסורות מטעם לאברויי. וראה דר"א לעיל (ס"ק לט) ובה"ל (ד"ה ולא יאבק). [ובקובץ תשובות שם פקפק בעיקר איסור נטילת קוצים, וראה בבאיורים לציה"ל להלן (ס"ק קעט)].

ולענין קוצים שבאילן האתרוג, שאם לא יקצצום יפסלו הרבה אתרוגים ולא יהיו ראויים לקיום המצוה, ראה ציה"ל (שם) ובבאיורים שם.

**186** ותמיכת ענפי האילן על ידי עמודים, דעת הגר"נ קרליץ (חוט שני עמ' קה) שנאסרה רק כשעושה כן כדי לייערם, או כדי לכוונם למקום שיש בו שמש או צל או גשם המועיל להם, ונמצא שפעולתו מועילה לצמיחתם, ולכן היא נחשבת מלאכה. אבל אם ענפים אלו מפריעים לאור או למעבר וכדו', מותר לתומכם כדי שיטו למקום אחר, שאין פעולה זו נחשבת למלאכת שביעית. ומ"מ דוקא כשצורך זה ניכר, אבל אם אינו ניכר אסור לעשות כן משום מראית העין.

#### [דר"א שם]

וְאֵין מוֹתְרִין בְּגִפְנֵים לְהַרְוִיתַי לְהֵם<sup>(187)</sup> וְכוּ', וְאֵין נוֹטְלִין הַקְּבוּצִין בְּפִסְלָת עֵמֶה<sup>(188)</sup> וְכוּ', אֵין טוֹחִין אוֹתָהּ בְּטִיט<sup>(189)</sup>.

**187** ופעולה זו, ביארו הר"ש סיריליא ורבינו (בירושלמי פ"ב ה"ב) שהיא נעשית כשהגפנים סמוכות יותר מידי, שהדרך לעקור חלק מהם כדי שיהיו הנותרות מרווחות ויצמחו טוב יותר.

באופן אחר פירשו המנחת ביכורים והחסידי דוד (בתוספתא פ"א ה"ז), שמתירין את ענפי הגפנים הקשורות לקנים, כדי שיהיו הענפים מרווחים, והוא דין אחד עם מה שכתוב להלן 'להתירם מן הקנים'.

**188** פירשו מהר"א פולדא והפני משה (בירושלמי שם), שאין נוטלים את פסולת הנובלות והקוצים שהתקבצו באילן.

**189** פירש המנחת ביכורים (בתוספתא פ"א ה"ט), שהתקלף הגזע, ודרך לטווח אותו בטיט כדי שלא יתקלקל, וכיון שהיא דרך עבודה אסור לעשות כן בשביעית. ובטעם האיסור כתב רבינו (מכתבים, כת"י), שהכריעו חז"ל שדבר זה הוא בגדר לאברויי ולא לאוקמי.

#### [דר"א ס"ק מט]

כְּדִין פֶּל דְּרַבְּנָן כְּנִי<sup>(190)</sup>.

**190** עיין לעיל ה"ג ודר"א ובה"ל שם.

#### [דר"א ס"ק נ]

לְתוֹעֵלַת הַצְּמִיחָה אֶסוּר בְּשִׁבְעֵית<sup>(191)</sup> וְכוּ', כְּדִי שְׁלֵא יְבוֹאוּ הַנְּחָשִׁים שָׁם<sup>(192)</sup> מִתְּרִי<sup>(193)</sup>.

**191** הטעם שאם אין כונתו לתועלת מותר, ולא גוזרים משום מראית העין כמו שאסרו בשאר מלאכות (ראה לקמן פ"ב ה"ז לענין נטילת אבנים משדהו), ביאר הגר"נ קרליץ (חוט שני עמ' קו) שהוא משום ששריפת קוצים אינה נראית כמלאכת שדה כלל, ואין לאוסרה אלא כשכוונתו לצורך מלאכה. וראה להלן (ציה"ל ס"ק צה ובבאיורים שם) מה שנתבאר לפי זה לענין ניכוש עשבים. ובעיקר דין דבר שאינו מתכוין בשביעית, ראה עוד ציה"ל לעיל (ס"ק יח) לענין העושה פעולה המועילה לצמחים ואינו מתכוין לתועלתם, ובבאיורים שם.

**192** ולשרוף קוצים או להוציא שיחים שבחצרו כדי שלא יפריעו למעבר או לשימוש בחצר, או כדי שלא יהיה ביתו נראה כמוקף בקוצים, דעת הגר"נ קרליץ (שם) שמותר, כיון שאינו מתכוין לתועלת הצמיחה. [וכעין זה דעת הגר"נ קרליץ (הובא בבאיורים לדר"א להלן ס"ק קט) לענין ניקוי חצרו הראויה לזריעה, וראה בבאיורים שם, שדעת הגר"ש אלישיב לאסור ניקוי חצר הראויה לזריעה, שאין זה נחשב כהיכר שאין דעתו לזריעה, ואפשר שלדעתו אסור אף כאן]. ודעת הגר"ב צאבא שאול (אור לציון פרק א תשובה טו) להתיר הסרת השיחים והקוצים רק כשניכר שעושה כן לצורך מעבר.

**193** וכתב רבינו (מכתבים, כת"י), שיש להסתפק אם יש להעדיף לעשות כן על ידי גוי, או שאין צריך לדקדק בכך.

#### [דר"א ס"ק נא]

תוֹלְדָה דְּחוֹרֵשׁ לֶכְן גַּם כָּאֵן אֶסוּר מְדַרְבְּנָן<sup>(194)</sup>.

**194** ולפי זה אף בשביעית איסורו משום תולדת חורש, וכן מבואר בפירוש הר"ש סיריליא (לירושלמי פ"ד ה"ד) על פי הירושלמי (שבת פ"א ה"ב) שהוא תולדת חורש, וכן דקדק הגר"ש וואזנר (שבט הלוי ח"ג סי' קנח) מלשון הרמב"ם שהיא עבודת קרקע. מאידך, הפרי חדש (בהגהות מים חיים על הרמב"ם כאן) כתב על פי משמעות הירושלמי (שביעית שם) שבשביעית איסורו משום נוטע, כיון שפעולה זו גורמת לצמיחת הקנים. וכתב הגר"ש וואזנר (שם) שאין לפרש כן לפי לשון הרמב"ם שהיא עבודת קרקע, אלא לפי הגירסה בירושלמי שהיא עבודה.

יא הלכות שמטה ויובל פרק ראשון

(מח) וכן שאר כל עבודת האילן. ואם עשה אחת מאלו בשביעית מבין אותו (מט) מפת מרדות: ו (נ) אין מציתין את האור באישת הקנים (נא) מפני שהיא עבודת קרקע. (נב) ואין מלמדין את הפרה לחרש (נג) אלא בחול. (נד) \* ואין בודקין את הזרעים (נה) בעציין מלא

באור ההלכה

\* ואין בודקין את הזרעים בעציין מלא עפר כו'. דעת מרן בשביעית סימן כ' סעיף קטן ה' שאין שום קלא בזרע לבדק ואף על פי שדעתו לעקרו קדם שייעשה פרי לוקה משום זרע, ומה שהקלו כאן הוא בזבל הגס שאין מצמיח כמו שכתוב במשנה הל' פ"ח א'. וצריך לומר דמכל מקום קצת מתחיל לצמח דאם לא כן אי אפשר לבדק בו, אלא כיון שאין יוצא פרי ראוי אין דרך לזרע שם ואין זה נקרא זריעה גמורה, ומכל מקום לא התירו זה אלא בעציין. ונסתפק מרן שם אם דוקא בעציין שאינו נקוב התירו שאין בו אסור דאורייתא אבל בעציין נקוב איכא מראית העין, וגם בעציין שאינו נקוב לא התירו במלא עפר, ואם כן מוכח דאסור לזרע בעציין שאינו נקוב מדרבנן, או דמירי כאן דוקא בעציין נקוב, והא דהתירו בגללים משום שאין דרך לזרע בו ואין אסור מן התורה כנ"ל, ובמלא עפר לוקה מן התורה. ומה שלא כתב רבנו דלוקה לאשמעינן דבגללים אפלו לכתחלה מתיר אבל בעציין שאינו נקוב אין בו גם אסור דרבנן דלא גזרו בשביעית על עציין שאינו נקוב משום חיי נפש וכמו שבאר שם בסימן כ"ב סעיף קטן א' ובסימן כ"ו סעיף קטן ד'. ויש לעין אם נימא דלא גזרו בשביעית על עציין שאינו נקוב אם כן חייב במעשר, שהרי אין

דרך אמונה

הענפים או רבן ומעמידין את האילן על הגזע לבדו, (פ) ויש אומרים שמנתק ביד קצת ענפים: (מח) וכן שאר כ"ו עבודת האילן. (פח) אין מנכשין לעקר עשבים, ואין מכסחין דהינו לחתך למעלה בעשבים הרעים, ואין עושין בתים לעשות צללים להגן עליהם מהגשם והשמש<sup>184</sup>, ואין מכונין דהינו לקרן הקוצים היוצאים מהאילן שלא יזיקו הפרות<sup>185</sup>, ואין סומכין בודקין מן הצד<sup>186</sup>, ואין מסתחין לישר אבניה, ואין מותרין בגפנים להרויח להם<sup>187</sup> ולהתירם מן הקנים, ואין משמטין הקנים מתחת לגפנים, ואין נוטלין הקבוצין בפסלת עמה<sup>188</sup>, (פט) ותאנה שנתקלפה אין טוחין אותה בטיט<sup>189</sup>, (ס) ורבנו כלל כל זה במה שכתב וכן בשאר עבודת האילן: (מט) מפת מרדות. בדין כל דרבנן כנ"ל<sup>190</sup>. (סג) כתב בחזון איש מצינו בגמרא עשרים ושתים תולדות אסורין בשביעית: מזבלין, מעדרין, מיבלין, מפרקין, מאבקין, מעשנין, מסקלין, מקרסמין, מזרדין, מפסלין, מזהמין, כורכין, קוטמין, עושין בתים, משקין, סכין, מנקבין, נכוש, כסוח,

מפסגין, קשקוש, מגזמין, (עין בגמרא פרוש כל אלו) והוא הדין כל כיוצא בהן: ו (נ) אין מציתין את האור באישת הקנים. (סג) הוא מחצת הקנים (סד) דהינו קנים הרבה שגדלים בצופין זה אצל זה וכשורצה לפנות המקום לזריעה מצית בהן האור ונשרפין ונעשה המקום נקי לזריעה, (סז) וכיון שמכונן לתועלת הצמיחה אסור בשביעית<sup>191</sup>, (סח) אבל אם מצוי נחשים בחצרו ורוצה לשרף הקוצים שעלו שם כדי שלא יבאו הנחשים<sup>192</sup> שם מתיר<sup>193</sup>: (נא) מפני שהיא עבודת קרקע. (ט) ובשבת נחשבת תולדה דחורש לכן גם כאן אסור מדרבנן<sup>194</sup>: (נב) ואין מלמדין את הפרה לחרש. (ט) אפלו בשדה חברו שאין לו שום תועלת מזה, דכיון דהוי חרישה ממש לא שרינן<sup>195</sup> (סא) ואפלו אינו סומך לה את המענה<sup>196</sup>: (נג) אלא בחול. (טז) הינו בחול הגס שאין דרך לחרש ולזרע שם והכל יודעים שהוא רק ללמדה לחרש: (נד) ואין בודקין את הזרעים. (ק) הינו שרצונו לבדק אם יצליח שם הזריעה (קכ) ודעתו לעקרו קדם שייעשו פרי<sup>197</sup>, ומכל מקום אסור דגם הזרע להתלמד ודעתו לעקרו חייב<sup>198</sup>: (נה) בעציין מלא עפר<sup>199</sup>. (קק) כתב הרדב"ז דמירי בין בעציין נקוב ובין בשאינו נקוב, ומוכח דסבירא ליה דאסור לזרע בעציין שאינו נקוב מדרבנן, אבל אין לזה מקור, ומכל מקום

ציון ההלכה

(פ) ר"ש משני בתורת כהנים בהר פ"ק א': (פח) פאת השלחן בשם תוספתא וירושלמי, וכן כתב בפסקי מהרי"ל דיסקין<sup>200</sup> אין עושין בתים לאילן לצל להגן מפני הגשם והשמש, ואין מסירין הקוצים היוצאים מן האילן שלא יזיק הפרות, ואין משמטין הקנים מתחת הנפנים עד כאן לשונו: (פט) תוספתא פ"ק א' הלכה ט': (ס) חזון איש שביעית סימן י"ז סעיף קטן י"ט וכן כתב פאת השלחן<sup>201</sup>: (סג) שם: (סד) כסף משנה, ולמדה ממה שאמרו בירושלמי פ"ק ב' דעירובין אישת הקנים נדון משום מחצה ובבבלי שם י"ט ב' קרי ליה חיצת הקנים, ומקיש מה שהקשה בפאת השלחן<sup>202</sup>: (סז) עין עירובין שם, והפרי חדש<sup>203</sup> כתב שזה גורם שחזור ויגדלו הקנים וכן כתב ר"ש סיריליא<sup>204</sup>: (סז) חזון איש שביעית סימן י"ט סעיף קטן כ': (סח) כן הורה מרן ז"ל, ומצינו מכתב מכתב יד מרן ז"ל (נדפס בספר משפטי ארץ ונדפס בסוף הספר מכתב י"ד) וזה לשונו עשור רוצה לומר, קציצת העצבים בשביל הנחשים במקומות שאין האילנות צריכין להאי עשור וכגון שהמקום רחוק מהאילנות וכל העשור הוא רק בשביל שלא יתאספו נחשים<sup>205</sup> אפשר להתיר<sup>206</sup> וכשאין המקום הוא עומד<sup>207</sup> לזריעה<sup>208</sup> עד כאן לשונו. ועין בספר ארחות רבנו חלק ב' עמוד שני' שני<sup>209</sup> וכתב בספר תודעת השמטה<sup>210</sup> בשם מו"ח שליט"א אסור לנכש עשבי בר<sup>211</sup> מהגנה<sup>212</sup>, אבל אם כוננו הוא רק לנפות את הגנה או למנע נפרות וכדומה<sup>213</sup> ואין כוננו לתועלת הצמחים מתר לכסות העשבי בר בידיעת פלסטיק אטומה<sup>214</sup> כדי להקנות<sup>215</sup>. עוד כתב שם גר חיי הגדל פרא אסור לגזמו<sup>216</sup> אפלו אם כוננו רק לשפר את נוי הגדר<sup>217</sup> ואינו מתכוון לתועלת השיח לחזקו או לעודד צמוח ענפים חדישים<sup>218</sup> [וכן הוא במכתבי החזון איש שהדפסנו בסוף הספר במכתב ו':] (טז) וירושלמי שבת פ"ק ז' הלכה ב': (טז) חזון איש שביעית סימן י"ט סעיף קטן כ': (סא) וירושלמי שביעית פ"ק ד' הלכה ד': (טז) שם<sup>219</sup>. והר"י קורקוס כתב שבהלך אין דרך חרישה שאין החול צריך חרישה, ולפי זה בכל חול מירי: (ק) ר"י קורקוס: (קכ) חזון איש שביעית סימן כ' סעיף קטן ה': (קכ) חזון איש שביעית סימן כ"ב סעיף קטן א' ועין סימן כ' סעיף קטן ה':

## שיח אמונה

## הלכות שמיטה ויובל פרק ראשון

### [דר"א ס"ק סה]

ותולדות אין אסור אלא מדרבנן פנ"ל<sup>(315)</sup>.

### [דר"א ס"ק סח]

דהשקאה הוא תולדה דזונוע<sup>(321)</sup> וכו', ותולדות בשביעית הוא רק דרבנן פנ"ל<sup>(322)</sup> ולכן התירו<sup>(323)</sup> במקום פסידא<sup>(324)</sup>.

**321** ולענין צינור מים שהתפוצץ והמים מקלחים ומשקים את הצמחים מאליהם, כתב רבינו (גבורי כח עמ' 545) שמצוה לתקנו מיד כדי למנוע את ההשקיה. ועוד כתב (מכתבים, כת"י) שאף אם אין מצוי לו בעל מלאכה בשעה זו, מצוה לשלם יותר מהמקובל לבעל מלאכה כדי שיבוא לתקן את הצינור מיד. מאידך, דעת הגר"ג קרליץ (חוט שני עמ' קכז) שמותר להשאירו כך כדי שישתנו הצמחים, שכיון שלא נעשתה השקיה זו על ידי אדם, אין היא בכלל ביטול שביעת הקרקע בשביעית.

ולענין שפיכת מים על גבי צמחים כשאינו מתכוין להשקאה, ראה ציה"ל לעיל (ס"ק ח) ובביאורים שם.

### **322** לעיל הלכה ב-ג.

**323** ולענין אופן ההשקיה בצמחים שמותר להשקותם, כתב רבינו (קיצור דיני שביעית תשובה עד) שיכול להשקות בידים או על ידי הפעלת ממטרה, ואין עדיפות לאחד משני האופנים, כי שניהם נחשבים מעשיו. [וראה דר"א להלן (ס"ק עד) ובביאורים שם].

**324** ולהשקות שדה של גוי במקום הפסד, כתב רבינו (גבורי כח עמ' 480) שצריך עיון אם מותר להשקותה באופן שבו מותר להשקות שדה ישראל. ובשו"ת מהרי"ל דיסקין (קונטרס אחרון ס"ה אות רנט) משמע שלא הותר להשקות במקום הפסד אלא לצורך ישראל.

### [דר"א ס"ק טט]

ודין בית השלחין משמנה לפי מין הנזרע<sup>(325)</sup>.

**325** ואם רק חלק מהצמחים צריכים השקאה, דעת הגרי"ש אלישיב (משנת הגרי"ש עמ' כח) שאין להתיר להשקות את כל הגינה בממטרה וכדו', אלא יש להשקות רק את הצמחים הצריכים להשקאה. אבל אם רוב מוחלט של הצמחים בגינה צריכים השקאה, מותר להשקות את כל הגינה, כי נחשב שפעולת ההשקיה מתיחסת לצמחים הנצרכים לכך.

וכשמשקה את הצמח הנצרך למים, אלא שהשקאה זו מועילה אף לצמחים הסמוכים לו, כגון שהמים נמשכים והולכים אף אליהם, דעת רבינו (נוד החיים הל' שמיטה ויובל אות יא) שצריך להיזהר לא לעשות כן, שאע"פ שאינו מתכוין מ"מ אסור משום פסיק רישיה. ורק אם נשפכים רק מעט מים לשאר הצמחים, וניכר שעיקר כוונתו היא רק לצמח שיש בו חשש הפסד, מותר להשקותו. ודעת הגר"ג קרליץ (חוט שני עמ' קכז) שמותר לעשות כן בכל אופן, כי עיקר פעולתו היא להשקות הצמח הנצרך לכך. [וראה ציה"ל להלן (ס"ק קע), ובביאורים שם].

ובאופן שרק חלק מהצמחים מותרים בהשקאה כנ"ל, ואינו יכול להשקות כל צמח בפני עצמו, או שהדבר גורם לו הוצאות יתרות, דעת רבינו (מכתבים, כת"י) והגר"ג קרליץ (משפטי ארץ פ"ד הע' 13) על פי דברי החזו"א המובאים בדר"א להלן (ס"ק עד), שיש להתיר להשקות את כל הגינה לצורך הצמחים שיש בהם חשש הפסד, לפי התנאים המבוארים בחזו"א שם. ודעת הגרי"ש אלישיב (משפטי ארץ שם הע' 14) שאסור, ובמקום אחר

[המשך בעמוד הבא]

### [דר"א ס"ק טו]

אבל להרש בין הגפנים ביתד המתרשה אסור<sup>(316)</sup>.

**316** ואם גדל סביב העצים עשב שדרכו להיכרך סביבות שרשי האילן ולייבשו, כתב מהרי"ל דיסקין (שו"ת פסקים סי' כז ס"ב) שמותר לחפור ולשרש אחריו, אבל לא על ידי חרישה, כיון שהיא אסורה מהתורה. [ועי"ש שצידד להתיר חרישה בשעת הדחק על ידי פועל נכרי, והניח בצ"ע. אולם ראה דר"א לעיל (ס"ק ו-1) שסתם כדעת הסוברים שאיסור חרישה בשביעית הוא מהתורה. ולפי זה אין להתיר לצורך מניעת הפסד אף כשעושה על ידי נכרי, וע"ע ישא יוסף (סוף סי' מה) בשם הגרי"ש אלישיב].

### [דר"א ס"ק טז]

דאוקמי אילנא בעלמא הוא<sup>(317)</sup> וכו', במלאכות דרבנן משום הפסד מרבה<sup>(318)</sup> וכו', אינו מתר אלא על ידי שנוי<sup>(319)</sup> וכו', שצריך לסקל אבנים ודומה למסקל<sup>(320)</sup>.

**317** מדברי רש"י אלו דקדק בבה"ל לעיל (ה"ה ד"ה ולא), שהיתר לאוקמי בשביעית הוא אף במלאכות דאורייתא, ומשום שאין זה בגדר מלאכה, ועי"ש ובביאורים הנפקא מינא בזה.

**318** אבל בדין עידור וקשקוש המבואר כאן, שהיתר הוא מטעם לאוקמי, דקדק בבה"ל (שם) שהוא מותר אף במקום שאין בו הפסד מרובה. וראה בביאורים (שם) בשם החזו"א, שאף כשאין חשש הפסד כלל, כגון שיכול לעשות המלאכה לאחר שביעית, מ"מ מותר לעשותה בשביעית, כיון שדבר הנעשה לאוקמי אינו בגדר מלאכה.

**319** טעם החילוק מבואר ברש"י (מועד קטן ו, ב), שבשדה הלבן אין בעלי חיים אלו גורמים הפסד כל כך, ולכן אין להתיר שם כמו בשדה האילן.

**320** הטעם שנוהג איסור זה אף בשדה הלבן, כתב בבה"ל להלן (הט"ז ד"ה מלקט עי"ש), שאף לפי דעת הגרי"ש קניבסקי (ארחות רבינו ח"ג עמ' רעט) שאין איסור לסקל אבנים משדה לבן זרוע כי אין צריך לחרוש את השדה שוב ואין הסיקול מועיל לעבודת הקרקע, מ"מ כאן שהוא צריך לכך כדי לצוד על ידי זה את המזיקים משדה זו, יש לו תועלת מהסיקול, ולכן סיקול האבנים נחשב מלאכה אף בשדה לבן זרוע.

הלכות שמטה ויובל פרק ראשון

והמקשקש ביותים (סה) אם להברות את האילן אסור (טו) ואם לסתם את הפצמים (טז) מתר: ח (סח) משקין בית השלחין בשביעית והיא (טט) שדה הזריעה שצמאה ביותר.

דרך אמונה

באור ההלכה

(סה) אם להברות את האילן אסור. (קל) מדרבנן, שאינו אלא תולדת חרישה ותולדות אין אסור אלא מדרבנן כנ"ל<sup>(315)</sup>: (טו) ואם לסתם את הפצמיון. (קלג) שסותם בקעים של אילן (קלג) או שהשרשים מגלין וצריך לכסותן שלא יבש האילן, (קלג) ואין מתר אלא עדרו וקשקוש סביבות הגפן במרא וקרדם בשביל שלא ימות העץ, אבל לחרש בין הגפנים ביתד המחרשה אסור<sup>(316)</sup>: (טז) מתר. (קלד) שלא אסרה תורה אלא עבודת קרקע והיא לאו מלאכת קרקע הוא דאוקמי אילנא בעלמא הוא<sup>(317)</sup> ואין משביחו לאילן אלא מעמידו בכמות שהוא, (קלה) ואם הוא אוקמי אילנא וגם אברויי אסור, מיהו יש דברים שהתירו במלאכות דרבנן משום הפסד מרבה<sup>(318)</sup> כמו שיתבאר בסמוך הלכה ח' ט' י'. (קלו) צדין את התנשמת והחלדה והעכברים שמפסדין בשדה אילן, ומתר לצודן כדרכו שחופר גמא ותולה בה המצודה ואפלו בשדה לכן מתר לעשות כן, ויש אומרים שבשדה הלכן הסמוכה לשדה האילן אינו מתר אלא על ידי שנויעץ שפוד בארץ ומנענעו לזכאן ולזכאן עד שנעשית גמא ותולה בה המצודה, ואם אינה סמוכה לשדה האילן אסור אפלו על ידי שנויעץ (קלי) משום שצריך לסקל אבנים ודומה למסקל<sup>(320)</sup> ולחורש, וסבא ראשונה עקר. (קלמ) ולדעה ראשונה לא נאמרו חלוקים אלו אלא בחל המועד אבל בשביעית מתר אפלו בשדה לכן כדרכו כנ"ל: ח (סח) משקין בית השלחין. (קלט) דהשקאה הוא תולדה דזורע<sup>(321)</sup> כמו שכתב רבנו בפרק ח' משבת הלכה ב', ותולדות בשביעית הוא רק דרבנן כנ"ל<sup>(322)</sup> ולכן התיירו<sup>(323)</sup> במקום פסידא<sup>(324)</sup> כמו שיבאר רבנו בסמוך הלכה י': (סט) שדה הזריעה (נפח אחר, הזרעים)

הזריעה שצמאה ביותר. (קמ) שלא סגי לה במי גשמים כמו שדה הבעל אלא צריה להשקותה תמיד ואם לא כן היא מתקלקלת. (קמג) ודין בית השלחין משתנה לפי מין הזורע<sup>(325)</sup> ולפי זמנו בתקופת השנה, וכל שנפסד<sup>(326)</sup> במניעת ההשקאה<sup>(327)</sup> הוי בכלל בית השלחין<sup>(328)</sup> (קמט) ומתר להשקות<sup>(329)</sup> אפלו ממי גשמים וממי קילון<sup>(330)</sup>:

ציון ההלכה

(קל) חזון איש שביעית סימן י"ז בסוף סעיף קטן י"ט (מכתב י'): (קלא) רש"י מועד קטן ג' א': (קלב) רש"י בסקה מ"ד ב' ובעבודה זרה ב' א': (קלג) מכתב ממך ז"ל (מכתב י' בסוף הספר): (קלד) רש"י בעבודה זרה שם. וראיתי במאירי סקה מ"ד ב' שכתב בשם יש אומרים, שלא התירו אוקמי אילנא אלא בחוספת שביעית ולא בשביעית עצמה, וכן כתב בבבא בתרא פ' ב' דקמא לן אוקמי אילנא אסור רק כתב דיש אומרים דקשאין בה עבודת קרקע התירו, אבל במועד קטן ג' א' ובעבודה זרה ב' א' סתם כדעת רבנו, ובעבודה זרה שם נראה שהוא מחלק בין עבודה חשובה לשאיה חשובה וכמו שכתב בריש מועד קטן, וצ"ע: (קלה) בארנו בבאור ההלכה לעיל הלכה ה': (קלו) פאת השלחין<sup>(331)</sup> ממועד קטן ו' ב': (קלי) תוספות מועד קטן שם ור"ן ומאירי שם: (קלמ) תוספות ר"י מפריש שם בשם רבנו יחיאל, וריב"א חולק על זה עין שם<sup>(332)</sup>, ודעת רבנו נראה כרבנו יחיאל שלא קאי שם אלא על מועד ולא על שביעית ולכן השמיט דין זה כאן, וכן נראה בפסקי ירא"י שם: (קלט) מועד קטן ג' א': (קמ) רש"י ותוספות מועד קטן ג' א': (קמא) חזון איש שביעית סימן ט"ז סעיף קטן ד': (קמג) שם סעיף קטן י"ד וסימן כ"א סעיף קטן י"ז וכן הוא במאירי ריש מועד קטן ודלא כהרי"ב<sup>(333)</sup> דמחמיר בזה<sup>(334)</sup> וצ"ע תוספות יום טוב ריש מועד קטן ודעת רש"י והרע"ב דגם בית הבעל מתר להשקות בשביעית<sup>(335)</sup> ובמאירי<sup>(336)</sup> הביא גם כן דעה זו ודחאה<sup>(337)</sup>.

## שיח אמונה

### הלכות שמיטה ויובל פרק ראשון

שממעט במספר ההשקאות, יכול לסמוך על זה ואין צריך למעט בכמות המים.

מאידך, דעת הגר"צ אבא שאול (אור לציון פרק א תשובה יב, ובח' לרמב"ם פ"א ה"י) שבזמן שהצמחים צריכים מים, מותר להשקותם ללא הגבלה, ולא גזרו כלל על השקאת צמחים הצריכים מים. וכן דעת הגר"נ קרליץ (חוט שני עמ' כג-קכד) על פי דברי החזו"א שמן הדין מותר, אלא שנהגו העולם להחמיר בזה. [ורבינו (גבורי כח עמ' 406) ביאר דברי החזו"א באופן אחר]. והיתר ההשקאה להרווחה לסוברים כן, ביאר הגר"נ קרליץ (חוט שני שם) שהוא כשמשקה לצורך מניעת הפסד, שאז מותר להוסיף מים גם להרווחה, וכן אם פתח ממטרה להשקות שדה בית השלחין, אינו צריך לסגור את הברז לאחר שכבר שטו הצמחים באופן שכבר לא יפסדו, אלא מותר להשאיר את המים אף לצורך הרווחה. אבל בימות החורף שמצויים גשמים, או לאחר שכבר השקה אותם כדי צרכם, אסור להשקותם לצורך הרווחה בלבד.

ולזרוע סמוך לשביעית ירקות שיצטרך להשקותם הרבה בשביעית, כתב רבינו (מכתבים, כ"ח) שיתכן להתיר אף לסוברים שהשקאה בשביעית הותרה רק למניעת הפסד, שמ"מ מותר להכניס עצמו לצד היתר זה.

ואם יכול להכין פעולת הממטרה מערב שביעית על ידי שעון ממוחשב, דעת הגר"ש אלישיב (שבזמן יצחק עמ' כג, וע"ע ישא יוסף סי' ד אות א) שכיון שמותר להשקות על ידי ממטרה המופעלת באופן ממוחשב מערב שביעית, יש להעדיף צורה זו על פני השקאה מצומצמת בידיים בשביעית, אף אם על ידי הממטרה ישקה את השדה בלא הגבלה. [בביאור טעם ואופן היתר זה לדעתו, ראה לעיל (ה"א) בביאורים לדר"א (סוף ס"ק א), ושם הובא שיש חולקים על היתר זה].

**330** היתר זה, ביארו המאירי (מועד קטן ב, א) והנימוקי יוסף (שם דף א, א מדפי ה"י), שהוא לא רק מאמת המים הנמשכת ממים אלו, אלא מותר גם למלא מהם בדלי ולהשקות את השדה, ואע"פ שיש בזה טורח רב. והטעם הוא, שלענין שביעית אין חילוק בין טורח רב למועט.

#### [ציה"ל ס"ק קלו]

פְּאֵת הַשְּׁלַחִין<sup>331</sup>.

**331** בית ישראל (ס"ק יז).

#### [ציה"ל ס"ק קלח]

בְּשֵׁם רַבְּנוּ יְהִיאֵל, וְרִיבְ"א חוֹלֵק עַל זֶה עֵינִי שָׁם<sup>332</sup>.

**332** וראה מה שכתב בבה"ל להלן (ה"ט ד"ה מלקט) בביאור דעות אלו.

#### [ציה"ל ס"ק קמב]

וְדָלָא קְהָרִיטְבָא<sup>333</sup> דְּמִתְמִיר בְּזוּה<sup>334</sup> וְכוּי, מִתָּר לְהַשְׁקוֹת בְּשִׁבְעִית<sup>335</sup> וְכוּי, וּבְמֵאִיר<sup>336</sup> הֵבִיא גַם כֵּן דְּעָה זֶה וְדִחָא<sup>337</sup>.

**333** מועד קטן שם.

**334** וסובר שאף שביעית לא הותר להשקות ממי הקילון על ידי מילוי בדלי, משום שאף במקום הפסד לא הותר בשביעית דבר שיש בו טירחה יתרה.

(משנת הגר"ש עמ' כח) כתבו בשמו שבאופן זה ישאל לחכם היאך להשקות את השדה.

#### [דר"א ס"ק סט]

וְכָל שֶׁנִּפְסַד<sup>326</sup> בְּמִנְיעַת הַהֶשְׁקָא<sup>327</sup> הָיָה בְּכָלל בֵּית הַשְּׁלַחִין<sup>328</sup> וּמִתָּר לְהַשְׁקוֹת<sup>329</sup> אֶפְלוּ מֵמֵי גְשָׁמִים וּמֵמֵי קִילוֹן<sup>330</sup>.

**326** ולענין עציץ שאינו נקוב, ראה ציה"ל לעיל (ס"ק קי), שיש חילוק לענין השקאה אם הוא נמצא תחת גג או לא.

**327** ואם ידוע שזנך זה הוא רק לזמן, וכשירדו גשמים ישוב הצמח לאיתנו, דעת הגר"ש אלישיב (משנת הגר"ש שם) שאסור להשקותו.

**328** והגיונות המצויות בפתחי הבתים ובגני העיר, דעת הגר"ש וואזנר (שיעורי שבט הלוי עמ' עו) שיש להם דין בית השלחין, ומותר להשקותו כדי שלא יפסדו הצמחים שבהם.

והזמן שבו מותר להשקות צמח שאם לא ישקוהו ינזק, דעת הגר"ש אלישיב והגר"נ קרליץ (משפטי ארץ פ"ד הע"ז 7) שאין צריך לחכות עד הרגע האחרון ממש, אלא מותר להשקותו סמוך לזמן שבו אם לא ישקוהו ינזק.

והזמן שבו מותר להשקות דשא כשידוע שאם לא ישקוהו ינזק, דעת הגר"ש וואזנר (שיעורי שבט הלוי עמ' עז) שכשמתחיל לאבד את צבעו הטבעי מותר להשקותו.

ואם עומד לצאת מביתו ולא יוכל להשקות הצמחים לאחר מכן, כתב רבינו (מכתבים, כ"ח) שרשאי להשקותם לפני שיוצא מביתו, אע"פ שכעת אינם צריכים להשקיה זו.

**329** שיעור השקאת צמחים אלו, צידד הגר"ש אלישיב (משנת הגר"ש עמ' כח ובהע' שם) שמותר להשקותם רק בכמות הנצרכת לקיומם, ואסור להשקותם ברווח כמו שרגיל להשקותם בשאר השנים. וכן כתב רבינו (אגרות וכתבים סי' קסה) שאף לסוברים שבחול המועד כשמותר לטרוח לצורך מותר אף להוסיף להרווחה, מ"מ בשביעית אסור להשקות כשאין זה נצרך להצלת הצמחים. ובמקום אחר (ישא יוסף סי' כו אות ב) הובא מרבינו, שהחזו"א היה מורה למעט בכמות הפעמים שמשקים בשמיטה, ולצמצם בכמות המים [וכן משמע מדברי החזו"א המובאים בציה"ל לעיל (ס"ק קי), וע"ע ציה"ל להלן (ס"ק קנו)]. ועוד כתב רבינו (שיח השמיטה עמ' קצג), שבחצרו של החזו"א היה עץ, והשקו אותו בשנת השמיטה רק פעם אחת.

וכן העידו בשם הגר"י קניבסקי (ארחות רבינו ח"ג עמ' רעז ו-שיג) על הנהגת החזו"א. [וראה ארחות רבינו (שם עמ' שיג) שביאר הגר"י קניבסקי שהעץ אינו צריך השקאה יותר מפעם או פעמיים בשנה, ואם בלא השקאה מרובה יותר לא יצמחו רוב הפירות, יש להתיר להשקות יותר, אבל רק כשיעור הנצרך להעמדת הפירות].

ולענין אופן השקאת צמחים הצריכים השקאה מרובה, כתב רבינו (קיצור דיני שביעית תשובה פג) שאין הבדל אם משקה בפעם אחת הרבה מים, או בכמה פעמים מעט מעט, וכל מה שמשקה לצורך מניעת הפסד מותר.

ודעת הגר"ש וואזנר (שיעורי שבט הלוי עמ' עו) שצריך למעט בזמני ההשקאה, וכגון שאם רגיל להשקות פעמיים בחודש ישקה רק פעם אחת בחודש, ולענין כמות המים, דעתו שכיון



הלכות שמיטה ויובל פרק ראשון

שיח אמונה

**346** ובמקום אחר (טעמא דקרא שמות שם) כתב בדעת המושב זקנים, שכיון שמחשבתו גורמת את הדבר הנעשה, היא נחשבת כמעשה לענין מלאכת שבת, ודלא כשיטה מקובצת (ביצה לד, ב) שמתיר לעשר במחשבה בשבת אע"פ שעל ידי מחשבתו נעשה תיקון. וצ"ע שם מה שכתב בה"ל (הל' מעשר פ"ז ה"ז), שאף לשיטה מקובצת מותר רק כשאין לו מה יאכל, והתירו משום עונג שבת.

**347** (בתשובה המוזכרת להלן).

**348** שלענין ההלכות, תירצו בגמ' עירובין שם שלא אמרם אליהו אלא יוסף שידא, ועדיין קשה היאך הוא בא לבריות הנעשות בשבת.

[בה"ל שם]

עין זהר הקדוש ויקהל קצ"ז א' <sup>349</sup> וכו', שכתב קצת בענין אחר <sup>350</sup>.

**349** שמבואר שם, שכשעלה אליהו בסערה לשמים נשאר גופו בעננים, וכשירד לארץ הוא חוזר ומתלבש בגוף זה. ואמר רבינו (קונטרס תא שמע ח"ט עמ' ט) שכן שמע מאביו שגופו של אליהו נשאר בעננים.

**350** וכתב (קונטרס תא שמע שם, מעשה איש ח"ג עמ' קכו-קכז) שלפי דברי החתם סופר לא קשה הקושיא דלעיל, כי מבואר בדבריו שגופו של אליהו נמצא דוקא בגן עדן התחתון, וכשפושט גופו משאירו שם, וכשלובוש שוב הוא לובשו שם והולך בו, ועל זה הקשו בגמ' היאך הולך משם לבבל ויוצא מחוץ לתחום כשבא ללמד תורה שמתלבש בגופו, אבל כשבא לברית אינו בא בגופו ואינו מזהר על המצוות, וגם יורד מלמעלה למטה ואינו צריך לעבור בארץ מחוץ לתחום. ומ"מ כתב (קונטרס תא שמע שם) שלפי מה שמבואר שנשאר גופו של אליהו בעננים, עדיין קשה קושיא זו, שהיה יכול לעלות עם גופו לעננים שמעל סורא לאחר שאמר הלכה זו, ולעבור בשמים למקום שמעל פומבדיתא, ושם להתלבש שוב בגופו.

ובמקום אחר (שיח השדה ח"ג עמ' קא) כתב ליישב, שאסור לו לירד בגופו מהעננים לארץ משום איסור תחומין, משום שהוא גובה יותר מאלפיים אמה. [וזה דלא כהחתם סופר (בשו"ת שם) שדעתו שאין שייך איסור תחומין כשירד מלמעלה למטה. אך כתב (מכתבים, כת"י) שיש להוכיח לאידך גיסא שאין בזה איסור תחומין, ממה שלא הוכיחו בגמ' בעירובין שאין תחומין למעלה מעשרה מהמבואר בגמ' (כתובות קג, א) שרבי היה בא לביתו בכל שבת ומקדש לבני ביתו, ומוכח שבמה שירד מהשמים לארץ באותו מקום אין בו איסור תחומין].

ואף לדעה זו שנאסרה טירחא בשביעית, דעת החזו"א (נתיב השמיטה סי' ה ס"א) שאין לומר כן אלא היכן שמצינו כן בפירוש, אבל מלאכות הבאות להציל מהפסד ולא מצינו בפירוש שאסרו אותם, הרי הן מותרות אף כשיש בהם טורח.

**335** וטעמם ביאר התוס' יו"ט (שם) על פי דברי הירושלמי (פ"ב ה"ז, הועתק בה"ל ד"ה וכן), שכיון ששביעית אינה אסורה במלאכות שאינן מלאכות הקרקע, וכן איסורה נמשך שנה שלימה, התירו בה השקאה אף בבית הבעל.

**336** שם.

**337** ומשום שבשדה בית הבעל אין הפסד, ולא הותרה השקאה בשביעית אלא במקום הפסד.

[בה"ל ד"ה סוקרין]

דמחזי כעובד בשבת <sup>338</sup> וכו', מבעלי התוספות בפ"רשת בהעלותך <sup>339</sup> שהקשה מהא דכתיב <sup>340</sup> וכו', ותרץ דבשבת אסור לחשוב <sup>341</sup> שיתהפך טעמו <sup>342</sup> דהיי כמתקן <sup>343</sup> וכו', בשעת אכילה ולא קדם <sup>344</sup>.

**338** ולתירוץ זה אף בשביעית איסורו רק מדרבנן, ומשום דמיחזי כעובד בשביעית. והוצרך לזה, כי אם השתמשות בכח סגולי נחשבת עבודה, אין לחלק בין מעשה ללחישה.

**339** יא, ח.

**340** שמות טז, כג.

**341** ואף שבהמשך דבריו כתב המושב זקנים שם שעל פי דיבורם היה מתהפך למאכל שרצו, כתב (מכתבים, כת"י) שאין לתרץ לפי זה שאין איסור במחשבה, כי מסתבר שאין לחלק לענין זה בין מחשבה לדיבור.

**342** ומשמע שאיסורו הוא מהתורה, שמטעם זה אמר להם משה לאפות מערב שבת.

**343** ובגדר איסור זה, ביאר (דרך שיחה עמ' רנט) שהוא או מטעם מתקן [כמבואר במושב זקנים שם], או לדעת הרמב"ם משום מבשל, שכל מה שמתקן המאכל לאכילה נחשב כמלאכת בישול ואסור בשבת.

**344** שאם לא כן, היה אומר להם לחשוב מערב שבת, ולא היו צריכים לאפות.

[בה"ל שם]

האכילה גורמת שיתהפך טבעו <sup>345</sup> וכו', ולא דמי ללחישה וכו' <sup>346</sup> וכו', ומוכח בשם החתם סופר <sup>347</sup> שהקשה איך אליהו בא לכל הבריות בשבת <sup>348</sup>.

**345** כמבואר לעיל, שמחשבתם היתה מועילה רק בשעת האכילה.

הלכות שמטה ויובל פרק ראשון

(ע) \* וכן שדה האילנות אם היו מרחקין זה מזה (עא) יתר מעשר (עב) לבית סאה (עג) מושבין

באר ההלכה

\* וכן שדה האילנות כו'. תנן בסוף פרק ב' דשביעית מרביצין בעפר לכן דברי רבי שמעון, רבי אליעזר בן יעקב אוסר, פרש רש"י במועד קטן ו' ב' מרביצין השקאה פרתא וכן פרש המאירי וכמה ראשונים שם, אבל התוספות שם פרשו שהוא השקאה גמורה רק בבית הבעל נקרא הרבצה וכן פרש הר"ש בשביעית, ורבונו בפרוש המשניות פרש מרביצין מוין רסיי מים על העפר הלכן, ואין ברור אם כונתו דוקא השקאה מועטת כרש"י (וכדאיתא בירושלמי פרק ב' הלכה ג' רבי יצחק בר טבליא משקה בסלא), או כונתו כתוספות דבשדה בעל הדרך להשקות בן, ואף שרבנו מפרש שם עפר לכן, הינו שדה אילן שהאילנות מרחקות יותר מעשר לבית סאה, מכל מקום אפשר דגם שם הדרך להשקות

דרך אמונה

(ע) וכן שדה האילנות. (קמג) בחזון איש מצדד דכל שדה האילנות כבית השלחין דמי<sup>351</sup> ואין צריך שיהא דוקא בית השלחין: (עא) יתר מעשר לבית סאה. אם כן אין צריך להשקות את כל השדה, (קמז) ואין נפקא מנה בין נטיעות לאילנות זקנים: (עב) לבית סאה. שהיא חמשים אמה על חמשים אמה: (עג) מושבין את המים מאילן לאילן. (קמח) שעושין סביבות האילן חפירות למלאות מהן מים ועושין חריץ שימשכו בו המים מאילן לאילן:

כו, אבל יותר מסתבר שאין חלוק בדרך ההשקאה בין עפר לבית סאה ובין יותר<sup>352</sup>, וכונת רבנו השקאה מועטת וכן נקט בחזון איש סימן ט"ז סעיף קטן ג'. ובירושלמי שם אתיא דרבי שמעון כרבנן ודברי אליעזר בן יעקב כשיטתה, דתנינן תמן מושבין את המים מאילן לאילן ובלבד שלא ישקו את כל השדה כלה וחכמים מתירו בזה וכו'ה (וקשה הרי חכמים מתירו שם גם השקאה גמורה ורבי שמעון לא מתיר רק הרבצה בעלמא ואיך אתיא כרבנן, ואולי סבירא ליה דגם חכמים שהתירו שם לא התירו רק הרבצה בעלמא וכדאיתא במועד קטן שם האי תרביצא שרי לתרביצא בחלא דמועדא, ומפרש רש"י אתיא כרבנן עין שם בתוספות וכו'ה, אבל בגמרא שם ב' א' משמע דלרבנן שרי גם השקאה גמורה, ושם סבירא ליה כמו שכתב בתוספות הרא"ש במועד קטן ו' ב', דמה שאמרו שם ב' א' רבי אליעזר בן יעקב היא רבי אליעזר בן יעקב ומחלקתו קאמר עין שם) רבי מנא אמר לה סתם רבי אבין בשם שמואל בסתם הלוקין (דסתם שדה אילן נטועין מטע עשר לבית סאה) מה נן קומין אם במרחחין דברי הכל אסור אם ברצופין דברי הכל מתר, אלא כי נן קומין בנטועין מטע עשר לבית סאה, רבי אליעזר בן יעקב עבד לון כמרחחין ורבנן עבדין לון כרצופין כו, ופריך לא כן כרבנן מימר במרחחין דברי הכל אסור והן עפר לכן לא כמרחחין הוא (פן הוא הגרסא בשנויי נסחאות ובמועד קטן), רצה לומר ואיך רבי שמעון מתיר הרי רבי שמעון אתי כרבנן, אלא כאן בשביעית וכאן במועד (רצה לומר, דמה שאמרנו דבמרחחין דברי הכל אסור זה רק במועד אבל בשביעית מתר הרבצה גם במרחחין), ומה בין שביעית מה בין מועד, שביעית על ידי שהוא מתר במלאכה התירו בין דבר שהוא טרח בין דבר שאינו טרח, מועד על ידי שאסור במלאכה לא התירו אלא דבר שהוא אבד ובלבד דבר שאינו טרח (גם כאן משמע קצת דהרבצה הוא רק דבר מועט ולכן קרי ליה דבר האבד שיש בזה קצת פסידא אם לא יעשה). ואית דבעי נשמעינה מן הדא, שביעית על ידי שזמנה מרבה התירו, מועד על ידי שזמנו קצר אסור (שאינו בזה כל כך פסידא), ופריך ואותן שבועה ימים אחרונות לא מסתברא מיעבדינו כשבע ימי הרגל ויהיו אסורין (ולא חש לתרץ דלאו קושיא היא דלא חלקו חכמים בשביעית<sup>353</sup>), אפשר תני מרביצין בעפר לכן בשביעית אבל לא במועד דברי רבי שמעון ורבי אליעזר בן יעקב אוסר, הרי להדיא דבשביעית התיר רבי שמעון גם במרחחין כמו עפר לכן, והא דאוסר במועד הינו במרחחין וברבנן דאסרי במרחחין ומתירו בנטועין עשר לבית סאה, ורבי אליעזר בן יעקב אוסר גם בסתם דהינו בנטועין עשר לבית סאה ואין מתיר אלא ברצופין. ומבאר מסקנת הסוגיא דלרבנן דהינו רבי שמעון אין להתיר במועד אלא בנטועין עשר לבית סאה, אבל במפזרין יותר אסור ובשביעית מתירוין אפלו במפזרין, ולרבי אליעזר בן יעקב מתר במועד דוקא אם נטועין פחות מעשר לבית סאה אבל עשר לבית סאה אסור, ובשביעית משמע דגם כן לא אסר אלא בעשר לבית סאה אבל פחות מעשר לבית סאה מודה דמתר, דהא שביעית קיל ממועד ולא חמיר יותר, ורבי אליעזר בן יעקב אין מחלק בין מועד לשביעית וכגרת הר"ש בפרק ב' משנה י' בבביתא דמועד קטן ו' ב' דלרבי אליעזר בן יעקב אין מרביצין בין במועד בין בשביעית, וכל זה בהרבצה אבל השקאה גמורה לכלי עלמא אסור<sup>354</sup> בין במועד בין בשביעית בין ברצופין בין במרחחין, והנה רבנו בפרוש המשניות מפרש דעפר לכן הינו שדה אילן שמרחק יותר מעשר לבית סאה, וכו'ה מדיק לשון הירושלמי דקאמר וההן עפר לכן לא במרחחין הוא, דהא עפר לכן הינו מרחחין, אבל הר"ש מפרש עפר לכן הוא שדה לכן של תבואה והוא שדה הבעל, וצריך לומר שהוא גורס כגרתתנו לא במרחחין הוא, הינו דיניה במרחחין דאין כאן אילנות כלל והיו במרחחין<sup>355</sup>, וצ"ע מאי פסקא דהוי כמרחחין אם התבואה צריכה השקאה למה היו במרחחין<sup>356</sup> וצריך לומר דקים ליה דאין התבואה צריכה השקאה יותר משדה אילן מרחחין. והנה רבנו בפרק ח' מיום טוב הלכה ג' כתב ומושכין את המים מאילן לאילן ובלבד שלא ישקה את כל השדה כו' ומרביצין את השדה במועד, והנה פסק כרבי אליעזר בן יעקב וכדעת הר"י שם<sup>357</sup>. וקשה לפי הירושלמי למה לא חלק בין נטועין פחות מעשר

ציון ההלכה

(קמג) שם סימן ט"ז סעיף קטן ד' י"ג: (קמז) שם סעיף קטן י"ד: (קמח) משנה ברוך סימן תקל"ז סעיף קטן כ"ו בשם נמוקי יוסף:

## הלכות שמיטה ויובל פרק ראשון

## שיח אמונה

## [דר"א ס"ק ע]

דָּקַל שְׂדֵה הָאֵילָנוֹת כְּבֵית הַשְּׁלָחִין דְּמִי<sup>351</sup>.

351) וטעם הדבר ביאר הגר"ש וואזנר (שיעורי שבט הלוי עמ' עה), משום שבטבעם הם צריכים הרבה מים. [ובעיקר דין זה, עיין ציה"ל להלן (ס"ק קע) בשם הראב"ד, שמחלק בין אילן שבבית השלחין לבין אילן שאינו בבית השלחין].

## [בה"ל ד"ה וכן]

בֵּין עֶשֶׂר לְבֵית סָאָה וּבֵין יוֹתֵר<sup>352</sup> וְכוּ', דָּלָא חִלְקוּ חֲכָמִים בְּשִׁבְעִית<sup>353</sup>.

352) וביאר (מכתבים, כת"י), שמה שמותר להשקות מותר גם כדרך השקאה, ומה שאסור להשקות, אסור גם כשעושה שלא כדרך השקאה.

353) כן הוא בתוס' יו"ט (מועד קטן פ"א מ"א) ובביאור הגר"א לירושלמי (שביעית שם). אולם הר"ש סיריליאו ומהר"א פולדא (שביעית שם) נקטו שמחמת קושיא זו נדחה טעם זה, והטעם הראשון עיקר.

ומה שמבואר בדר"א להלן (ס"ק פח) שבדברים שהותרו מטעם הפסד יש לאחר המלאכה עד אחר ראש השנה של שמינית

בדברים שאפשר בכך, ראה מה שנתבאר בביאורים שם, שכאן אין לאסור מטעם שלא יהיה הפסד, כי כבר קבעו חכמים להתיר מלאכה זו מטעם הפסד.

## [בה"ל שם]

הַשְּׂקָאָה גְּמוּרָה לְכָלִי עֲלֵמָא אָסוּר<sup>354</sup> וְכוּ', דָּאִין כָּאֵן אֵילָנוֹת כְּלָל וְהָיָה כְּמִרוּחִין<sup>355</sup> וְכוּ' לְמָה הָיָה כְּמִרוּחִין<sup>356</sup> וְכוּ', וְכַדְעַת הָרִי"ף שָׁם<sup>357</sup>.

354) כלומר (מכתבים, כת"י) בין לרבי אליעזר בן יעקב ובין לרבנן.

355) כן פירשו מהר"א פולדא (על הירושלמי פ"ב ה"ז) והשנות אליהו (פ"ב מ"י, הובא בביאור הגר"א לירושלמי שם) את דברי הירושלמי לפי גירסא זו.

356) באופן אחר פירש הפני משה (על הירושלמי שם), שקושית הירושלמי היא שממה שאמרו שבעפר הלבן מותר בסתמא, משמע שהוא בכל אופן, ואף במרווחים, ולפירוש זה מיושבים דברי הירושלמי אף לדעת הר"ש.

357) מועד קטן דף ב, ב מדפי הרי"ף.

## שיח אמונה

### הלכות שמיטה ויובל פרק ראשון

#### [דר"א ס"ק עד]

מֵתָר לַפְתָּח הַבְּרִיאַ וְלִהְשִׁקוֹת כָּל הַשְּׂדֵה (358) וְכוּ', אִם הוּא הַפְסֵד גָּדוֹל אֶפְשָׁר דְּמֵתָר (359).

(358) ובכל אופן שההשקאה מותרת בשביעית, כתב רבינו (קיצור דיני שביעית תשובה מד) שאם יכול להשקות בשינוי מדרך ההשקיה הראויה לצמחים, ראוי לעשות כן.

(359) ולענין שדה בית השלחין או גינה שיש בה כמה סוגי צמחים, וחלק מהם זקוקים להשקאה למניעת הפסד, ראה בבאוריים לדר"א לעיל (ס"ק ט).

#### [דר"א ס"ק עח]

שְׂאֵין לְהִשְׁקוֹת רַק בֵּית הַשְּׂלַחִין (360) וְכוּ', לְזֶרֶק צְלִיָּהּ וְרִסְי מִיָּם (361) כְּמוֹ דְרָרָף סָל (362).

(360) כן כתב החזו"א (סי' טז ס"ק ג ד"ה ורה"ש) שלפי מה שביאר הר"ש (פ"ב מ"י) שמה שהותרה הרבצה בעפר לבן היינו בשדה הלבן, אין מקור להתיר להשקות בשביעית מה שאינו בגדר בית השלחין.

(361) וממטרות המצויות היום, דעת הגר"ש וואזנר (שיעורי שבט הלוי עמ' עג, תורת הלוי עמ' קג) שאם מפעילים אותם לצורך השקאה גמורה אסור, ואם משתמשים בהם להרבצה בעלמא דהיינו לתוספת מים על ידי טפטופים, מותר להשקות בהן שדה הבעל.

(362) דרך השקיה זו, מבואר בירושלמי (פ"ב ה"ג לפירוש מהר"א פולדא, הועתק בבה"ל ד"ה וכן) שהיו לוקחים סל מלא נקבים וממלאים אותו במים, והמים מתפזרים ויורדים דרך נקבי הסל ומשקים את האילן.

#### [דר"א ס"ק עט]

כְּמוֹ שִׁתְּבָאָר בְּהִלְכָה י' בַּעֲזֵר הַשֶּׁם יִתְבָּרַךְ (363).

(363) פרטי דיני ההפסד שמותר לעשות מלאכה כדי למונעו, יבוארו להלן שם.

#### [דר"א ס"ק פ]

וְגַם אִם הוּא סֶפֶק שֶׁמָּא יִפְסְדוּ מֵתָר (364) וְכוּ',

(364) טעם ההיתר ביאר החזו"א (סי' טז ס"ק יד ד"ה וספק), שמה שהתירו חכמים כדי שלא יאבד, הוא משום שחסו על ממון ישראל שלא יגיע לידי הפסד, ולכן לא גזרו על דבר שיש לחוש שמחמת מניעת המלאכה יפסד.

וכתב רבינו (מכתבים, כת"י) שאין לסמוך על היתר זה כשצד ההפסד רחוק, כי אפשר שהתיר החזו"א רק בהפסד המצוי לבוא.

#### [ציה"ל ס"ק קג]

פְּרוּשׁ הַמְשָׁנִיּוֹת לְרַבְּנוֹ (365).

(365) פ"ב מ"י.

#### [ציה"ל ס"ק קנה]

אִם הֵם פְּרוֹת הַמְּתָרִין וְלֹא אִם הֵם סְפִיחִין וְכֵהָא גִּנְוָא (366).

(366) אם יש בקרקע שורשים שמה שיגדל מהם בשביעית יאסר משום ספיחים, ומ"מ הם ראוים להוציא פירות לאחר השביעית, ואם לא ישקו אותם בשביעית ימות השורש, דעת הגר"ב צ"א אבא שאול (אור לציון פרק א תשובה יב) שמותר להשקותם בשביעית אע"פ שעל ידי זה יצמיח ספיחים בשביעית, כיון שעושה כן לצורך קיום השורשים.

ובאופן שאם לא ישקה תיפסד הקרקע, דעת הגר"ב צ"א אבא שאול (שם) שמותר להשקות כדי למנוע הפסד זה, אע"פ שעל ידי השקאה זו יגדלו ספיחים.

#### [ציה"ל ס"ק קנו]

בְּבֵאוֹר הַהִלְכָה לְקַמֵּן הִלְכָה כ"א (367) וְכוּ', לֹא הִתִּיר מְרֵן לְהִשְׁקוֹת רַק הַמְּכַרְחָ (368) עַל פִּי מְמַחִים (369).

(367) שיש מקום לחלק בין ספק הפסד, שבזה יש להתיר לצורך מניעת חשש ההפסד כסברת החזו"א, לבין היתר מטעם לאוקומי, שאינו משום הפסד אלא משום שאין זה בכלל מלאכת ועבודת הארץ, ובזה אין להתיר כשיש ספק אם הוא בגדר לאוקומי.

(368) צמחים הצריכים מים, ואפשר להשקות אותם לפני ראש השנה של שביעית, או לאחר ראש השנה של שמינית ולא יפסדו, כתב רבינו (קיצור דיני שביעית תשובה כו) שאסור להשקותם בשביעית, כמבואר בדר"א להלן (ס"ק פח) בשם החזו"א לענין שאר מלאכות שהותרו במקום הפסד. מאידך, דעת הגר"נ קרליץ (חוט שני עמ' קכד) שבהשקאה אין צריך לדקדק בכך, אלא מותר להשקות צמחים הצריכים למים אף בסוף השנה השביעית, אע"פ שלא יפסדו אם ימתינו עד תחילת השנה השמינית.

(369) וכשיש חילוקי דעות בין מומחים שוים, דעת הגר"ש אלישיב (שבות יצחק עמ' קכח) שאינו רשאי מספק להשקות, אלא אם ישאל אצל מומחה גדול יותר שיאמר שהשקאה זו נצרכת.

#### [ציה"ל ס"ק קנז]

וְצִ"ע אִם קָיָמָא לֵן בֵּין (370).

(370) בטעם צד ההיתר בזה כתב (נזר החיים הל' שמיטה ויובל אות ד), שאע"פ שאין בזה הפסד, מ"מ יש טעם להתיר השקאה זו, שכיון שהיא נעשית כדי שיהיה נוח לעוקרם, ולא כדי לגדלם, אינה נחשבת עבודת קרקע, ואינה אסורה בשביעית.

#### [בה"ל ד"ה וכן]

וְכֵמוֹ שֶׁכְּתִיב בְּחֻזֵן אִישׁ (371) וְכוּ', וְהִינוּ הַרְבֵּעָה כְּמוֹ שֶׁכְּתִיב בְּחֻזֵן אִישׁ (372).

(371) המובא בדר"א (ס"ק עח).

(372) סי' טז ס"ק יג, וראה דר"א (שם) ובבאוריים שם.



הלכות שמטה ויובל פרק ראשון

ט (פא) \* ועושיין עוגיות לגפנים. (פב) ועושיין את אמת המים בתחלה (פג) וממלאין את

באור ההלכה

עלמא שרי ומאי קא משמע לן, ועל כרחק דמירי בנטועין עשר לבית סאה או מפורין יותר, ואם כן לרבי אליעזר בן יעקב אין להתיר כנ"ל, ועל כרחק כרבי שמעון סבירא ליה ולרבי שמעון שרי גם השקאה בעשר לבית סאה, ושם מירי במפורין יותר ולכן לא התירו אלא הרבצה ולכן פסק כרבי שמעון, ועין בהזון איש סימן ט"ז סעיף קטן ג': \* ועושיין עוגיות לגפנים. במועד קטן ג' א' יכול לא שקשקש תחת הזיתים ולא יעדר תחת הגפנים ולא ימלא נקעים מים ולא יעשה עוגיות לגפנים, תלמוד לומר שדך לא תזרע, וזרעה בכלל היתה ולמה יצתה להקיש אליה ולומר לך מה זרעה מיוחדת עבודה שבשדה ושכרם (דנטיעה בכרם הוא בכלל זרעה בשדה, ומכאן משמע דנטיעה דאורייתא<sup>375</sup>) אף כל שהיא עבודה שבשדה ושכרם, ויש בזה ג' פירושים, דרש"י ותוספות מפרשים כפשוטו דכל הני עבודות דלעיל הם נוהגים גם בשדה וגם בכרם, אבל עבודות הללו אין נוהגות בשדה רק באילנות (וכבר כתבו התוספות דבמקומותם נהגו ק"ף), וכן נראה בפרוש רבנו חננאל שפרש למעוטי קשקוש ועדור ובקוע ועשון (אולי צריך לומר נקוע ועוגיות) דעבודת אילנות הן ולא עבודת שדה וזרעים, וכן נראה שפרש רבנו גרשם מאור הגולה והר"ש בן היתום ובמהדורות אחרת מרש"י, שכלן כתבו דמלאכות אלו אין בשניהן. ואף על גב דבגמרא מסיק דקשקוש תחת הזיתים אין מתיר אלא לסתומי פילי ולא לאברויי אילנא, אולי אברויי שדך גם בשדה כהאי גונא אבל סתומי פילי אינו אלא באילן. פרוש ב' הוא בפרוש תלמיד ר"י מפרש שכתב והני אכולהו שיכי בשדה ובכרם, נכוש עדור וכסות שיכי בשדה, כרסום וזרוד ופסוג שיכי באילן והינו כרם דכתיב עד כרם זית, אבל קשקוש וכל הני דסוף הפרושה אין עבודה לא בשדה ולא לאשבוחי קרקע עביד להו ולא עבודה שבכרם, דהא בגוף האילן לא עביד ולא מידי, עד כאן

דרך אמונה

מתיר להשקותו כדי שלא יתיבשו וימותו. (קמ) ובתשובות מבי"ט<sup>374</sup>) מתיר להשקות עשבי בשם וכיוצא בהן אף שהפסדן מועט<sup>374</sup>) ובאפן שאין בהן אסור ספיחין כגון שנכנסין מששית לשביעית או שהן דברים שאין זורעין אותן רב בני אדם או שהן פרחים שעקרן אילן ואף שיש בכל אלו קדשת שביעית מתיר להשקותן, (קנט) וכן כל גנות נוי ופרחים המתקמים משנה לשנה מתיר להשקותן ולעבדם כדי קיומם<sup>375</sup>) שלא יפסדו רב הצמחים או ימות האילן, אבל חרישה וזרעה אסורין אף בהן. (קס) וכל מה שמתיר לעשות מתיר גם על ידי פועל יהודי, והעבודות האסורות אסורות גם על ידי פועל גוי, ועין לקמן הלכה י': ט (פא) ועושיין עוגיות לגפנים. (קפ) הם גמות עגלות סביב לגפנים (קק) והוא הדין זיתים ושאר אילנות. (קקא) ואין חלוק בזה בין כבר היו ונסתמו או לעשות בתחלה, דהעוגיות האלו הן הכשר למים אבל הן עצמן אינן שבת ולכן לא נחשבת עבודת קרקע<sup>376</sup>), ואפלו עושה בסוף שביעית לצורך מוצאי שביעית מתיר ואפלו בדליכא הפסד אם לא יעשה<sup>377</sup>), (קסא) ויש אומרים דדוקא באפן שאינו עורך אלא מקבץ העפר התחוח שנתלש ועושה לו גדותין סביב שם<sup>378</sup>): (פב) ועושיין את אמת המים בתחלה (פג) הוא בכסף משנה ובהרבה דפוסים). (קסב) רצה לומר אפלו לעשות אמת המים חדשה שעדין לא היתה מתיר, (קסג) וכל שכן אם היתה ונתקלקלה שמתיר לתקנה, (קסד) ואין נפקא מנה אם זורק את העפר חוץ לשדה או נותנה על שפת אמת המים<sup>379</sup>) ולא חישינן שנגרף כעודר ולא שמכשיר אגפיה לזריעה, (קסה) וזה מתיר אפלו במקום דליכא פסידא ואפלו לצורך מוצאי שביעית שאין זה מועיל לשדה ואינו אלא הכשר להשקות<sup>380</sup>), (קסז) וכל שכן שמתיר לחפר אמה של בנין<sup>381</sup>) אפלו אין מנח שם סיד שיהא נכר שהוא לבנין: (פג) וממלאין את הנקעים מים. (קט) לא מירי בנקעים שתחת האילנות שזו השקאה היא ולא התרה אלא במקום פסידא למשך מאילן לאילן<sup>382</sup>), אלא מירי למטה משורת הזיתים והאילנות עושיין נקעים וממלאין שם מים לקח משם ולהשקות משם זרעים ואילנות, וגם בזה הטעם מפני שאינו אלא הכשר לעבודה ולא מקרי עבודה בשדה:

ציון ההלכה

(קמ) חזון איש שביעית סימן י"ד סעיף קטן ט': (קנ) קונטרס סדר השביעית שהדפוס ר"ז שפירא ז"ל אות י"ד, אמנם אם יזק הנוי בתוצאה מהעדר מלאכה ומהונחה רק למשך שנת השמטה ולאחר השמטה יתא נתן להשיבו לקדמותו ללא הוצאה גדולה ביחס לטפול המקבל בגנות רגילות. נראה שאסור לעשות מלאכה כדי למנוע הזק והע<sup>383</sup>) (ותודעת השמטה<sup>384</sup>) בשם מ"ח שליט"א, ועין לקמן סעיף קטן פ"ה בשם מרן<sup>385</sup>): (קס) שם אות י"ג ובחזון איש שביעית סימן כ"א סעיף קטן י"ז: (קסא) ורש"י מועד קטן ד' א': (קסב) גמרא שם ד' ב' שבועקרי זיתים, ועין תוספות יום טוב שם<sup>386</sup>), ובמאירי מועד קטן ג' א' משמע דדוקא גפנים<sup>387</sup>) וצ"ע: (קסג) חזון איש שביעית סימן י"ז סעיף קטן ט"ט כ', ולא פרש"י שמחלק בזה<sup>388</sup>). (קסד) ראב"ד ור"ש משנין תורת כהנים בהר פרשה א', ועין שם בר"ש משנין עור תרוין<sup>389</sup>): (קסה) עין משנה ריש מועד קטן: (קסו) ר"י קורקוס: (קסז) חזון איש שביעית סימן י"ז סעיף קטן כ' וכן כתב התוספות יום טוב בפרק קמא דמועד קטן משנה ב' ועין שם בתוספות רבי עקיבא איגר, וזה דלא כהנמוקי יוסף ומאירי שם דאין התיר אלא במשליך העפר לחזון ועין פאת השלחן<sup>390</sup>), אבל בפסקי ר"י דמועד קטן ג' ב' פסק דמתיר בכל גוני ועין חרדושי הר"ן שם: (קסח) שם סעיף קטן י"ט כ': (קסט) ירושלמי שביעית פרק ג' הלכה ב': (קע) חזון איש שם וכן פרשו הראב"ד והר"ש בתורת כהנים בהר פרשה א', ועין שם עור פרוש דאפילו מביא לחות לאילנות מתיר דהוי אוקמי אילנא בעלמא, ועין בתוספות הרא"ש מועד קטן ג' א' בשם הראב"ד בחד תירוץ דלא התירו אלא בבית השלחן<sup>391</sup>) וצ"ע<sup>392</sup>:

הלכות שמיטה ויובל פרק ראשון

שיח אמונה

[דר"א ס"ק פ]

ובתשובות מבי"ט<sup>(373)</sup> וכו', אף שהפסדן מועט<sup>(374)</sup> וכו', וְאִינוּ אֶלָּא הַכֶּשֶׁר לְהַשְׁקוֹת וְלַעֲבָרָם כְּדֵי קִיּוּמָם<sup>(375)</sup>.

(373) ח"ב סי' סד.

(374) היתר זה, מבואר בתשובת המבי"ט (שם), שהוא באופן שיפסדו גידולים אלו לגמרי, אלא שכיון שערכם מועט ההפסד הנגרם מכך הוא מועט, ומ"מ כיון שיתקלקלו לגמרי על ידי מניעת המים, מותר להשקותם, שאין חילוק בין הפסד ממוון רב למועט לענין דין זה. וע"ע בה"ל להלן (ה"ט ד"ה ועושיין).

דבר שאם לא ישקוהו יגרם לו רק נזק מועט ולא יתקלקל לגמרי, דעת התורת הארץ (ח"ב פרק ב אות יט) והגר"ב צ אבא שאול (אור לציון פרק א תשובה יב) שמותר להשקותו כדי למנוע נזק זה. אולם ראה דר"א להלן (סוף ס"ק פח) שכתב [לענין שאר עבודות] שיש אוסרים לעשותם כדי למנוע קלקול שאינו הפסד גמור, וראה בה"ל (ה"י ד"ה ומפני) שדעתו כן אף לענין השקאה, ושם דחה הוכחת התורת הארץ (שם) מדברי המבי"ט שהובאו לעיל.

(375) ואף כשהדבר נצרך רק עבור קיום נוי הצמחים, ואין חשש שיתקלקלו הצמחים עצמם, דעת הגרי"ש אלישיב (משנת הגרי"ש עמ' כז) שמותר, כיון שגידול צמחים אלו הוא עבור הנוי הבא מהם, הנוי נחשב הפרי שעבורו מגדלים אותם, ואם יפסד הנוי שלהם נחשב הדבר כמו עץ פרי שנפסדו פירותיו. ומ"מ דעתו, שיש מקום לירא שמים להחמיר שלא להסתמך על היתר זה, ולא להשקות צמחי נוי בשביעית כלל אם החשש הוא רק לקלקול הנוי.

קניית שתילים של צמחי נוי כגון דשא סמוך לשמיטה, ושתילתם בזמן שמותר בזריעה, ועל ידי זה יצטרכו להשקותם הרבה בתחילת השנה השביעית כדי שיעלה גידולם יפה, דעת הגרי"ש אלישיב (שבות יצחק עמ' קכט) שאסור לעשות כן, כי אין להסתמך על היתר זה לצורך גידולים שהם רק לנוי, ולהשקות לצורך כך השקאה מרובה, ולכן אף אם כבר קנו צמחים אלו, ואם לא ישתלו אותם יתקלקלו, אין לשותלם.

[דר"א ס"ק פא]

וְלִכֵּן לֹא נִחְשָׁב עֲבוֹדַת קֶרֶקַע<sup>(376)</sup> וְאֶפְלוּ בְדִלְיָא הַפְּסֵד אִם לֹא יַעֲשֶׂה<sup>(377)</sup> וְכוּ', וְנוֹשָׂה לוֹ גְדוּדִין סְבִיב שָׁם<sup>(378)</sup>.

(376) ולעשות בכרם חוטים שמדלים עליהם את הזמורות, כתב רבינו (מכתבים, כת"י) שאין ראוי לעשות כן בשביעית.

(377) וראה להלן (דר"א ס"ק פד וציה"ל ס"ק קעא) מה שדן החזו"א בלשון הרמב"ם להלן (ה"ה), שמשמע מדבריו שהותרו דברים אלו רק מטעם הפסד. ומבואר בה"ל (כאן ד"ה ועושיין), שאף אם להרמב"ם היתר הוא רק כשיש הפסד, מ"מ לדינא מותר אף בלא הפסד, כיון שכן דעת רוב הראשונים.

(378) אבל אם העפר דבוק בחוזק, דעת הראב"ד והר"ש משאנץ שם שאסור לעשות שם עוגיות, משום שבפעולה זו הוא עוודר סביב הגפנים, ועיין לעיל ה"ז ודר"א שם.

[דר"א ס"ק פב]

או נותנה על שפת אמת המים<sup>(379)</sup> וכו', וְאִינוּ אֶלָּא הַכֶּשֶׁר לְהַשְׁקוֹת<sup>(380)</sup>, וְכָל שֶׁכֵּן שֶׁמֶתָר לְחַפְרָא אִמָּה שֶׁל בְּנִין<sup>(381)</sup>.

(379) ואף שהחופר בשדהו בהיתר בשביעית צריך לצבור את העפר בתוכה, כמבואר ברמב"ם לקמן (פ"ב ה"ד), מ"מ מבואר בה"ל שם (ד"ה אסור) שאם חופר לצורך אמת המים אינו צריך לעשות כן, כי ניכר שעושה כן לצורך בניית אמת המים.

ולענין טעם היתר נתינת העפר על צדדי אמת המים, מבואר בחזו"א (סי' יח ס"ק ט) שאין לחוש שיאמרו שדעתו לזרוע שם, משום שדרך ליתן העפר שם כדי להגביה את צדדי אמת המים, ועוד, שאין דרך לזרוע שם, כי השורשים מקלקלים את החפירה, ולכן אין העושה כן נראה כעוודר וכמתקן הקרקע לזריעה.

(380) וחפירה בקרקע לצורך תיקון צינורות השקיה ישנים, כתב הגרי"ש אלישיב (קובץ תשובות ח"א ס' רל) שהיא מותרת בשביעית.

ואם אין שם צינורות השקיה, וחופר בקרקע כדי להניחם בפעם הראשונה, כתב רבינו (מכתבים, כת"י, וכן הוא בשיח השמיטה עמ' קצה) שהחפירה אסורה, שבאופן זה היא נחשבת מלאכה בקרקע, וכן דעת הגר"נ קרליץ (חוט שני עמ' קכו).

ואם היו שם צינורות, ורוצה לחפור כדי להוציאם ולהחליף אותם בחדשים, כתב רבינו (גבורי כח עמ' 543) שמותר לעשות כן אם הצינורות החדשים מונחים לידו בשעת החפירה, שבכגון זה ניכר שהחפירה היא לצורך מטרה זו ולא לחרישה. והגר"נ קרליץ (חוט שני שם) ביאר שכשהצינורות לידו ומוכנים להנכנסתם לקרקע אחר החפירה, מותר לעשות כן אף כשלא היו בקרקע זו צינורות כלל, שאין החפירה נחשבת עבודת הקרקע.

ולענין סתימת החפירה לאחר שתיקן את הצינורות כפי הנצרך, כתב הגרי"ש אלישיב (שם) שאם יכול להשאיר את החפירה פתוחה, צריך לעשות כן, כי כשמפנה את העפר מהמקום שבו היה מונח, הוא מכשיר את הקרקע המפונה לזריעה, וכן כשסותם את החפירה הרי הוא מכשיר את מקום החפירה לזריעה, ולכן יש להשאיר אותה פתוחה. ואם הוא מוכרח לסתום את החפירה כדי שלא יפלו שם בני אדם, או בגלל סיבות אחרות, רשאי ליטול חלק מהעפר ולכסות בו את החפירה [ולא יטול את כל העפר עד להשוואת פני הקרקע], ובתנאי שאת הטפח האחרון של מקום החפירה יכסה באבני חצץ שאינן ראויות לזריעה, כדי שלא יהיה מקום זה ראוי לזריעה מכח מעשיו. וכתב הגרי"ש אלישיב (שם), שצריך להביא את אבני החצץ לפני שמתחיל בסתימת החפירה, כדי שיהיה ניכר שאינו מכשיר את הקרקע לזריעה, ובלא זה אין להתיר להתחיל בפעולת הסתימה, שמ"מ יכולים הרואים להעלות בדעתם שכונתו גם עבור הצורך האחר וגם כדי להכשיר את המקום לזריעה. ולאחר כתיבת תשובה זו הוסיף בעל פה (משפטי ארץ פ"ו הע' 21) שאף אם מכסה את החפירה עד הטפח האחרון, וסמוך לכך מביא אבני חצץ לסתום את סופה, די בזה. [וראה בה"ל להלן (ה"ט ד"ה המבקיע), ובביאורים שם].

והנחת צינורות על הקרקע לצורך השקיה ללא חפירה בקרקע, צידד הגר"ש וואנדר (שיעורי שבט הלוי עמ' עח) שהיא מותרת לכל הדעות אף במקום שאין בה צורך וחשש הפסד. ואף הסוברים שחפירה בקרקע להכנת גומות מים אסורה כשאינו למניעת

## שיח אמונה

### הלכות שמיטה ויובל פרק ראשון

#### [דר"א ס"ק קיג]

להשתמר בקרקע שפן דרךן ואין פונתו לזריעה<sup>(530)</sup>.

**530** וזרעים ששהו בשביעית במחסן שהיתה בו לחות והתפתחו מאליהם ולא היתה דעת הבעלים לכך, דעת הגרב"צ אבא שאול (אור לציון פרק א תשובה ג) שאין בגידוליהם איסור ספיחים וכן אין נוהגת בהם קדושת שביעית, כיון שאין זה כדרך זריעה.

#### [דר"א ס"ק קטז]

שאין דרך זריעה בקנה ולכן מתיר<sup>(531)</sup> וכו', אכל אם טמון כלו אין מתיר<sup>(532)</sup> וכו', ויש אומרים<sup>(533)</sup> שלעולם אין מתיר.

**531** וכל זה משום שטומן אותם על דעת ליטלם לאחר זמן, אבל אם מניח זרעים או גרעיני פרי ואין דעתו ליטלם משם אח"כ, מבואר בציה"ל לעיל (ס"ק יח) שחשש החזו"א לאיסור אם יכולים הם להשתרש ולצמוח, אע"פ שאינו מכסה אותם בעפר, ואין כוונתו שיזרעו בקרקע.

**532** אף אם דעתו להוציא לאחר זמן, וכמבואר בדר"א לעיל (סוף ס"ק יא, ו-נד), ולא הותר כאן אלא באופן שניכר שהוא דרך הטמנה ולא דרך זריעה.

**533** וביאר (מכתבים, כתי"י) שהיא דעת הראב"ד (הל' כלאים פ"ב ה"א) המובאת בחזו"א (ס"י יב ס"ק ג), וראה מה שכתב בחזו"א שם בדעת הר"ש (כלאים פ"א מ"ט).

#### [דר"א ס"ק קיח]

ואפלו השחירו<sup>(534)</sup> והשרישו מתר כיון שאין פונתו אלא להטמין<sup>(535)</sup>.

**534** אף שמבואר לקמן (פ"ד ה"כ) לענין בצלים שירדו עליהם גשמים בשביעית וצמחו, שאם השחירו עלי הבצלים הרי הם אסורים משום ספיחי שביעית, מ"מ כאן אין חילוק בין השחירו ללא השחירו.

**535** והוסיף החזו"א (מעשרות ס"ו ו ס"ק טז) שכיון שדעתו בפירוש ליטלם לאחר זמן קצר, לא ניחא ליה בצמיחתו.

#### [דר"א ס"ק קיט]

משום זרע<sup>(536)</sup> בשביעית<sup>(537)</sup>.

**536** ומבואר בדר"א לעיל (סוף ס"ק יא) שאיסורו הוא מן התורה, וראה בביאורים שם בטעם הדבר. ומ"מ אם דעתו להוציאם מהקרקע לפני שישרישו, מבואר בביאורים שם בשם החזו"א שאינו אסור מהתורה אלא מדרבנן.

**537** ולענין איסור ספיחין וקדושת שביעית, מבואר בדברי הר"ש (הובא בדר"א לעיל ס"ק טז) שהם נוהגים בגידולים באופן זה, ובציה"ל (ס"ק רכו) מבואר שאף דעת הרמב"ם כן.

#### [דר"א ס"ק קכ]

ולכן אין מתיר אלא בתנאים אלו<sup>(538)</sup>.

**538** וכשההטמנה בתנאים אלו, ביאר במנחת שלמה (שביעית פ"ה מ"ב) שמותר להטמין אף לכתחילה, אע"פ שלשון המשנה והרמב"ם הוא 'הטומן', שמשמעותה בכמה מקומות דיעבד.

#### [דר"א ס"ק קכא]

כגון בצלים<sup>(539)</sup>.

**539** וראה בה"ל (ד"ה הטומן), שיי"ל שבצלים אין דינם כלוף, ואף בשיעור מועט יותר אינו נראה כזורע ומותר.

#### [ציה"ל ס"ק רכא]

צינתי בפרק ב' דכלאים הלכה י"א<sup>(540)</sup>.

**540** בציה"ל שם (ס"ק נה) הובא מקור לזה מדברי הרמב"ם (פכ"ה מהל' שבת ה"ט"ו). ועוד מבואר בדר"א שם (ס"ק מא) על פי הראב"ד (הל' כלאים שם), שהוא הדין בטומן לפת וצנונות יחד.

#### [ציה"ל ס"ק רכב]

וכן כתב בפאת השלחן<sup>(541)</sup>.

**541** בית ישראל (ס"ק מ).

#### [ציה"ל ס"ק רכד]

צינתי בהלכות כלאים שם<sup>(542)</sup>.

**542** ושם הובא מקור הדבר, מהחזו"א כלאים ס"ג ס"ק יג.

#### [ציה"ל ס"ק רכה]

צינתי שם<sup>(543)</sup>.

**543** מקור הדבר הוא בחזו"א שם.

#### [ציה"ל ס"ק רכו]

כדאינתא בירושלמי<sup>(544)</sup> וכו', וצריך לומר דעדיף מעלו מאליהן<sup>(545)</sup>.

**544** כלאים פ"א ה"ט.

**545** ביאר מהר"י קורקוס, שכיון שכאן הדרך להטמין כן כדי לשומרם, נחשבים כתלושים אף כשהם בקרקע, ונחשב כמו גידולים שגדלו בתלוש ולא במחובר, ולכן אין בהן איסור ספיחין וקדושת שביעית.

#### [ציה"ל ס"ק רכז]

צינתי בכלאים שם דעת רב האי גאון<sup>(546)</sup>.

**546** הובאו דבריו בר"ש (כלאים שם) ובתוס' (שבת ג, ב, עירובין עז, א). ומבואר בדר"א (שם ס"ק ג) שלדעה זו אף אם העלים מגולים נחשב דרך זריעה, ודוקא אם מקצת האמהות מגולות אינו דרך זריעה.

#### [ציה"ל ס"ק רכט]

כן כתב רבנו בפרוש המשניות<sup>(547)</sup> ויש חולקין<sup>(548)</sup>.

**547** פ"ה מ"ב. ושם פירש כן כוונת הירושלמי (שם ה"ב) המובא בבה"ל (ד"ה הטומן את הלוף).

**548** רש"י (שבת ככו, ב) פירש שהוא מין קטנית. ולפי זה צריך לפרש את דברי הירושלמי (שם) כפירוש הר"ש סיריליאו (שם), שכוונתו לבאר שדין לוף ודין בצלים שוה.



כה

הלכות שמטה ויובל פרק ראשון

בשביעית כרי לתקנה למוצאי שביעית, (קיא) או שסקל ממנה אבנים אף על פי שאינו רשאי לא קנסו אותו (קיב) ומתיר לו לזרעה במוצאי שביעית: טו (קיג) הטומן (קיד) לפת וצננות (קטו) וכיוצא בהן בשביעית (קטז) אם היו מקצת (קיו) העליון מגליו (קיח) אינו חושש (קיט) ואם לאו אסור. (קכ) \* הטומן את הלוח (קכא) וכיוצא בהן (קכב) לא יפחת מארבע קבים

דרך אמונה

באור ההלכה

שהוא קבלן גומם עד הארץ, ומוכח התם דאפלו נתפון לתמן שדהו, ודלא נתפון לתמן שדהו בלא הכי מתיר שם עין שם, שוב ראיתי דשם משמע משום דמסתמא לא ניחא ליה להשביח<sup>(552)</sup> וצ"ע, ומכל מקום נראה דכל זה כשנטל גדר וכתאי גונא שאין נטר כל כך שמנקה שדהו דיזיש לומר דכונתו לטל לכנין, אבל כשמשקל ממש שדהו ונטל כל האבנים הגדולים עם הקטנים שנפר היטב שמנקה שדהו לזריעה אסור גם בשדה חברו, ורבנו נקט 'מארצו' דאז בכל גונא אסור ומכל מקום לא קנסוהו שלא תזרע למוצאי שביעית, אבל בחרישה כתיב גונא אפשר דאסור לזרע גם אם עשה בשדה חברו. מיהו גם בהלכה י"ג כתב רבנו החורש את שדהו וצ"ע<sup>(553)</sup>. ומה שקתב רבנו דהסוקל את שדהו לא קנסו צ"ע מקור רבנו לזה, ובכסף משנה קתב שהוא במועד קטן דף ג', וכונתו דשם נזכר שאסור לסקל אבנים בשביעית אבל לא נזכר שם כלל אם קנסוהו או לא, ואולי רבנו קתב מסבא דלא תימא דוקא נטלו קוצייה, קא משמע לן דכל מלאכה שאינה בגוף הקרקע לא קנסו, ודרך רבנו בכמה דוכתי להוסיף על ההגמאות שבגמרא כמו שכתבנו בסוף ספר קריית מלך<sup>(554)</sup>, או לכתב וכל כיוצא בהן דלא תימא דוקא קתני: \* הטומן את הלוח וכיוצא בהן כו'. בירושלמי שביעית פרק ה' הלכה ב' עד גדון לוח בצלים (מה דינן), אמר רבי יונה היא לוח היא בצלים אמר רבי יוסי מסתבא בבצלים אפלו פחות מכאן מתר דאינון שפון, פרש מהר"א פולדא שהן חלקין ונדבקין ביותר<sup>(555)</sup>. והנה רבנו שקתב וכיוצא בהן, פרשו הפרי חדש והפאת השלחן שפסק רבבי יונה, וכתב בתוספות חדשים בשם שושנים לרדו שטעמו משום דלא ידעינן כמאן נפסק ופסק לחומרא משום דקרו דאורייתא. וצ"ע שהרי אינו אלא מפני מראית העין, ויש לפרש להפך דרבנו פסק רבבי יוסי ולכך כתב וכיוצא בהן דהינו דוקא סוג כנה כמו לוח אבל בצלים שהן חלקים אינן כיוצא בהן<sup>(556)</sup> ואפשר שיש להן שעור אחר, ומה שלא כתבו רבנו בהדיא משום דהירושלמי לא כתב שעורו רק כתב אפלו בפחות מכאן ולא כתב כמה, לכן סמך רבנו כמה שקתב וכיוצא בהן דמשמע דאי לא כיוצא בהן צריך לשער שעור שלא יזה נראה כזו. והנה לפי דעת הר"ש בכלאים פרק א' משנה ט' דהטומן לפת וצננות אין צריך שיהו עליו מגליו לענין שביעית וההתר הוא באפן דתנן הכא כמו שקתב מרן

(קיא) או שסקל ממנה אבנים. (יט) אפלו אבנים מחברים וכו"ל: (קיב) ומתיר לו לזרעה. וכל שכן להחכירה או למכרה לאחרים: טו (קיג) הטומן לפת וצננות. (יט) להשתמר בקרקע שפן דרפן ואין כונתו לזריעה<sup>(550)</sup>: (קיד) לפת וצננות. (כג) רצה לומר, או לפת או צננות (כג) ואפלו לא טמן אגדה, ואף על גב דבפרק ב' דכלאים הלכה י"א הצריך דוקא אגדה, הני מלי גבי כלאים שהחמירו מפני מראית העין אבל כאן אין צריך, (כג) ויש אומרים דגם כאן צריך דוקא אגדה: (קטו) וכיוצא בהן. (כג) שאר ירקות אף על גב דלפעמים ניחא ליה בהשרשתן כיון דהשתא לא ניחא ליה מתר: (קטז) אם היו מקצת העליון מגליו. (כג) שאז נטר שאין חפץ בהשרשתן שאין דרך זריעה בכך ולכן מתר<sup>(551)</sup>. (כז) ודוקא במגליו אבל אם טמון כלו אין מתר<sup>(552)</sup> אלא באפן שיתבאר בסמוך, שאם לא כן הנה ליה כזורע בשביעית, ויש אומרים<sup>(553)</sup> שלעולם אין מתר אלא באפנים שיתבאר בסמוך ואם לא כן אסור משום זורע בשביעית, וכאן לא קאמר אלא שאם מקצת עליו מגליו אין בגדולין משום קדשת שביעית ולא משום אסור ספיחין וכו' סגי שמקצת עליו מגליו: (קיו) העליון מגליו. (כז) ויש אומרים דדוקא אם האמהות מגליו מקצתן ולא העלים: (קיח) אינו חושש. (כח) ואפלו השחירו<sup>(554)</sup> והשרישו מתר כיון שאין כונתו אלא להטמין<sup>(555)</sup>, ואפלו להמתירין בפרק ב' מכלאים הלכה י"א בהשרישו כמו שבארנו שם בעור השם, כאן מתר: (קיט) ואם לאו אסור. משום זורע<sup>(556)</sup> בשביעית: (קכ) הטומן את הלוח. (כט) הוא מין בצל לפי דעת רבנו, ודרך הנה להטמינו בארץ, (לט) וכאן מירי שטמנו כלו בארץ ולכן אין מתר אלא בתנאים אלו<sup>(558)</sup> וכו"ל לפי דעת רבנו: (קכא) וכיוצא בהן. (לג) כגון בצלים<sup>(559)</sup>: (קכב) לא יפחת מארבע קבין. (לג) כי אם טמן דבר

ציון ההלכה

(יט) שם: (כ) ר"ש פרק א' דכלאים משנה ט': (כג) צינתי בפרק ב' דכלאים הלכה י"א<sup>(540)</sup>: (כג) חזון איש כלאים סימן ג' סעיף קטן י"ג (וחזו בו ממה שקתב בשביעית סימן י"ב סעיף קטן ג') וכן כתב ר"י קורקוס ומעשה רוקח: (לג) כן נראה בר"ש פרק קמא דכלאים משנה ט' וכן כתב בפאת השלחן<sup>(541)</sup>: (לג) צינתי בהלכות כלאים שם<sup>(542)</sup>: (לכ) צינתי שם<sup>(543)</sup>: (לכו) חזון איש שביעית סימן י"ב סעיף קטן ג'. וגם רבנו מודה לדיון הר"ש שאין בו אסור ספיחין ולא קדשת שביעית כדאיתא בירושלמי<sup>(544)</sup> וכן כתב ר"י קורקוס וצריך לומר דצריך מעלו מאלוהי<sup>(545)</sup>: (לכו) צינתי בכלאים שם דעת רב האי גאון<sup>(546)</sup>: (לכ) חזון איש שביעית סימן י"ב סעיף קטן ג' במסקנתו: (לכט) כן כתב רבנו בפרוש המשניות<sup>(547)</sup> ויש חולקין<sup>(548)</sup>: (לל) כנ"ל בשם החזון איש: (לל) ירושלמי<sup>(549)</sup> ועין פרי חדש ופאת השלחן<sup>(550)</sup>, ובתוספות חדשים משמע דמספק פסק רבנו כן<sup>(551)</sup>: (ללג) ר"ש ורבנו בפרוש המשניות:

הלכות שמטה ויובל פרק ראשון

(קכג) על גבה טפח (קכד) וטפח עפר על גביו. (קכה) וטומנו במקום דריסת האדם (קכו) כדי שלא יצמח. (קכז) ומתר למרס בארו בשביעית (קכח) אבל לא יכסח: **טז בראשונה היו אומרים (קכט) \* מלקט אדם עצים ואבנים ועשבים מתוך שדהו. (קל) והוא שימל**

באר ההלכה

(הבאנו בדרך אמונה), אם כן צריך לומר דהמשנה סמכה על מה דתנן הקא ותני ליה התם אגב דיני פלאים ושבתי, אם כן לאו דוקא לוף דהוא הדין לפת וצננות. מיהו שם אמר רבי יוחנן דהוא הדין כל הירקות אם כן משמע דבכלל שוה דינו וזהו כרבי יונה ולא כרבי יוסי, דאלו היה חילוקים הנה ליה למתני דהא המשנה שם סומכת על משנתנו, אבל רבנו דמפרש דדוקא מקצת עליו מגלין אם כן סבירא ליה דמקצת עליו מגלין אין צריך לתנאים שלנו כמו שכתב מרן בחזון איש אם כן אין לנו ראיה לפסק כרבי יונה: \* **מלקט אדם עצים ואבנים ועשבים כו.** הינו בין הלוישים בין מחברים שדך בהו מסקל כמו שכתוב בתוספתא צרורות וחרסים ועין תוספות עבודה זרה נ' ב<sup>582</sup>. וראיתי בספר ארחות רבנו חלק ב' בדיני שביעית סימן קכ"ה<sup>583</sup> שמביא בשם אומר"ר זולה"ה שצדד דבחצר שיש בה גנה ורועה מתר לנקות עם מגרפה ואין בזה משום מסקל, דמסקל לא מצינו אלא בשדה העומדת לזריעה

דרך אמונה

מועט מחזי כזורע אבל דבר מרבה נכר שאין כונתו אלא להטמין: (קכג) על גבה טפח. (לג) שלא יפזרנו יותר שאז מחזי כזריעה: (קכד) וטפח עפר על גביו. (לד) על גבי הלוח שאין דרך לזרע כה<sup>557</sup>: (קכה) וטומנו במקום דריסת האדם. (לה) שאפלו עשה כל זה צריך גם כן שיטמינו במקום שלא יצמח כדי שלא יאמרו שזרע בשביעית<sup>558</sup>: (קכו) כדי שלא יצמח. (לו) ואם טומנו בעצמין של חרס מתר בכל גווי<sup>559</sup> ששם אין יכול לצמח<sup>560</sup>: (קכז) ומתר למרס בארו בשביעית. (לז) שמשקין עפר הארו ומערבבין המים בעפר שכן דרך לעשות בארו (לח) ואם לא יעשה כן יפסד הארו<sup>561</sup> אף על פי שהקרקע לא יפסד מתר כנ"ל סעיף קטן פ"ה. (לט) ומכל מקום לא התר אלא בזמן ובמקום שהוא

נחויז לכך אבל אפשר שיש ארו שגדל במי גשמים לכד אלא שבזמן שהוא צמא ואינו שותה הוא נפסד יותר משאר מין ומתר אף למרס. (יט) ומירי במקום שאין בו אסור ספיחין כגון בארבעה שדות המבאר לקמן בפרק ד' הלכה ד' או במקומות שכבשו עולי מצרים ולא עולי ככל שאין בו משום ספיחין כמו שכתוב שם הלכה כ"ו, אי נמי ביוצאין משביעית לשמינית ואין חיב לעקרו כדן ספיחין הרבין כיון שהולכין בהן אחר גמר פרי כמו שכתוב שם הלכה י"א וגמרו יזהה בשמינית וצ"ע. (כ) ולפי דעת הר"ש והרמב"ן שאם השרישו לפני ראש השנה של שביעית אין בהן משום ספיחין [וקימא לן כן כמו שיתבאר שם בהלכה י"א י"ב] מירי בכהאי גווא, שאם אסורין משום ספיחין אין שום היתר להשקותן: (קכח) **אבל לא יכסח.** (כט) שאין חותכין עליו של הארו (כ) ולא לנכשו (כז) שאין בזה פסידא גמורה אלא הרוחה ולא התירו: **טז (קכט) מלקט אדם עצים ואבנים.**<sup>562</sup> ועשבים<sup>563</sup> מתוך שדהו<sup>564</sup>. (כ) וכן צרורות וחרסים, (כ) ודוקא אם צריך לעצים<sup>565</sup> או האבנים<sup>566</sup> לבנין<sup>567</sup> אבל אם עושה לתקן הקרקע שיהא ראוי לזריעה<sup>568</sup> אסור, ואפשר שאם בלא זה היה מלקט בשביל העצים אף שיש לו נחותא בתקון הקרקע מתירו<sup>569</sup>: (קל) והוא שימל הגם הגם<sup>570</sup>. (כ) ואפלו אם הם פחותות מאבני פתח<sup>571</sup> ואף שנוטל הנוגעות בארץ<sup>572</sup>, דכיון שמדקדק לטל רק הגסים מוכח שלצורך עצים נוטל<sup>573</sup>, ודוקא פעם אחת אבל אם אחר כך יבא לטל עוד פעם מהגסים שבדקים אסור<sup>574</sup> שצריך שיהא נכר שפוסח על הדקין ושלא יהא שטח שלא ישרא שם דקין ובפעם שניה כבר אפשר שישאר שטח ריק ולכן אסור, ולכן גם בפעם אחת צריך לשיר מדה בינונית ולא רק הדקים שבדקים ביותר מהאי טעמא:

ציון ההלכה

(לג) ר"ש שם: (לד) רבנו בפרוש המשניות: (לה) מרן בחזון איש שביעית סימן י"ב סעיף קטן ג' ונחמק דאולי בכהאי גווא אין צריך לכל הני ונשאר בצ"ע, אבל מכל הראשונים נראה דצריך כולהו וארישא קאי: (לו) עין תוספתא שביעית פרק ד' הלכה א': (לז) כן כתבו הר"ש והרא"ש והר"י בן מלכי צדק<sup>575</sup> וכן נראה בערוך<sup>576</sup> כמו שכתב ר"י קורקוס, ובפרוש רבנו נתן כתב שמושחין הארו בשמן ומנעניין אותן, ומדברי רבנו בפרוש המשניות נראה קצת שהוא ענין קצירה שכתב שם ועוד יתבאר שפרות שביעית והתבואה אסור ללקטן ולקצרו כדרך שעושין בשאר השנים<sup>577</sup>, וכן נראה כאן, שאם הוא ענין השקאה הנה ליה לסמכו לעיל בהלכה ח' בדיני השקאה: (לח) חזון איש שביעית סימן כ"א סעיף קטן י"ד וחזר בו ממה שכתב בסימן ט"ז סעיף קטן ד' שהוא הפסד הקרקע<sup>578</sup>. (לט) שם סימן ט"ז סעיף קטן ד': (ל) שם סימן ז' סעיף קטן י"ב וסימן ט"ז סעיף קטן ד': (מ) שם סימן י"ז סעיף קטן ל"ב וכן כתב במלאכת שלמה בשם הרב רבנו יהוסף: (מא) ר"ש: (מב) עין בפרוש המשניות לרבנו: (מג) ירושלמי שביעית פרק ב' הלכה ב' וכן כתב הר"ש בפרק ב' משנה ב' ועין בחזון איש שם סימן כ"א סעיף קטן י"ז<sup>579</sup>, ומה שכתב האור שמת שיש בזה זמירה דאורייתא<sup>580</sup>, לפי דעת מרן לעיל סעיף קטן י"ב אין זמירה דאורייתא אלא בגפן: (מ) תוספתא שביעית פרק ג' הלכה ה': (מו) חזון איש שביעית סימן י"ט סעיף קטן י"ד ומשנה ראשונה<sup>581</sup>: (מז) חזון איש שם:

## הלכות שמיטה ויובל פרק ראשון

## שיח אמונה

### [דר"א ס"ק קכד]

על גבי הלוי שְׁאִין דְּרָךְ לְזֹרַע כֶּךָ<sup>(557)</sup>.

**557** ושיעור טפח עפר האמור כאן, הסתפקו הגר"צ אבא שאול (אור לציון למשניות פ"ה מ"ב) והגר"ב גשטטנר (נתן פריו שביעית שם) אם הוא בדוקא, שאם יתן עפר יותר משיעור זה הוא נראה כזורע, או שהכוונה שצריך ליתן עפר בגובה טפח לכל הפחות, ואף אם העפר גבוה יותר מכך מותר.

### [דר"א ס"ק קכה]

כְּדִי שְׁלֵא יֵאמְרוּ שְׁזָרַע בְּשִׁבְעִית<sup>(558)</sup>.

**558** אבל מטעם איסור זריעה בשביעית, כתב (מכתבים, כת"י) שאין לאסור, שאף אם יצמח, מ"מ אינו עובר משום זורע כי לא היתה כוונתו לכך.

### [דר"א ס"ק קכו]

טוּמְנוּ בְּעֵצֵיךָ שֶׁל חֶרֶס מְתָר כְּכֹל גְּוִיָּי<sup>(559)</sup> שִׁשָּׁם אֵין יָכוֹל לְצַמַח<sup>(560)</sup>.

**559** ואין צריך את התנאים המבוארים לעיל, ובטעם הדבר כתב (מכתבים, כת"י), שהוא משום שניכר שאין זה לצורך זריעה.

**560** והטעם שלא יצמח אף שהוא טמון בקרקע, ביארו הרמב"ן והריטב"א ותוס' הרא"ש (גיטין ז, ב), שהוא משום שטמון בכלי חרס שמעכב את היניקה.

ולענין הטומן בעציץ של עץ בתוך הקרקע, כתבו הרמב"ן והריטב"א ותוס' הרא"ש (שם) שאינו מעכב את יניקת הזרעים מהקרקע שהם בתוכה.

ולטמון את הלוי בעציץ של מתכת, כתב בחידושי הרד"ל (שביעית פ"ה מ"ב) שכל שכן שמוטר, כי המתכת מעכבת את היניקה יותר מחרס, ואין לחוש שייצמחו הזרעים. [וציין שם לדין המבואר בדר"א לעיל (ס"ק נו) לענין עציץ על גבי הקרקע המפסיק את היניקה].

### [דר"א ס"ק קכז]

דְּרָךְ לְעֵשׂוֹת בְּאֶרֶז וְאֵם לֹא יַעֲשֶׂה כֵן יִפְסַד הָאֶרֶז<sup>(561)</sup>.

**561** ואם יכול למנוע ההפסד על ידי השקאה רגילה, כתב רבינו (שערי אמונה פ"ב מ"י) שאסור לערב את המים בעפר.

ושיעור הפסד האורז, מבואר בחזו"א (סי' טז ס"ק ג) שאף אם לא יפסד האורז לגמרי, מ"מ מותר.

ושיעור הפסד בכמות או באיכות שמוטר לעשות מלאכות דרבנן כדי למנועו, מבואר בדר"א לעיל (ס"ק פח) ובביאורים שם.

### [דר"א ס"ק קכט]

מִלְקַט אֲדָם עֵצִים וְאֶבְנִים<sup>(562)</sup> וְעֵשְׂבִים<sup>(563)</sup> מִתּוֹךְ שְׁדֵהָ<sup>(564)</sup> וְכוּ', וְדוֹקָא אִם צָרִיךְ לְעֵצִים<sup>(565)</sup> או הָאֶבְנִים<sup>(566)</sup> לְבִנְיָן<sup>(567)</sup> וְכוּ', לְתַתְּן הַקְּרָקַע שְׁיָהָא רְאוּי לְזַרְעָה<sup>(568)</sup>.

**562** וללקט ניירות ושקיות וכדומה המונחים בחצר, כתב רבינו (מכתבים, כת"י) שמוטר, שניכר שדעתו רק לניקוי החצר. ואף אם היו שם זמן רב, דעתו (שבועות יצחק עמ' קנז) שאינם בטלים לקרקע ומותר להוציאם משם, שאינו נראה כמתקן הקרקע לזריעה. אבל ניירות הנמצאים בגינה, או על גבי דשא

שבחצר, או סביב לעץ הנטוע בחצר, כתב (מכתבים, כת"י) שאסור להוציאם בשביעית.

ולגרוף שלג שירד והצטבר על קרקע הראויה לזריעה, דעת רבינו (גבורי כח עמ' 476) שמוטר לגורפו משם ואין לחוש משום תיקון הקרקע, כי השלג אינו עשוי להתקיים, ואין הסרתו נחשבת תיקון הקרקע.

**563** והיתר הסרת העשבים, דעת הגרי"ש אלישיב (שבועות יצחק עמ' קנח) שהוא רק בקציצת וחיתוך מה שעל פני הקרקע, שבזה יש צורך, אבל אסור לעקור את העשבים מהשורש.

ולתלוש עשבים העולים בין המרצפות בשבילים המולכים מהחצר לבית, כתב רבינו (גבורי כח עמ' 476) שצריך עיון אם מותר לעשות כן בשביעית.

ואם עלו עשבים בין המרצפות שבחצר, ורוצה להוציא את הריצוף כדי לעקור העשבים ואח"כ לרצף את הקרקע מחדש, כתב (שם עמ' 489) שכמדומה שאין ראוי לעשות כן.

ועשבים שעלו בחריץ לניקוז מים מהגינה, ואם לא יעקרום ישארו הרבה מים בגינה ועלולים הצמחים שבה להינזק, כתב (שם) שצריך עיון אם מותר לעשות כן בשביעית.

**564** וחצר שיש בה דשא, ורוצה לעקרו כדי לעשות שם חניה לרכב, כתב (שם) שיש להסתפק אם מותר לעשות כן בשביעית.

והנוהגים לתלוש מעט עשבים ביציאתם מבית עלמין (כמובא בשו"ע או"ח סי' תקמז ס"ב), כתב רבינו (קיצור דיני שביעית תשובה סד) שרשאים לעשות כן אף בשביעית.

**565** ועץ שנעקר משרשיו ונפל בחצרו, ורוצה להוציא את כולו מהחצר, כתב רבינו (מכתבים, כת"י) שמוטר לעשות כן, ואינו נחשב כמכשיר את החצר לזריעה.

ואם אספו עצים לצורך הבערת מדורה בל"ג בעומר והניחום בגינה, כתב רבינו (שם) שיש להיזהר שלא להוציא העצים בשביעית באופן שעל ידי זה תהיה מוכשרת לזריעה.

**566** וגינה שיש בה פסולת, ונטילתה מועילה להכשיר את הקרקע לזריעה, כתב רבינו (שם) שאסור להסיר את הפסולת אף כשכוונתו לניקיון ולא לצורך זריעה. וראה דברי הגרי"י קניבסקי (ארחות רבינו ח"ג עמ' רעט, הובאו בבה"ל ד"ה מלקט) שהתיר ניקוי גינה במגרפה רק משום שאינה צריכה סיקול ואין הסיקול מועיל לצמחים.

וחצר שרגילים לנקותה מהפסולת לנוי, דעת הגרי"ש אלישיב (משפטי ארץ פרק ו הע' 6, משנת הגרי"ש עמ' לה) שמ"מ אם היא ראויה ועומדת לזריעה, אסור לנקותה בשביעית, ומותר רק ליטול עצים ואבנים שניכר שנוטלים כדי להשתמש בהם, אבל אם כוונתו לסלק את הפסולת ולא להשתמש בה אין להתיר, כי אי אפשר לידע ממעשיו אם כוונתו בעשיית פעולה זו היא לנקות את החצר או כדי להכין אותה לזריעה. ואף אם רוצה להשכיר את הבית, ומחמת הלכלוך שבגינת הבנין הסמוכה לו קשה לו להשכירו, כתב רבינו (גבורי כח עמ' 481) שאסור לנקות את הלכלוך בשביעית.

מאידיך, דעת הגר"ש אויערבאך (מנחת שלמה ח"א סי' נא אות י) והגר"ש וואזנר (תורת הלוי עמ' קכג) שחצר שלפי צורתה רגילים לנקותה אף אם אין זורעים בה, מותר לנקותה בשביעית מהפסולת, כי ניכר שכוונתו לצורך ניקיון ולא לזריעה. [וראה

## שיח אמונה

## הלכות שמיטה ויובל פרק רביעי

וכו', ומה שכתב בפרוש רבנו נתן בפרק ה' משביעית<sup>(162)</sup> ודצריך להפקיר בנות שוח<sup>(163)</sup> גם בשביעית<sup>(164)</sup> לא הבנת<sup>(165)</sup>.

160) בישוב הקושייה למה חייב להפקירו, דעת רבינו (מכתבים, כת"י) שיתכן לתרץ שכיון שכשיביא שלישי יאסר מדין ספיחין, כמבואר בציה"ל לקמן (פ"ה ס"ק קצז), א"כ חייב להפקירו לפני כן כדי שיוכלו בני אדם לזכות בו לפני שיאסר. וראה כעין זה בביאורים לדר"א לעיל (ס"ק מ).

161) בביאור דעתו בענין הפקר לפני שהפרי ראוי לאכילה, ראה מה שכתבנו בבה"ל להלן (ה"ג ד"ה וכו').

162) מ"א.

163) שהם מין העושה פרי בשנה השלישי לחנטו.

164) שאע"פ שהפירות הגדלים אז לא חנטו בשביעית, מ"מ כל הגדל בשנה זו הוא הפקר.

165) שדיני שביעית נוהגים בכל פרי לפי הזמן שבו חנט.

## [דר"א ס"ק עא]

וקצרה בשביעית<sup>(157)</sup> וכו', שעכשו אי אפשר לה להביא שלישי אלא בשביעית<sup>(158)</sup>.

157) ובאופן שקצרה לפני שביעית, ראה בה"ל (ד"ה התבואה).

158) וכתב רבינו (שיח השמיטה פ"י הע' יג), שכן הדין אף בפירות האילן באופן כזה.

## [דר"א ס"ק עב]

שאין בהן משום ספיחין<sup>(159)</sup>.

159) כמבואר לעיל (ה"ג) ובדר"א שם (ס"ק כא).

## [בה"ל ד"ה התבואה]

ולמה חיב להפקירו<sup>(160)</sup> וכו', אינו ראוי לאכילה אינו הפקר<sup>(161)</sup>

## הלכות שמטה ויובל פרק רביעי

עז

(עב) ופרות האילן אובליו אותן בקדשת שביעית: **יא** (עג) \* הארז והדחן (עד) והפרגים

### דרך אמונה

מודה דאסור משום ספיחין וגם יש בהן קדשת שביעית. (קטו) ותבואה של ששית שנכנס לשביעית וקצרה בשביעית<sup>(157)</sup> לפני הבאת שלישי, לפי דעת הר"ש אולינן בתר השרשה ואין עליה קדשת שביעית, אבל לפי דעת הגר"א אפשר דכל שלא הביאה שלישי לפני שביעית ונכנסה שביעית חל עליה קדשת שביעית כיון שעכשו אי אפשר לה להביא שלישי אלא בשביעית<sup>(158)</sup> וחיוב להפקירו מיד ולנהוג בו קדשת שביעית: (עב) ופרות האילן. שאין בהן משום ספיחין<sup>(159)</sup> על כל פנים יש בהן קדשת שביעית: **יא** (עג) הארז. (קטו) רי"ז בלע"ז והדחן היר"ז<sup>21</sup> בלע"ז: (עד) והפרגים. (קי) הוא גם כן מין קטניות כעין רמון והנרע מתקשקש בקלפתו כמין שומשמן (קס) וכשינעב יוצא הכל מן הנקב והוא מתוק ועושין ממנו שמן כמו בשומשמן:

### באור ההלכה

שביעית אם קצרה בשביעית אחר שהביאה שלישי, ולא חלה כו' הינו אם קצרה קדם שהביאה שלישי, ולמדנו לפי זה דשל ששית שנכנס לשביעית כל שלא הביאה שלישי וקצרה אולינן בתר השרשה אף שקצרה בשביעית, ושל שביעית שנכנס לשמינית וקצרה קדם הבאת שלישי חלה עליו קדשת שביעית, אבל גרסת הגר"א הביאה פחות משלישי כו' וכלה עליו קדשת שביעית, הביאה שלישי לפני שביעית ונכנסה עליו שביעית מתרת משום ספיחין ולא חלה עליו כו', ולפי זה לא הוזכר דין קצירה קדם הבאת שלישי, ואפשר דכל שלא הביא שלישי לפני שביעית ונכנסה שביעית כיון דעכשו אי אפשר לו להביא שלישי זולת בשביעית וחיוב להפקירו מיד ולנהוג בו קדשת שביעית עד כאן לשונו, ויש לעין דבירושלמי פרק קמא דחלה הלכה ג' אמרין דלרבנן דתבואה שלא הביאה שלישי גם כן ניתב בחלה אם כן נחשב השנה משעה שהביאה עשבים ולא משעה שהביאה שלישי, ואם כן הקוצר לשחת ולבהמה מסתבר דאולינן גם כן אחר עשבים או אחר השרשה, ואם כן כאן בשביעית אם קצרה קדם הבאת שלישי

אם כן קצרה לבהמה או שהוא עצמו רוצה לאכלה כן וכמו שאמרו במנחות ע"א א' הקוצר לקליות קדם הבאת שלישי עין שם ולמה גזילו בתר שלישי, ויש לחלק דשאני התם דעקר השדה עומדת לגמר ולעשות ממנה פת גמור ורק דרך צראי קצת, בזה אולינן אחר רב השדה ותלוי בתר הבאת שלישי (וכעין סכרא זו כתב מרן במעשרות סימן ד' סעיף קטן י"ד ט"ו לענין קביעות מעשר עין שם), ויש לעין אם מה שכתב מרן כיון דעכשו אי אפשר לו להביא שלישי אלא בשביעית וחיוב להפקירו מיד ולנהוג בו קדשת שביעית הוא דוקא בקצרה בשביעית לפני הבאת שלישי וכמו שכתב ונכנסה שביעית, או אפלו אם קצרה לפני שביעית כיון דאי אפשר לה להביא שלישי אלא בשביעית כבר חלה עליו מיד קדשת שביעית וחיוב להפקירה מיד קדם שביעית, ונראה פשוט דלפני שביעית לא שייך זה כלל, וכיון שלקטה קדם שביעית בודאי אין על זה שום קדשה ורק אם לקטה בשביעית אמרין דחל עליה קדשת שביעית מיד כיון שצתידה להביא שלישי בשביעית דאם לא כן מצינו קדשת שביעית והפקר קדם שביעית וזה לא שמענו, ולכן דדוק מרן לכתוב ונכנסה שביעית, גם יש לעין מה שכתב מרן וחיוב להפקירו דלכאורה כיון שיש בו קדשת שביעית אם כן אסור לקצרו לפני הבאת שלישי דהוי הפסד, ולמה חיב להפקירו<sup>(160)</sup> הרי מסתמא מתר לגדר שדהו בשעה שצדין אסור לקצרו כדי שלא יכשיל האנשים באסור, וגם אין חיב להפקירו כיון שצדין אין בו פרות הראויין לאכילה וצ"ע, ומצאתי בחזון איש פלאים סימן ג' סעיף קטן ט"ו שמצדד בן דכל זמן שהפרי צדין אינו ראוי לאכילה אינו הפקר<sup>(161)</sup> וחזר בו ממה שכתב בשביעית סימן י"ט סעיף קטן כ"א עין שם, ויש לעין מה הדין במוצאי שביעית אם הפרות לא הביאו שלישי וצתידין להביא שלישי במוצאי שביעית אם כן מתרין ואין צריך להפקירן ואין בהן קדשת שביעית גם בשביעית. ומה שכתב בפרוש רבנו נתן פרק ה' משביעית<sup>(162)</sup> דצריך להפקיר בנות שנת<sup>(163)</sup> גם בשביעית<sup>(164)</sup> לא הבנת<sup>(165)</sup>, ולפי מה שכתבנו דבערב שביעית מרי מרן רק בנכנסה שביעית אפשר דגם במוצאי שביעית אין מתרין אלא אם כן יצאה שביעית וצ"ע בכל זה, ומצאתי במאירי ראש השנה י"ב ב' שכתב שכל שהביאה שלישי בשביעית אף על פי שנגמרה ונקצרה בשמינית הרי היא נדונית כשל שביעית, ומכל מקום אם לא הביאה שלישי נדונית כשל שמינית ומשנכנסה יום אחד בשמינית התרה עד כאן לשונו, ומבאר דבשביעית אכתי לא התרה אף על גב שתביא שלישי אחר שביעית, ומבאר גם כן שיום אחד אחר שביעית אף שצדין לא הביאה שלישי מתרת, ועין לקמן בדרך אמונה סעיף קטן צ"ג ובציון ההלכה שם דמשמע גם כן שבשביעית קדשה: \* הארז והדחן כו' ופ"ד המוצרי. בראש השנה י"ג ב' תנן התם הארז כו' שהשרישו כו' כמאן שרניהו רבנן, אמר רבה מתוך שעשוין פרכין פרכין אולי רבנן בתר השרשה, אמר ליה אביי ויצבר גרנו לתוכו כו' מי לא תניא רבי שמעון שזורי אמר פול המצרי שזרעו לזרע מקצתו השריש לפני ראש השנה כו' צובר גרנו לתוכו ומעשר מן החרש שבו על החרש שבו ומן הישן שבו על הישן שבו, אמר ליה רבי שמעון שזורי סבר יש בלה ורבנן סברי אין בלה, אמר שמואל הלכה כרבי שמעון שזורי, והאמר שמואל לכל אין בלה חוץ מין ושמן, אישתמיטתיה הא דאמר שמואל הכל הולך אחר גמר פרי, והקשו התוספות שמואל דאמר כמאן, דהא בין רבי שמעון שזורי ובין רבנן אולי בתר השרשה, עוד הקשו מאי טעמא דרבי שמעון שזורי דכיון דסביקא ליה יש בלה ויכול לצובר גרנו מאי טעמא אולו רבנן בתר השרשה וכדפריך אביי, ותנין הר"ה דרבי שמעון שזורי לדביהם

### ציון ההלכה

(קטו) חזון איש שביעית סימן כ' סעיף קטן ב': (קטז) משנה ברוך סימן ר"ח סעיף קטן כ"ה בשם אחרונים: (קי) ר"ש שביעית פרק ב' משנה ד': (קיא) ר"ן ג' מלכי צדק שם:

עח

הלכות שמטה ויובל פרק רביעי

(עח) והשוּמְשָׁמִין (עו) ופול המצרי (עז) שזרעו לזרע (עח) הולכין בהן (עט) אחר גמר פרי. אם נגמר פרים קדם ראש השנה הרי אלו (פ) מתרין בשביעית בפרות ששית, ואם נגמרו אחר ראש השנה (פא) אף על פי שהשרישו קדם ראש השנה הרי אלו (פב) אסורים משום ספיחים:

באור ההלכה

דרבנן קאמר דאית להו בתר השרשה קאמר דיש עצה של צובר גרנו, אכל לדידי סבירא לי דהפל הולף אחר גמר פרי, וגם במתניתין דשביעית<sup>(173)</sup> דקאמר רבי שמעון שזורי פול המצרי שזרעו לזרע בתחלה כיוצא בו, גם כן לדברייהם דרבנן דאמרי ברישא<sup>(174)</sup> גבי ארז וחבריו דבתר השרשה קאמר להו לדבריהם גם פול המצרי צריך למילוי בתר השרשה, אכל אגא סבירא לי בכלן בתר גמר פרי וכמו שכתב הרשב"א, והקשו הרשב"א והריטב"א דבתוספתא לא קאי רבי שמעון שזורי כלל על מלתא דרבנן רק קאמר במה דברים אמורים בזמן שזרעו לזרע כו' אבל אם זרעו מתחלה לזרע מקצתו השריש לפני ראש השנה כו', מבאר דהוא עצמו סבירא ליה דבתר השרשה, ולכאורה מצינו בחילין ל"ג א' רבי זירא לזכריו דרבא קאמר, אף על גב דקאמר בעי רבי זירא ולא מצינו דקאי אדברי רבא דחי הגמרא דאפשר דרבי זירא קאי על דברי רבא, הכא נמי יש לומר דרבי שמעון שזורי שמעיהו לרבנן דקאמרי דארז ודחן בתר השרשה, וקאמר לדבריהם גם פול המצרי בתר השרשה, ולמה בתר השרשה בכל הני והרי יש לו עצה דצובר את גרנו, והריטב"א תרץ דשמואל סבירא ליה כרבנן וסבירא ליה דרבנן מודו בפול המצרי שהולף אחר גמר פרי ולא אמרו אחר השרשה אלא בארז וחבריו ודלא כרבי שמעון שזורי, ולא פסק שמואל בתר גמר פרי אלא בפול המצרי. וצריך באור אף אמר הלכה כרבי שמעון שזורי הרי כרבנן סבירא ליה, וצריך לומר דהכי קאמר הלכה כרבי שמעון שזורי בפול המצרי דצובר גרנו ולא מטעמה רק מטעמה דהכל הולף בפול המצרי אחר גמר פרי, ולא רצה לומר הלכה כרבנן כדי שלא נטעה דגם בפול המצרי אית ליה בתר השרשה או בתר לקיטה (כמבאר בריטב"א שם דגמר פרי בפול המצרי אינו לקיטה), לכן קאמר כרבי שמעון שזורי דצובר גרנו אף לא מטעמה רק מטעם גמר פרי שהכל ביחד, ועין מה שכתבנו בענין השם בבאור ההלכה פרק א' ממצעשר שני הלכה ח' :

דרך אמונה

(עח) והשוּמְשָׁמִין. (קט) כמין זרע ארץ ובארץ ישראל יש ממנו הרבה וקורין לו בערבי סומס"ס<sup>1</sup>, (ק) ואלו הד' מיני קטניות נשתנו משאר מיני קטניות שהולכין בהם אחר עונת המעשרות אבל באלו הולכין אחר גמר פרי, והטעם שמינים אלו אין מביאין שליש בבת אחת (קכ) כי באתה שדה יש ערוגה שמקדמת ויש ערוגה שמאחרת הכל לפי שמן המקום, ואי אפשר לילך בהן אחר הבאת שליש לכה הקבע בהן זמן אחר דהינו גמר פרי, (קכג) והתורה מסרה הדבר לחכמים לקבע הזמנים בכל אחד ואחד. (קכד) ודוקא אלו הד' מינים אבל שאר מיני זרעונים כגון אפונים גמלונים דינים כשאר קטניות וירקות: (עו) ופ"ה המצרי. (קמ) הוא מין פול שדרכו לגדל הרבה במצרים<sup>(166)</sup> ולכן נקרא פול המצרי ויש שזרעין אותו לזרע ויש שזרעין אותו לאכל הירק שבו: (עז) שזרעו לזרע. (קכ) אפול המצרי קאי (קט) שזרעו בתחלה לזרע (קכ) דהינו לאכל את הפול עצמו, ואם זרעו לזרע או לזרע וירק יתבאר בסמוך הלכה י"ד: (עח) הולכין בהן אחר גמר פרי. (קכ) דהינו שנתבשלו כל צרכן ואין משביחין יותר בקרקע ואף שלא נלקטו אז<sup>(167)</sup>, (קכג) אבל אם עדין משביחין על ידי קרקע לא מקרי גמר פרי, (קל) וכל זה בד' מינים הראשונים אבל בפול המצרי שזרעו לזרע, דעת רבנו והראב"ד דגמר פרי שלו הוא הבאת שליש<sup>(168)</sup>, (קלג) ויש ראשונים דסבירא להו דגמר פרי בפול המצרי הוא גמר פרי ממש כמו בארז ודחן ובארנו בפרק א' ממצעשר שני הלכה י"י, (קלד) ובחזון איש פסק דעת רבנו: (עט) אחר גמר פרי:

(קל) ויש מי שפסק שהולכין בכל אלו אחר השרשה חוץ מפול המצרי, (קלז) אבל רב הראשונים הסכימו לדעת רבנו: (פ) מתרין בשביעית בפרות ששית. ואין בהן לא משום ספיחים ולא משום קדשת שביעית: (פא) אף על פי שהשרישו קדם ראש השנה. (קלח) כתב כן לאפוקי ממאן דאמר בגמרא<sup>(169)</sup> שהולכין אחר השרשה ולכן כלל גם פול המצרי בהן אף על גב דגמר פרי דידיה משנה מהשאר כנ"ל, משום דגם גבי פול המצרי איכא למאן דאמר בגמרא דאזלינן אחר השרשה קא משמע לן דלא קניא לן כן: (פב) אסורים משום ספיחים<sup>(170)</sup>. (קט) זו דעת רבנו, אבל דעת הר"ש שאם

ציון ההלכה

(קט) רע"ב שם: (קכ) וירושלמי פרק ב' דשביעית<sup>(171)</sup> והר"ש שם משנה ז': (קכא) ר"י בן מלכי צדק: (קכב) ריטב"א ראש השנה י"ג א' בשם הראב"ד: (קכג) דלא קניא לן כרבי שמעון ורבי אלעזר בשביעית פרק ב' משנה ח', וגם לא כדמשמע ברש"י ראש השנה י"ג ב' בדבול קטניות הולכין אחר גמר פרי וכן דעת פסקי ר"י שם שאר הראשונים חולקים על זה: (קכד) וירושלמי כלאים פרק ה' הלכה ג': (קכה) כמבאר בסמוך הלכה י"ד ובארנו בפרק א' ממצעשר שני הלכה ח', ומה שכתב במשנה ראשונה פרק ב' בשביעית משנה ח' תמוה: (קכו) משנה בפרק ב' דשביעית משנה ח'. ואם בתחלה לא חשב לזרע רק אחר כך, עין בפרק א' ממצעשר שני הלכה י"ז ועין לקמן הלכה י"ז ועין שנות אליהו: (קכז) חזון איש מעשרות סימן א' סעיף קטן י"ח<sup>(172)</sup>. (קכח) שם שביעית סימן ז' סעיף קטן י' וקונטרס הלכות תרומות ומעשרות שהפסיד ר"ז שפירא ז"ל: (קכט) שם שביעית סעיף קטן ט"ז: (קל) שם סעיף קטן ט"ו: (קלא) רש"י ותוספות וכמה ראשונים בראש השנה י"ג ב': (קלב) שם סעיף קטן ט"ז: (קלג) ריטב"א ראש השנה י"ג ב', ועין תוספות יענים שם שדעתם דלענין שביעית כלן בתר השרשה ולא פסק שמואל אחר גמר פרי אלא לענין מעשר: (קלד) תוספות ותוספות הרא"ש ומאירי שם י"ד א': (קלה) חזון איש שם סימן ט' סעיף קטן י"ז: (קלו) שם:

## הלכות שמיטה ויובל פרק רביעי

## שיח אמונה

## [דר"א ס"ק עו]

מין פול שְדָרְכוּ לְגִדְל הַרְבֵּה בְּמַצְרַיִם<sup>166</sup>.

166) בבירור מין זה ראה בביאורים לדר"א להלן (ס"ק ק).

## [דר"א ס"ק עח]

וְאֵף שְׁלֵא נִלְקְטוּ אֶזְזֵי<sup>167</sup> וְכו', דְּגַמְר פְּרִי שְׁלוּ הוּא הֶבְאָת שְׁלֵישׁ<sup>168</sup>.

167) וזהו טעם ההבדל בין קטניות התלויות בגמר פרי לבין ירקות התלויות בלקיטה, כפי שביאר הגר"ש וואזנר (שיעורי שבת הלוי אות מו) שבירקות כל עוד לא נלקטו ממשיכה גדילתם, מה שאין כן בקטניות שמשעה שנגמרו אינם ממשיכים לצמוח [וראה בהמשך ס"ק זה לגבי פול המצרי].

168) והטעם שכללו הרמב"ם עם שאר ד' המינים דלעיל אע"פ שאינו שוה להם בדינו, מבואר בדר"א להלן (ס"ק פא).

## [דר"א ס"ק פא]

לְאֶפּוֹקֵי מִמָּאן דְּאָמְר בְּגִמְרָא<sup>169</sup>.

169) ראש השנה יג, ב, ומזבא בבה"ל (ד"ה האורז).

## [דר"א ס"ק פב]

אֶסּוּרִים מְשׁוּם סְפִיחִים<sup>170</sup>.

170) ולאכול את מה שנזרע קודם ראש השנה מיד בתחילת השביעית, כשאין אפשרות שיזרע באיסור ויצמח בזמן זה, כתב בשו"ת מנחת שלמה (קמא סי' נ אות ב, ב ד"ה אך, סי' נא אות יא, ב) שנאסר משום ספיחין לפי דעת הרמב"ם להלן (ה"ב) שאיסור ספיחין בירקות נהוג בכל מה שנלקט בשביעית, שאף שאין אפשרות שיזרע באיסור ויצמח בזמן זה, שהרי לוקח

שלשה ימים להיקלט, מ"מ לא פלוג רבנן [אלא שלהלכה כתב (תנינא סי' קכג אות ח, ח) שנפסק כר"ש שאין איסור ספיחין נהוג בירקות שתחילת גידולן בשישית, כפי שפסק החזו"א (הובא בדר"א להלן ס"ק פה)].

וכן בשדה גדולה מאד ומסודרת היטב, באופן שאין שום אפשרות שתהא כן כשנזרעה מאליה, כתב הגרש"ז אויערבאך (מנחת שלמה קמא שם ד"ה מה) שאף שלכאורה אין מקום לגזור בה איסור [שהרי אי אפשר לזרעה בסתר] ויש להקל בה כמו בארבע שדות שמבואר לעיל (ה"ד) שלא גזרו בהם, מ"מ לא חילקו חכמים בכך, ואף בה נוהג איסור ספיחין, ובפרט שקיים עדיין חשש שעוברי עבירה יוסיפו לזרוע מעט ולא יחששו שיחשדו בהם מפני שיתלו שמקום זה נזרע יחד עם רוב השדה בערב שביעית.

## [ציה"ל ס"ק קכ]

ירוּשְׁלָמֵי פֶּרֶק ב' דְּשְׁבִיעִית<sup>171</sup>.

171) הלכה ה'.

## [ציה"ל ס"ק קכז]

חֲזוֹן אִישׁ מְעַשְׂרוֹת סִימָן א' סְעִיף קָטָן י"ח<sup>172</sup>.

172) וכתב רבינו (שערי אמונה פ"ב מ"ח) שיש לפרש כן דברי הרמב"ם בפיה"מ (שם) לפי התרגום הנדפס מחדש.

## [בה"ל ד"ה האורז]

וְגַם בְּמִתְנִיתֵין דְּשְׁבִיעִית<sup>173</sup> וְכו', דְּאֶמְרֵי בְּרִישָׁא<sup>174</sup>.

173) פ"ב מ"ח.

174) שם מ"ז.

הלכות שמטה ויובל פרק רביעי

יד (ק) \* פול המצרי (קא) שזרעו לזרע בששית (קב) ונגמר פרו' קדם ראש השנה של שביעית. בין ירק שלו בין זרע שלו (קג) מתר (קד) בשביעית. ואם זרע לזרע ונבנסה עליו שביעית בין ירקו בין זרעו (קה) אסור בספיחי שביעית. וכן אם זרעו (קו) לזרע ולזרע אסור: טו (קי) \* עבר

באור ההלכה

מקום לענין ראש השנה כיון דגלתה תורה גבי ערלה דראש השנה שלו ט"ו בשבט משום שאז זמן התנטה נשאר גם אצל אתרוג זמן ראש השנה ט"ו בשבט, ואכתי צ"ע, וגם צריך לדעת המציאות אם כל הנ"ל נכון: \* פול המצרי שזרעו לזרע כו'. עין בדרך אמונה שהבאנו בשם החזון איש שנסתפק אם עשה קצצין גמורין ואחר כך יצא ירק דקומא לז' לענין מעשרות בפרק א' דמעשר שני הלכה 'דשוב אין הירק נגדר אחר הזרע אם גם לענין שביעית כן, והר"ש סיריליאו כתב דלענין שביעית אין חלוק בין עשה קצצין ללא עשה דלעולם הירק נגדר אחר הזרע כיון שזרעו לזרע, וכן נראה מסתימת הירושלמי ורבנן. מיהו צריך באור מה באמת החלוק בין מעשר לשביעית, ואפשר דאף דילפינן בשניהן דאזלינן אחר הבאת שליש מכל מקום יש חלוק ביניהן, דבמעשר השעם משום דכתיב 'היצא השדה שנה שנה', ואמרין דהבאת שליש קובע שזה נקרא היוצא השנה, וזה רק על מה שהבאת שליש קובע אבל על עליו חדשים שיצאו אחר שכבר עשה הפרי קצצין גמורין ונגמר לגמרי הוי כאלו כבר יצא בשנה חדשה כי אינו שייך ליציאה הראשונה והנה ליה כירק חדש שגדל עתה דאזלינן ביה בתר לקיטה, אבל בשביעית דילפינן מדכתיב 'ושבתה הארץ שבת לה' שכל מה שיצא בשביעית יש עליו קדשת שביעית (עין נדרים נ"ח ב' וברין ורא"ש), אם כן מה שלא שבתה הארץ והוציאה פרי גורם קדשת שביעית ואסור ספיחין אם כן אף על פי שעשה קצצין גמורין כיון שהצמיחה התחילה בשעת הבאת שליש ועל ידי זה ממילא כבר גדל אחר כך גם הירק ממנה, אם כן כיון דאזלינן בתר הבאת שליש לענין עצם הזרע ממילא נגדר גם מה שאחריה אחר זה שהכל בא מאי השביתה הראשונה, וכן אם התחיל בערב שביעית כיון שהתחיל עקרו בהתר וממילא בא אחר כך גם הירק אף על פי שהגיע אחר קצצין גמורין כיון שבא מכח שביתה נגדר אחריו, ולא דמי לזרעו לירק דשם אזלינן לבתולה אחר לקיטה שזה עקר חשיבות הירק ואז נקרא השביתה או אי השביתה, אבל כאן שזה בא ממילא נגדר אחר הבאת השליש של הזרע וצ"ע: \* עבר וזרעו בשביעית. עין ראב"ד שהקשה מהנוטע בשביעית יעקר וסביכא ליה שגם הפרות נאסרין, ועין ר"ש סיריליאו<sup>254</sup>

דרה אמונה

יד (ק) פול המצרי<sup>251</sup>. ככר כתב רבנו בהלכה י"א דפול המצרי שזרעו לזרע והלכין בו אחר גמר פרי, וגמר פרי בפול המצרי הוא הבאת שליש כמו שנתבאר שם, וכאן בא רבנו לבאר מה דין הירק שבו וגם מה הדין אם זרעו לירק: (קא) שזרעו לזרע. (קב) הינו לאכל את הירעים, וכל שדעתו על הזרעונים ולא על הירק מקרי לזרע<sup>252</sup>: (קב) ונגמר פרו'. (קכ) הינו הבאת שליש וכנ"ל: (קג) מתר בשביעית. דאזלינן אחר גמר פרי והירק נגדר אחר הזרע כיון שחשב לזרע (קכג) ואין בו לא משום קדשת שביעית ולא משום ספיחין, (קכד) ויש להסתפק אם עשה קצצין גמורין דהינו פרות גמורין לפני ראש השנה אם גם בזה הירק נגדר אחר הזרע או לא כנ"ל פרק א' ממעשר שני הלכה י' לענין מעשרות: (קד) בשביעית. (קכד) ולפי דעת הגר"א אין להתיר בזה ללקט את הירק אלא לצרף קדירתו באותו יום ולא יותר שנגאה כירק של שביעית ולא יתן לא לבנו ולא לשוחו ולא יאכיל את בהמתו, ואם היה תולש ונעקרה הנימא שהוא כעין תלתלי עשב שבזמן שדעתו לזרע עוקרין אותו מתר, ואפשר שאפלו אם נעקר אחר ראש השנה מתר דנכר שהוא לזרע, וכן אם לקט לזרע ונמצא בתוכו ירק מתר: (קה) אסור בספיחי שביעית. שהזרע נגדר אחר הירק שהולכין בו אחר לקיטה, (קכז) ולפי דעת הר"ש שהבאנו בהלכה י"ב<sup>253</sup> שאם נזרע והתחיל לצאת לפני שביעית<sup>254</sup> אין בו משום ספיחין נפקא מנה כאן לענין קדשת שביעית: (קו) לזרע וזרע אסור<sup>255</sup>. (קס) ויש אומרים דזרעו מתר, וירקו מחלקת בירושלמי: טו (קו) עבר וזרעו בשביעית. (קס) ואף על גב דקומא לז' לעיל פרק א' הלכה י"ב דהנוטע בשביעית יעקר, מכל מקום אם לא עקר הפרות מתרין כמו שכתב רבנו בפרק ג' הלכה י"א, וצריך לדעת מה דין הפרות, ומכל מקום יש להפרות דין פרות השמור ואין לוקחין ממנו הפרות בדמים כדלקמן פרק ח' הלכה י"ב, (קסז) ודעת הראב"ד

ציון ההלכה

(קפ) חזון איש שביעית סימן ט' סעיף קטן י"ב וכן כתב במעשרות סימן א' סעיף קטן י"ח והגיה בלשון פרוש המשניות לרבנו וכן הוא בהעמקה חדשה כמו שהגיה מרן: (קפא) שם סימן ז' סעיף קטן ג': (קפב) שם סימן ז' סעיף קטן ז': (קפג) שם סימן ז' סעיף קטן ג', ור"ש סיריליאו כתב דגם בעשה קצצין גמורין הירק נגדר אחר הזרע<sup>256</sup>: (קפד) שם סימן ט' סעיף קטן י"ב לפי דעת הגר"א: (קפה) שם: (קפז) גרסת הר"ש בכלאים פרק ח' משנה ה' וכן הוא הנקרא לפנינו בירושלמי, ורבנו היה לו גרסא אחרת כמו שכתבו הכסף משנה ופאת השלחן והסכים לזה כחזון איש שם ולא כר"י קורקוס ורדב"ז: (קפו) חזון איש שם סימן ז' סעיף קטן ו' וכן כתב רבנו בתשובה דנעבד מתר באכילה אלא אם כן יש אסור ספיחין, ועין שם סימן ז' סעיף קטן י"ח הביא ראיה לדעת הראב"ד אבל למעשה הקל מרן בנעבד<sup>257</sup> ועין לקמן הלכה כ"ד ופרק ח' הלכה י"ב בענין משמר, אבל לעצמו החמיר מרן גם במשמר וכל שכן בנעבד, ושמעתי שגם בשמינית הקפיד מרן על המרור שיהא ממקום שלא ינעבד: (קפס) וכן נראה דעת הרמב"ן והרשב"א והנמוקי יוסף והמאירי ביבמות קכ"ב א' והרשב"א בסכה ל"ט ב' וכן נראה דעת רבנו ברוך בבבא קמא ק"א א' עין שם וכן בספחין ופרות פרק מ"ח בשם הראב"ד, וכתב שם דגם



הלכות שמיטה ויובל פרק רביעי

שיח אמונה

[דר"א ס"ק ק]

פול המצרי<sup>251</sup>.

(251) ופול המצרי, כתב הגר"ב זילבר (הלכות שביעית ח"א סי' ג ס"ק עג) שהוא מין שעועיית אפונה. [ראה רש"י (מנחות ל, ב ד"ה פול)], וראה מה שכתבנו להלן (ס"ק קו).

[ציה"ל ס"ק קפג]

וְרִשׁ סִירְיָלְאוּ כְּתֹב דְּגַם בְּעֶשֶׂה קְצָצִין גְּמֹרִין הִירָק נִגְרָר אַחַר הַזֶּרַע<sup>256</sup>.

(256) וראה בה"ל (ד"ה פול) שכן נראה עיקר, ועי"ש בטעם החילוק בין שביעית למעשרות.

[דר"א ס"ק קא]

שְׂדַעְתּוֹ עַל הַזֶּרַע וְנִינִים וְלֹא עַל הִירָק מְקָרִי לְזֶרַע<sup>252</sup>.

(252) חשב בשעת הזריעה לירק, ולפני הלקיטה נמלך והחליט שרוצה אותו לזרע, כתב השנות אליהו (פ"ב מ"ח) שאי אפשר להחשיבו כירק מפני שחשב עליו כעת לזרע, ואי אפשר להחשיבו כזרע מפני שכבר השריש, ועל כן השעה הקובעת את דינו היא שעת הבאת שליש. וראה מנחת שלמה (שביעית פ"ב מ"ח).

[ציה"ל ס"ק קפז]

אֶבֶל לְמַעֲשֵׂה הַקֵּל מִרְן בְּנֶעֱבַד<sup>257</sup>.

(257) ובטעם שלמעשה היקל החזו"א בנעבד, העיד הגר"ש גריינמן (תורת המועדים ס' תרמח עמ' קפח) שאמר החזו"א, שהטעם לאסור נעבד הוא כדי שלא יהנה העובד מהאיסור שעשה, ומכיון שהמציאות היא שהוא אינו מפסיד אלא רק הקונים שאין להם מה לאכול, אין להחמיר בדבר.

והגר"ח גריינמן (קונטרס גידולי גוי בשביעית עמ' לג) ביאר בשם החזו"א, שהואיל והראשונים האוסרים אינם בדוכתייהו, הראשונים בדוכתייהו [מסכת שביעית] מכרעי טפי.

[דר"א ס"ק קה]

וּלְפִי דַעַת הַרְ"שׁ שֶׁהַבְּאֵנוּ בְּהִלְכָּה י"ב<sup>253</sup> שָׂאֵם נִזְרַע וְהִתְחִיל לְצַאֵת לְפָנָי שְׂבִיעִית<sup>254</sup>.

(253) ס"ק פה.

(254) ראה בביאורים שם.

[דר"א ס"ק קו]

לְזַרַע וְלִירָק אֶסוּר<sup>255</sup>.

(255) בביאור הטעם שלזרע ולירק אסור, אף שמבואר בדינים הקודמים שמחשבתו קובעת, ואם חשב לזרע בלבד או לירק בלבד הכל נקבע לפי מחשבתו, מבואר בכסף משנה (כאן) ע"פ הירושלמי (פ"ב ה"ח) שהוא משום מראית עין [וראה שיעורי שבת הלוי (אות נז) וחוט שני (עמ' זה)]. אכן הקשה על כך הערוך השולחן (העתידי, סי' כג ס"ח) מדוע כשחשב לזרע בלבד אין מראית עין. ובאור שמח (כאן) ביאר שכשחשב לזרע ולירק גם הזרע נחשב כירק ללכת בו אחר לקיטה [ראה דר"א להלן (ס"ק קיא)], שהירק יותר עיקר מהזרע ועל כן הוא גורר את הזרע, והרי הוא כספיחי שביעית להחמיר.

והמנהג בירושלים לגבי נעבד, כתב בבית רידב"ז (פאת השלחן סי' ג אות א מכתב ב) שהמהר"ל דיסקין הורה שאסור לאכול מגפן שזמרו בשביעית [כדעת רוב הראשונים, המובאים בציה"ל (ס"ק קפח)], והעתיק הרידב"ז (שם בסוף הס"ק) מכתב הגר"ח ברלין ועוד גדולי ירושלים, שאסור לאכול פירות שגדלו ע"י איסור, וכן דעת הגר"ש אלישיב (שבות יצחק פ"ט אות ד, קיצור הל' שביעית אות צד, הובא באשרי האישי יו"ד פעה"ה סנ"ב) שהמנהג הקדום בירושלים היה להחמיר. מאידך, בשו"ת מנחת שלמה (קמא סי' מד, וראה עוד להלן בשמו) כתב שהמנהג כדעת המקילים וכהחזו"א.

ופירות שנעשו עבודות אסורות רק למניעת היזק הפירות ולא להשבחתם, דעת הגר"ש אלישיב (שבות יצחק שם) שאין צריך לחשוש בהם לאיסור נעבד. [וראה להלן בסמוך לענין עץ אתרוג שניטלו ממנו קוצים בשביעית באיסור]. וירק שנזרע בשביעית, כתב רבינו (קיצור דיני שביעית תשובה צח, וע"ע ישא יוסף שביעית סי' קי-קטו) שאף בזה היקל החזו"א כדן נעבד. ודעת הגר"ש אלישיב (ישא יוסף שם סי' קיב) היתה להחמיר בנזרע, אך מששמע שהחזו"א היקל בזה הורה שאי אפשר לאסור, אלא שבעל נפש יחמיר. ודעת הגר"ש אויערבאך (ישא יוסף שם) שהמנהג בירושלים היה להקל אף בנזרע.

ואתרוג שנעבד בשביעית, כתב החזו"א (סי' י ס"ק ו ד"ה ואתרוגין, וסי' כא ס"ק יח [הובא בדר"א לעיל ס"ק צא]) שיוצאים בו ידי המצוה, וכתב רבינו (קיצור דיני שביעית תשובה קד) שזהו לשיטתו שנעבד מותר באכילה [ולשיטת שאסור באכילה, אין יוצאים בו ידי חובה], ועוד כתב (מכתבים, כ"ט) שמ"מ ראוי להחמיר בזה, וכך נהג החזו"א עצמו. והוסיף (גבורי כח עמ' 451), שראוי להחמיר שלא לקחתו למצוה אף עבור קטן.

וכן דעת הגר"ש אלישיב (שבות יצחק שם אות ה, משנת הגר"ש עמ' ל) שאתרוג שעשו מלאכה אסורה לצורך גידולו, והועילה לו המלאכה, יש להימנע מלברך עליו למצוה, משום חשש מצוה הבאה בעבירה [וראה שו"ת שבת הלוי (ח"ט סי' רמ)].

פרטי המלאכות שאסור לעשותם בעץ האתרוג לצורך העץ או הפירות, נתבאר בה"ל לעיל (פ"א ה"ד ד"ה ומפני מה), ובציה"ל (ס"ק קעט), ובביאורים שם.

ושעועיית בתרמילים, דעת החזו"א (קונטרס סדר השביעית בסופו) שנחשבת כירק למרות שיש בתרמיל קטניות קטנות, והולכים בה אחר לקיטה, וביאר הגר"י קניבסקי (ארחות רבנו ח"ג עמ' שז) שאינה נחשבת שנזרעה לזרע ולירק, מפני שנזרע לזרע' הוא כשנזרע על מנת להיאכל כשיהא גדול, ולא בעודו קטן בתוך התרמיל, והוסיף הגר"ש אויערבאך (ארחות רבנו שם) שדין לזרע ולירק הוא דוקא כשהמטרה היא לאכול את הירק לחוד ואת הזרע לחוד בגמור גידולו.

ושעועיית יבשה, דעת החזו"א (שם, ובהלכות שביעית לגר"ב זילבר ח"א סי' ג ס"ק עה) שנחשבת כקטניות, והולכים בה אחר הבאת שליש, שהרי היא זרע [שאף ששעועיית בתרמיל ושעועיית יבשה הן אותו המין, אין הכרח שיהיו שוים בגדרם].

הלכות שמטה ויובל פרק רביעי

והן נגמרות (ק"ג) לאחר שלש שנים אם באו לעונת המעשרות (ק"ד) קדם ראש השנה של שמינית הרי הן נאכלות בשנה שניה מן השבוע (קט"ו) בתורת שביעית: יז (קט"ז) \* הבצלים

באור ההלכה

מה בכל שנה ושנה הן עושות הן אחת לשלש שנים, בכל שנה ושנה הן עושות אלא שאין פותחין מגמרין אלא לאחר שלש שנים, וכן כתבו הר"ש והרא"ש בפרקין והראב"ד והר"ש משני בתורת כהנים פרשה א' ורבנו חננאל בראש השנה ט"ו ב' והערוך ערך בנות שבע ועוד כמה פה ראשונים. והר"י קורקוס כתב דרבנו אין מפרש כן אלא שהן עושות כל ג' שנים, וטעמו משום שרבנו בפרוש המשניות כתב מה שאמר שביעית שלהן שניה רצה לומר שאפשר להיות דינם דין פרות שביעית בשנה שניה מן השבוע שהיא שלישית לתחלת שנת השמטה שהתחילו להנץ בו, ומדכתב שאפשר להיות כו' כשנדומן להם כו' מוכח דסבירא ליה דעושות פעם לשלש שנים ממש ולכן אם ידמין שהחנטיה היה בשביעית אז יוצא שביעית שלהן שניה, דלפרוש שאר הראשונים הרי תמיד יוצא כן, וכתב דכן משמע לשונו כאן שכתב אם באו לעונת המעשרות קדם ראש השנה כו' משמע דלא תמיד הוא כן, ותימא לומר שרבנו דחה הירושלמי ופרש פרוש אחר ודלא ככל הראשונים ומה הכריחו לך, ובאמת מדבריו כאן אין שום ראיה שהרי הכרח לכתב כן לאפוקי אם החנטה היה אחר ראש השנה של שמינית או קדם ראש השנה של שביעית, ונראה דגם מדבריו בפרוש המשניות אין הכרח, דזה לשון רבנו חננאל בראש השנה ט"ו ב' הנה בנות שוח שחנטו קדם ט"ו בשבט (סבירא ליה דט"ו בשבט ראש השנה גם לשביעית) וחונטין עוד אחר ט"ו בשבט ככל השנה ומה שחנטו בשנת השמטה אחר ט"ו בשבט נהגין בהן דין שביעית בשנה השניה של שבוע שמתאחרין בנות שוח הללו באילן ג' שנים, אבל מה שחנטו קדם ט"ו בשבט בשביעית, מן הששית הן חשובין ומתירין בשנה הראשונה של שבוע, ומבאר בדבריו דיש בנות שוח שחונטין קדם ט"ו בשבט ויש אחר ט"ו בשבט, ויש לומר שזה גם כונת רבנו בפרוש המשניות שאפשר להיות כו', דהינו אם חנטו אחר ט"ו בשבט<sup>275</sup> (או אחר ראש השנה לשית רבנו) אבל אם חנטו לפני כן אז אינם בקדשת שביעית, אמנם בפרוש המיחס לרבנו בראש השנה שם פרש שקאמת עושין אחת לג' שנים, אבל כבר ערער רבים שאין הפרוש הוא לרבנו, אמנם רשב"ם ותוספות בבבא בתרא ל"ו א' הביאו בשם רבנו חננאל שנואה מדבריו שבנות שוח אין מוציא אלא אחת לג' שנים, וכבר תמהו על זה בתוספות רבנו אלחנן עבודה זרה י"ד א' ובתוספות בכורות ח' א' ושטה מקבצת שם מהירושלמי הניל, וטפי הוה ליה לתמה דרבנו חננאל בעצמו הביא הירושלמי בראש השנה ט"ו ב' כנ"ל, ובפרוש המיחס לרבנו בראש השנה שם מפרש שם פרוש זר מאד, דמשמע מדבריו דהמשנה לא קאי כלל לענין דיני שביעית אלא לדיני מעשר וקאמר דבנות שוח שטוענין פרות אחת לג' שנים אם כן ג' שנים הראשונים נקראין טעינה ראשונה וג' השניים נקראין טעינה שניה, וקאמר דטעינה שניה נמשכין בתוך שנה השביעית, וכיון שחונטין קדם ט"ו בשבט של שנה השביעית שיהי עדין לשנה ששית שהוא עדין הטעינה השניה וזהו שביעית שלהן שניה, רצה לומר שיהי עדין לטעינה השניה, ומוכיח מכאן דט"ו בשבט ראש השנה ולא כרבי נחמיה עין שם בסוגיא, והוא פרוש משנה מאד ולא מצינו לו חכר: \* **הבצלים הפריסים** כו'. תנן בפרק ב' דשביעית משנה ט' הבצלים הפריסים ופול המצרי שמנע מהם מים ל' יום לפני ראש השנה מתעשרין לשעבר ומתירין בשביעית ואם לאו אסורין בשביעית ומתעשרין לשנה הבאה, ובירושלמי הלכה ו' רבי יונה בעי למפרע נעשה זרע [או] מכאן ולבא, מה נפק מביניהון, לקט בתוך ל' ולאחר ל', אין תימר למפרע הוא נעשה זרע מעשר מזו על זה, אין תימר

דרך אמונה

(ק"ג) לאחר ג' שנים. (ק"ד) ואין צריך להפקירן בשביעית עצמה שעדין אין ראויין לאכילה אז אלא בשנה שניה של שמטה אז הן הפקר ויש בהן קדשת שביעית וכל דיני שביעית, ושוב העירוני שאין זה נכון וצריך להפקירן מיד<sup>269</sup> כיון שהגיעו לעונת המעשרות<sup>270</sup>: (ק"ד) קדם ראש השנה של שמינית. אבל אם באו אחר ראש השנה של שמינית הרי הן פרות שמינית, ואם חנטו קדם ראש השנה של שביעית הרי הן פרות ששית: (קט"ו) בתורת שביעית. ולפי שיש על האילן גם פרות של שלש שנים וכנ"ל ופעמים שאין נכרין אלא בטעם, יש לתחב בהן קיסמין שידע איזה חנט בשביעית כדי שלא יתלש פרות שביעית קדם זמן ונמצא מפקיד פרות שביעית, (ק"ז) אבל לא סגי שיקשר עליהן חוט מפני שהחוט עשוי לרקב, (ק"ט) וזמן הבעור שלהן כל שפלה הפרות שחנטו בשביעית אף על גב שיש על האילן פרות משמינית<sup>271</sup>, (ק"ט) וכן הדין בשאר מינים שחונטין בשביעית ונגמרין בשנה אחרת: יז (קט"ז) **הבצלים הפריסים**. (ק"ט) הוא מין בצלים שאחר שתולשין אותן אין מוציאין פרחים מבפנים כמו שאר הבצלים [ולכן נקראו פריסים] ובצלים אלו צריכין

ציון ההלכה

(ק"ד) ומה שכתב בפרוש רבנו נתן שצריך להפקירן גם בשביעית לא הכתיב<sup>272</sup>, ועין מה שכתבנו בכאור ההלכה לעיל הלכה ו' וגם עקר פרושו במתניתין שם תמהו מאד: (ק"ט) ויש משני תורת כהנים בהר פרק א'<sup>273</sup>, ומשמע דפסק כשמואל בירושלמי<sup>274</sup> ולא כרבי יונה<sup>275</sup> משום דשמואל הני בריתא: (ק"ט) שנות אליהו: (ק"ט) חזון איש שביעית סימן י"ב סעיף קטן ב'. ומה שכתב במשנה ראשונה<sup>276</sup> תמהו מאד: (ק"ט) כבר כתבו המפרשים דאף על גב דרבנן פליגי ארבי יהודא בפרסאות, הוא משום דסבירא להו דאין המציאות כן ברבן אבל אם ידוע שחנטו בשביעית ונגמרין אחר כך מודו רבנן, עין בפרוש הרא"ש ובמלאכת שלמה בשם הר"ש סיריליאו ובתוספות תרשים וחדושי מהרי"ח. ומה שכתב בתפארת ישראל דבבנות שוח אסור גם אותן שאין חונטין בשביעית הואיל ורבן חונטין בשביעית, בירושלמי לא משמע כן ועין בפאת השלחן: (ק"ט) רבנו בפרוש המשניות<sup>277</sup>.

## הלכות שמיטה ויובל פרק רביעי

## שיח אמונה

### [דר"א ס"ק קיג]

וְצָרִיךְ לְהַפְקִירָן מִיָּד (269) כִּינן שֶׁהִגִּיעוּ לְעוֹנַת הַמַּעֲשָׂרוֹת (270).

269) ולענין דין הפקר לאחר שביעית על פירות שביעית, ראה מה שכתבנו בביאורים לדר"א לעיל (ס"ק צב).

270) ואף שהחיוב להפקיר הפירות בשביעית תלוי במה שהם ראויים לאכילה, כמבואר בבה"ל לעיל (ה"י ד"ה התבואה והי"ג ד"ה וכן, וראה ביאורים שם), מ"מ מבואר ברמב"ם (הל' מעשר פ"ב ה"ג) שכשהפירות מגיעים לעונת המעשרות הרי הם ראויים לאכילה, וא"כ מטעם זה יש חיוב להפקירם מאותה שעה.

### [דר"א ס"ק קטו]

אָף עַל גַּב שְׁיֵשׁ עַל הָאֵילָן פְּרוֹת מְשֻׁמֵּינִית (271).

271) ואף שהלימוד תלוי במה שכלו הפירות לחיה מן השדה, כתב החזו"א שם שמ"מ אין משערים אלא בזמן שיכולה לאכול מפירות שביעית המצויים לה בשדה, וראה בה"ל לקמן (פ"ז ה"ג ריש ד"ה כלל גדול) שהעתיק הוכחת החזו"א לדין זה, וראה בביאורים שם.

### [ציה"ל ס"ק קצד]

שְׁצָרִיךְ לְהַפְקִירָן גַּם בְּשִׁבְעֵית לֹא הִבְתִּי (272).

272) ואף לפי מה שמסיק בדר"א (ס"ק קיג) שצריך להפקיר בנות שוח מיד בשביעית כיון שהגיעו לעונת המעשרות, מ"מ אין דברי רבינו נתן שם מבוארים, שכתב שצריך להפקיר גם את הפירות הנגמרים בשביעית, וגם את הפירות החונטים

בשביעית ונגמר בישראל בשנה השניה לשביעית, וקשה מדוע צריך להפקיר אף את מה שנגמר גידולו בשביעית.

### [ציה"ל ס"ק קצה]

וְיֵשׁ מְשֻׁנָּן תּוֹרַת כְּהֻנִּים בְּהַר פָּרָק א (273), וּמִשְׁמַע דְּפָסֶק כְּשִׁמוּאֵל בִּירוּשָׁלַיִם (274) וְלֹא כְּרַבִּי יוֹנָה (275).

273) ה"א.

274) שתוחב בהן קיסמין.

275) שקושר עליהן חוט, וראה דר"א (ס"ק קטו) שמבואר הטעם לחלק בין קיסם לחוט.

### [ציה"ל ס"ק קצז]

וּמָה שֶׁכָּתַב בְּמִשְׁנֵה רֵאשׁוֹנָה (276).

276) שאם חנטת פירות אלו היא בשביעית אי אפשר שתהא שביעית שלהם שניה, משום שצריך לבערם בשביעית כיון שיש עליהם קדושת שביעית, או שאין להם ביעור כלל, עיין שם בדבריו.

### [ציה"ל ס"ק קצט]

רְבִּינוּ בְּפִרוּשׁ הַמְּשֻׁנִּית (277).

277) פ"ב מ"ט.

### [בה"ל ד"ה בנות שוח]

וְהֵינּוּ אִם חָנְטוּ אַחַר ט"ו בְּשִׁבְעִית (278).

278) וראה עוד מה שביאר רבינו בשערי אמונה (שביעית שם) דברי הרמב"ם בפיה"מ שם.

## שיח אמונה

## הלכות שמיטה ויובל פרק רביעי

### [דר"א ס"ק קיח]

שהולכין ביהן אחר הבאת שליש<sup>279</sup> וכו', הולכין אחר הבאת שליש כנ"ל<sup>280</sup>.

(279) כמבואר בדר"א לעיל (ס"ק צג).

(280) דר"א לעיל (ס"ק צו).

ופול המצרי שזרעו לזרע ולא מנע ממנו מים שלושים יום לפני ראש השנה, כתב הפאת השלחן (סי' ד ס"ק ב) שאע"פ כן הולכים בו אחר גמר פרי ולא אחר לקיטה, ואין בו דיני שביעית [ומה שלא חילק הרמב"ם אם זרע לירק או לזרע כפי שחילק בהלכות הקודמות, הוא מפני שמסך כאן על מה שחילק שם], והקשה על הכסף משנה שסבר שהחילוק שנאמר כאן שייך אף בזרע לזרע. וכתב הגר"ב זילבר (הלכות שביעית ח"א סי' ד ס"ק ו) שהכסף משנה סבר שהפסקת המים עצמה היא צורה של גמר הפרי והפסקת גדילתו, מפני שכך הדרך לעשות בסוף גדילתו, וא"כ אף באופן שזרעו לזרע וניכר שלא גמר לגדול עדיין, נחשבת הפסקת המים כגמר הפרי. וכן דעת הגר"נ קרליץ (חוט שני עמ' ריג) שמכך שלא חילק הרמב"ם אם זרע לירק או לזרע כפי שחילק בהלכות הקודמות, מבואר שאף באופן שזרעו לזרע אין דינו כזרע אם לא מנע ממנו מים, ויש בו דיני שביעית [וראה ערוך השולחן (סי' כג ס"ב)].

### [דר"א ס"ק קיט]

הרי חלה עליי קדשת שביעית<sup>281</sup> ותו לא פקע<sup>282</sup>.

(281) ולענין קביעת שנת המעשרות בשאר השנים באופן זה, ראה בה"ל (ד"ה בצלים) בשם החזו"א.

(282) טעם הדבר מבואר בה"ל (שם בסוף הדיבור).

### [ציה"ל ס"ק ר]

וכן הוא בערוך<sup>283</sup> וכו', ועיין בפרוש רבנו נתן<sup>284</sup>.

(283) ערך בצל.

(284) שפירש שהזכירו במשנה בצלים, משום שכשנוטעים בצל אחד צומחים סביבו הרבה שורשים כל אחד לבדו, ובה הוא שונה משאר ירקות.

### [ציה"ל ס"ק רי]

ירושלמי פרק ב' בשביעית<sup>285</sup>.

(285) הלכה ה'.

### [ציה"ל ס"ק ריא]

וכן כתב רבנו בפרוש המשניות<sup>286</sup> וכו', בפרק א' ממעשר שני הלכה ט'<sup>287</sup> בשם הרוזן איש<sup>288</sup>.

(286) שם מ"ז.

(287) דר"א (ס"ק סח).

(288) בגמ' (ראש השנה יד, א) וברמב"ם (הל' מעשר שני פ"א ה"ט) מבואר שחילוק זה הוא אף לענין מעשרות, אם נקבעת שנת המעשר שלהם לפי הבאת שליש כזרע או לפי שעת לקיטה כירק.

וכתב החזו"א (מעשרות סי' א ס"ק יד) שיש להסתפק כשמנע מהם מים לאחר שהגיעו לעונת המעשרות, האם כבר הוקבע דינם כירק ואינם משתנים להחשב כקטניות, או אף אם מנע מהם מים אחר שהגיעו לעונת המעשרות נדונים כקטניות, וכתב שסתיו דהבדים משמע שבכל אופן דינם כקטניות, וראה שיעורי שבט הלוי (עמ' ר) שכן נראה דעת הרדב"ז (הל' מעשר שני שם), וראה עוד בה"ל (ד"ה הבצלים) מה שכתב בדיון קביעת שנת המעשר באופן שמנע מהם מים.

### [בה"ל ד"ה הבצלים]

ואי אפשר לעשר מזה על זה<sup>289</sup>, וכל זה לענין מעשר<sup>290</sup>.

(289) ומבואר שבאופן שהם שייכים לאותה שנת מעשרות, ודאי הוא יכול לעשר מאלו על אלו, ואע"פ שחלקם נדונים כירק וחלקם נדונים כזרע, מ"מ כולם מין אחד לענין מעשר. וראה שיעורי שבט הלוי (עמ' ר) שאף שברש"ס (פ"ב ה"ו) מבואר שאי אפשר לעשר מטעם זה, מ"מ במהר"י קורקוס (הל' מעשר שני פ"א ה"ט) מבואר שאפשר להפריש, מפני שמניעת המים נחשבת כלקיטה מחמת שעוצרת את הגידול, וא"כ אפשר להפריש מהם על אלו שלא מנע מהם מים, ונראים דבריו, מפני שמסתבר שדינם כירקות, והחילוק התלוי במניעת המים אינו אלא לקבוע את שנתם, משום שכל מה שהולכים בירקות אחר לקיטה הוא מחמת שהם ממשיכים לגדול כל עוד משקים אותם, ובמניעת המים אינם ממשיכים לגדול ולכן נקבע שנתם לפי גמר הפרי.

(290) ולמעשה כתב בחזו"א (מעשרות סי' א ס"ק יד) שמספק אין מעשרים מזה על זה, והובאו דבריו בדר"א (הל' מעשר שני פ"א ס"ק סח).

הלכות שמטה ויובל פרק רביעי

הפריסים (ק"ז) ופול המצרי (ק"ח) שמנע מהם מים שלושים יום (ק"ט) קדם ראש השנה, (קכ) וישל בעל שמנע מהם (קכא) שלש עונות לפני ראש השנה (קכב) הרי אלו מפרות ששית.

דרך אמונה

באור ההלכה

להרבה משקה, (ו) ויש אומרים בצלים שמעך ורען קדם שהוקשו כדי להתגדל ראשיהן, (כ) ודרבן של אלו למנע מהן מים פרק אחד לפני לקיטתן שיתיבשו כדי להקשותן לזרע (כ"ט) ולאכל אחר כך את הזרע לפיקך נתנו בהן חכמים חלוק, (כ"ג) אבל שאר ירק שדרכו לגזו צריך להשקותו תמיד ואפלו מנע ממנו מים שלשים יום לפני ראש השנה בטלה דעתו אצל כל אדם ולא נתנו בהן חכמים חלוק לפי שאין דרבן בכך ומלתא דלא שכיחא הוא אלא אם כן הוקשו לזרע כדבסמוך הלכה י"ח: (ק"ז) ופול המצרי. (כ"ז) שזרעו לירק דדינו כירק דאזלינן בתר לקיטה כגיל הלכה י"ד, ואם מנע ממנו מים הוי כזרעו לזרע דטבעו כמו הבצלים הפריסים: (ק"ח) שמנע מהן מים שלושים יום קדם ראש השנה. (כ"ה) של שביעית כבר הוקשו לזרע, (כ"ו) ויש להן דין קטניות שהולכין בהן אחר הבאת שליש<sup>(279)</sup> [וכן פול המצרי שזרעו לזרע הולכין אחר הבאת שליש כג"ל<sup>(280)</sup>], (כ"ו) ואף אם יחזיר להן מים אחר ראש השנה כבר נתקשו ונעשו כזרעים: (ק"ט) קדם ראש השנה. (כ"ט) ודוקא קדם ראש השנה אבל אחר ראש השנה אם ימנע מים ל' יום אף שעונת המעשרות של זרע היתה קדם ראש השנה הרי חלה עליו קדשת שביעית<sup>(281)</sup> ותו לא פקע<sup>(282)</sup>: (קכ) ויש בע"פ. (כ"ט) הינו סתם בצלים שדי להם במי גשמים ומכל מקום הדרך להשקותן כדי שיצמחו מהר: (קכא) שלש עונות. (כ"י) הינו הזמנים שרגילין להשקותן: (קכב) הרי אלו מפרות ששית. (כ"א) בין לענין ספיחים ובין לענין קדשת שביעית שהולכין בהן אחר הבאת שליש:

מכאן ולבא אינו מעשר מזה על זה, וכתב מן בחזון איש מעשרות סימן א' סעיף קטן י"ג י"ד דאי אפשר לפרש דקאי אמנע מהן מים ל' יום לפני ראש השנה, דהא מבאר בסוגיא שם הלכה ה' דאז מעשר מזרעו על ירק ומירקו על זרעו דנחשב מין אחד, אלא מירי דהתחיל לפני ראש השנה ונגמר הל' יום אחר ראש השנה (דגם זה מהני לענין מעשר, והא דתנן דוקא מנע מים ל' יום לפני ראש השנה משום שביעית נקטה), ועל זה בעי דבכהאי גונא קימא לן דזרעו מתעשר לשעבר וירקו בשעת לקיטתו עשורו (ועין מה שכתבנו בפרק א' ממעשר שני הלכה י' וצ"ע קצת), ועל זה מבטיח ליה אם אחר שמנע ל' יום נעשה למפרע כדין זרע ואז יכול לעשר ממה שלקט מזרעו קדם ל' על מה שלקט לאחר ל' דשניהן מתעשר לשעבר, או דלמא רק מכאן ולהבא נעשה זרע ועד עתה היתה דינו כירק וממילא מה שלקט קדם ל' אחר ראש השנה מתעשר להבא ומה שלקט אחר ל' מתעשר לשעבר ואי אפשר לעשר מזה על זה<sup>(283)</sup>, וכל זה לענין מעשר<sup>(280)</sup> אבל לענין שביעית פשיטא דכיון שחל קדשת שביעית תו לא פקע, ולכן תנן במתניתין דדוקא אם מנע מים ל' יום לפני ראש השנה דכל הל' יום יהיו לפני ראש השנה ואז מהני לשויה זרע לשעבר ולא יהא על זה קדשת שביעית עד כאן דברי מן ז"ל, ויש לעין איך יכול להיות דלמפרע נעשה זרע הא עדין לא נתיבש ועדין ירק הוא, וצריך לומר דכיון דדעתו ליבשו נהי דכל זמן שעדין לא נתיבש דין ירק עליו, מכל מקום לכשיתיבש יש לומר דנתקבר למפרע דמשעה שהתחיל למנע ממנו מים כבר נעשה עליו דין זרע, ולפי זה כשמתחיל למנע מים מתלא תלי שאם יגמר הל' יום יתקבר למפרע שהיה זרע ולא ירק, ויש לעין דאם כן לענין שמיטה נמי אמאי כתב שכבר חלה עליו קדשת שביעית ותו לא פקע, הא לא חלה עליו אלא מספק ואחר כך נתקבר שמעולם לא חלה עליו קדשת שביעית, ועוד יש לעין דכמו דלענין מעשרות אם תלש תוך ל' ועשרו כלהבא אין צריך אחר כך לחזור ולעשר כלשעבר אף על גב דנתקבר דדינו למפרע כזרע דאם לא כן היתה אסור לעשרו כלהבא שמה יתקבר שהוא למפרע זרע ונמצא אוכל טבל, ועל פרקו שאם עשר אין צריך לחזור ולעשר, ואם כן גם אם לא עשר רק תלש ממנו תוך ל' איך יעשר מזה על זה הרי זה שתלש תוך ל' כבר חל עליו מעשר שלהבא ומה נפקא מנה אם עשר או לא עשר, וצריך לומר דזה ודאי דכל זמן שלא עברו עליו ל' יום עדין לא נעשה זרע ואם עשר להבא יכול לאכלו, אבל אחר כך כשנעשה זרע יש לומר דמה שנוגע מכאן ולהבא נעשה זרע למפרע ואם עדין לא עשרו יעשרו ממנו כלהבא. והוא הדין דהוה מצי הירושלמי להסתפק אם מה שלקט לפני ל' יום ועדין לא עשרו אם מתעשר כלהבא או כלשעבר, וכהאי גונא מבאר בר"ן נדרים ס"ז א' דהחכם עוקר הגדר מעקרא רק לענין מה שנוגע מכאן ולהבא ולא מה שהיה מתחלה עין שם, ולכן כתב מן דגבי שביעית פשיטא כיון שחלה עליו קדשת שביעית תו לא פקע אבל גבי מעשר אם עדין לא עשר צריך לומר דזה לא מקרי שחל עליו דין מעשר דלהבא כיון שכבר תלשו ותו לא פקע וצ"ע:

ציון ההלכה

(כ) רבנו חננאל ראש השנה י"ד א' וכן הוא בערוך<sup>(283)</sup>. ובמאירי שם כתב מין בצלים שאין נעשין גסות לעולם ויש מפרשים מין שאינה צומחת לעולם כשאור הבצלים ועין בפרוש רבנו נתן<sup>(284)</sup>: (כ"א) רש"י ראש השנה י"ד א': (כ"ב) חזון איש מעשרות סימן א' סעיף קטן י"ח: (כ"ג) רש"י שם: (כ"ד) ר"ש ורא"ש ורע"ב בפרק ב' בשביעית ורש"י ותוספות בראש השנה י"ד א': (כ"ה) ר"י קורקוס: (כ"ו) ירושלמי פרק ב' בשביעית<sup>(285)</sup>: (כ"ז) ר"י ורשב"א וריטב"א ראש השנה י"ד א' וכן נראה בפרוש המיחיס לרבנו שם עין שם: (כ"ח) חזון איש מעשרות סימן א' סעיף קטן י"ד: (כ"ט) ר"ש: (ל"א) רבנו בפרוש המשניות ור"ש: (ל"ב) וכן כתב רבנו בפרוש המשניות<sup>(286)</sup> גבי ארז, ועין מה שכתבנו בדרך אמונה בפרק א' ממעשר שני הלכה ט'<sup>(287)</sup> בשם החזון איש<sup>(288)</sup>.

הלכות שמטה ויובל פרק רביעי

פחות מכן (קכג) הרי הם בספיחי שביעית: יח (קכד) הדלועין שקימן לזרע (קכה) אם הקשו לפני ראש השנה (קכו) ונפסלו מלאכל אדם (קכז) מתר לקימן (קכח) בשביעית שהן מפרות ששית, (קכט) ואם לאו אסורין בספיחי שביעית. (קל) וכן הירקות בלן שהוקשו לפני ראש השנה מתר לקימן בשביעית (קלא) ואם היו רבים אסור לקימן משום ספיחים.

דרך אמונה

חשיב תו כניסתו לשביעית שאין כניסה זו דרך גדול<sup>295</sup> והוי כנלקטו בששית: (קכח) בשביעית. (יח) ומכל מקום התמרות שלו אסורות (יט) דהינו הציץ קדם שיפתח דומה לתמרה, ויש אומרים תמרות פניו לולבי גפנים (יכ) שהן ראויין לאכילה אף משהוקשו<sup>296</sup>: (קכט) ואם לאו אסורין בספיחי שביעית. (ככ) אסור ספיחין ממש אין פאן אם אסור ספיחין חל בשעת לקיטה, ואפלו אם חל מיד בכניסתו לשביעית מכל מקום לא נאסר לו בשביל זה להשארין בגנה עד שיוקשו, ורבונו בפרוש המשניות (ככ) כתב משום דהוי כסחורה<sup>297</sup> אם משארין לזרע<sup>298</sup> ואפלו אין משארין לזרע יש כאן מראית העין שיאמרו שמניחין לזרע<sup>299</sup>: (קל) וכן הירקות בלן כו'. (קלא) ירק ששית הנכנס לשביעית אם לא הוקשו ונפסלו מאכילת אדם יש לו קדשת שביעית ואסור מן התורה בדברים האסורים בפרות שביעית ואסורים מדבריהם מדין ספיחין<sup>300</sup> ואסור להניחין ולקימן אלא חייב לשרש אחריהן, ואם נפסלו מאכילת אדם קדם ראש השנה אין בהן קדשת שביעית ואין בהן אסור ספיחין ומתיר לקימן, וזהו שכתב רבנו ואם היו רבים אסור לקימן משום ספיחין דהינו שאסורין כספיחין וממילא אסור לקימן, (ככ) ולפי דעת הר"ש לעיל בהלכה י"ב סעיף קטן פ"ה דששית הנכנס לשביעית אין בו אסור ספיחין כל הנדון רק לענין קדשת שביעית: (קלא) ואם היו רבים. (ככ) רצה לומר שלא הוקשו עדין כל זמן גדולין עד שהוקשו לפני ראש השנה ונפסלו אסור לקימן וחייב לעקרן כמו כל ספיחין וכנ"ל, ודוקא במקום שאסורין משום ספיחין חייב לעקרן אבל אם עלו בששית בדי' שדות<sup>301</sup> מאליהן מתיר לקימן, וכל זה לדעת רבנו אבל לדעת הר"ש שאין אסור ספיחין

(קכג) הרי הם בספיחי שביעית. רבנו אזיל לשיטתו<sup>291</sup> דבירק יש ספיחים פוזמן לקיטתו, אבל לפי דעת הר"ש שהבאנו בהלכה י"ב<sup>292</sup> שאם התחיל לצמח לפני שביעית אין בו משום ספיחין אין נפקא מנה בזה אלא לענין קדשת שביעית: יח (קכד) הדלועין. והוא הדין כל הירקות כדמסיים רבנו (יח) ונקט דלועין שדרכן היה לקימן לזרע: (קכח) אם הוקשו לפני ראש השנה. נעשו פזרע וכמיני קטניות<sup>293</sup> שהולכין בהן אחר הבאת שליש, וכאן לא סגי במנע מהן מים כנ"ל הלכה י"ז ורבי דוקא שהוקשו ונפסלו מאכילת אדם, (יג) וסימן לידע אם הוקשו אם לאו עוקצו במחט, אם מתאחה הנקב ונסתם נראה שעדין הוא לח ואסור ואם אין הנקב נסתם הדבר מוכיח שכבר הוקשו ומתיר: (קכו) ונפסלו מלאכל לאדם. (יח) אבל ראויין למאכל בהמה ולכן עדין שרף בהן אסור ספיחין אם הוא של שביעית, וכל זה הדלועין עצמן אבל הזרע עצמו אין שביעית נוהג בו<sup>294</sup> [וכי] ואם נפסלו גם ממאכל בהמה ואין ראויין אפלו על ידי הדחק פקעה מהן קדשת שביעית לגמרי כדלקמן פרק ה' הלכה כ"ב כ"ג], (יח) ואין להקשות לפי מה שנתבאר בהלכה י"ב סעיף קטן פ"ה שאם לא צמח כלל בשביעית כגון שנגמר לגמרי בששית גם לדעת רבנו אין בו אסור ספיחין, ואם פן למה ליה נפסלו כל שיבש ולא צמח סגי, ויש לומר דחד שעורא הוא וכל זמן שלחתי קימת הן צומחין וחזין מלוף ובצלים הקצונים שנגמרו והנם לחים כדבסמוך הלכה י"ט]: (קכו) מתיר לקימן בשביעית. (יח) שהספיחין מצוה לעקרן בשביעית ואסור לקימן ולהניחין אלא חייב לעקרן ולשרש אחריהן, אבל כאן הולכין אחר שליש ואין בו לא משום ספיחין ולא משום קדשת שביעית דכיון שנפסלו מאכל אדם לא

ציון ההלכה

(יח) בזה מושב מה שהעיר מרן בסיומן ט' סעיף קטן ד'<sup>302</sup>, ועוד יש לומר דנקט דלועין לרבותא דאף על גב דלענין כלאים דינה כתבואה כדנתן בסוף פרק ג' דכלאים, מכל מקום לענין שביעית דינו כירק אם לא הוקשה: (יג) וירושלמי<sup>303</sup>: (יח) חזון איש מעשרות סימן א' סעיף קטן י"ט ופשת מה שנסתפק בשביעית סימן ט' סעיף קטן ד': (כטו) חזון איש שביעית שם: (כטו) שם סעיף קטן ה': (יח) שם סימן ט' סעיף קטן ג' ד' ה' ו' י"ז, מיהו אין לעקר צמחים שאחרים ורעו באסור<sup>304</sup> אם זה יגרם שהאחרים יזרעו שוב במקום אלו שנעקרו<sup>305</sup> (תודעת השמטה<sup>306</sup> בשם מו"ח שליט"א): (יח) משנה סוף פרק ב' דשביעית, וכבר תמהו על רבנו שהשיטו: (יט) ר"ש ורא"ש, ורבנו בפרוש המשניות<sup>307</sup> פרש כפרוש הראשון וכן פרשו הר"י בן מלכי צדק ורבנו נתן והערוך<sup>308</sup>: (יכ) רבנו אליהו ומוכא בתוספות יום טוב: (ככ) חזון איש שביעית סימן כ"ז סעיף קטן ב', וצ"ע איך מושב לשון רבנו כאן: (ככ) וכן נראה בערוך ובפרוש רבנו נתן: (כג) חזון איש שם סימן ט' סעיף קטן ד' ותמה על הפסך משנה<sup>309</sup>: (ככ) שם סעיף קטן ה', וענין בתוספתא פרק ב' הלכה ב' לוף של ערב שביעית שהעלה תמרות בשביעית לא יטלו הימנו בשביעית מפני מראית העין וצ"ע<sup>310</sup>: (ככ) שם סעיף קטן י"ז:

הלכות שמיטה ויובל פרק רביעי

שיח אמונה

[דר"א ס"ק קכג]

רבנו אֶזִיל לְשִׁטְתּוֹ<sup>(291)</sup> וְכו', אָבֵל לְפִי דַעַת הָרַ"שׁ שֶׁהֶבְאֵנוּ בְהֶלְכָה י"ב<sup>(292)</sup>.

(291) לעיל (ה"ב).

(292) דר"א ס"ק פה.

[דר"א ס"ק קכה]

נַעֲשֶׂה כְּזֶרַע וְכַמְיָנִי קְטָנִיּוֹת<sup>(293)</sup>.

(293) ראה בביאורים לדר"א להלן (ס"ק קכז).

[דר"א ס"ק קכו]

אָבֵל הַזֶּרַע עֲצָמוּ אֵין שְׁבִיעִית נוֹהֵג בִּי<sup>(294)</sup>.

(294) זרע הנאכל, כתב רבינו (נור החיים הל' שמיטה ויובל אות כב) שיש בו קדושת שביעית, ומה שתם כאן שאין בזרע קדושה, הוא מפני שתם זרעים אינם נאכלים.

ולענין איסור ספיחין בזרע שאינו נאכל, ראה לעיל (ס"ק יז) ומה שכתבנו שם.

[דר"א ס"ק קכז]

לֹא חָשִׁיב תּוֹ כְּפִיטְחָן לְשְׁבִיעִית שְׁאֵין כְּפִיטְחָן זֶה דֶּרֶךְ גְּדוּלָה<sup>(295)</sup>.

(295) ובטעם הדבר שמאכל שהוקשה ונפסל מאכילת אדם אינו כדרך גידולו, אף שראוי הוא לאכילת בהמה וחל איסור ספיחין על מאכל בהמה, ביאר הגר"ש וואזנר (שיעורי שבט הלוי כאן) שמאכל אדם שהוקשה נעשה מיועד בעיקרו לזרע, מה שאין כן מאכל שמיועד בעיקרו לבהמה ומתקשה אין יעודו משתנה כשנפסל מאכילת אדם, שראוי הוא עדיין לבהמה.

ואף שדי בסברא זו לקבוע שדינו כשל שישית, מ"מ כתב לעיל (ס"ק קכה) שהטעם הוא מפני שהוקשו ונעשו כקטניות, וביאר רבינו (מכתבים, כת"י) שהוכרח לומר כן מפני שכך מבואר בירושלמי שנעשו כבעל.

[דר"א ס"ק קכח]

כְּעֵין לִדְלָבִי גְּפָנִים שֶׁהֵן רְאוּיָן לְאֶכֶלָה אֶף מִשְׁהוּקְשׁוֹ<sup>(296)</sup>.

(296) ותפוח אדמה שצמח בשביעית מהשורש שהיה בערב שביעית, כתב הגרש"ז אויערבאך (מנחת שלמה שביעית פ"ב מ"י) שכיון שדרך גידולו הוא, שהשורש מתעבה ונוצר ממנו תפוח אדמה, לכאורה דינו כמבואר כאן שהוא אסור, מפני שהפרי שנוצר אינו נדון כשורש עצמו אלא כדבר חדש [וראה שם בסוף דבריו].

[דר"א ס"ק קכט]

מִשׁוּם דְּהָיָה כְּסִחוּרָה<sup>(297)</sup> אִם מִשְׁאֵרֶן לְזֶרַע<sup>(298)</sup> וְכו', מְרֵאֵת הָעֵין שִׁיאֲמָרוּ שְׁמִינְיָן לְזֶרַע<sup>(299)</sup>.

(297) הרמב"ם שם כתב שאסור לגונזם ולהניחם לזריעה, ובחזו"א (סי' כז ס"ק ב) כתב בכונתו שאיסור זה הוא משום דהוי כסחורה. ובמקום אחר (סי' ט ס"ק ד) כתב, שמיעט הכתוב במה שנאמר 'לאכלה', שפירות שביעית ניתנו רק לאכילה, ומשום הכי אין לזרועם, והוסיף שזריעה אינה דומיא דלאכלה, כי אין

הנאתה וביעורה שוים. וכתב רבינו (שערי אמונה פ"ב מ"י) שלפי זה מותר לזרוע דבר שאין זרעו כלה, כגון לוף ושום ובצלים, והניח בצ"ע.

(298) ומה שלא פירש הרמב"ם שם מטעם ספיחין, כתב רבינו (שם) שהוא לשיטתו שבכל הדינים שבמשניות לא פירש הטעם משום איסור ספיחין, ודעתו שלא הוזכר איסור זה במשנה.

(299) מה שכתב לאסור כשאין כוונתו לזריעה ומטעם מראית העין, אינו מבואר בדברי הרמב"ם, אלא החזו"א (המובא בציה"ל ס"ק רכא) כתב כן על פי התוספתא.

[דר"א ס"ק קל]

וְאֶסְרוּרִים מִדְּבָרֵיהֶם מְדִין סְפִיחִין<sup>(300)</sup>.

(300) לדעת הרמב"ם לעיל (ה"ב) שאף בזה נוהג איסור ספיחין, כמבואר בדר"א שם (ס"ק פה).

[דר"א ס"ק קלא]

אָבֵל אִם עָלוּ בְּשִׁשִׁית בְּד' שְׁדוֹת<sup>(301)</sup>.

(301) המבוארים לעיל ה"ד.

[ציה"ל ס"ק ריב]

בְּזֶה מֵיֵשֵׁב מֵה שְׁהַעִיר מִן בְּסִימָן ט' סְעִיף קָטָן ד'<sup>(302)</sup>.

(302) מדוע נקטה המשנה (שביעית פ"ב מ"י) דין זה בדלועין, הרי הוא הדין בכל הירקות, כמבואר בתוספתא המובאת ברמב"ם בהמשך הלכה זו.

[ציה"ל ס"ק ריג]

רְוִשְׁלָמִי<sup>(303)</sup>.

(303) שם ה"ז.

[ציה"ל ס"ק ריז]

צְמָחִים שְׁאֲחָרִים זָרְעוּ בְּאֶסְרוֹ<sup>(304)</sup> וְכו', יִזְרְעוּ שׁוֹב בְּמָקוֹם אֶלּוּ שְׁנַעֲקָרוּ<sup>(305)</sup> (תוֹדַעַת הַשְּׂמִטָּה<sup>(306)</sup> בְּשֵׁם מוֹ"ח שְׁלִיט"א).

(304) ולעקור צמחים שאחרים זרעו בחצירו או בחצר שהוא שותף בה [ועליו להראות שאינו רוצה בהם] כשיודע שישבו ויזרעו, דעת רבינו (שיח השמיטה פ"ד הע' לא) שאף בזה לא יעקור [וראה הע' הבאה]. ובענין היאך לנהוג בחצר שהוא שותף בה ועושים בה מלאכות האסורות בשביעית, ראה דר"א לעיל (פ"א ס"ק ט) ובביאורים שם.

(305) בטעם הדבר, ביאר רבינו (שם הע' לב) שלא חייבו חז"ל לעקור כשהדבר לא יועיל, ועוד, שיש בכך משום 'לפני עיור' כשגורם שיחזרו ויזרעו שם.

(306) עמ' יג.

[ציה"ל ס"ק ריט]

ר"ש וְרֵא"ש, וְרַבְנּוּ בְּפֶרוֹשׁ הַמְּשִׁנִּיּוֹת<sup>(307)</sup> וְכו', וְהַעֲרוּךְ<sup>(308)</sup>.

(307) פ"ב מ"י.

(308) ערך תמר ב.

## שיח אמונה

## הלכות שמיטה ויובל פרק רביעי

## [דר"א ס"ק קלג]

רבו גדוליו על עקרו מְתָר<sup>(311)</sup> וְכו', דְּפִרוֹת שְׁבִיעִית לֹא נִתְּנוּ לְזֵרִיעָה<sup>(312)</sup>.

311) ובטעם ההיתר ראה דר"א לעיל (ס"ק מה) ובביאורים שם.

312) ראה בביאורים לדר"א לעיל (ס"ק קכט).

## [בה"ל ד"ה אלא]

בְּמִשְׁךָ הַזֶּמֶן וְזֶה מְתָר<sup>(313)</sup> וְכו', בְּכָל סְפִיחִין אִם מְתָר לְאֶבֶדֶן בִּיד<sup>(314)</sup>.

313) ולהניח פירות שביעית שאין להם אוכלים על הגג עד

שיתייבשו, כתב החזו"א (ס"ל יד ס"ק י) שאינו נחשב כמאבד בידים, מפני שכשישאר בבית ירקבו ויתקלקלו, והיבוש בחוץ על הגג יותר ראוי להם. ובדר"א לקמן (פ"ה ס"ק יג) כתב בשם הגרי"ש אלישיב שאסור להניחם בחמה או במקום שיגיעו זבובים או צפורים, וציין בציה"ל שם (ס"ק כט) לדברי החזו"א הללו. וראה עוד בציה"ל (שם ו-כח) לגבי איבוד פירות שביעית ע"י גרמא. וראה בביאורים שם מה שהובא מדברי רבינו בגליונות כת"י בענין זה.

314) בביאור צדדי הספק האם מותר לאבד ספיחין וההכרעה להלכה, ראה מה שכתבנו לעיל (בביאורים לדר"א ס"ק מ).

## [המשך מעמוד קודם]

## [ציה"ל ס"ק רכג]

וְתָמָה עַל הַפֶּסֶף מְשֻׁנָּה<sup>(309)</sup>.

ספיחין, וראה בה"ל לעיל (ה"ב ד"ה שיהיו), שהאריך בביור דין זריעה והנאה בספיחין.

## [ציה"ל ס"ק רכד]

לֹא יִשְׁלוּ הַיִּמְנוּ בְּשְׁבִיעִית מִפְּנֵי מְרָאִית הָעֵין וְצ"ע<sup>(310)</sup>.

310) קושיא זו מדברי החזו"א שם. וכתב רבינו (שערי אמונה פ"ב מ"י) שלפי לשון התוספתא שם 'אם היו רכין אסור לקיימן'. יש ליישב, דכיון דמשהה אותם זמן מרובה ועדיין הן רכין, נראים כספיחין שהתחילו לצמוח בשביעית ולכן צריך לעוקרן אף לדעת הר"ש מטעם מראית העין.

309) שפירש את לשון הרמב"ם 'אסור לקיימן משום ספיחים' שכונתו שאסור לקיימם מפני מראית העין, אע"פ שהיה מקום להתירם כדין ספיחין, ועל זה תמה החזו"א, שהרי לדעת הרמב"ם ספיחין כאלו אסורים. ובמקדש דוד (זרעים ס"ל נט אות ג ד"ה ספיחים) ביאר את דברי הכסף משנה, שספיחין אסורים רק באכילה ולא בשאר הנאות, ולכן מדין ספיחין היה מותר לזרוען. אולם רבינו כתב בד"א לעיל (ס"ק טו) שאסור לזרוע



## הלכות שמטה ויובל פרק רביעי

פמ

(קלב) אין מחיבין אותו לשרש את הלוח, אלא מניחו בארץ כמות שהוא. (קלג) אם צמח למוצאי שביעית מתר. ואין מחיבין אותו (קלד) לשרש את הקנדים (קלה) \*אלא גוזז

### דרך אמונה

### באור ההלכה

\* אלא גוזז בעלים. ובירושלמי פרק ט' הלכה א' פריך ולא נמצא מאבד אכלי בהמה (משמע דהקנדים מאכל בהמה הוא, ובביצה ל"ד א' משמע דראוי לאדם על ידי תקון ושמא אין עומד לקר). ומשני מאליהן הן אבודין (רצה לומר שעל ידי הגזיזה אין מתקלקליו אלא אחר כך כשמנח מתקלקליו מעצמן במשך הזמן וזה מתר<sup>313</sup>), ויש לעין למה לא פריך על כל ספחין שמצוה לעקרו, ובחזון איש שביעית סימן ט' סעיף קטן ו' מסתפק בכל ספחין אם מתר לאבדן ביד<sup>314</sup> דיש לומר כיון שחכמים אסרום באכילה מתר לאבדן ביד, וגם יש לעין למה צריך לגזוז בעלין הרי בנזק אולינן בטר לקיטה ואם יצאו למוצאי שביעית יהיו מתרין, וצריך לומר דגזרינן שמא יבא לאכלן במוצאי שביעית לפני שעשו כיוצא בהן או לפני חנכה וכמו שכתב מרן שם, אמנם מרן מספק שם בזה, ואפשר דעלין אלו שאני דבדואי לא יתקמו עד שיעשו כיוצא בהן או עד חנכה ולכן חיבו לתלשן שמא יבא לאכלן, אבל השרש שאין ראוי לאכילה וישאר עד זמן שימיר התיירו להשאירו למוצאי שביעית, ומכל מקום מתר לגזוז כדרךן אף על גב דספחין במוצאי שביעית אסור לתלש ביד כנ"ל הלכה ה', כאן מירי בשביעית עצמה ואז מתר גם לתלשן ביד כמו שכתב מרן שם, ובעקר ספק מרן אם מתר לאבדן ספחין בידים כיון שחכמים אסרום באכילה לכאורה מדפריך במנחות פ"ד א' איך אפשר להקריב העמר בשביעית מספחין הכתיב לאכלה ולא לשרפה, ומאי קושיא כיון שחכמים אסרו ספחין מתר להפסידו, ויש לומר דמשמע ליה לגמרא דגם לפני שאסרו ספחין היו מקריבין וכן משמע קצת מדפריך לשמר ספחין שלא יאחו, ואם מירי שכבר אסרו ספחין למה יאחו הרי אסורין, ודחק לומר שאסרו משום הרשעים נאף יש לומר כיון שיש הנאות המתרות בספחין כמו שבארנו בבאור ההלכה הלכה ב' גטלוהו משום הנאות אלו וצ"ע, וכן מוכח מדמשני אמר קרא לדורותיכם אלמא בדבאורייתא מירי,

בירק הנכנס מששית לשביעית אין חיוב אלא כשכבר נגמר והולך ומתקשה ונראה כמשמרו ואין מפקירו, אבל כשהולך וגדל ועדין לא נגמר כל צרכו אין חיוב לעקרו שאין כאן מראית העין שהרי עדין לא הגיע זמן ללקטו, ואם כבר נגמר ומתחיל להתקשות אסור לקימו אף אם צמח מאליו בדרשות שאין בו ספחין ורק בלוח הקלו בו חכמים כדבסמוך: (קלב) אין מחיבין אותו לשרש את הלוח. (ככו) כבר נתבאר שמצוה לעקר את הספחין ואסור לקימן שלא יחשדוהו שדעתו לאכלן, וגם לדעת הר"ש שאין ספחין בנכנסין מששית על כל פנים אסור לקימו אם כבר נגמר מפני מראית העין וכנ"ל, וקאמר רבנו שהקלו בשרש הלוח והקנדים להניחו למוצאי שביעית מפני שידוע שמניחין אותן למוצאי שביעית שכן דרכן להניחן משנה לשנה אין כאן חשד וגם יש הפסד בעקירתן: (קלג) אם צמח למוצאי שביעית מתר. (ככו) דבירק אולינן בטר לקיטה ואפלו לא הוסיף בשמינית ודוקא שלא נעקר בשביעית, ואם רבו גדוליו על עקרו מתר<sup>311</sup> אפלו נעקר בשביעית וחזר ונטעו בשמינית אבל לכתחלה אסור לנטעו דפרות שביעית לא נתנו לזריעה<sup>312</sup>: (קלד) לשרש את הקנדים. דין הקנדים כדין הלוח וכנ"ל: (קלה) \*אלא גוזז בעלים. העלין שצמחו בשביעית גוזזין ומאבדן כדין הירקות הלחים, והשרש כול להשאיר בארץ וכנ"ל. (ככז) ומשמע בירושלמי שאין לאבדן בידים כיון שראויין למאכל בהמה אלא משליכן ומאליהן הן אבודים:

ומרן ז"ל הביא ראיה מדתנן בפרק ז' משנה ז' דמיהן מתבצרינן עד ראש השנה ופרש הר"ש דהוא גזרה דרבנן משום אחרופי וחיבו לבער, והרי בעור לדעת הרמב"ם הוא שרפה אלמא דמתר לשרף מפני שחכמים אסרוהו, ולכאורה ראיה זו אין מוכח דשאני התם דחכמים תקנו דין בעור משום אחרופי וחיבוהו לבער ויש כח ביד חכמים לעקר דבר מן התורה אפלו בקום ועשה היכא דאיכא טעמא רבה כמו שכתבו התוספות ביבמות פ"ח א' ד"ה מתוך, אבל בספחין הרי לא חיבו חכמים לאבדן אלא שאסרו באכילה ובאנו לדון אם האסור באכילה דרבנן סגי לעשותו אינו ראוי לאכילה דאין בזה משום הפסד ועל זה אין ראיה משם, אבל לכאורה מדפריך כאן הירושלמי ולא נמצא מאבדן אכלי בהמה' אף על גב דאסור באכילה, ובפ"ט לפי מה שכתבנו שאין ראוי להתקנם עד שיעשו כיוצא בהן ועד חנכה, ואם כן מה הפסד יש במה שמאבד דהא אין ראוי לאכילה משמע דבאסור דרבנן אכתי לא נקרא שאין ראוי שיהא מתר לאבדו, דגם לתרוץ הירושלמי לא התיירו לאבדו ממש וצ"ע, ומצאתי בתוספות יום טוב פרק ה' משנה ד' שכתב גם כן שאסור להפסיד ספחין בידים אף על גב דאסורין באכילה מדרבנן, ויש לעין מאי שגא מתרומה שמבאר בפסחים ט"ו ב' דמתר לשרף תרומה שנטמאת בטמאה דרבנן אף על גב דכתיב 'משמרת' שאסור להפסיד תרומה, ויש לומר דשאני התם דכתיב וצ"ע הנה נתתי לך את משמרת תרומתך ודרשינן בבכורות ל"ד א' מקרא יתירא דכתיב 'לך' משמרת הראויה לך שמו שאין ראוייה לך לא תשמר אבל גבי שביעית ליכא קרא יתירא וצ"ע, ועין בבאור הגר"א מעשר שני פרק ג' הלכה ה' שכתב דמעשר שני שנטמא בטמאה דרבנן מתר לפדותו בירושלים כיון שאי אפשר לאכלו יש לו פדיון מדאורייתא, ושמא התם דכתיב 'כי לא תוכל שאות' אין שאת אלא אכילה משמע כל שלא תוכל לאכלו נפדה וצ"ע:

### ציון ההלכה

(ככו) שם סעיף קטן ד': (ככו) שם: (ככז) ירושלמי פרק ט' הלכה א' ועין בבאור ההלכה:

הלכות שמטה ויובל פרק רביעי

בְּעֵלִין וְאִם צָמַח לְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית מִתֶּר: יט (קלו) \* לֹוֹף שֶׁל עֵרֶב שְׁבִיעִית וְכֵן בְּצִלִים שֶׁל עֵרֶב שְׁבִיעִית (קלז) הַקִּיצוֹנִים (קלח) וּפּוֹאֵה (קלט) שֶׁנִּגְמְרוּ לִפְנֵי שְׁבִיעִית מִתֶּר לְעֶקְרוֹ בְּשְׁבִיעִית (קמ) בְּקִרְדָּמוֹת שֶׁל מִתְבָּת, (קמא) וְאִין בְּזָה מִשּׁוֹם עֲבוֹדַת הָאָרֶץ:

באור ההלכה

\* לֹוֹף שֶׁל עֵרֶב שְׁבִיעִית כו'. תנן בפרק ה' דשביעית משנה ד' לוף של ערב שביעית שנכנס לשביעית וכן בצלים הקיצונים וכן פואה של עדית בית שמאי אומרים עוקרין אותן במארופות של עץ ובית הלל אומרים בקרדמות של מתכות, וכתב הר"ש אמרין בירושלמי רבי יוסי בשם רבי לא, תפטר שעקרון עד שלא צמחו דאם הוסיפו ספיחין הנה אסור לעקרון ולהפסידו, וקשה הא בירק אזלינן בתר לקיטה אם כן כל הלוף קודש בקדשת שביעית ואידך מתר לעקרו ולהפסידו, ואף שדעת הר"ש בריש פרק ט' דלענין ספיחין אם התחיל לצאת בששית טוב אין בו אסור ספיחין ונגם רבנו מודה בנגמרו לגמרי כמו שכתבנו בדרך אמונה, הני מלי לענין אסור ספיחין אבל קודש בקדשת שביעית כמו שכתב בחזון איש ריש סימן ט', ואפלו לפי דברי התוספות בראש השנה י"ג ב' דלקיטה הינו גמר פרי ואם נגמר לגמרי תו לא אזלינן בתר לקיטה וכן נראה דעת הר"ש בשביעית פרק ב' משנה ח', אבל לוף אינו נגמר כמו שכתב הר"ש פרק ה' משנה ג' שיכול לגדל תמיד וכן כתב החזון איש בסימן ט' סעיף קטן ט"ו ובסימן י"ב סעיף קטן ד' ללוף כיון שיכול לחזור ולגדל אזלינן ביה בתר לקיטה ויש בו קדשת שביעית שנכנס לשביעית ואם כן איך מתר לעקרו, וצריך לומר דכונת הר"ש דהספיחים הקדשים שעדן לא הגיעו לעונת המשעשורת אסור לעקרון דהוי הפסד דתנן בפרק ד' משנה ט', אבל אותן שכבר נגמרו אינו הפסד בעקירתן וכן מצאתי בחזון איש סימן ט' סעיף קטן ג'. והנה דעת הר"ש במשנה ה' דגם לבית הלל בעי שנוי ולא התירו אלא בקרדמות של מתכות ולא במארופות של מתכות שזהו דרכו, וצ"ע דבירושלמי קאמר עלה מקום שנהגו לחרש יחרש לנכש ונכש ינכש הניו מקום שנהגו לעקר על ידי חרישה או על ידי נכוש מתר, ולמה מתר, הוה ליה למימר מקום שנהגו לחרש ינכש לנכש יחרש וכעין דאמר בירושלמי פרק ב' הלכה ה' ומשמע דכאן אין צריך שום שנוי לבית הלל, ואולי יש לומר דדוקא כשחורש בעמק מחזי כעבודת קרקע וצריך שנוי אבל כשחורש ומנכש הוי כשאר ירקות דמודה הר"ש שאין צריך שנוי כמו שכתב הר"ש דדוקא בלוף חפשו לעבודת קרקע ולא בשאר

דרך אמונה

יט (קלו) לֹוֹף שֶׁל עֵרֶב שְׁבִיעִית כו'. (כנט) דרך המינים הללו שאף על פי שנגמרו לגמרי ואין מוסיפין כבר כלום, מכל מקום לא נתיבשו אלא עדן לחים הם: (קלז) הקיצונים. (ל) שגדלים בקיץ<sup>315</sup> ולכן הם יבשים מאד ונגמרו לגמרי<sup>316</sup>: (קלח) ופואה. הוא מין ירק (לג) שעומד לצביעה. ואין נפקא מנה אם גדל בקרקע טובה או בקרקע של סלעים ואבנים ובעמק האדמה או בצדי השדה: (קלט) שנגמרו לפני שביעית. (לג) רבנו אזיל לשיטתו שאם לא נגמר לגמרי ולקיסתו בשביעית אסור משום ספיחין לכן כתב כאן שנגמר לפני שביעית דבזה מודה רבנו שאין בו משום ספיחין<sup>317</sup> כנ"ל סעיף קטן פ"ה, אבל לדעת הר"ש שם אף על פי שגדל בשביעית כיון שהתחיל לצמח בששית אין בו משום ספיחין, (לג) מיהו הגדולין שהוסיפו בשביעית יש בהן קדשת שביעית ואסור לעקרון טרם שיגמרו כל צרכן שמפסידין: (קמ) בקרדמות של מתכות. (לג) דעת רבנו שאין צריך שום שנוי<sup>318</sup>, אבל (לג) דעת הר"ש שש בקרדמות של מתכות הוא גם כן קצת שנוי שאין דרך לעקר בקרדמות רק במרא (לג) וצריך קצת שנוי<sup>319</sup> שלא יראה כעבודת קרקע<sup>320</sup>. ודוקא במינים אלו הצריכו שנוי משום שחופר בעמק האדמה ונראה כעבודת קרקע אבל בשאר מינים אין צריך שנוי לכלי עלמא, (לג) ומשמע בירושלמי שאם גדלו במקום אבנים וסלעים מתר לעקרון אפלו במחרשה: (קמא) ואין בזה משום עבודת הארץ. דלא כמאן דאמר במשנה דצריך לעקרון דוקא בקרדמות של עץ שלא יראה כחופר בקרקע לצורך יריעה, (לג) אבל לא קמא לך כן דמעשוי מוכיחין עליו שאינו מתכוון לעבודת קרקע:

ירקות, ובחזון איש סימן י"ב סעיף קטן ד' ורצה לומר דטעם האסור משום דתנן פרק ח' משנה ה' תאנים של שביעית אין קוצין אותן במקצה אבל קוצין אותם בחרבה, ופרש הר"ש מקצה כלי ברזל שחוטכין בו, חרבה סכין לשון חרב והינו שצריך לשנות בקצירתה, ויש לעין אלבא דמאן, אי אליבא דהרמב"ם אין צריך כלל שנוי בהקצירה שיש לו פרוש אחר בהמשנה שם וכמו שכתב שם מרן בעצמו ואי אליבא דהר"ש הא סבירא ליה שאין צריך שנוי בקצירה אלא במשמר ולא במפקר, ובשלמא מתניתין דהתם יש לדחוק דתאנים של שביעית הפנהו ששמרום בשביעית אבל מתניתין דהכא ללוף של ערב שביעית שנכנס לשביעית דחק גדול לומר דמרי ששמרוהו כשנכנס בשביעית וגם למה דוקא בלוף ולא בשאר ירקות, ומרן כתב שם דאפשר דבשאר ירקות לא מצאו מה לשנות, ויש לעין דהא אפשר לשנות בחרישה לנכוש או להפך וכנ"ל, וגם מרן עצמו חזר בו מזה<sup>323</sup> עין שם:

ציון ההלכה

(כנט) חזון איש שם סעיף קטן ד': (ל) רבנו בפרוש המשניות<sup>321</sup> וכן פרש הר"ש על פי הירושלמי<sup>322</sup>: (לג) שביעית פרק ד' משנה ב' וכן כתב רבנו בפרוש המשניות כאן: (לג) משנה עין שם בפרוש המשניות לרבנו ובר"ש: (לג) חזון איש שם סעיף קטן ג': (לל) ר"ש ורא"ש ר"י כן מלכי צדק על פי הירושלמי: (לל) מראה הפנים להפני משה, ועין בפרוש רבנו נתן שדעתו דחבין לעקרו קאמר כדי שלא יחשבו שהוא גדולי שביעית והפקר ויאלולוהו בלי מעשה: (לו) דעת הר"ש והרא"ש במשנה ה': (לו) חזון איש שביעית סימן י"ב סעיף קטן ד': (לל) עין ירושלמי פרק ה' הלכה ב': (לל) רבי"ז:

## הלכות שמיטה ויובל פרק רביעי

## שיח אמונה

## [דר"א ס"ק קלז]

שְׁגָדְלִים בְּקִיץ<sup>(315)</sup> וְלֶכֶן הֵם יְבֹשִׁים מְאֹד וְנִגְמְרוּ לְגַמְרֵי<sup>(316)</sup>.

315) ביאור זה שה'קיצונים' גדלים בקיץ, ציין בציה"ל (ס"ק רל) שמקורו מהר"ש והרמב"ם בפיה"מ, אכן לשון הרמב"ם שם [בתרגום הנדפס מחדש] הוא ש'מיוחסים לקיץ', וזה מפני שיבשו מאד, והסכים רבינו (מכתבים, כת"י) שיתכן שכוונתו שהם גדלים לפני הקיץ ורק מתייבשים בקיץ, שהרמב"ם לשיטתו שכל שלא התייבש לגמרי אלא עדיין צומח קצת בתחילת השביעית, חלים עליו דיני שביעית, ועל כן צריך שיהיו יבשים לגמרי לפני שביעית, ודבריו כאן שהם גדלים בקיץ, הם רק לפי דעת הר"ש (המובאת בדר"א לעיל ס"ק פה) שדי בכך שהתחיל לצמוח בשישית כדי שלא יחולו עליו דיני שביעית, שלשיטתו אין צריך שיתייבשו בקיץ.

316) בביאור בצלים הקיצונים, כתב כאן שהם יבשים לגמרי, ואילו לעיל (ס"ק קלו) כתב שעדיין לחים הם, וביאר רבינו (נזר החיים שמיטה ויובל אות מח) שמבפנים הם לחים, אך מבחוץ הם יבשים לגמרי.

## [דר"א ס"ק קלט]

דְּבָהּ מוֹדָה רַבְּנוּ שָׁאִין בּוּ מְשׁוּם סְפִיחִין<sup>(317)</sup>.

317) וכתב (שערי אמונה פ"ה מ"ד) שצריך לומר דמיירי באופן שיבשו הן ועוקציהן לפני שביעית, ובזה סובר הרמב"ם שאז אינם נחשבים כמחוברים, וכמבואר בדר"א לעיל (ס"ק פד), ומשום כך אין הולכים בהם אחר לקיטה, וצייד שלזה כוונת הרמב"ם (בפיה"מ שם) שכתב שדין זה הוא כשנשלם לגמרי ולא נשאר אלא לחפור ולעוקרו.

## [דר"א ס"ק קמ]

שָׁאִין צְרִיךְ שׁוּם שְׁנוּי<sup>(318)</sup> וְכוּ', וְצָרִיךְ קֶצֶת שְׁנוּי<sup>(319)</sup> שְׁלֵא יֵרָאָה כְּעִבּוּדַת קֶרְקַע<sup>(320)</sup>.

318) בטעם הדבר שלדעת הרמב"ם אין צריך שום שינוי בעקירת ירקות אלו, למרות שהוא נראה כעובד בארץ, ביאר

הגרב"צ אבא שאול (אור לציון שביעית בחידושויו על הרמב"ם בהלכה זו) שכיון שאינו עושה כן דרך חרישה אלא עוקר כל לוף בקרדום מוכח שאין כוונתו לעבודת הארץ.

319) וכתב רבינו (שערי אמונה שם) שמתעם זה אסור לקצור אותם במגל כדרך קצירה.

320) דהיינו, שאין האיסור מטעם קצירה כדרך הקוצרים, אלא מטעם שנראה הדבר כחרישה. וכתב החזו"א (סי' יב ס"ק ד) שאין לפרש מטעם איסור קצירה כדרך הקוצרים, שהרי לדעת הר"ש כבר נגמרו פירות אלו בשישית, ואין בהם קדושת שביעית, ובפירות שישית לא נאסרה קצירה כדרך הקוצרים, וראה בה"ל (ד"ה לוף) שהביא מה שצייד החזו"א שם עוד בביאור דין זה, ומה שדן בדבריו.

## [ציה"ל ס"ק רל]

רַבְּנוּ בְּפֶרוֹשׁ הַמְּשֻׁנִּיּוֹת<sup>(321)</sup> וְכֵן פֶּרֶשׁ הַר"ש עַל פִּי הַיְרוּשָׁלָּמִי<sup>(322)</sup>.

321) פ"ה מ"ד.

322) שם סוף ה"ב.

## [בה"ל ד"ה לוף]

וְגַם מְרִן עֲצָמוּ חֲזַר בּוּ מְזָה<sup>(323)</sup>.

323) כתב רבינו (גליונות כת"י), שכן מבואר במה שכתב החזו"א שם בהמשך דבריו 'ואפשר דהא דבעי' וכו'. ומסקנת החזו"א שם היא, שהטעם שאין צריך שינוי כשעוקרים שאר ירקות, אינו מפני שאי אפשר לשנות, אלא מפני שאין צריך לחפור בעומק האדמה כדי להוציאם, וא"כ אין הדבר נראה כעבודת הארץ, כמובא בדר"א (ס"ק קמ), וכתב רבינו (מכתבים, כת"י, וראה בה"ל) שמשמעות דברי החזו"א שכן מסקנת ההלכה, שאין צריך לשנות בהוצאת שאר ירקות אף כשאפשר לשנות, ואין זה דומה ללקיטה ממחובר שכתב להלן (ס"ק קסב) שצריך לשנות כשאפשר, וסיים בצ"ע.



**02-5609000 'דרשו'**